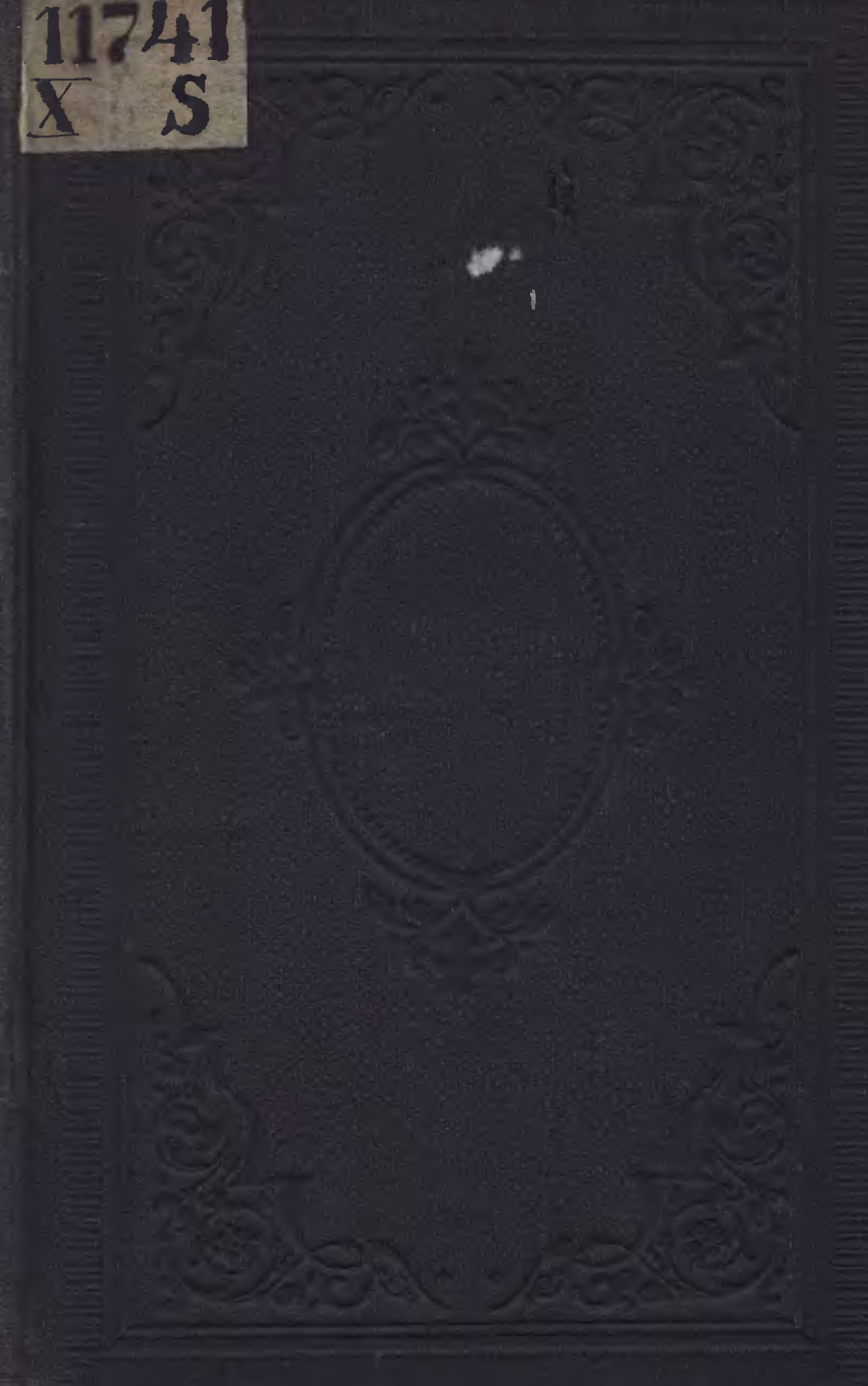

11741
X S

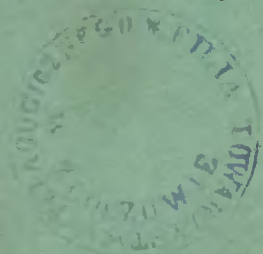

K

Jego Ekszellencyi
 Dⁿⁱ Florjanowi

br. Ziemiańskowskiemu
 c. k. Ministrowi, Kawalerowi Orderu
 ielarniej' korony I kl., Cieszkowi
 najwyszego Trybunału państwa,
 Posłowi Sejmu krajowego, honorowemu
 Obywatelowi miast Buda i Sokala
 w dowód głębokiej cxi
 i naleznego szacunku
 składam najumniej'

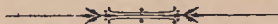
i Autor.

R Y S

GEOGRAFICZNO-STATYSTYCZNY

złoczowskiego okręgu szkolnego.

R y s

GEOGRAFICZNO-STATYSTYCZNY

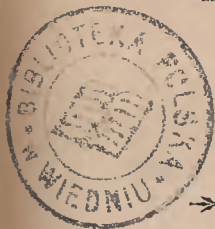
złoczowskiego okręgu szkolnego

wraz

z dokładnym opisem poszczególnych
miejscowości obu powiatów
(złoczowski i brodzki).

Opracował

Bronisław Sokalski.

—Cena 1 złr. 20 ct.—

Czysty dochód przeznaczony na założenie bursy
„Towarzystwa pedagogicznego“ w Złoczowie.

11.741 S.
X —————

W ZŁOCZOWIE.

Nakładem Towarzystwa pedagogicznego
oddziału złoczowskiego.

—
Na składzie głównym
w księgarni O. Zukerkandla i Syna
W ZŁOCZOWIE.

Złoczów 1885.

Drukarnia O. Zukerkandla i Syna.

Zarząd Wilhelma Zukerkandla.

bx 5632

754352 II

A 8450

51

Jasnie Wielmożnemu

Panu Jubilatowi

Ferdynandowi Pluschkowi,

c. k. Radcy Dworu,

Kawalerowi orderu żelaznej korony 3ci ej klasy i Krzyża Maryańskiego,
honorowemu obywatelowi miast Brzeżan i Złoczowa, c. k. Staroście,
wielce szanownemu, wieloletniemu Prezesowi Rady szkolnej okręgowej,

członkowi Towarzystwa pedagogicznego,

i nader życzliwemu przyjacielowi i protektorowi szkół ludowych

w dowód głębokiego poważania

poświęca pracę tę

**Oddział złoczowski Towarzystwa
pedagogicznego**

w imieniu

Nauczycieli całego okręgu.

T R E Ś Ć :

Przedmowa.

Stronica.

Część pierwsza

I.	Położenie, rozległość i granice	5.
II.	Kształt powierzchni i charakterystyka oddzielnych części Pow. złoczowski.	
	a) Część nizinna	7.
	b) Część górzysta	10.
	c) Część wyżynna	13.
	Pow. brodzki	15.
III.	Nawodnienie	17.
	Dorzecze Bugu	18.
	Dorzecze Strypy	23.
	Dorzecze Seretu	25.
	Dorzecze Złotėj Lipy	30.
	Dorzecze Styru	31.
IV.	Przegląd statystyczny	
	1. Ludność, jėj podział i rozsiedlenie	36.
	2. Podział obszaru w stosunku do osad i zaludnienia .	38.
	3. Podział ziemi urodzajnej według rodzaju uprawy . .	40.
	4. Dochód i podatek gruntowy	40.
	5. Chów zwierząt	42.
	6. Pszczelnictwo i sadownictwo	43.
	7. Szkoły ludowe	44.

Część druga

Opis poszczególnych miejscowości, w porządku alfabetycznym.

A.	Powiat złoczowski	47 — 223.
B.	Powiat brodzki	225 — 327.

Uwaga. Nazwy miejscowości, podane w części drugiej w nawiasie () oznaczają ostatnią pocztę, a liczby odległość dotyczącej wsi od urzędu pocztowego.

PRZEDMOWA.

ezwany przez Szanowny Wydział złoczowskiego oddziału Towarzystwa Pedagogicznego — z inicjatywy Wielmożnego Józefa Sądzińskiego, c. k. inspektora szkolnego — do opracowania szczegółowego opisu tutejszego okręgu szkolnego, podjąłem się pracy w tém przekonaniu, że nią przysłużę się nietylko Szanownym Kolegom w zawodzie nauczycielskim, pracującym w złoczowskim okręgu, lecz i szerszej P. T. Publiczności. Starałem się bowiem tak w poglądzie ogólnym, jakoteż przy opisie topograficznym pojedynczych miejscowości, o treściwe zestawienie nietylko takich szczegółów, któreby dostarczyły Szanownym Kolegom potrzebnego, przy początkowej nauce geografii, materiału naukowego; lecz i takich, z którychby gminy, obszary dworskie i inni mieszkańcy korzystać mogli.

W opracowaniu książki niniejszej uważałem tedy na to, by zastąpić nią bodaj w części brak pożądanego podręcznika dla nauczycieli, a zarazem uczynić ją o ile możności dokładnym skrowidzem powiatu złoczowskiego i brodzkiego; z czego wypływa jasno, że nie wszystkie szczegóły zebrane w téj książce, dadzą się z użytkować przy początkowój nauce geografii, że będzie już rzeczą Szanownych Kolegów, wybrać z zestawionego materiału, szczegóły takie, któreby posłużyć mogły uczącój się dziatwie do dokładnego poznania nietylko okolicznych miejscowości, lecz i całego powiatu.

Pracę niniejszą podzieliłem na dwie części: I. Pogląd ogólny, II. Szczegółowe opisanie pojedynczych miejscowości. W pierwszej części starałem się o zestawienie w całość szczegółów, umieszczonych przy pojedynczych miejscowościach, a oraz opracowałem szczegółowo hydrografią okręgu, jako rzecz przy początkowój nauce geografii bardzo ważną. W opisie działów i sieci wodnych starałem się o jak najdokładniejsze oznaczenie źródlowisk, rzek większych, nie pomijając przytém żadnego, nawet nieznacznego przytku.

W części drugiój, podałem przy każdej miejscowości oprócz opisu topograficznego, odległość téjże miejscowości od miasta powiatowego,

sądu, urzędu pocztowego i stacyi kolejowej w kilometrach, a zarazem wzmiankę o rozwoju gospodarstwa rolnego, o chowie bydła i koni, o sadownictwie, pszczelnictwie, z uwzględnieniem przemysłu domowego, następnie, podając wiadomości o parafiach obu obrządków i szczegóły urzędowe, odnoszące się do szkoły miejscowej, poczyniłem wzmianki bądź o zdarzeniach dziejowych, bądź o pamiątkach i podaniach miejscowych, które zasługiwały na szczególniejszą uwagę. Wreszcie umieściłem daty statystyczne, wykazujące liczbę ludności i podział téjże wedle obrządków, na podstawie spisu z r. 1880. Cyfry zaś, wykazujące obszar ziemi, dochód i opłacany podatek, podałem na podstawie urzędowych pomiarów katastralnych i tabel repartycyjnych z r. 1884., a podział obszaru, wedle rodzaju kultury na podstawie pomiarów z r. 1867.

Wiem dobrze, że praca moja nie jest wyczerpującą, że wiele rzeczy brakuje, jednak mam nadzieję, że i skromny rys, który podaję ocenie Szanownych Kolegów i Łaskawych Czytelników, przychylnie przyjętym zostanie.

Wywiązując się z miłego obowiązku składam serdeczne podziękowanie Wielmożnemu Panu Józefowi Sásiedzkiemu, c. k. inspektorowi szkolnemu, za udzieloną mi pomoc i światłą

radę; jak również Szanownemu Koledze mojemu, Janowi Nebelskiemu, nauczycielowi w Gajach starobrodzkich, który nie szczędził czasu i trudu na zebranie dat i szczegółów, odnoszących się do powiatu brodzkiego.

W Złoczowie we wrześniu 1884.

CZEŚĆ PIERWSZA.

POGLĄD OGÓLNY.¹⁾

I. Położenie, rozległość i granice.

Okręg szkolny złoczowski leży w północno wschodnim krańcu Galicyi i obejmuje powiaty: *złoczowski* i *brodzki*.

Powiat złoczowski rozpościera się z zachodu na wschód pomiędzy 42° 10' a 43° 3" wschodniej długości od Ferro. Kraniec północny wychodzi po za 50° 4' (wieś Przewłoczna), a południowy sięga 49° 35' półn. szerokości (na południowym wsch. Jezierny). Długość linii, pociągniętej środkiem powiatu od granicy zachodniej ku wschodniej, wynosi 53 Km. (około 7 mil); od

¹⁾ W poglądzie ogólnym zachowałem odrębność obu powiatów, starając się o uwidocznienie znamion charakterystycznych. Nadmieniam przytém, że gminy Czystki, Konty z Brachówką, Łabacz, Bołożynów, Przewłoczną z Kobylem i Sokołówkę, które reskryptem Wys. c. k. Ministerstwa spraw wewnętrznych z dnia 6/9 1884. l. 1040 zostały wyłączone z okręgu c. k. Starostwa w Brodach, a od 1. stycznia 1885. do c. k. Starostwa w Złoczowie wcielone, uważałem jako już należące do powiatu złoczowskiego.

północnej ku południowej 50 Km. $6\frac{1}{2}$ mil); linii zaś ukośnej, pociągniętej od krańca pow. na półn. zachodzie, ku połudn. wschodniemu krańcowi 75,89 Km. (10 mil). W tém rozpostarciu zajmuje powiat złoczowski 1850·72 Km² (około 32 mil kw.) powierzchni.

Na wschód i północ graniczy pow. złocz. z pow. brodzkim, na zachód z przemysłańskim, na południe z brzeżańskim; krańcem południowo wschodnim przypiera o powiat tarnopolski, a północną zachodnią o kamionecki.

Powiat brodzki rozpościera się z zachodu na wschód pomiędzy 42° 23' a 43° 13' wsch. dł. Kraniec północny wychodzi po za 50° 23' (na północ wsi Mikołajowa), a południowy sięga 49° 45' północnej szerokości (wieś Wertelka). Długość linii pociągniętej z zachodu na wschód przez Brody, wynosi około 38 Km. (5 mil), od północy ku południowi 45 Km. (6 mil); linii zaś ukośnej od półn. zachodu, ku półd. wsch. około 83 Km. (11 mil). W tém rozpostarciu zajmuje powiat brodzki 1749·96 Km² ($30\frac{1}{2}$ mil kw.) powierzchni.

Na wschód i północ graniczy pow. br. z rosyjskim Wołyniem, od którego oddziela go sucha granica, na południu z pow. złoczowskim, na zachód z pow. kamioneckim; częścią południowo-wschodnią przypiera o powiat tarnopolski.

II. Kształt powierzchni

i charakterystyka oddzielnych części

Powiat złoczowski, zajmując krawędź niziny Bugu, i źródłowiska Styru, wschodnią część Gólogór, Woroniaki z rozległymi cieklinami, tudzież północną

część wyżyny podolskiej, jest w części północno-zachodniej i na północnym krańcu *nizina*, w środku po Płuhów i na północny wsch. od Złoczowa, po Podhorce i Olesko *górzysty*, w części południowej i południowo-wschodniej *wyżyna*. Stąd też nie tylko powierzchnia powiatu jest nader urozmaiconą, ale występują na tak nieznacznej przestrzeni, stanowcze różnice tak w pokładzie ziemi, klimacie jak i roślinności, a badacz dostrzegłby je również w charakterze mieszkańców.

a) *Część nizinna.*

Nizina Bugu zajmuje niemal czwartą część powierzchni. Rozścielając się u północnych stoków Gołogór i Woroniaków, które odrzynają się od niej stromo, a miejscami tworzą prawie prostopadłe ściany, zajmuje ona całą północno zachodnią część powiatu. Od leżącej na wschodzie, półn.-wsch. części, którą spiętrzają ciekliny Woroniaków, oddziela nizinę Bugu linia, pociągnięta od wsi Jasienowce w kierunku północnym przez Chilczyce, Poczapy, Białykamień po Podlesie. Na przestrzeni między Podlesiem a Zakomarzem schodzi się nizina Bugu z niziną Styru, która ścieląc się od północnych stoków wzgórz w okolicy Podhorzec, Chwatowa, Oleska i Juszkowiec, dalej ku północy zajmuje północny krawędź pow. złoczowskiego — i całą północną część powiatu brodzkiego.

Nizina Bugu jest płaszczyzną prawie jednostajną, pochylającą się nieznacznie ku północy. Różnica wysokości położenia różnych miejsc jest bardzo małą i nie dochodzi nawet 40 m. (najwyższe położenie u półn. stoku Woroniaków 260—270 m. najniższe zaś koło Uciszkowa 227 m. n. p. m.) zatem na przestrzeni 20 km. pochylenie tej niziny wynosi 33—43 m.

W stronie wschodniej łączą się z tą niziną dwie znaczniejsze doliny: złoczowska i dolina górnego Bugu. Dolina złoczowska, wrzynając się między Woroniaki i tychże północne ciekliny, przerywa naturalny związek tych wzgórz i wciska się koło Płuhowa i Podlipiec aż w głąb wyżyny podolskiej; dolina górnego Bugu wchodzi *debrą sassowską* w głąb północnych wzgórz po Kołtów i Werchobuż.

Cała część nizinna powiatu należy do chłodnych, podmokłych nizin bałtyckich. Panują tu wiatry zachodnio północne, północne i wschodnio-północne wilgotne i chłodne, których wpływ występuje najsilniej na wiosnę i o wczesnym lecie, powodując tym samym wybitną różnicę klimatu między tą, a południową częścią pow. złoczowskiego. Przyczyny tej różnicy klimatycznej szukać należy w otwartym ku północy położeniu i we własności Bałtyku, który w znacznej części zamarza w zimie — i skutkiem położenia pod tak wysoką szer. geogr. i małej ilości soli zawartej w wodzie swojej znosi lody dopiero późno na wiosnę. To też w kwietniu gdy morze to dopiero rozmarza, a w zimie wilgotne prądy powietrza ciągnąc ku południowi przynoszą okolicom nizinnym dnie pochmurne i chłodne i spóźniają wiosnę, wówczas równiny czarnomorskie (a więc i część południowa pow. złocz.) są już mocno ogrzane. Skutkiem tych zimnych prądów powietrza, trwają w nizinie Bugu zimowe temperatury do 7 miesięcy. Śnieg znika wprawdzie już w marcu, ale po krótkim przeciągu czasu zniżają znowu zimne wiatry, wiejące od Bałtyku, ciepłotę do zera i przynoszą nowy śnieg, który powstrzymuje rozwój roślinności często aż do końca kwietnia. Dopiero w drugiej połowie maja ustają nawroty zimna, liczba dni pochmurnych i mglistych zmniejsza się, a

deszcze przeplatane ciepłymi dniami wzmagają się i nie ustają na długi przeciąg czasu tak, że w tej krainie nie zdarzają się nigdy prawie długotrwałe posuchy, pospolite na wyżynach czarnomorskich. Jesień bywa zazwyczaj pogodna choć chłodna. W początkach listopada przechodzi już roślinność w sen zimowy, a gruba warstwa śniegu i przeważające w zimie wiatry zachodnie i południowo zachodnie, które są przyczyną nagłych i częstych odwilży, chronią ją od wymarznienia. ¹⁾

Stosunki klimatyczne tej części pow. złoczowskiego objaśni dokładniej umieszczona poniżej tabelka, w której podaję wyjątek ze spostrzeżeń meteorologicznych, dokonanych w Złoczowie w roku ubiegłym, przez W-go D^{ra} Krziza.

W miesiącu	Ciepłota (według Celsiusza)		Kierunek wiatru (przeważnie)	Wody spadło	
	naj- wyższa	naj- niższa		w dniach	milime- trów
Styczniiu	3·3	-21·4	południowo-wschodni	14	253·6
Lutym	3·2	-16·	południowo-wschodni	11	29·7
Marcu	8·	-16·6	północno-zachodni	16	45·
Kwietniu	10·6	- 2·	południowo-zachodni	21	66·2
Maju	26·5	- 1·5	północno-zachodni	15	78·7
Czerwcu	28·6	10·3	zachodni	17	102·5
Lipcu	35·	10·7	zachodni	18	92·2
Sierpniu	27·6	9·3	zachodni	17	68·5
Wrześniu	25·3	2·	wschodni	15	88·6
Październiku	19·4	0·4	północno-zachodni	13	51·5
Listopadzie	14·8	- 2·7	południowo-wschodni	14	33·
Grudniu	5·2	-16·5	zachodni	18	28·6

¹⁾ Tatomir Geografia Galicyi, Lwów 1876 str. 32.

Najwyższa ciepłota, przypada na miesiąc lipiec i wynosi 35° C., najniższa zaś na styczeń i wynosi — 21.4° C.; zatem średnia roczna ciepłota = 6.8° C. Panujący kierunek wiatru jest zachodni, północno-zachodni i południowo wschodni; najrzadziej mamy wiatry wschodnie, południowe i północne. Deszcz lub śnieg padał w 189 dniach w ilości 710.1 milimetrów, t. z. że na każdy metr kwadratowy powierzchni spadło w ciągu roku 710.1 litrów wody.

Na całym obszarze tej części powiatu złoczowskiego, tworzy wierzchnią warstwę gleby przeważnie czarnoziem głęboki. Pod tą wierzchnią warstwą ciągną się w rozmaitej głębokości pokłady ilów i opoki, które nie przepuszczając wody tworzą w wielu miejscach rudawiny, torfowiska i moczary. Najlepsza gleba na całej tej nizinnej przestrzeni jest w okolicy Kutkorza i Bezbrud; największe moczary w okolicy Zakomarza — Oleska.

W ogóle przeważa gleba żytニア, żyźne łąki i pastwiska. Z całej powierzchni tej niziny przypada większa połowa na grunta orne (około 14.800 Ha.), na łąki i ogrody 8500 Ha, pastwiska 3.500 Ha., najmniejszą przestrzeń zajmują lasy — około 3.300 Ha. —

b) *Część górzysta.*

Gołogóry, tworzące część głównego działu wodnego europejskiego, poczynają się pod Lwowem znaczném wzgórzem, Wysokim zamkiem (398 m.), a ciągnąc się działami winnickimi na wschód, a następnie ku południowemu wschodowi, wchodzą w powiat złoczowski środkiem zachodniej granicy obok wsi Mitulina, przyjmując kierunek wschodni przez Nowosiołki, Trędowacz,

Gołogórki i Gołogóry. Od mka Gołogór wysuwają się bardziej ku północy obok wsi Ścianki, następnie na wschód po Lackie, skąd dalszy ich ciąg przyjmuje nazwę Woroniaków. Gołogóry odznaczają się tém, iż ku północy odrzynają się stromo od leżącej u ich podnóża niziny Bugu, a ku południowi spływają nieznacznie z pagórkami wyżyny podolskiej i gubią się zwolna w wyniosłych równinach. Z czterech działów, na które rozdzielić można całe pasmo, przechodzi przez pow. złocz. dział czwarty *łahodowsko-gołogórski* w długości 15 Km., sięgając wysokością grzbietów do 450 m. Szczyt *Wapieniarka* na południu Nowcsiolek wznosi się do wysokości 471 m., *Łysa góra* na zachód od Lackiego 458 m., *Hracz* na południu Majdanu gołogórskiego 430 m. Pokłady grzbietu zajmuje margiel kredowy, nieprzepuszczalny, a na powierzchni znachodzi się obfita warstwa ziemi urodzajnej czarno-gliniastej, romuszowatej.

Woroniaki wiją się od tych wzgórz dalej w kierunku wschodnim, wysokością 375 — 420 m. na wsch. po Złoczów, a następnie w kierunku południowo-wschodnim po Płuhów. Od tego głównego pasma, oddzielone doliną rz. Złoczówki, ciągną się Woroniaki na północ po Podhorce i Olesko spiętrzając licznymi cieklinami całą północno-wschodnią część powiatu. Ciekliny te, głębokimi debrami i wertepami poprute, wysuwają się na zachód aż po Białykamień, Podlesie i Olesko, gdzie kończą się nagle wzgórzami do 370 m. wysokimi. W główném pasmie dochodzi wzgórze *Św. Jan*, na wschodzie wsi Lackie małe 407 m. wysokości, wieś Woroniaki, położona na wzniesieniu od 375 do 414 m. miejscowość *Za lasy* na południu wsi Woroniaki 420 m. a *Na mostkach* 440 m.

Ciekliny głów. pasma dadzą się podzielić na dwie części: południową i północną. Część południowa leży między doliną rz. Złoczówki, a doliną górnego Bugu, północna zaś rozpościera się od téjże doliny w kierunku północnym, aż do niziny Bugu i Styru. — Części te jednak nie stanowią jednolitego pasma ani szeregu, są to mniejsze lub większe wzgórza, poprzerywane debrami i wertepami, i rozpostarte na całej téj przestrzeni. Znaczniejsze wzniesienia w części południowej są następujące: Na półn. zach. wsi Łuka leżą obok siebie trzy znaczniejsze wzgórza: *Kozakowa góra* (384 m.), *Bochenkowa góra* (405 m.), *Krawska góra* (330 m.); pomiędzy Trościańcem a Manastyrkiem: *Krucza góra* (434 m.); na Zazulach *Orłowa góra* (422 m.) i *Bzowy* (409 m.); — po prawej stronie gościńca, jadąc ze Złoczowa ku Brodom — za wsią Jelechowicami: *Bracka góra* (375 m.) i *Horodesko* (387 m.), a po lewej stronie tegoż gościńca, przed Sassowem: *Pulczywarki* (334 m.), *Wysoka góra* (363 m.) i *Żulicka góra* (369 m.), towarzyszące lewemu brzegowi Bugu. Część północną, która na północ doliny górnego Bugu się rozlega, rozdziela dolina potoku *Bużek* na dwie oddzielne niejako grupy, wschodnią i zachodnią. We wschodniej, która od Kołtowa i Werchobuża po Podhorce się rozciąga, wznosi się góra *Huk* do wysokości 445 m. *Zeleny horb* (439 m.); *Żołob* (367 m.), na północy wsi Pobocz; a wieś Podhorce, położona na równiej wierzchowinie 400 m. wzniesionej. W zachodniej grupie téj północnej części wzgórz wznoszą się, nad prawym brzegiem Bugu, na przestrzeni od Sassowa po Białykamień, wzgórza: *Homiec* (362 m.), *Turycha* (320 m.) i *Święta góra* (373 m.), od tych wzgórz dalej ku północy *Włoska góra* (378 m.), *lasy Olesko* (415 m.), a na krańcu północnym obok Chwatowa, po lewej stronie drogi, z Ole-

ska ku Podhorcom wiodącej *Biała góra* (385 m.) i *Me-
nicz* (384 m.). Ku zachodowi wysuwa się najdalej na
północ mka Białegokamienia góra *Podlesie* (377 m.).
Wszystkie te wzgórza pokryte są lasami w których buk
i grab przeważa; miejscami tylko ciągną się lasy sosnowe
zmieszane z dębina — a na glebach gorszych — panuje
brzezina.

c) *Część wyżynna.*

Południowa i połudn. wschodnia część pow. złoczow-
skiego zajmuje północny rąbek wyżyny podolskiej, odró-
żniając się wybitnie tak pod względem plastycznym, jak
i pod względem klimatycznym i roślinnym od opisanych
powyżej części północnych, od których oddziela wyraźnie
część tę linia działu wodnego (Gołogóry i Woroniaki).

Cechy klimatyczne i roślinne krainy wyżyn stepo-
wych występują jednak wybitniej dopiero na wschód od
Złotą Lipy, a wskutek tego i w tej części powiatu,
połąć na zachód od Zł. Lipy położona, odróżnia się od
połaci wschodniej pod względem klimatu i roślinności.
Zachodnia połąć należy do t. z. Opola ¹⁾, które cechują
obszary pagórkowate, z miernymi dolami, odznaczające
się równą urodzajnością zboża. Nie ma tu łąnów sze-
rokopolnych, właściwych stepowemu światowi Podola,
jednak na Opolu nie daje się tak czuć przykry brak
drzewa jak na Podolu. Cała bowiem ta przestrzeń jest
jeszcze dostatecznie lasami okryta, w których znika już
wprawdzie sosna, ale z dębinami mieszają się buczyny;
gęściej spotkać tu można zielone gaje, w których czere-

¹⁾ Nazwą Opola obejmują krainę między rzekami Wereszycą
a Złotą Lipą; kraina ta stanowi przejście z Podgórze w Podole.

sznia, iwa i kruszyna rozkosznie się rozrasta. Pokład ziemi górnego Opola stanowi glinka tłusta, pokryta dość grubą warstwą czarnej ziemi. Ta własność ziemi jest przyczyną, dla której nie pielęgnują tu sadownictwa; ale za to wśród gajów znajdują się wielkie pasieki, i gospodarka pszczelna pomyślnie się rozwija. Kraina ta przejściowa, w której się mieszają cechy sąsiednich okolic, ma klimat przeważnie dżdżysty.

Powyższe mniej więcej cechy posiada cała południowo zachodnia część pow. złoczowskiego, położona po prawej stronie wzdłuż gościńca złoczowsko-brzeżańskiego tudzież mała przestrzeń z lewej strony, leżąca między Rozhadowem, Kalnem a Hodowem.

Na wschód od tej części Opola, rozlega się otwarta sucha, chłodna, bezleśna prawie, a falista część wyżyny podolskiej. Odmienny od niziny Bugu charakter uderza na pierwszy rzut oka. Sosnowe bory zostają u podnóża Woroniaków, a bukowe lasy kończą się na ich północnych stokach, podobnie bowiem jak sosna tak i buk nie przekracza tej części działu wodnego, i odsiewa się dalej na wsch. i połudn. już tylko wyjątkowo. Toteż nie ścieśniają tu lasy widnokregu, a przed nami ścieli się falista, daleko i szeroko rozciągająca się wyniosła równina, popruta gdzieniegdzie jarami rzek i potoków. Wskutek wysokiego położenia, przewyższającego na całej tej części 350 m., a w niektórych miejscach dochodzącego zwyż 400 m. n. p. m., klimat tu ostrzejszy niż w nizinie Bugu, a ostre wiatry, które dmą nieustannie po wyniosłych odkrytych obszarach, czynią go dla chorych na piersi niebezpiecznym. Jary wzdłuż rzek i rzeczek na wyżynie podolskiej, mają klimat o wiele łagodniejszy, dlatego po jarach kryją się prawie wszystkie wsi podolskie.

Lata bywają najczęściej suche i gorące, zimy ostre i pogodne. Zima trwa około 5 miesięcy, śnieg leży zwyczajnie do marca. W kwietniu i maju wzrasta ciepota bardzo szybko, nocy jednak bywają zimne, a przymrozki poranne powtarzają się aż do połowy maja. W drugiej połowie maja rozpoczynają się gorąca i piosuchy, pod których wpływem zboża wcześniej dojrzewają i sprzęt tychże już w początkach lipca się rozpoczyna. Jesień zazwyczaj krótka i sucha, a zimowe mrozy nastają nierzadko już w październiku. Wiatry panujące na tej wyżynie są suche, (przeważnie dmy wiatry wschodnie z suchych obszarów Azji) nie przynoszą wiele wilgoci, stąd też mało tu mgieł i chmur i mało deszczu, a rąbek ten wyżyny podolskiej ma co do wiatrów i tę właściwość, że tutaj daje się już czuć przejście wiatrów północnych w południowe, a wschodnich w zachodnie.

Te stosunki klimatyczne, nie sprzyjają rozwojowi roślinności drzewnej, natomiast na odkrytych, ku słońcu pochylonych, wyniosłych równinach czarnoziemnych, rozwija się wybornie roślinność trawna i zielna, stąd też przeważa tu uprawa zbóż, a przeważnie pszenicy. Praca rolnika przynosi obfite plony, zdarzają się jednak i tu często lata nieurodzaju, pomimo żyzności gleby. Należy bowiem tak wybierać czas uprawy i zasiewu, aby zboże rozwinęło się przed nastaniem suszy.

Powiat brodzki zajmuje w północnej części nizinę Styru i jego górnych przytoków, pokrytą rozległymi borami iglastymi; w południowej części zajmuje półn. wsch. kraniec wyżyny podolskiej ze źródłowiskami Seretu i jego dopływów. Środkiem, pomiędzy niziną Styru, a częścią wyżyny podolskiej — na wschód od Podhorzec — przewija się na Jasionów, Hucisko brodzkie, Podkamień do wsch. granicy koło wsi Dudynia, dalszy

ciąg Woroniaków, spiętrzając środkową część powiatu i stanowiąc linią działu wodnego między dorzeczem Styru (Dniepru), a dorzeczem Seretu (Dniestru). Dolina Ikwy oddziela od tej linii działu wodnego drugie, dalej na północ wysunięte pasmo wzgórz, które od Huciska brodzkiego obok Czernicy, w kierunku półn. wsch. do granicznej wsi Buczyny się rozpościera. Ku północy wysuwają się ciekliny tych wzgórz po za Boratyn i tu kończą się stromo górą *Boratyńską* (393 m.); dalej, od Suchodół po Gaje starobrodzkie, ciągną się niższe pagórki, a na północy wsi Buczyńy kończą się szczytem *Makutra* (355 m.). Oba pasma tych wzgórz łączą się na Wołyniu z górami awratyńskimi i krzemienieckimi.

Część północna powiatu pokryta ogromnymi lasami szpilkowymi, wilgotna, a miejscami zabagniona, posiada grunt bagnisty i piaszczysty, wymagający bardzo starannej uprawy. Piaski pokrywają w okolicy Brodów, Łopatyna, Szczurowiec i Leśniowa szeroką przestrzeń. Z lasów ogromnych, tylko należące do dóbr Pieniaki są bardzo rozległe i dobrze zagospodarowane, sławne zaś do niedawna lasy brodzkie i łopatyńskie, które przedtém dostarczały sosen masztowych, są dziś w większej części wyrabane i zniszczone. W środkowej części na wschód od Oleska, leżą na nieznacznym pagórkach, i miejscach, które otrzymano przez osuszenie błot, grunta nadzwyczaj urodzajne. Góry na działach wodnych pokryte są lasami, a na południu tychże i w ogóle w całej południowej części powiatu przeważa już gleba żytニア urodzajna, miejscami leżą rozrzucone łąki i małe obszary lasów liściastych.

Stosunki klimatyczne w północnej części są takie same jak w nizinie Bugu; w południowej zaś w dołach

klimat łagodny, na górach za to ostry, zbliżony do klimatu wyżyn stepowych.

III. Nawodnienie.

Powiat złoczowski. Linia głównego działu wodnego, ciągnąc się pasmem Gołogór, Woroniaków i tychże północnych cieklin, rozdziela przedewszystkiem wody pow. złocz. na dwa główne stoki: bałtycki i czarnomorski. Stok bałtycki zajmuje północną stronę powiatu, z wyjątkiem półn. wschodniego krańca w okolicy Ożydowa, Oleska i Podhorzec; stok czarnomorski zajmuje południową część i półn. wsch. kraniec w okolicy Ożydowa, Oleska i Podhorzec. Wody stoku bałtyckiego zbiera i uprowadza Bug (jako główny dopływ Wisły) a stoku czarnomorskiego Złota Lipa, Strypa i na małej przestrzeni Seret (jako główne dopływy Dniestru z lewego brzegu), również i Styr (jako przytok Prypeci, wpadającej do Dniepru). Wszystkie tedy wody powiatu złoczowskiego należą do trzech głównych dorzeczy: Wisły Dniestru i Dniepru.

Powiat brodzki. Woroniaki, ciągnące się na wschód od Podhorzec na Jasionów, Hucisko brodzkie, Hucisko litowskie, Podkamień do granicy rosyjskiej koło wsi Dudynia, dzielą wody pow. brodzkiego na dwa główne dorzecza, należące do stoku czarnomorskiego. Północną część od powyższej linii działu wodnego zajmuje Styr, zbierając z tej części wody i uprowadzając do Prypeci, a przez nią do Dniepru. W południowej części bierze początek rz. Seret, uprowadzający wszystkie wody na południe do Dniestru. Wody powiatu brodz-

kiego należą tylko do stoku czarnomorskiego, a do dwóch dorzeczy Dniepru i Dniestru.

Celem dokładniejszego uwidocznienia stosunków hydrograficznych w obu powiatach, rozdzielamy powyższy pogląd ogólny na częściowe dorzecza rzek pobocznych a mianowicie na dorzecze Bugu, Strypy, Seretu, Złotój Lipy i Styru.

Dorzecze Bugu

zajmuje niemal całą północną część pow. złoczowskiego; od dorzecza Styru oddziela je linia, poprowadzona od Zakomarza na wschód środkiem wzgórz, które się wznoszą na południu Oleska, po Podhorce; od dorzecza Seretu, linia, od Podhorzec w kierunku płd. wschodnim po Werchobuż, następnie przez Kruhów do Nuszcza, pociągnięta szczytami wzgórz; a od dorzecza Strypy, oddziela linia poprowadzona od stacyi kolei żel. w Płuhowie w kierunku północnym, przez wzgórza, leżące między Podlipcami a Iwaczowem, źródła bowiem Złoczówki w Podlipcach, są od źródeł Gł. Strypy w Iwaczowie zaledwie o 2 Km. oddalone.

Bug zajmuje po Wiśle pierwsze miejsce w rzędzie rzek polskich, z powodu swój długości, wielkiej ilości wód i znacznych korzyści, jakie przynosi. Źródłowiska tej rzeki leżą w kotlinie leśnej między Werchobużem, Opakami, Kruhovem i Kołtowem, na wzniesieniu 299 — 305 m. Najsilniejszym, z wytryskujących na tej przestrzeni źródeł, jest źródło we wsi Werchobużu, stąd też bierze swój początek rzeka Bug. Źródło powyższe leży w stronie wschodniej, w małej kotlinie pomiędzy karczmą a zabudowaniami wiejskimi; jest ono cembrynami dębowymi w kwadrat otoczone, a tuż nad źródłem wznosi

się między dwiema lipami statua św. Jana Chrzciciela. Woda w źródle wytryska kilkoma otworami, z których jeden, odznacza się wielką obszernością i znaczną ilością silnie bijącej wody ¹⁾. Nie więcej jak 100 kroków poniżej źródła, stoi młyn wodny. Na moczarowatęj przestrzeni między Werchobużem a Kruhowem leżą źródła dwóch potoków: *potok na Stawisku* i *Brodek na Filarówem* zwanych, które w Kołtowie zasilają Bug. Potoki powyższe nazywają także *Bużkiem kruhowskim*. Trzeci potok, t. z. *Bużek opacki*, wypływa w półn. zachodniej stronie wsi Opaki, koło zabudowań leśnych *Majdanem* zwanych, na mokrych łąkach pod lasem Biłochą; łączy się on z nadpływającym od Werchobuża Bugiem na południu Opak. Wody tych potoków spływają się w Kołtowie w stawku przy gorzelni, a płynąc stąd jednem korytem w kier. półn. zach. podmokłymi łąkami śródleśnymi, tworzą w Rudzie kołtowskiej znaczniejszy staw, do którego wpływa potok, nastający w Kołtowie ze źródła przy ogrodzie dworskim, u stóp wzgórza *Altana*. Potoki te zasilają liczne wody miękkie, zaskórne, z ba-

¹⁾ W północnej stronie wsi, wśród lasów znajduje się w jednej górze nieznaczny otwór, czyli rozpadlina; gdy do tego otworu wsypano nieco sieczki, to sieczka w źródle na wierzch wypływała (czyniono te próby kilkakrotnie). Drugim ciekawym szczegółem jest ta okoliczność, że woda w źródle nie zawsze jest czystą. Zdarza się bowiem dość często, że w dnie, w których w Werchobużu deszczu nie ma, tryska ze źródła woda mętna, żółtawa. Mieszkańcy wsi, nauczani doświadczeniem, umieją przewidzieć kiedy to nastąpi i wcześniej zaopatrują się w wodę czystą, bowiem innej wody we wsi nie ma. Powiadają, że kiedy w stronie północnej widać deszczowe chmury, to niewątpliwie w krótkim czasie będzie w źródle woda mętna. Szczegóły powyższe naprowadzają na domysł, że właściwe źródło znajduje się ukryte pod ziemią w znacznej odległości.

gnisk odkrytych, trzęsawisk, brodów leśnych i oparzelisk. Minawszy staw w Rudzie kołt., przechodzi Bug w *debrę sassowską*, a przybrawszy po wschodniej stronie Sassowa z pr. brz. potok *Spinochę*, a z lew. brz. potoczek, płynący z pod folw. Kalinki, opływa od północy miasteczko Sassów; zabiera na granicy Sassowa z Usznią z pr. brz. potok *Bużek oleski*, mija krętem łożyskiem gminy: Usznię, Czermosnię, Białąkamień i Bużek, płynąc wśród obszernych moczarowatych łąk. Dolinie tej nadbużańskiej towarzyszą z obu stron łańcuchy znaczniejszych wzgórz, częścią lesistych, częścią nagich, które urocze nadają jej wejrzenie.

Poniżej Bużka zwraca się Bug bardziej na północny zachód, przepływa moczary i błotniscza w obrębie Rozważa i Sobolówki, mija Pietrycze, za którymi pod Uciszkowem przyjmuje z l. brz. *Złoczówkę*. W Uciszkowie tworzy obszerny, lecz zaniedbany staw, przepływa wieś Stronibaby, za którą opuszcza granicę powiatu, zwracając się na północ ku Buskowi, gdzie przyjmuje z l. brz. *Pełtew* z *Gołogórką*. Na tej przestrzeni płynie on na stawy groblami ścieśniony, które corocznie prawie psuje i wyrywa. Dno ma przeważnie namuliste, a z ujściem doń Pełtwi przybywa mu drugi raz tyle wody, tak że mógłby być spławnym. Źródłowiska Bugu leżą na wzniesieniu 299 — 305 m. n. p. m.; staw w Rudzie kołtowski 280 m., ujście Spinochy 269 m.; powierzchnia Bugu w Uszni 260 m., powyżej Czeremoszni 253 m., a poniżej Bużka 249 m. Błotniscza rozwaskie leżą 236 m. n. p. m., staw w Uciszkowie 226 m., a staw w Busku, w którym nierzadko łowią sumy, 218 m. n. p. m. Spadek zatem wynosi na przestrzeni przeszło 40 Km. (od źródeł po granicę pow.) 73 m.

Przytoki Bugu:

1. **Bużek oleski**, prawy dopływ górnego Bugu, wytryska na południu Podhorzec, u stóp góry na t. z. *Pleśnisku*, obok klasztoru O. O. Bazylianów. Płyynie przeważnie w kierunku południowym, wąską doliną, zwartą sąsiednimi wzgórzami, wzdłuż gościńca wiodącego do Złoczowa.

Przed Sassowem, obok zakładu kąpielowego, zwraca się ku zachodowi, wlewając się w obręb gm. Uszni do Bugu. Do potoku tego wpływa mała struga, która nastaje w Hucisku oleskiem. Źródła Bużka leżą na wzniesieniu 315 m., ujście 262 m. n. p. m. Długość biegu 6 Km.

2. **Złoczówka**, lewy dopływ Bugu, nastaje w dolinie *złoczowskiej*, która się wrzyna aż w głąb wyżyny podolskiej. Źródła jej leżą u stóp góry *płuhowskiej*, w obrębie wsi Płuhowa; do nastającego z tych źródeł strumyka, wlewa się tuż za Płuhowem, nadpływający od wschodu, z Podlipiec, mały przytok, *Bużek mały* zwany Od Płuhowa płyynie Złoczówka doliną wśród łąk podmokłych, w kierunku płn. zach. przez Stratyn, Folwarki, Bieniów, Złoczów, Zarzerze, Horodyłów, Chilczyce i Poczapy, zasilana na całej tej przestrzeni licznymi mniejszymi przytokami, nastającymi u stóp wzgórz, które się ciągną, z obu stron, wzdłuż doliny *złoczowskiej*. ¹⁾ Z Poczap płyynie Zł. niziną w pierwotnym kierunku przez Bełzec, Ostrowczyk polny, Pietrycze, za którymi, przepłynawszy obok folwarku na *Brykunie*, wpływa pod Uciszkowem do Bugu. Na całej tej przestrzeni (35 Km.)

¹⁾ Dokładny opis tych strug, podany w części II. przy szczegółowym opisie pojedynczych miejscowości.

odlewa Złoczówka trzy stawy: strutyński, poczapski i bełzecki, ostatni na t. z. *Serbajszczynie*. Źródła leżą na wzniesieniu 280 m.; koryto rzeki w Złoczowie 262 m., w Horodyłowie 253 m., w Bełcu 239 m., ujście do Bugu 226 m. n. p. m. (Patrz Płuhów).

3. Gołogórka, wypływa z błot w obrębie gminy Trędownicza u północnych stóp Gołogór. Jest ona raczej odpływem wód z moczarowatych i błotnistych łąk, które leżą między Ścianką a Trędowniczem. Płyńie w kierunku półn. zach. podmokłymi łąkami do Olszanicy, gdzie ją lud *Zapletą* zowie. W Bortkowie zabiera wody potoku Sołotwiny, płynącej od Lackiego, przyjmuje kierunek północny i w krętym biegu mija Skniłów, Olszanekę małą i Firlejówkę, skąd w kier. półn. zach. dąży do Krasnego. Za Krasnem płyńie na małej przestrzeni granicą powiatu obok Ostrowa i Żuratyna (pow. kamionecki), wpadając w obrębie ostatniej wsi do Pełtwi, a z nią, w Busku do Bugu. Gołogórka płyńie przeważnie wśród błot i łąk podmokłych, dla osuszenia których, przeprowadzono wzdłuż całego jej biegu liczne rowy, sprowadzające wody z tychże do głównego koryta. Źródła leżą na wysokości 270 m.; ujście 216 m. Długość biegu 23 Km.

4. Pełtew, lewy dopływ Bugu, przepłynawszy staw połtewski (w pow. przemysłańskim), płyńie na północ, tworząc na przestrzeni 5 Km. naturalną granicę między pow. złoczowskim a przemysłańskim. Na rozgraniczu pow. złoczowskiego, kamioneckiego i przemysłańskiego zwraca się na wschód, przepływa linią krętą zachodnio północny kraniec powiatu złoczowskiego, w obrębie gmin Kutkorza i Bezbrud, w długości 5 Km., poczem zwraca się na północ ku Buskowi przy-

jąwszy poprzednio na gr. powiatu, pod wsią Żurą-
tynem *Gołogórkę*.

Dorzecze Strypy

zajmuje południową i połudn. wsch. część pow. złoczow.
Od dorzecza Zł. Lipy oddziela je linia, poprowadzona
od Rykowa wprost ku południowej granicy pow.; od
dorzecza Seretu oddzielają wzgórza na pñ. Iwaczowa
Mogiłka (413) i *Załucz góra* (420), skąd linia działu
zwraca się ku pñ. wsch. zachodnią stroną wsi Perepel-
nik i Hukałowiec do góry *Perepelniku* (421), wznoszącej
się w stronie wsch. pñ. wsi Wołczkowiec; linia prosta,
poprowadzona od Wołczkowiec, dalej ku wschodowi
przez szczyt *Jamny* (420 m.), południową stroną Olejowa
i wieś Białogłowy do granicy pow., oddziela *Łopuszankę*
(dopływ Seretu) od źródlowisk Strypy.

Strypa, lewy dopływ Dniestru, powstaje z kilku
ramion, których źródła leżą na południowych stokach
Woroniaków i w północnej części wyżyny podolskiej.
Ramie środkowe, zwane *Główną Strypą*, ramie prawe,
zwane *Małą Strypą* i dwa ramiona lewe *Strypą*
zwane.

1. **Główna Strypa**, wypływa we wsi Iwaczowie ze
źródła *Bezodnia*, na wzniesieniu 365 m. n. p. m.; płynie
w kierunku południowym przez Meteniów, Grabkowce,
Młynowce do Zborowa, gdzie tworzy obszerny staw, na
wzniesieniu 340 m.

2. **Mała Strypa**, wypływa na południowym stoku
Woroniak we wsi Rykowie z kilku źródeł, których wodę
uprowadza rów *Koubani* zwany, ku Sławnie; stąd płynie
na południe przez Pleśniany, Urlów, do Zarudzia; tu

zwraca się na wschód, tworzy w Korszyłowie mały stawek, przepływa Presowce, a przyjmując pierwotny kierunek południowy, płynie dołem w zachodniej stronie Zborowa ku Pohrebcom, łącząc się tu z *Gł. Strypą*. Źródła leżą na wzniesieniu 378 m., ujście 338 m.

3. Strypa, potok pierwszy z lew. brz. *Gł. Strypy* wypływa na północy wsi Wołczkowiec, za folwarkiem *Na dworzyskach*. Źródła tego potoku od źródeł *Gł. Strypy* leżą w stronie wschodniej w odległości 3 Km. Płynie na południe przez Wołczkowce i Kabarowce, skąd zwraca się ku połud. zach., opływa *Złotą górę* (413 m.) a we wsi Młynowcach wpada do *Gł. Strypy*. Źródła leżą na wzn. 368 m., ujście 348 m.

4. Strypa, potok drugi z lew. brz. *Gł. Strypy*, wypływa we wsi Monikówce z dwóch źródeł, lud nazywa go *Wynnycią*. Płynie na pld. przez Beremowce i Kudynowce, następnie zwraca się na pld. zachód obok Kudobiniec przyjmuje pierwotny kierunek południowy, przepływa Tustogłowy, a zasilony tu wodą potoku *Gniła* (płynącego z moczarów obok Mszany i Żukowiec przez Podhajczyki do Tustogłów) wpływa poniżej wsi do stawu w Zborowie (od wschodu). —

Ramiona powyższe płyną od wsi Pohrebce jednym korytem, jako *Strypa*, ku południowi przez Olszanke i Cecowę, a poniżej tej wsi wchodzi w powiat brzeżański.

Przytoki Strypy:

1. Hrebelka, lewy przytok Strypy wypływa na wyżynie podolskiej we wschodniej stronie wioski Olszanki, przepłynawszy przez tę wioskę wpada do Strypy.

2. Woszówka, (także *Gniłą Lipą* zwana) wypływa w wąskiej kotlinie na północ od Jackowiec i Serwir,

niedaleko folwarku *Hałyczyna dolina*. Płynie w kierunku południowo-wschodnim, jarem między wsiami Jackowce i Serwiry, obok Białkowiec i Bogdanówki, następnie środkiem między Daniłowcami i Ostaszowcami ku Jeziernie, gdzie tworzy staw. Za Jezierną wpływa w powiat brzeżański; u wejścia w pow. tarnopolski, za wsią Horodyszczce, wpada do Strypy.

Wszystkie dopływy Dniestru z lewego brzegu (z wyjątkiem rzeki Strwiąż), poczynające się w mnogich krynicach z pod wodnego działu z lesistych okolic północnego rąbka Podola, albo poniżej tego na wyżynie podolskiej, płyną wprost z północy ku południowi, miejscami zaledwie na milę grzbietami od siebie oddzielone, żłobią sobie na górnym biegu łożyska częścią przez łąki, częścią przez rudawiny, w gruncie tęgim, miejscami gliniastym, miejscami czarno-ziemnym i rozlewają się po stawach. Dna ich namuliste, gdzieniegdzie tylko drobnym żwirem okryte, toczą więc podczas wielkiej wody masy namułu stawnego i roztworzone gliny, które osadzają na ujściach. Bieg tych rzek jest w ogóle leniwy, zapas wód w stanie zwyczajnym ubogi, a cechuje je wielka mnogość stawów rozlanych szczególnie na górnych ich gałęziach. ¹⁾

Dorzecze Seretu

zajmuje całą południową część pow. brodzkiego, tudzież kąt wschodnio-południowej części pow. złoczowskiego między źródłowiskami Bugu a Strypy, w którym leżą

¹⁾ Powyższa charakterystyka, rzek połnych Dniestru, wyjęta z Geografii Galicyi Tatomira (str. 23.) — odnosi się w naszym okręgu do Strypy, Seretu i Złotój Lipy. —

wsie: Nuszczce, Perepelniki, Harbuzów, Manajów, Hukałowce, Łopuszany, Olejów, Białokiernica, Białogłowy i Neterpińce; oprócz tego wieś Huta werchobuska i rąbek graniczny w południowo wschodniej stronie tej wioski, między lasem *Poreby* (pow. złocz.) a lasem *Chodaczko-wskim* (w pow. brodzkim) należy do dorzecza Seretu.

Seret, lewy dopływ Dniestru, powstaje z trzech ramion, których źródła leżą na południowo wschodnich stokach cieklin Woroniaków i w północnym kącie wyżyny podolskiej w pobliżu źródlowisk Bugu i Strypy.

I. Ramię główne, (uważane za główne źródło Seretu), wypływa na leśnej wierzchowinie, oddzielającej dorzecze Bugu, Dniepru i Dniestru, w przysiółku Majdanie, na południowym wschodzie Podhorzec, z dwóch źródeł. Jedno źródło wytryska w lesie *Stawki* zwanym u północnego stoku góry *Zeleny horb* (439 m.), (w pow. złoczowskim), płynie stąd do części Majdanu *Zatrudy* zwaney, gdzie na znaczném wzniesieniu (380 m.) tworzy mały górski stawek; przepływa Majdan, zwracając się na wschód do wsi Żarkowa. Drugie źródło wytryska w Majdanie i łączy się z pierwszym, przepłynawszy przestrzeń 1.5 Km. w kier. północnym, na wzniesieniu 350 m. n. p. m. — Od Żarkowa przyjmuje kierunek południowo wschodni, płynie przez Hołubicę do Pieniak, gdzie rozlewa się na staw (na wzniesieniu 335 m.), do którego wpływa mały potok, nadpływający od zachodu, z Huty pieniackiej. Przepłynawszy staw pieniacki, płynie przez Czepiele, Zwyżyn, stąd zwraca się na wschód do Markopola, przyjąwszy między Zwyżynem a Markopolem potok *Litowiskim rowem* zwany, (wypływa w Litowiskach na południu od źródeł Ikwy, a płynąc ku południowi okolicą górzystą przez Szyszkowce i Folwark

markopolski, wpada do gł. ramienia *Seretem*). W Markopolu tworzy Seret mały staw na wzniesieniu 324 m., po przepłynięciu którego zalewa w pobliżu pod wsią Ratyszczę większy staw *ratyskim* zwany, na wysokości 320 m., do którego wlewa się od zachodu drugie i trzecie ramię Seretu, a od północy liczne, na południowym stoku głów. działu wodnego wytryskujące przytoki, które leżą na wschodzie głównego ramienia.

Ramię powyższe, od źródeł aż po staw ratyski nosi różne lokalne nazwy i tak od źródeł do wsi Żarkowa zwą je *Wolicą*, od Żarkowa do Pieniak *Łuhem* od Pieniak *Graberką*. Długość biegu wynosi 28 Km., spadek 60 m. —

2. Źródła drugiego ramienia, leżą w Hucie werchobuskiej na połudn. wsch. od źródeł główn. ramienia. Potok stąd powstający, płynie łączką śródleśną w kierunku pld. wsch. gr. pow. złoczowskiego, a brodzkiego, między lasem *Poręby*, a lasem *Chodaczkowskim*, do wsi Łukawca, skąd łąkami podmokłymi płynie do Batkowa, rozlewając się przed wsią na staw (334 m. n. p. m.) Przepłynawszy staw, płynie na wschód, a połączywszy się w półn. stronie wioski Hnidawy z ramieniem trzecim, zalewa znaczny staw, leżący między Hnidawą a Ratyszczem na wzniesieniu 323 m.; a przepłynawszy takowy przez wyłom Międzygórze wlewa się do stawu w Ratyszczu, oddalonego o 1 Km. na wschodzie.

Ramię powyższe zwą u źródeł *Kierniczyną* koło Łukawca *Wiatyną*, a koło Batkowa *Seretem*.

3. Ramię trzecie, w całym swym biegu *Seretem* zwane, wypływa we wsi Nuszczu (w pow. złoczowskim) płynie na wschód do Harbuzowa, przyjmuje tu mały przytok *Huczka*, płynący z Hukałowiec i Perepelnik;

od Harbuzowa płynie na północ do Manajowa, a przyjąwszy tu strumyk, na folwarku *Tworymirce* wypływający — zwraca się znowu na wschód, przepływa wieś Hnidawę, łącząc się z ramieniem pod 2 opisaném.

Ramiona powyższe złączywszy się w stawie raty-skim płyną jedném korytem, szeroką moczarzystą doliną ku południowemu wschodowi przez Czystopady, Załośce, Reniów i Wertelkę, przyjmując stałą nazwę Seretu. Na téj przestrzeni odlewa Seret dwa obszerne stawy, *zało-ziński* na wysokości 315 m. i *wertelecki* na wznies. 314 m. n. p. m., który rozciąga się od Reniowa po Wertelkę. Za Wertelką opuszcza Seret granice pow. brodzkiego, dążąc przez powiaty tarnopolski, trembowelski, czortkowski i zaleszczycki do Dniestru. —

Dopływy z prawego brzegu:

1. Przedewszystkiém, opisane powyżej ostatnie dwa ramiona, w Hucie werchobuskiej i Nuszczu wypływające, uważać należy jako dopływy głównego ramienia z prawego brzegu. ¹⁾

2. Dalszym dopływem Seretu jest potok **Łopuszanka** wypływający w Łopuszanach (pow. złocz.), płynie na połud. wschód do Olejowa, zasilony tu wodami źródeł olejowskich, wywija się krętą linią ku północy, przyjmuje od przysiółka Białokiernicy, kierunek pierwotny, płynie przez Białogłowy i Neterpińce, wlewając się w pow. tarnopolskim do Seretu. —

3. **Smolanka**, prawy dopływ Seretu, wypływa we wsi Trościańcu wielkim (pow. brodzki), płynie wąziutką

¹⁾ Nie uczyniliśmy tego w opisie źródlowisk Seretu, bowiem ramiona te uważane bywają za górny Seret, i jako Seret B., oznaczone są na mapce powiatu złoczowskiego.

doliną na wschód, wlewając się na południu Załoziec do Seretu. —

Dopływy z lewego brzegu:

1. W obrębie gminy Panasówki (pow. brodzki) wypływa z dwóch źródeł, które łączą się koło Nyżkowiec potok zwany także *Seretem*. Płyń on najpierw na południe przez Panasówkę, Nyżkowce (przysiółek Zagórza) i Zagórze, zwracając się stąd na zachód przez Seretce, płynie środkiem obszaru gmin Jaśniszcze i Podbereżce, do Wierzbowczyka, uchodząc na południu do stawu w Ratyszczu. Potok ten odlewa na tej przestrzeni trzy małe stawy: zagórzecki, seretecki i jaśniski, przyjmując z prawego brzegu następujące przytoki:

- a. Przytok, wypływający we wsi Palikrowach, płynie na południe przez Kutyszcze, a łączy się z wyżej opisanym dopływem w obrębie gminy Seretce, w zachodniej stronie stawu. W Palikr. zwą go *Berehiwka*, niżej *Siorta*.
- b. W obrębie gminy Styberówki, u stóp znacznej góry powstaje *Samec*, płynie na południe do Wierzbowczyka, łącząc się poniżej z głównym dopływem.
- c. Na zachód od źródeł przyt. *Samec*, między Styberówką a Szyszkowcami wypływa mały strumyk *Seretem* zwany, płynie na południe łącząc się we wsi Orzechowczyku z dopływem głównym.

2. *Huk*, lewy dopływ Seretu, wypływa trzema ramionami w obr. gm. Milna, płynie okolicą pagórkowatą, korytem wąskim przez Blich ku zachodowi; wlewa się na sianozęciach we wschodniej stronie Załoziec do Seretu.

Dorzecze Złotėj Lipy

zajmuje zachodnio południowy kraniec powiatu złoczowskiego.

Złota Lipa, lewy dopływ Dniestru, powstaje z dwóch ramion, których źródła leżą w pow. złoczowskim. *Ramię prawe* (główne) wypływa w Majdanie gołogórskim, przysiółku, leżącym na linii działu wodnego w Woroniakach. Powstaje ono z dwóch źródeł, bijących obok siebie w odległości 400 kroków, na leśnej wierzchowinie między górą Majdanem (430 m.) a Hraczem (430 m.). Płyńie południową stroną zabudowań w kierunku zachodnim po Gołogóry, tworząc małe stawy, przed i w samych Gołogórach na wysokości 339 m. Od Gołogór załamuje się pod kątem prostym ku południowi, płynie przez Żaszaków, skąd przepływa wschodnią krawędź pow. przemysłańskiego, a następnie wchodzi w pow. brzeżański, w którym w obrębie gminy Żukowa (pow. brzeżański) łączy się z ramieniem lewém Zł. Lipy.

Ramię lewe wypływa na południowym stoku Woroniaków, we wsi Szpikłosach, (na południu Złoczowa). Przepływa wieś Remizowce, odlewając tu mały stawek, zwraca się następnie ku południowi, płynąc jarem, miejscami znacznie ścieśnionym, przez Uhorce, Koropiec, Bubszczany, Pomorzany i Rozhadów, na południu którego wchodzi w pow. brzeżański, łącząc się o 8 Km. poniżej z prawém ramieniem Złotėj Lipy. Oba powyższe ramiona, od źródeł swych aż po ujście w sąsiednie powiaty zwą *Złotą Lipą*. Źródła ramienia prawego leżą na wzniesieniu 380 m., lewego 330 m., łączą się zaś w powiecie brzeżańskim na wzniesieniu 275 m. n. p. m. —

Przytoki ramienia prawego:

Zgniła Lipa, potok, wypływa we wsi Żukowie przepływa Kropiwnę i Wicyń, następnie pod Dunajowem (mko w pow. przemysłańskim) uchodzi do Zł. Lipy.

Ramienia lewego:

1. Strumyk bez nazwy, wypływa we wsi Krasnosielcach, płynie przez Snowicz, a wpływa do Zł. L. w stawku pod Remizowcami.

2. Strumyk bez nazwy, wypływa w Czyżowie, skąd płynie w kierunku zachodnim, a koło przysiółka *Prychała* wpływa do Zł. Lipy.

3. **Machnówka**, wypływa w północno wschodniej stronie w obr. gm. Machnowce, płynie linią krętą w kierunku południowym przez Torhów, Bohutyn, Zarudkę przepływa północną część mka Pomorzany, wpadając poniżej do Zł. Lipy, po 9 Km. biegu. Źródła potoku leżą 368 m. n. p. m. ujście 296 m. n. p. m.

4. **Zwarycz**, potok, wypływa w obrębie gm. Hodowa płynie w kierunku zachodnim przez Kalne, a koła Rozhadowa wlewa się do Zł. Lipy.

Dorzecze Styru

zajmuje północną część pow. brodzkiego i północno wschodni kraniec pow. złoczowskiego, obejmujący miejscowości: Chwatów, Juśkowice, Olesko, Czystki, Konty z Brachówką, Sokołówkę, Łabacz, Bolożynów i Przewłoczną z Kobylem.

Styr, prawy dopływ Prypeci, rz. pobocznej Dniepru, powstaje z dwóch głównych ramion, które pomiędzy Manastyrkiem brodzkim a Stanisławczykiem zlewają się

w jedno koryto i przyjmują nazwę Styru. *Ramię lewe* poczyną się w południowo wschodniej stronie Oleska z kilku źródeł, które na błotach *Pokrowa* zwanych łączą się, tworząc większy potok. Najsilniejsze źródło wytryska w Sewerynce ¹⁾, w ogrodzie dworskim, u stoku góry, kilkunastoma otworami, a zasilone wodą strumyka wypływającego w Cykowie, przepływa Olesko w kierunku zachodnim, następnie zmienia kierunek na północno zachodni i przepływa Juśkowice, za którymi zbiera wody z błotnisch nieprzebytych, leżących na północ od Oleska i Chwatowa na znacznej przestrzeni, przerzyna, między Ożydowem a Kontami tor kolejowy i stąd w kierunku północnym płynie do Brachówki. Za Brachówką zwraca się nieco na północny wschód, a przepłynąwszy przez Sokołówkę, wygina się na północny zachód dążąc obok Turza do Toporowa. Tu rozlewa się na dość obszerny staw, a koło Letkowa (przysiółek Toporowa) zwraca się na wschód i przez Trójcę płynie do Stanisławczyka, gdzie łączy się z prawem (wschodniem) ramieniem. Na przestrzeni od Trójcy do Stanisław. tworzy granicę od pow. kamioneckiego. Początkowy bieg tego ramienia po Brachówkę, przypada na okolice moczarowatą, z nader małym, a miejscami żadnym spadkiem, wskutek czego koryto potoku gubi się często wśród błot, na większej przestrzeni, powstając w miejscu wynioslejszym. Od Brachówki płynie na piaski, okolicą lesistą.

Ramię to, jak w ogóle wszystkie mniejsze potoki nosi różne lokalne nazwy. I tak od Oleska po Brachówkę zwie się *Libercia*, dalej po Toporów *Baczka*

¹⁾ Patrz w Cz. II. przy Olesku.

i *Kasztelan* za Toporowem *Pusta*, a dopiero za Trójcą przyjmuje nazwę *Styru*.

Prawe, czyli wschodnie ramię powstaje z trzech potoków, które zlewają się razem koło Rudy. Pierwszy potok, *Styrec* zwany, bierze początek na mokrawinach w obrębie gminy Czechy i dąży okolicą lesistą w kierunku północnym do Rudy. Drugi wypływa na wschodniej granicy gm. Podhorzec, pod nazwą *Łahodów* płynie przeważnie w kier. półn. wschodnim przez Kadłubiska, przyjmując na tej przestrzeni strugę wypływającą w Jasionowie; w Kadłubiskach nazywają go *Jasionówką*. Od Kadłubisk płynie przez moczary do Wysocka, poniżej którego zwraca się na północny zachód i minąwszy błota, zwane *Czarnym Gajem*, płynie łakami śródleśnymi przez Wołkowatycze do Rażniowa, a na granicy tegoż z Rudą łączy się z ramieniem pierwszym. Trzeci potok powstaje z dwóch pomniejszych. Główniejszy wypływa między Ponikwą wielką a Czernicą, wśród Woroniaków, na północ Huciska brodzkiego, poniżej góry *Makitra* (369 m.) na wzniesieniu 281 m., płynie w kierunku północno zachodnim przez Ponikwę i Suchodoły do Ponikowicy małej, gdzie łączy się z drugim *Huk* zwany, płynącym od Dubia przez Hołoskowice.—Potoki te, zlewając się, tworzą niewielki staw i płyną okolicą lesistą do Rudy, gdzie łączą się z pierwszymi dwoma potokami. Tak połączone te trzy potoki tworzą prawe ramię *Styru*, które płynie na północ od Rudy pod nazwą *Styr*, okolicą lesistą przez Niższe i Wyższe Hucisko turzańskie, łącząc się między Manastyrkiem brodzkim a Stanisławczykiem (na granicy pow. kamioneck.) z lewem ramieniem, i stąd przyjmują stanowczo nazwę *Styru*. Tak połączony *Styr*, przyjmując kierunek północno wschodni, dzieli się za Stanisławczykiem

na kilka koryt, które znowu razem się łączą po przyjęciu z pr. brz. *Suchowólki* (Bołdurki). Stąd też zmienia dotychczasowy kierunek na północny, a przepłynąwszy przez Szczurowice i obok Smarzowa, płynie dalej granicą między Galicyą a Rosyą, na przestrzeni 4 Km. do Strzemilecza, a przyjąwszy tu z lew. brzegu *Sydoł'ówkę* przyjmuje kierunek wschodni i opuszcza granice Galicyi. Źródłowiska Styru leżą tedy na szerokiej przestrzeni między Oleskiem (na zachodzie) a Czernicą (na wschodzie) na średniém wzniesieniu 265 — 281 m. n. p. m.; skąd się też poczyną, pochylona nieznacznie ku półn. nizina Styru.

Dopływy z prawego brzegu:

1. **Suchowólka** wypływa we wsi Suchowoli, na północnym stoku Woroniaków, na wzniesieniu 262 m.; płynie w kierunku półn. zachodnim okolicą pagórkowatą i piaszczystą przez Gaje starobrodzkie, Starobrody, do Brodów, a stąd wchodzi w podmokłe, moczarowate łąki; koło Smólna zmienia pierwotny kierunek na północny, przepływa Łahodów, Berlin i Bołdury, za którymi płynąc na półn. wschód między *Czarnym lasem* z prawego, a lasem *Borsuczyna* z lewego brzegu, wlewa się powyżej przysiołków Bordulaki i Podmanastyrek, w t. z. *Łozuch* (198 m.) do Styru. Na téj przestrzeni tworzy staw przed Berlinem i Bołdurami, w których to miejscowościach ma lokalne nazwy *Berlinka* i *Bołdurka*.

Charakterystyczny to przytok Styru tém, że na przestrzeni między Suchowolą a Brodami znika w pewnych latach zupełnie. Niekiedy trwa to rok, a nawet i dwa lata, poczem znowu się zjawia. Lud twierdzi, że lata w których Suchowólka płynie są urodzajne, a gdy wody jój znikną wróżą posuchy i nieurodzaj.

2. **Słonówka**, wypływa w Rosyi, we wsi Sestratynie (na półn. wsch. Sznyrowa) stąd też w swym górnym biegu *Sestratynem* zwana, płynie w kierunku północno-zachodnim, na przestrzeni 2 Km. granicą rosyjsko-galicyską, zwraca się popod Korsowem ku zachodowi, pod Leszniowem rozlewa się na staw, a pod Szczurowicami uchodzi do Styru. Źródło leży na wysokości 207 m., staw w Leszniowie 204 m., ujście 202 m. n. p. m.

3. **Ikwa** najznaczniejszy dopływ Styru, wypływa na dziale wodnym Woroniaków, między Huciskiem brodzkiem a Huciskiem litowskim w okolicy lesistej. Na północ od źródeł wznosi się *Holica* (415 m.) a na połudn. wschodzie las *Pańkowszczyzna* (405 m.). Płynie doliną górską przez Pańkowce, Nakwaszę, Tetylkowce, Popowce, po za którymi zwraca się nieco na połudn. wschód, przechodzi w obręb gm. Dudyń, tworząc granicę Galicyi na przestrzeni 2½ Km. Tu przechodzi na ziemię wołyńską (w Rosyi), a do Styru wpada pod Targowicą. Bieg Ikwy w Galicyi wynosi 19 Km.; na tej przestrzeni odlewa ona 5 stawów, przyjmując tylko jeden mały przytok, wypływający w Czernicy, który na wschód od téjże wsi na Hrebelce z Ikwą się łączy.

Dopływy z lewego brzegu:

1. **Ostrówka** wypływa z moczarów w pow. kamioneckim, płynie południową stroną Łopatyna, wlewając się do Styru za Stanisławczykiem.

2. **Rzeczka**, wypływa w zachodniej stronie pow. brodzkiego koło wsi Rudenka ruskiego, w lasku *Brzezina*. Stąd płynie okolicą lesistą w kierunku wschodnim przez Nowostawce (przysiółek Laszkowa) a przed Szczurowicami wlewa się do Styru.

3. **Łoszówka**, także Smarzowskim rowem w dolnym biegu zwana. Jest to niewielki potok, który w czasie posuchy gubi się, stąd też lud *rowem* go tylko zowie. Wypływa koło folwarków: Józefówki i Bryndasówki (należących do Zawidecza i Smarzowa) z dwu źródeł; płynie na wschód koło Zawidecza i Smarzowa, a opodal téj wsi, powyżej Szczurowic, wpada do Styru.

4. **Sydołówka**, jeden z większych przytoków Styru, wypływa w powiecie kamioneckim, koło wsi Sienkowa. Tu płynie na północ do Wolicy baryłowskiej, następnie zwraca się na wschód i tworzy naturalną granicę między Galicyą a Rosyą na przestszeni 2·5 Km. Koło Baryłowa wpływa w powiat brodzki, płynie dalej przez Uwin, Miłkołajów, a od Sterkowic tworzy po raz drugi granicę między Galicyą a Rosyą na przestrzeni 3 Km. Przepłynawszy koło Strzemilecza łączy się na saméj granicy ze Styrem.

IV. Przegląd statystyczny.

1. Ludność, jej podział i rozsiadlenie.

Powiat złoczowski liczy, według spisu z roku 1880, 126.877 mieszkańców. Z téj liczby przypada: na *obrz. rzymsko-kat.* 29.594 dusz (23·32°/_o); na *na obrz. grecko-kat.* 77.621 dusz (61·18°/_o); na *wyznanie mojżeszowe* 19.208 dusz (15·14°/_o) na *inne* obrządki i wyznania 454 dusz (0·36°/_o). Języka *polskiego*, jako towarzyskiego używa 40.327 mieszkańców 32°/_o); *ruskiego*: 79.385 mieszk. 62·56°/_o); *niemieckiego*: 7030 mieszk. (5·4°/_o); *czeskiego*: 52 (0·04°/_o). Umiejących czytać i pisać jest w całym powiecie 14.350 mieszkańców; umie tylko

czytać 3688 mieszkańców; w ogóle umie czytać ledwie 14·2% całej ludności powiatu.

Cała ludność powiatu (po wliczeniu, wyłączonych z pow. brodzkiego 6 gmin z ludnością 6404 dusz, i 6 obszarów dworskich z ludnością 309 dusz) wynosi 133.590 mieszkańców, rozsielonych w 141 osadach (1 miasto, 8 miasteczek, 132 wsi) i w 110 obszarach dworskich. Na miasto i miasteczka przypada 36.285, na wsie 90.580, a na obszary dworskie 6.725 dusz. Przecietnie na jedną osadę miejską przypada 4.032, na osadę wiejską 686, na jeden obszar dworski 61 dusz.

Z miasteczek najludniejsze są: Jezierna (4713) i Pomorzany (4476); po nich następują: Zborów (3878), Białykamień (3511), Sassów (3282) i Olesko (3145); najmniejszą liczbę ludności mają Gołogóry (2766) i Sokołówka (2176). Wsi, liczących nad 1500 ludności jest dziesięć, z których Skwarzawa (1901) i Podhorce (1709) są najludniejsze; nad 1000 piętnaście, a z tych najludniejsze Folwarki (1305) i Bełzec (1272); nad 500 sześćdziesiąt jeden, z których najludniejsze Juśkowice liczą 944 dusz; nad 300 trzydzieście trzy, a między nimi najludniejsze Czyżów (497) i Uhorce (494); wsi, liczących mniej niż 300 mieszk. jest trzynaście, z których najmniejszą liczbę ludności mają: Bieniów, Huta werchobuska, Sobolówka, i Łabacz. —

Powiat brodzki liczy 129.690 mieszkańców. Z tej liczby przypada: na *obrządek rzymsko-kat.* 25.124 dusz (19·37%); na *obrządek grecko-kat.* 76.022 dusz (58·61%); na *wyznanie mojżeszowe* 28.090 dusz (21·65%); na *inne obrządki i wyznania* 453 dusz (0·37%). Języka *polskiego* używa: 23.791 (18·33%), *ruskiego*: 81.495 (62·8%), *niemieckiego*: 23.398 (18%), innych języków, a przeważnie *czeskiego* 179 mieszkańców (0·87%). Umie czytać i pisać 14.585 mieszk., a tylko czytać 2.988 mieszkańców, w ogóle umie czytać ledwie 14% całej ludności.

Ludność powiatu, pozostała po wyłączeniu sześciu gmin i sześciu obsz. dworskich, przydzielonych do pow. złocz., wynosi 122.977 mieszkańców, rozsielonych w 102 osadach (1 miasto, 7 miasteczek i 94 wsi) i 98 obszarach dworskich. Na miasto i miasteczka przypada 40.563, na wsi 76.112, na obsz. dworskie 6.302 dusz. Przeciętnie na jedną osadę miejską przypada 5.112, na osadę wiejską 809, na jeden obszar dworski 64 dusz.

Z miasteczek najludniejsze są Załósce (6100); po nich następują: Toporów (3460), Podkamień (3199), Łopatyn (2302) i Leszniów (2181); najmniejszą liczbę ludności mają: Szczurowice (1705) i Stanisławczyk (1545). Wsi, liczących nad 2000 ludności jest trzy: Ponikowica (2495), Turze (2437) i Milno (2223); nad 1500 cztery, z których najludniejsze są: Czernica (1642) i Mikołajów (1630); nad 1000 ośmnaście, z których Trościaniec (1458) i Zagórze (1311) są najludniejsze; nad 500 czterdzieści pięć, z tych najludn.: Bordulaki (936); nad 300 siedemnaście, a poniżej 300 siedm; najmniejszą liczbę ludności mają osady: Majdan pieniacki (187) i Maleniska (177). —

2. Podział obszaru w stosunku do osad i zaludnienia.

Powiat złoczowski zajmuje 184.936 Ha. (321.372 morgów) obszaru; doliczywszy do tego obszar wydzielony z pow. brodzkiego 11.339 Ha. (19.700 mrg.) otrzymamy 196.275 Ha. czyli 1962·75 Km² ogólnej powierzchni powiatu. W stosunku do osad przypada w przecięciu na każde 13·92 Km² obszaru jedna osada, a na każde 17·84 Km² jeden obszar dworski. W stosunku do zaludnienia wypada w przecięciu 68 dusz na 1 Km². —

Inaczej się przedstawia powyższy stosunek, gdy rozdzielimy ziemię urodzajną według własności miejskiej, wiejskiej i obszarów dworskich. Ziemi urodzajnej pozostaje (po wyłączeniu dróg, gościń-

ców, tras kolejowych, placów budowlanych itp.) 173.637 Ha. (301.725 mrg.); z téj przestrzeni przypada na osady miejskie 17.554 Ha. (30.505 mrg.), wiejskie 81.930 Ha. (142.362 mrg.), a na obsz. dworskie 74.153 Ha. (128.858 mrg.). Przeciętnie na jedną osadę miejską przypada 1950 Ha. (3389 mrg.), na osadę wiejską 621 Ha. (1079 mrg.), na jeden obsz. dw. 674 Ha. (1171 mrg.) W stosunku do ludności przypada w przecięciu na 1 Km² w osadach miejskich 206 dusz, w osadach wiejskich 110 dusz, na obsz. dworskich 9 dusz. Na jednego mieszkańca przypada przeciętnie: w osadach miejskich 0.483 Ha (około $\frac{5}{6}$ morga); w os. wiejskich 0.904 Ha. ($1\frac{4}{7}$ morga); na obsz. dworskich 11.026 Ha. (blisko 20 morgów urodzajnej ziemi.

Powiat brodzki zajmuje 1863.35 Km² (323.800 morgów) obszaru; odliczywszy obszar 6 gmin i obsz. dworskich, wydzielonych do Złoczowa, otrzymamy 1749.69 Km² (304.100 morg.) ogólnej powierzchni powiatu. W stosunku do osad przypada na każde 17.15 Km² powierzchni, jedna osada, a na każde 18 Km² powierzchni, jeden obszar dworski. W stosunku do zaludnienia przypada przeciętnie 70 dusz na 1 Km².

Powyższy stosunek przedstawia się inaczej, gdy rozdzielimy ziemię urodzajną według własności gmin miejskich, wiejskich i obszarów dworskich. Ziemi urodzajnej, po wyłączeniu nieużytków, pozostaje 171.902 Ha. (294.721 mrg.); z czego przypada na osady miejskie 13.787 Ha. (23.989 mrg.), na osady wiejskie 77.358 Ha. (134.437 mrg.), na obszary dworskie 80.757 Ha. (140.295 mrg.). Przeciętnie na jedną osadę miejską przypada 1.723 Ha. (2.998 mrg.), na osadę wiejską 823 Ha. (1.430 mrg.) na 1 obsz. dworski 824 Ha. (1432 mrg.). W stosunku do zaludnienia przypada przeciętnie na 1 Km² w osadach miejskich 293 dusz, w os. wiejskich 98 dusz, na obsz. dworskich 7 dusz. Na jednego mieszkańca przypada w os. miejskich 0.341 Ha. (przeszło $\frac{1}{2}$ morga), w os. wiejskich 1.02 Ha. ($1\frac{3}{4}$ morga), na obsz. dworskich 14.28 Ha. (około 25 morgów) ziemi urodzajnej. —

3. Podział ziemi urodzajnej według rodzaju uprawy.

Obszar ziemi urodzajnej rozdziela się, według wykazów rządowych pomiarów katastralnych, na cztery kategorie w następującym stosunku:

W pow. złoczowskim role zajmują 95.935 Ha. czyli 55⁰/₀; łąki i ogrody 29.861 Ha. czyli 17⁰/₀, pastwiska 11.834 Ha. czyli 7⁰/₀, lasy 36.007 Ha. czyli 21⁰/₀ całej urodzajnej ziemi.

Z tego przypada: na własność mniejszą (gminy miejskie i wiejskie) ogółem 99.484 Ha. (57⁰/₀) urodzajnej ziemi, a mianowicie: 68.628 Ha. (69⁰/₀) roli, 20.715 Ha. (20·8⁰/₀) łąk i ogrodów, 8.478 Ha. (8·5⁰/₀) pastwisk, 1.663 Ha. (1·7⁰/₀) lasu; na własność większą (obszary dworskie) 74.153 Ha. (43⁰/₀) urodzajnej ziemi a to: 27.307 Ha. (37⁰/₀) roli, 9.146 Ha. (12⁰/₀) łąk i ogrodów, 3.356 Ha. (4·7⁰/₀) pastwisk i 34.344 Ha. (46·3⁰/₀) lasu. —

W pow. brodzkim role zajmują 71.269 Ha. czyli 41·4⁰/₀, łąki i ogrody 31.606 Ha. czyli 18⁰/₀, pastwiska 9.335 Ha. czyli 6⁰/₀, lasy 59.691 Ha. czyli 34·6⁰/₀ całej urodzajnej ziemi.

Z tego przypada: na własność mniejszą ogółem 80.757 Ha. czyli 47⁰/₀ całego obszaru, a mianowicie: 51.407 Ha. (64·2⁰/₀) roli, 23.034 Ha. (28⁰/₀) łąk i ogrodów, 4.854 Ha. (6⁰/₀) pastwisk i 1.462 Ha. (1·8⁰/₀) lasu; na własność większą przypada ogółem 91.145 Ha. (53⁰/₀) a to: 19.862 Ha. (22⁰/₀) roli, 8.572 Ha. (9·4⁰/₀) łąk i ogrodów, 4.481 Ha. (4·6⁰/₀) pastwisk i 58.229 Ha. (64⁰/₀) lasu. —

4. Dochód i podatek gruntowy.

Czysty dochód, jaki przynosi cały obszar ziemi urodzajnej, wynosi w pow. złoczowskim, według urzędo-

wych oszacowań na r. 1884, kwotę 570.804 złr. ¹⁾; a bezpośredni podatek gruntowy, według tabel reparycyjnych na r. 1884, od dochodu wymierzony, przynosi kwotę 123.415 złr. 59 kr. aw. Przeciętnie tedy przynosi 1 Km² ziemi urodzajnej 328 złr. 73 kr. czystego dochodu, a opłacany od téjże przestrzeni podatek grunt. (bez dodatków) wynosi kwotę 71 złr. aw.

Z powyższych ogólnych kwot p. ypada na gminę 383.762 złr. 70 kr. dochodu, a 82.342 złr. 62 kr. podatku; na o'szary dworskie 187.041 złr. 30 kr. dochodu, a 41 072 złr. 97 kr. podatku. Przeciętnie na jedną gminę przypada 2721 złr. dochodu, a 584 złr. podatku; na jeden obsz. dworski 1700 złr. dochodu, a 373 złr. podatku. W porównaniu z ilością, posiadanego obszaru wypada: w gminach na 1 Km² 385 złr. dochodu, a 82 złr. podatku; w obszarach dworskich 252 złr. dochodu, a 55 złr. podatku.

W pow. brodzkim przynosi cały obszar ziemi urodzajnej 391.288 złr. czystego dochodu. Opłacany od dochodu bezpośredni podatek gruntowy wynosi kwotę 83.509 złr. 98 kr. Przeciętnie wypada na 1 Km² ziemi urodzajnej 223 złr. 59 kr. czystego dochodu, a 47 złr. 73 kr. podatku (bez dodatków).

Z powyższych ogólnych kwot przypada na gminy 241.481 złr. 40 kr. dochodu, a 51.492 złr. 08 kr. podatku; na obsz. dworskie 149.806 złr. 60 kr. dochodu, a 33.273 złr. 90 kr. podatku. W przecięciu wypada na jedną gminę 2.367 złr. 46 kr. dochodu, a 504 złr. 80 kr. podatku; na jeden obszar dworski: 1.528 złr. dochodu, a 339 złr. 52 kr. podatku. W porównaniu z ilością posiadanego obszaru wypada przeciętnie na 1 Km², w gminach: 264 złr. dochodu, a 56 złr. podatku, w obsz. dworskich 185 złr. dochodu, a 41 złr. podatku.

¹⁾ W tych kwotach wliczono dochód i podatek, opłacany przez gminy, wydzielone z pow. brodzk., a to: od gmin 17.172 złr. dochodu, a 3.216 złr. podatku; od dworów 6.041 złr. dochodu, a 1.256 złr. podatku.

5. Chów zwierząt.

W pow. złoczowskim liczono (według spisu z roku 1880) 22.205 koni, 50.350 sztuk bydła rogatego, 13.307 owiec i 18.223 sztuk trzody chlewniej. Przeciętnie na 1 Km² obszaru przypada 11 koni, 27 sztuk bydła rogatego, 7 owiec i 10 sztuk trzody chlewniej. W pow. brodzkim liczono: 21.206 koni, 47.681 sztuk bydła rogatego 25.727 owiec i 25.484 sztuk trzody chlewniej. Przeciętnie na 1 Km² obszaru przypada: 12 koni, 27 sztuk bydła, 14 owiec i 14 szt. trzody chlewniej.

Konie skutkiem złego pielęgnowania źrebiąt, i używania do ciężkiej pracy w polu nierozwiniętej, trzy a nawet dwuletniej młodzieży, są małe, słabe i nadzwyczaj liche. Wyjątek jednak stanowią niektóre obszary dworskie i rozsądniejsi włościanie, którzy pielęgnując troskliwie, posiadają konie o wiele lepsze. Większych stadnin nie ma. Niegdyś słynęła stadnina koni arabskich w Jarczowcach, sławnych na całą Galicyą; do dziś najlepsze w całej wschodniej Galicyi konie krwi arabskiej pochodzą z jarczowskiego stadła. —

Bydło chowają przeważnie dla mleka i do pociągu przy gospodarstwie rolnem, w części wykarmiają je na mięso. Jakkolwiek w wielu miejscowościach chów bydła jest dotychczas zaniedbany i bydło po dawnemu przepędza całe lato pod gołym niebem, na łąkach kwaśnych, bagnistych, grzęząc w błocie całymi dniami, wszakoż rzecz można śmiało, iż znaczny w chowie bydła uczyniono postęp. Pominąwszy bowiem liczne obszary dworskie, w których pielęgnują starannie krajową rasę podolską, lub z zagranicznych ras, bydło holenderskie (przeważnie), berneńskie i rasę szwyczką; widzimy w wielu miejscowościach i u kmieci podjętą pracę około podniesienia tej gałęzi gospodarstwa, przez staranne pielęgnowanie bydła. Nie małą zasługę położyły w tej mierze oddziały c. k. galicyjskiego Towarzystwa gosp. —

Owce, przeważnie rasy krajowej, wielkie, silne, porośnięte długą wełną i wytrwałe na zimno, trzymają nieliczne obszary dworskie i około 5.000 włościan. Włościanie sprzedają w jesieni wykar-

mione owce na rzeź. Wełnę ze strzyży zużywają na własną potrzeb, wyrabiając z niej grube sukna na t. z. sieraki i opończe. Skóry zabitych owiec dostarczają kozuchów, powszechniej zimowej odzieży wiejskiego ludu.

Trzody chlewniej, rasy krajowej, z gęstą szczecina trzymają wiele, w części rozpowszechnia się rasa angielska (Yorkshire), która się u nas dobrze chowa. Włóścianie rzadko kiedy zabijają świnie na własny użytek, chowają je, jako środek do zapoatrzenia się w pieniądze, sprzedając zaraz po podkarmieniu.

6. Pszczelnictwo i sadownictwo.

Pszczelnictwo nie we wszystkich miejscowościach rozwija się pomyślnie; w okolicach górzystych i pagórkowatych są liczniejsze i zasobniejsze w pnie pasieki, niż w nizinach, jednak rozpowszechniło się pszczelnictwo niemal we wszystkich miejscowościach okręgu.

W pow. złoczowskim liczą 913 pasiek, w których jest około 17.000 pni pszczół, a w pow. brodzkim 870 pasiek około 13.000 pni pszczół. — Większe pasieki posiadają gminy: Wicyń, Jezierna, Podhorce, Sassów, Trościaniec, Kniaże i dwory: w Olejowie, Podhorcech i Lackiem. Gospodarka pszczelna, z małymi wyjątkami, postępuje.

Do rozpowszechnienia i podniesienia pszczelnictwa przyczyniają się, zakładane przy szkołach, staraniem Rady szkolnej okręgowej t. z. pasieki szkolne, które umożliwiają udzielanie praktycznej nauki pszczelnictwa i rozbudzają u młodzieży zamiłowanie do tej gałęzi gospodarstwa.

Sadownictwo rozwija się swolna we wszystkich tych miejscowościach, w których tak gleba, jak i klimatyczne stosunki sadownictwu sprzyjają. Obecnie w 36 gminach pow. złoczowskiego i w 24 gminach pow.

brodzkiego, pielęgnują sady owocowe dość starannie; szlachetnych i doborowych owoców dostarczają jednak przeważnie gminy pow. złoczow., a przede wszystkim gminy: Olesko, Woroniaki, Folwarki, Wicyn, Nestiuki (przys. Bubszczan) i Mitulin, tudzież dwory: w Juśkowicach, Poboczy, Firljówce, Stronibabach, Remizowcach i Hołoskowicach, w których znajdują się obszerne sady szlachetnych drzew owocowych.

Niemalą zasługę położyli około podniesienia sadownictwa w tutejszym okręgu nauczyciele ludowi. Przy każdej bowiem szkole bywa pielęgnowaną szkółka drzewek owocowych, w której starsza młodzież wyucza się praktycznie sposobów uszlachetniania dziczek, nabywa zamięłowania do tych czynności, i często uprosiwszy u swych ojców małą grządkę ziemi, naśladuje czynności nauczyciela i zakłada własną szkółkę.

Ogródki szkolne są zazwyczaj tak małe, że na założenie sadu miejsca nie ma, toż prawie wszystkie szczepki, w ogródku szkolnym wypielęgnowane, rozdziela wielu nauczycieli między młodzież szkolną, która w ogrodach swych rodziców takowe rozsadza i troskliwie pielęgnuje.

7. Szkoły ludowe.

Szkół ludowych organizowanych jest w okręgu złoczowskim 185, a mianowicie: 19 szkół etatowych więcej klasowych, 93 szkół etatowych i 73 szkół filialnych. Dzieci, uzdolnionych do uczęszczania do szkoły liczy cały okręg 27.694, z których uczęszcza rzeczywiście 14.659 dzieci, czyli 53%. Z ogólnej liczby uzdolnionych i uczęszczających przypada: na szkoły więcej klasowe 8.042 dzieci uzdoln., z których uczęszcza 3.343

dzieci, czyli 41.5%; na szkoły etatowe 13.554 dzieci, z których uczęszcza 7.168 dzieci, czyli 53%; na szkoły filialne 6.108 uzdoln., z których uczęszcza 4.148, czyli 68%.

W 131 szkołach udzielaną bywa nauka w języku ruskim, w 28 szkołach w języku polskim, w 13 szkołach w języku polskim i ruskim, a w 13 w języku ruskim i polskim.

Liczba szkół i frekwencya w pojedynczych powiatach przedstawia się następująco:

W pow. złoczowskim ze 111 szkół organizowanych jest 11 szkół więcej klasowych, 56 szkół etatowych i 44 szkół filialnych. Do tych 111 szkół na 15.946 uzdolnionych, uczęszcza 8.873 dzieci, czyli 56%. Z liczby uzdolnionych przypada: na szkoły więcejklasowe 4.985 dzieci, z których uczęszcza 1.921, czyli 37%; na szkoły etatowe 7.335 dzieci, z których uczęszcza 4.367, czyli 61%; na szkoły filialne 3.626 dzieci, z których uczęszcza 2.585, czyli 71%. Przeciętnie na jedną szkołę więcejklasową przypada 453 dzieci uzdolnionych, a 174 uczęszczających; na jedną szkołę etatową 131 dzieci uzdolnionych, a 78 uczęszczających; na jedną szkołę filialną 82 dzieci uzdolnionych, a 54 uczęszczających.

Oprócz powyższych szkół istnieją dwie szkoły wyznaniowe z wykładem niemieckim, 8 szkół nieorganizowanych i szkoła w klasztorze Sióstr Miłosierdzia w Nowosiólkach.

W pow. brodzkim z 74 szkół organizowanych jest 8 szkół więcejklasowych, 37 szkół etatowych i 29 szkół filialnych. Do tych 74 szkół, z 11.748 dzieci uzdolnionych, uczęszcza 5.786 czyli 49%. Z liczby uzdolnionych przypada: na szkoły więcejklasowe 3.057 dzieci, z których uczęszcza 1.422, czyli 46%; na szkoły

etatowe 6.209 dzieci, z których uczęszcza 2.801 czyli 45%; na szkoły filialne 2.482 dzieci, z których uczęszcza 1.563 czyli 63%. Przeciętnie na jedną szkołę więcejklasową przypada 382 dzieci uzdoln., a 177 uczęszczających; na jedną szkołę etatową 168 dzieci uzdoln., a 76 uczęszczających; na jedną szkołę filialną 85 dzieci uzdoln., a 53 uczęszczających.

Oprócz powyższych szkół istnieją w tym powiecie: szkoła wyznaniowa izraelska w Brodach, do której uczęszcza 1.105 dzieci, szkoła u Sióstr Miłosierdzia w Załóscach i 4 szkoły nieorganizowane.

Z powyższego zestawienia okazuje się stosunkowo najmniejsza frekwencya w szkołach więcejklasowych, istniejących w miasteczkach, gdzie wykonanie przymusu szkolnego, dla braku sił nauczycielskich miejsca mieć nie może, i tylko rozszerzenie szkół dwuklasowych na trzy, a w niektórych miejscowościach na czwórklasowe mogłoby korzystnie oddziaływać na frekwencyą w tych szkołach.

CZEŚĆ DRUGA.

OPIS POJEDYŃCZYCH MIEJSCOWOŚCI.

A. Powiat złoczowski.

Angelówka, patrz Ożydów.

Bałuczyn, (Gliniany 4) wieś położona w nizinie Bugu, od sądu pow. w Złoczowie 26 Km., a od stacyi kolejowej w Krasnem o 9 Km. oddalona. W stronie południowej, bardziej wzniesionej, wypływa mały potok, *Podbrzeg* zwany, który płynąc niziną ku północy, w Kutkorzu do Pełtwi wpada. W Kutkorzu zwa go *Sołotwiną*. Rola czarnoziemna, miejscami z gliną zmieszana, nader urodzajna; położenie równe, niskie, w niektórych miejscach moczarowate. Mieszkańcy zajmują się rolnictwem i chowem bydła; gospodarstwo rolne trzypolowe. Obok schludnych chat pielęgnują małe sady owocowe, a niektórzy włościanie posiadają dość starannie urządzone pasieki. Obejsścia gospodarskie odznaczają się czystością porządkiem i tém, że niemal na każdym podwórzu znajduje się studnia z żórawiem. Przemysł domowy nie rozwinięty. Handlem bydła, drzewa i kramarstwem

trudnią się miejscowi izraelici. W gminie istnieje kasa pożyczkowa z kapitałem zakładowym 3.700 złr.

Parafia łać. w Glinianach; gr. kat. w miejscu.

Szkoła ludowa istnieje od r. 1862, obecnie etatowa, do której na 77 uzdoln. uczęszcza 60 dzieci, posiada ogród o pow. 29·18 ara. W szkółce drzew owocowych szczepek 4, płonek 31. Język wykładowy ruski.

Statystyczne: L. ludn. 904, a to: rk. 318, grk. 536, izr. 50; jęz. polsk. używa 565 mk., ruskiego 339; umie czytać tylko 159 mk. Obszar wsi wynosi 2002 Ha., rozdzielonych na 1845 parcel. Członkowie gminy posiadają: 480 Ha. gr. orn., 378 Ha. łąk i ogr., 92 Ha. pastwisk i 3 Ha. lasu; czysty dochód z tej przestrzeni wynosi 4.988 złr. 77 kr.; bezpośredni podatek grunt. 1.113 złr. 2 kr. Obsz. dworski posiada: 246 Ha. gr. orn., 198 Ha. łąk i ogr. 47 Ha. pastw. 467 Ha. lasu; czysty dochód = 2738 złr. 13 kr.; podatek bezp. 461 złr. 87 kr. — W gminie, według spisu z r. 1880 było: 204 koni, 313 sztuk bydła, 116 szt. trzody chlewniej i 159 pni pszczel., zaś na obsz. dworskim: 34 koni, 136 szt. bydła, 19 szt. trz. chl. i 81 pni pszczelnych.

Bełzec, (Białykamień 5) wieś położona w nizinie nad rz. *Złoczówką*, od sądu pow. w Złoczowie 13 Km., a od stacyi kolej. w Kniażu 11 Km. oddalona. Złoczówka przepływa wioskę od pld. wsch. ku płn. zach., tworząc przedewsią, obok t. z. Serbajszczyzny, staw, obejmujący 6 Ha. powierzchni. Do stawu wpływa mały potoczek, którego źródła leżą na łąkach w połudn. wsch. stronie.

Okolice urodzajna, grunta czarnoziemne, o pokładzie głębokim, w stronie północnej moczarowate; gosp. rolne trzypolowe; z płodów udaje się dobrze pszenica, żyto, jęczmień i hreczka. Bydło rasy krajowej dobrze utrzymane. Sadownictwem zajmują się chętnie, pielęgnując przeważnie grusze i jabłonie. Pszczelnictwem

zajmują się niektórzy mieszkańcy gminy i dwór. Przemysł dom. ogranicza się na wyrobach tkackich, płócien i sukna dla własnego użytku. Z rzemieślników tylko kowal. We wsi są dwa młyny i kasa pożyczkowa gminna z kapitałem zakładowym 1349 złr. 5 kr.

Par. rk. w Białymkamieniu; gr. kat. w miejscu. We wsi są dwie cerkwie: pod wezwaniem św. Mikołaja i cerkiew Zwiast. N. P. M.

Szkoła, założona w r. 1857, obecnie etatowa II. kl. do której na 154 uzdoln. uczęszcza 132 uczniów, posiada ogród szkolny o pow. 21·58 ara i pasiekę szkolną o 7 pniach. W szkółce drzew. 20 szczepek, 59 płonek. Język wykładowy ruski.

Statystyczne: L. mieszkańców 1317 a to: rk. 137, grk. 1142, izr. 38; języka polsk. używa: 49, ruskiego 1268; umie czytać 312. Wieś zajmuje 1909 Ha. obszaru w 6317 parcelach. Z téj przestrzeni posiadają członkowie gminy 702 Ha. gr. orn., 400 Ha. łąk i ogr., 140 Ha. pastwisk; czysty dochód z tych gruntów = 7055 złr. 36 kr.; podatek bezpośr. 1191 złr. 40 kr. Obsz. dworski posiada: 276 Ha. gr. orn., 218 Ha. łąk i ogr., 71 Ha. pastwisk, 86 Ha. lasu; czysty dochód = 2068 złr. 20 kr.; podatek bezpośr. = 373 złr. 34 kr. W gminie było 385 koni, 682 szt. bydła, 78 owiec, 135 szt. trzody chlew. i 145 pni pszczół; zaś na obsz. dw. 25 koni, 122 szt. bydła, 21 trz. chl. i 150 pni pszczół.

Beremowce, (Olejów*7) wieś położona w dorzeczu górnej Strypy, w okolicy bezleśnej, pagórkowatej, należącej do t. z. zimnego Podola. Od Złoczowa oddalona o 26·5 Km.; od sądu pow. i stacyi kol. w Zborowie o 9 Km. — W kierunku z północy ku południowi przepływa wieś przytok głównej Strypy (bez nazwy miejscowej). Wypływa on we wsi Moniłowce z dwu źródeł pod nazwą *Wynnycia*, stąd płynie na połudn., uchodząc do stawu w Zborowie. Gleba dobra, czarnoziem, jednak skutkiem wysokiego położenia, klimat ostry,

to też rola zimna i wilgotna, rodzi na słomę obficie, mniej na ziarno. Gosp. rolne trzypolowe, udaje się żyto, jęczmień, owies i groch, mniej pszenica i hreczka. Chów bydła i koni we wsi rasy mieszanój, we dworze bydło rasy holenderskiej. Sadownictwem zajmują się prawie wszyscy gospodarze w małym zakresie; pszczelnictwem ledwie kilku. Przemysł: młyn wodny o dwu kamieniach; mieszkańcy trudnią się przeważnie rolnictwem, kilku zajmuje się ciesielką; przemysł dom. nie rozwinięty.

Par. rk. w Olejowie, gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa, założona w r. 1871, do której na 74 uzd. uczęszcza 59 dzieci, posiada ogródek o pow. 54·49 ara, tudzież pasiekę szkolną o 43 pniach. W szkółce drzew. owoc. 40 szczepek i 24 płonek. Język wykładowy ruski.

Statystyczne: L. mieszk. 459, a to: rk. 58, grk. 372, izr. 29, z tych używa jęz. polsk. 87, rusk. 372; umie czytać 132 mk. — Wieś zajmuje 647 Ha. obszaru w 1030 parcelach. Z tej przestrzeni posiadają członkowie gminy 289 Ha. gr. orn., 62 Ha. łąk i ogrodów, 21 Ha. pastwisk; czysty dochód z tych gruntów = 2417 złr. 9 kr.; podatek bezpośr. 449 złr. 59 kr. — Obszar dworski ma obliczony dochód w kwocie 36 złr. 69 kr.; podatek bezp. = 8 złr. 33 kr. — Członkowie gminy posiadali w r. 1880, 113 koni, 153 sztuk bydła, 66 szt. trz. chlew. i 125 pni pszczoł.

Bezbrudy, (Kutkorz 4) wieś położona w nizinie Bugu nad rz. Pełtwią. Od sądu pow. w Złoczowie 36 Km., a od przestanku kolej. w Kutkorzu o 4 Km. oddalona. Od półn. z pod Kozłowa i z zach. od Duniowa (pow. kamionecki) nadpływają dwie strugi, które łączą się przed Bezbrudami, przepływają tę wieś, a następnie uchodzą do Pełtwi. Ziemia czarna i ciężka, pokład jej nadzwyczaj głęboki, położenie równe, niskie, sianożęcia

doskonałe i lasu poddostatkiem; w ogóle okolica ta należy do najżyźniejszych w Galicyi. Chów trzody chlewnej przeważa, bydła i koni rasy krajowej mniej. Obsz. dw. zajmuje się uprawą chmielu. Pszczelnictwem zajmuje się kilku włościan, stan pasiek nienajlepszy. Sadownictwo pielęgnowane, jednak większych sadów nie ma. Przemysł: młyn wodny zwykły; mieszk. zajmują się szewstwem, murarstwem, rymarstwem, a w części tkactwem. W gminie istnieje kasa pożyczkowa gminna z kapitałem zakł. 139 złr. 16 kr.

Par. rk. i grk. w Kutkorzu.

Szkoła istnieje od r. 1864, obecnie etatowa, na 80 uzd. uczęszcza 62 dzieci; ogrodu nie posiada. Język wykładowy ruski i polski.

Statystyczne: L. mieszk. 720 a to: rel. rk. 250, grk. 382, izr. 88; z tych używa jęz. polsk. 305, rusk. 383, niemieck. 32; umie czytać 172. — Wieś zajmuje 1221 Ha. powierzchni w 1206 parcelach. Z tej przestrzeni przypada na gminę 192 Ha. gr. orn., 137 Ha. łąk i ogr., 12 Ha. pastwisk i 47 Ha. lasu; czysty dochód = 2382 złr. 80 kr., podatek gr. = 400 złr. — Obsz. dwor. 236 Ha. gr. orn., 62 Ha. łąk i ogrodów, 14 Ha. pastwisk, 491 Ha. lasu; czysty dochód = 3018 złr. 44 kr., opłacany podatek gr. 509 złr. 15 kr. Gmina posiadała w 1880 r. 119 koni, 188 bydła, 34 owiec, 222 trz. chlew. i 84 pni; dwór zaś, 27 koni, 96 bydła, 4 owiec, 2 z trzody chlew. —

Białkowce, (Jezierna 8) wieś położona nad potokiem *Woszówka*, oddalona od Złoczowa 36, a od sądu pow. w Zborowie o 15 Km. Najbliższa stacya kolej. w Jeziernie. Potok *Woszówka* przepływa zachodnią stroną wioski, w pow. brzeżańskim wpada do Strypy. Ziemia czarna z pokładem gliniastym, zimna i wilgotna, skutkiem wysokiego położenia. Gosp. roln. czteropolowe; plon obfitszy na słomę niż na ziarno. Chów bydła i koni rasy krajowej staranny, niektórzy włościanie po-

siadają 4 — 6 koni starannie utrzymywanych, również hodują znaczną ilość trzody chlewnój i owiec. Pszczelnictwem zajmuje się 7-miu gospodarzy. Przemysł dom. nie rozwinięty.

Par. rk. w Jeziernie, gr. kat. w miejscu.

Szkoła filialna, założona w r. 1868, do której na 58 uzd. uczęszcza 40 uczniów, posiada ogródek o pow. 21 arów. W szkółce drzewek szczepek 10. Język wykładowy ruski. —

Statystyczne: L. mieszk. 439, a to: rk. 66, grk. 352, izr. 21; z tych używa jęz. polsk. 94, rusk. 345; umie czytać 43. Wieś zajmuje 805 Ha. powierzchni. Członkowie gminy posiadają 453 Ha. gr. orn, 53 Ha. łąk i ogr., 15 Ha. pastw.; czysty dochód z tej przestrzeni = 2260 złr. 21 kr., bezp. podatek = 512 złr. 51 kr. Obsz. dw. posiada 232 Ha. gr. orn., 36 Ha. łąk i ogr. 0-6 Ha. pastw. Czysty dochód = 1235 złr. 11 kr. Podatek = 255 złr. 38 kr. W gminie: 112 koni, 122 szt. bydła, 161 owiec, 137 szt. trz. chlewn. i 50 pni. — We dworze: 34 koni i 84 szt. bydła.

Białogłowy, (Olejew 8) wieś położona na wysokim zimnym Podolu; od Złoczowa 39 Km.; od sądu pow. w Zborowie 28 Km. oddalona. Przez wieś płynie przytok Seretu, *Łopuszanka*. Ziemia gliniasta, gosp. rolne trzypolowe, na obsz. dworskim wzorowe. Chów bydła i koni we wsi lichy, we dworze bydło rasy holenderskiej. Tak w gminie, jak i we dworze, hodują wiele owiec. Zaledwie kilku gosp. posiada małe pasieki, we dworze 120 pni. Sadów nie pielęgnują. Przemysł: wapniarka, młyn wodny o jednym kamieniu; mieszkańcy zajmują się tkactwem, wyrabiają płótna grube, przędą wełnę owczą, z której robią sukna na sieraki. We wsi jest gminna kasa pożyczkowa z kapitałem zakł. 303 zł. 57 kr. —

Par. rzym.-kat. w Załóscach, gr.-kat. w miejscu.

Szkoła etatowa, założona w r. 1862, do której na 136 uzd. uczęszcza 82 uczniów, posiada ogródek o powierzchni ledwie 14 arów. Język wykładowy ruski i polski. —

Statystyczne: L. mk. 1200; a to: rel. rk. 252 gr. k. 928, izr. 20; z tych używa jęz. polsk. 115, rusk. 1085. Wieś zajmuje 1780 Ha. powierzchni w 3159 parcelach. Z téj przestrzeni posiada gmina 786 Ha. gr. orn., 196 Ha. łąk i ogr., 10 Ha. pastwisk i 3 Ha. lasu. Czysty dochód = 3876 złr. 22 kr. Podatek 877 złr. 39 kr. Obsz. dwors. posiada: 553 Ha. gr. orn., 153 Ha. łąk. i ogr., 13 Ha. pastw., 23 Ha. lasu. Dochód = 2285 złr. 31 kr. Podatek 518 złr. 77 kr. — W gminie liczone: 204 koni, 311 szt. bydła, 323 owiec, 122 szt. trz. chl. i 26 pni pszcz.; we dworze 51 koni, 93 szt. bydła, 868 owiec, 44 szt. trz. chlewnój 100 pni pszcz. —

Białokiernica, (Olejów 3) wieś od Złoczowa 34 Km., od sądu pow. w Zborowie 17 Km., położona na wysokiem, zimnem Podolu. Wioskę przepływa przytok Seretu, *Łopuszanka* (niewłaściwie Olejówką zwany). Rola czarnoziemna; gosp. rolne trzy i czteropolowe, przeważnie sieją pszenicę i żyto. Chów bydła rogatego, rasy krajowej, przeważa. Pszczelnictwem zajmuje się kilku gosp. Sady pielęgnują, przeważnie jabłonie, wiśnie, śliwy i grusze. Przemysł dom. ogranicza się na wyrobach tkackich. W gminie jest kasa pożyczkowa z kapitałem zakładowem 54 złr. 50 kr.

Par. łąc. i gr. kat. w Olejowie.

Wieś należy do związku szkoły w Olejowie.

Statystyczne: L. m. 548, rel. rk. 240., grk. 295, izr. 13; jęz. polsk. używa 260 mk., ruskiego 288; umie czytać 20. — Wieś zajmuje 739 Ha. powierzchni w 1127 parcelach. — Gmina posiada 264 Ha. roli; 103 Ha. łąk i ogr., 10 Ha. pastw. i 3 Ha. lasu. Czysty dochód = 1418 złr. 81 kr. Podatek = 320 złr. 65 kr. Obsz. dworski posiada 154 Ha. roli, 76 Ha. łąk i ogr., 12 Ha. pastw., 100 Ha. lasu. Czysty dochód = 611 złr. 41 kr. Podatek 138 złr. 79 kr. W gminie

było 80 koni, 153 szt. bydła, 35 owiec, 58 szt. trz. chlew., 87 pni pszcz.; na obsz. dw. 4 sztuki bydła, 12 pni pszczoł.

Białykamień z przysiółkiem Gawareczyną, miasteczko z siedzibą urzędu pocztowego, położone w dolinie nad rz. Bugiem, na północ od Złoczowa w odległości 13 Km.; od sądu pow. w Olesku 13 Km. Od półn. i płd. wschodu otaczają je ciekliny Woronia-ków, które ciągnąc się stąd w kierunku półn. wschodnim popod Olesko, nie rozprzestrzeniają się dalej ku zachodowi, lecz kończą się nagle wzgórzami przeszło 350 m. wysokimi, wśród których występuje najwybitniej, wznosząca się we wsch. półn. stronie *Święta góra* (373 m.) tudzież na płd. wsch. *Żulicka góra* (369 m.). Bug, płynący ze wschodu od Czeremoszni, opasuje dwoma ramionami większą część miasteczka, łącząc się przed Bużkiem w jedno koryto. Grunt tu bardzo rozmaity, od południa żyzne doliny złoczowskie z tłustą, ciężką, urodzajną ziemią, czarnoziem tu niezgłębiony, trudny do obrobienia; od zachodu i półn. poczynają się piaski, ciągnące się na zachód ku Buskowi, Kamionce Strum., Mostom, Cieszanowowi i idące do województwa lubelskiego na północ ku Brodom; zaś od wschodu gdzie wznoszą się góry, stanowiące dział wodny między morzem Czarnem a Balt., ziemia gliniasta i rozmuszowata. W ogóle grunt więcej piaszczysty i kamienisty, niż urodzajny. Gosp. rolne trzypolowe; uprawiają wszystkie płody polne. Uprawą chmielu zajmuje się tylko dwór na przestrzeni kilku morgów. Lasy bukowe i grabowe, na małej przestrzeni sosnowe, w dobrym stanie. Ze zwierząt dom. przeważa chów bydła rogatego i trzody chlewniej; bydło i konie we wsi rasy krajowej dobrze utrzymane, we dworze konie krwi arabskiej z krajową, a bydło rasy szwyckiej i holenderskiej. Pszczelnictwem

nie wielu się zajmuje, jednak gosp. pszczelna postępową, ogółem przeszło 500 pni. Sady zaniedbane. Przemysł: wapniarka, gorzelnia, młyn amerykański wodny, nowo zbudowany, bardzo dobrze urządzonej (własność dworu). Mieszkańcy oprócz gosp. roln. zajmują się przeważnie garncarstwem, (szczególnie mieszk. Gawareczyzny, położonej w znacznej odległości na wzgórzach, ciągnących się ku Olesku, gdzie są obfite pokłady gliny garncarskiej garbarstwem, szewstwem i innymi rzemiosłami. Wyprawą skór, szyciem obuwia wiejskiego i rozwożeniem takowego po okolicznych jarmarkach trudni się bardzo wielu. Z rzemiosł opodatkowanych jest 9 szewców, 11 rzeźników, 7 garncarzy, 6 kowali, 2 krawców, 3 stolarzy, 2 stelmachów, ślusarz i kuśnierz. Handlem zajmują się wyłącznie izraelici, jest tu 20 kramów, prócz tego prowadzą handel skórami, solą, mąką, bydłem i drzewem na większą skalę. W miasteczku istnieje towarzystwo wzajemnego kredytu, założone przed rokiem przez izraelitów. Gmina posiada własną kasę pożyczkową z kapitałem 2552 złr. 10 kr.

Parafia rz. kat. założona i uposażona w r. 1613 przez Grzegorza Korybuta Wiśniowieckiego, kasztelana kijowskiego i tegoż żonę Teodorę de Szpanów Czaplicową. W r. 1640 Jeremiasz Wiśniowiecki i Gryzelda z Zamojskich fundacją powiększyli. Kościół obecny został wzniesiony w r. 1766. Do parafii tej należy 7 okolicznych włości; ogólna liczba wiernych 2335. Par. gr. kat. w miejscu, cerkiew drewniana pod wezwaniem Ś-tój Trójcy.

Szkoła istnieje od r. 1845, obecnie trzyklasowa, do której na 600 uzdolnionych uczęszcza 245 uczniów, posiada na malutkim ogródku szkółkę drzewek, szczepów 12. Język wykładowy polski.

Na wzmiankę zasługuje piękny, starannie utrzymywany ogród a raczej park, zajmujący 46 Ha. przestrzeni, w którym znajdują się ruiny niegdyś obronnego zamku, którego ostatnią mieszkanką była żona ks. Radziwiłła Panie Kochanku. Zamek i miasteczko były własnością książąt Wiśniowieckich. W r. 1649 w lipcu książę Jeremiasz Wiśniowiecki podejmował w tymże zamku króla Jana Kazimirza, który z Toporowa na czele 20.000 wojska ciągnął pod Zbaraż przeciw Chmielnickiemu. W r. 1667 stał tu obozem Jan Sobieski, wówczas marszałek i hetman p. k., zbierając wojsko w celu odparcia tatarsko-kozackiego najazdu, i stąd wydał uniwersał o grożącym niebezpieczeństwie.

W Białymkamieniu istniała jeszcze w r. 1849 fabryka cukru burakowego, czekolady i cykoryi; o wiele dłużej trwał chów jedwabników, który jednak prawdopodobnie od lat 10, z powodu wymarznienia drzew morowych, upadł.

Statystyczne: L. mieszk. w Białymkamieniu 3271, na przysiółku Gawareczyźnie 298, razem 3569. Z téj liczby: rel. rz. kat. 460, gr. k. 1205, izr. 1901, innych wyznań 3. Jęz. polsk. używa 2460 rusk. 1109. Umie czytać 645.

Miasteczko zajmuje obszar 1088 Ha. w 1113 parcelach, przysiółek Gawareczyzna 233 Ha. w 781 parcelach. Z téj przestrzeni posiada gmina 102 Ha. roli, 57 Ha. łąk i ogr., 47 Ha. pastwisk. Dochód = 2220 złr. 47 kr. Podatek = 390 złr. Dwór 80 Ha. roli, 32 Ha. łąk i ogr., 17 Ha. pastwisk, 706 Ha. lasu. Dochód = 1431 złr. 34 kr. Podatek 324 złr. 92 kr. Chów zwierząt dom. w gminie: 148 koni, 459 bydła, 24 owiec, 359 trz. chlew.: we dworze 20 koni, 70 bydła, 21 trz. chlew.

Bieniów, wioska na wschód od Złoczowa w odległości 2 Km., nad rz. *Złoczówką* położona. Rzeczka przepływa wioskę w stronie południowej, przyjmując tu

mały przytok, wypływający na moczarach we wschodniej stronie Bieniowa. Dolinę rzeczki ścieśniają od północy i zachodu nieznaczne pagórki. Przemysł: dwa młyny wodne z tartakiem; destylarnia, słynna z gorzałki t. z. „bieniówki“. Mieszkańcy donoszą do Złoczowa nabiał i warzywa na targi, zresztą trudnią się rolnictwem i zarobkiem dziennym.

Parafia obu obrz. w Złoczowie.

Gmina należy do związku szkolnego w Złoczowie.

Statystyczne: L. mk. 238; z tych rel. rk. 97, grk. 113, izr. 28. Jęz. polsk. używa 128, rask. 105, niem. 5. Obszar: 373 Ha. w 516 parcelach. Gmina posiada 71 Ha. roli, 23 Ha. łąk i ogr. 2 Ha. pastw. Dochód z gruntów = 548 złr. 48 kr. Podatek = 99 złr. 42 kr. Dwór posiada: 176 Ha. roli, 28 Ha. łąk i ogr., 60 Ha. pastwisk. Dochód z tych gruntów = 772 złr. 53 kr. Podatek 163 złr. 59 kr. W gminie liczono 19 koni, 59 bydła, 8 owiec, 5 trz. chl. i 3 pnie pszczel.; we dworze 28 koni, 86 bydła, 48 trz. chlew., 26 puł pszcz. —

Bogdanówka, (Jezierna 5.) wieś 34 Km. od Złoczowa, a 13 Km. od sądu pow. w Zborowie oddalona, leży na północ mka Jezierny w okolicy pagórkowatej, znacznie wzniesionej. Na wsch. wsi wznosi się *Wysoka góra* do 413 m. Wioskę przepływa przytok głównej Strypy, *W o s z ó w k a* (zwana tu *Gniła Lipa*). Rola czarnoziem zimny; gosp. rolne trzypolowe. Chów bydła i koni na niskim stopniu. Przemysł domowy nie rozwinięty.

Par. łąc. w Jeziernie, gr. kat. w Białkowcach; cerkiew drewniana jest w miejscu.

Szkoła filialna założona w r. 1871, do której na 70 uzd. uczęszcza 46 dzieci, posiada ogród o pow. 29 arów. Język wykładowy ruski.

Statystyczne: L. mk. 587, z tych: obrz. rk. 203, grk. 372, izr. 12; języka polsk. używa 196, rusk. 391; umie czytać 37. Obszar: 790 Ha. w 1507 parcelach. Gmina posiada 444 Ha. roli, 52 Ha. łąk i ogr., 6 Ha. pastwisk; czysty dochód, na rok 1884 obliczony = 2032 złr., podatek bezp. = 461 złr. Obszar dworski posiada: 205 Ha. roli, 63 Ha. łąk i ogr., 1 Ha. pastwisk; dochód = 1036 złr., podatek bezp. — 235 złr. W gminie: 128 koni, 157 szt. bydła, 55 owiec, 73 szt. trz. chlew., 7 pni pszczel.; we dworze: 8 koni, 9 bydła, 5 szt. trzody chlew.

Bohutyn, (Pomorzany 5.) wieś położona na t. z. Opolu, przy gościńcu krajowym, wiodącym do Brzeżan; na połud. zach. Złoczowa o 21 Km., na zachód od sądu pow. w Zborowie o 15 Km. Wioskę przepływa potok *Machnówka* (p. str. 32). Okolica pagórkowata; rola przeważnie gliniasta; gosp. rolne nie racjonalne, na ob. dw. sześciopolowe. Pszczelnictwo i sadownictwo zaniedbane. Chów koni i bydła mierny, przeważa chów owiec. Przemysł dom. ogranicza się na wyrobach tkackich; kilku gosp. zajmuje się dostawą szutru do gościńca; z rzemieśln.: kował. Gmina posiada kasę pożyczkową z kapitałem 480 złr.

Par. łąc. w Pomorzanach; gr. kat w miejscu; cerkiew drewniana pod wezwaniem św. Jana.

Szkoła filialna, założona w r. 1865, do której na 100 uzd. uczęszcza 66 dzieci, posiada ogródek szkolny o pow. 28·7 ara, na którym jest szkółka drzew owocowych. Język wykładowy ruski.

Statystyczne: L. mk. 667, z tych rel. rk. 142, grk. 514, izr. 11; jęz. polsk. używa 35, rusk. 632; umie czytać 167. Obszar 1062 Ha. w 2180 parcelach. Z téj przestrzeni posiada gmina 519 Ha. roli, 100 Ha. łąk i ogr., 101 Ha. pastwisk, 10 Ha. lasu; czysty dochód = 2787 złr.; podatek = 584 złr. Obsz. dworski posiada 225 Ha. gr. orn., 7 Ha. łąk i ogr., 11·5 Ha. pastw., 53 Ha. lasu; dochód = 737 złr., podatek = 167 złr. W gminie 172 koni, 274 szt. bydła, 228 owiec, 173 trz. chlew., 180 pni pszczół.

Botożynów, (Sokołówka 6.) wioska położona w nizinie Styru, na półn. zach. od sądu pow. w Olesku o 11 Km., a od Złoczowa o 36 Km. Okolice lasista, położenie niskie; gleba piaszczysta rodzi żyto, owies i jęczmień.

Par. łać. w Toporowie, kapelania grk. w miejscu; cerkiew drewn. pod wezw. św. Jana Ew.

Statystyczne: L. mk. 497, z tych 450 obrz. grk., 35 rz. kat., 12 izrael. Obszar wsi = 2274 Ha. Gmina posiada: 439 Ha. roli, 225 Ha. łąk i ogr., 27 Ha. pastwisk; dochód z tej ziemi = 1453 złr; podatek = 329 złr. Dwór posiada 114 Ha. gr. orn., 40 Ha. łąk i ogr., 10 Ha. pastwisk i 1378 Ha. lasu; dochód z tej ziemi = 1582 złr.; podatek = 308 złr.

Boniszyn, (Złoczów 6.) wioska położona na północnych stokach Woroniaków w nizinie Bugu. Sąd pow. w Złoczowie; stacya kolei w Kniażu o 3 Km. Od północy i wschodu wznoszą się nieznaczne pagórki; na południu moczary, z których woda ścieka częścią do Jasionówki (patrz Jasionowce), a częścią, ujęta w rowy płynie w kierunku półn. zach. wschodnią stroną Kniażego ku Skwarzawie. Rola: romusz, glinka a miejscami torfowina.

Chów bydła mierny; koni bardzo mało. Sadów nie ma. Kilku włościan ma małe pasieki. Przemysł domowy nie rozwinięty. Z rzemieślników kowal i garbarz.

Par. łać. w Złoczowie, grk. w Poczapach; cerkwi nie ma.

Szkoła filialna, założona w r. 1862, do której na 52 uzd. uczęszcza 42 dzieci, posiada małe ogródek o pow. 7·19 ara. Język wykładowy ruski.

Statystyczne: L. mk. 376, z tych obrz. rk. 126, grk. 237, izr. 13. Jęz. polsk. używa 26, rusk. 350; umie czytać 79. Wieś stanowi jedną gminę katastralną wraz z Chilczycami. Dochód z gruntów w Boniszynie na rok 1884 wynosi 1674 złr., podatek = 269 złr. We wsi: 51 koni, 170 szt. bydła, 58 szt. trz. chl. i 37 pni pszczoł. Obsz. dw. Chilczyce.

Bortków, (Krasne 8.) wieś położona na zachód od sądu pow. w Złoczowie o 21 Km. w nizinie Bugu, w okolicy bezleśnej, moczarowatej, ku zachodowi nieznacznie wzniesionej. W północnej stronie, aż po Skniłów, rozciąga się t. z. *Szydłowska dolina*; w stronie wschodniej folwark *Rozdół*. Do *Gołogórki*, przepływającej wieś z pld. ku północy wlewa się tu potok *Solotwina*, zasilony odpływami wód zaskórnych, z moczarów, leżących we wschodniej stronie wsi (p. str. 22). Gleba bardzo urodzajna, głęboki czarnoziem miejscami z gliną zmieszany; ziemia gdy zaschnie jest prawie nie do obrobienia. Gosp. rolne płodozmienne (bez pozostawiania ugorów). Pszczelnictwo i sadownictwo nie pielęgnowane. Chów koni i bydła rasy krajowej. Przemysł przeważnie rękodzielniczy. Tkactwem, szyciem zwykłej wiejskiej odzieży, szewstwem, budownictwem w części stolarstwem i bednarstwem zajmują się mieszkańcy obok zwykłych zajęć gospodarskich. Drobnym handlem zboża i kramarstwem zajmują się miejscowi izraelici. Gmina posiada kasę pożyczkową z kapitałem 227 złr. 37 kr.

Par. łać. w Glinianach, gr. kat. w miejscu.

Szkoła założona r. 1857, obecnie etatowa, do której na 150 uzd. uczęszcza 123 dzieci, posiada pasiekę szkolną o 4 pniach i szkółkę drzew owoc. (36 szczep. 18 dziczek). Pow. ogr. szk. 7·19 ara. Język wykładowy ruski.

W zachodniej stronie Bortkowa, na lewo od drogi, prowadzącej do Glinian, wznosi się usypana mogiła. Kiedy ją usypano trudno dociec, zapewne w czasie jednego, z licznych i częstych najazdów hord tatarskich. Znaczna ilość takich mogił, leżących w rozmaitych stronach naszego okręgu, świadczy dowodnie o krwi praojców, przelaną w obronie tej ziemi. Toż drogą, bardzo drogą, winna być dla nas każda piędź, tej, krwią przesiąkniętej ziemi.

Statystyczne: L. mk. 1118; z tych obrz. rk. 116, grk. 923, izr. 79; języka polsk. używa 419, ruskiego 699; umie czytać 345. Wieś zajmuje 2390·69 Ha obszaru, w 2552 parcelach gruntowych. Z tego posiada gmina: 750 Ha. roli, 477 Ha. łąk i ogr., 138 Ha. pastw.; dochód = 6789 złr.; podatek = 1518 złr. Obsz. dw. posiada 603 Ha. gr. orn., 278 Ha. łąk i ogr., 35 Ha. pastw.; dochód = 3833 złr., podatek 870 złr. We wsi: 227 koni, 347 szt. bydła, 31 szt. trz. chl. i 35 pni pszcz.; we dworze: 27 koni, 57 szt. bydła, 23 szt. trz. chlew.

Bronisławówka i Kazimirówka, (Zborów 7.) małe kolonie niemieckie. Br. leży przy gościńcu na pld. wsch. od Płuhowa w odległości 4½ Km. Kazim. na wschód od stacyi kolei w Płuhowie w odległości 4 Km. Koloniści prowadzą wzorowo gospodarkę rolną. Konie i bydło dobrze utrzymane. Niektórzy zajmują się pszczelnictwem. Starostwo, sąd powiatowy w Złoczowie o 17 Km.

Szkoła wyznaniowa ewang. założona w r. 1872, do której na 64 uzd. uczęszcza 50 uczniów; posiada w Br. 2 Ha. 30 arów, a w Kazim. 1 Ha. 72 ary pola. Język wykładowy niemiecki. •

Statystyczne: Obie kolonie, które należą do gm. katastr. w Płuhowie zamieszkuje 296 mkeów, a to w Br. 6 rz. kat., 10 gr. k., 9 izrael. i 74 ewangelików; w Kazim. 21 izrael., 176

ewang. Mowy polskiej używa 13, ruskiej 10, niemieckiej 273; umie czytać 186. Dochód z gruntów = 838 złr.; podatek = 166 złr. W obu koloniach liczone: 70 koni, 125 szt. bydła; 139 szt. trz. chl., 120 pni pszczoł.

Bubszczany, właściwie **Bóbrczany** z przysiółkiem **Nestiuki** (Pomorzan 4.) wieś nad lewém ramieniem Złotej Lipy (p. str. 30) w okolicy lesistej i pagórkowatej, o 26 Km., na południu Złoczowa. Różnica wzniesienia między doliną rzeki, a stroną połudn. zach. dochodzi 100 m. Rola przeważnie gliniasta nad rzeką, moczarowata. Gosp. roln. zaniedbane. Sadownictwem zajmują się bardzo gorliwie tylko mieszkańcy przys. Nestiuki (położonego wśród lasów, na półd. zach. od Bóbrczan); znajdują się tu piękne sady jabłoniowe, gruszkowe i śliwkowe. Pszczelnictwem zajmują się także przeważnie w Nestiukach, jednak gosp. pszczelna nie postępuje. Z przemysłu dom. zasługuje na wzmiankę wyrób czepków dla kobiet wiejskich. Gmina posiada kasę pożyczkową z kapitałem 274 złr.

Par. łac. w Pomorzanach, gr. kat. w miejscu. Sąd pow. i stacya kolei w Zborowie o 19 Km.

Szkoła filialna, założona w r. 1860, do której na 82 uzd. uczęszcza 47 uczniów, posiada ogródek o pow. 14·38 ara. Język wykł. ruski i polski.

Wieś Bóbrczany należała od dawna do dóbr pomorzańskich. Przez najazdy tatarskie, była tak zniszczoną że Jakób Sobieski, ojciec Jana III., nabywszy w r. 1630 klucz pomorzański, takową na nowo osadzać musiał.

Statystyczne: L. mk. 321, z tych rel. rk. 56, grk. 248, izr. 17. Jęz. polsk. używa 8, ruskiego 313; umie czytać 74. Wieś zajmuje 953 Ha. obszaru, w 682 parcelach. Z tej przestrzeni posiada gm. 151 Ha. roli. 101 Ha. łąk. i ogr., 11·5 Ha. pastw.

i 3 Ha. lasu. Dochód z gruntów = 952 złr.; podatek = 203 złr. Obsz. dw. 24 Ha. roli, 89 Ha. łąk i ogr., 1·7 Ha. pastwisk i 530 Ha. lasu. Dochód = 594 złr.; podatek 135 złr. W gminie: 71 koni, 115 szt. bydła, 84 szt. trz. chlewn. i 27 pni pszczoł.

Bużek, (Białykamień 2.) wieś, sąsiadująca z Białymkamieniem, leży w równinie moczarowatęj nad rz. *Bugiem*. Rola od półn. piaszczysta, na płd. i zach. pruchnica. Gosp. rolne trzypolowe, udaje się żyto i owies. Sadownictwo w rozwoju, przeważnie sady śliwowe. Bydło rasy krajowej dla braku pastwisk nędzne, konie lepsze. Przemysł: młyn wodny o trzech kamieniach; mieszkańcy obok rolnictwa trudnią się tkactwem, wyrabiając grube płótna. Gmina posiada kasę pożyczkową z kapitałem 374 złr. 31 kr.

Par. łąc. w Białymkamieniu, gr. kat. kapelania w miejscu. Od Złoczowa o 15 Km. na półn. zach., od sądu pow. w Olesku o 14 Km. na płd.; najbliższa stacja kolei w Ożydowie o 7 Km.

Szkoła etatowa, założona w r. 1872, do której na 107 uzd. uczęszcza 98 dzieci, posiada szkółkę drzew. owoc. o 24 szczepach i 179 płonkach. Uczniom rozdano kilkanaście szczep i 450 płonek. Pow. ogr. szk. 25·18 ara; pole szkolne o pow. 86·32 ara.

Statystyczne: L. mk. 776; z tych rz. kat. 128, grk. 630 izr. 18. Mowy polskiej używa 330, ruskiej 446. Obszar wsi = 1007 Ha. w 1896 parcelach grunt. Z téj przestrzeni posiada gmina: 267 Ha. roli, 361 Ha. łąk i ogr., 224 Ha. pastw. Dochód = 3520 złr.; podatek = 661 złr. Obsz. dw. posiada: 52 Ha. roli, 22 Ha. łąk i ogr., 1 Ha. pastw. Dochód = 162 złr.; podatek = 37 złr. W gminie: 121 koni, 196 szt. bydła, 5 owiec, 91 szt. trz. chlew. —

Bzowica, (Olejów 5.) w. na wyżynie podolskiej, wzniesionęj przeszło 400 m. Rola czarnoziemna; gosp.

roln. czteropolowe; z płodów udaje się pszenica, jęczmień i żyto, rodzi jednak obficie na słomę niż na ziarno. Sadownictwem zajmują się dość gorliwie, sady przeważnie mieszane. Pszczelnictwo nie rozwija się, pomimo, że stan pasiek u kilku gospodarzy ma być pomyślny. Konie i bydło liche, przeważa chów owiec. Przemysł dom.: wyrabiają tu płótna konopne i lniane, tudzież sukna grube z wełny owczej. Wykonują tu kilimki i dywaniki w różnych deseniach.

Par. łąc. w Olejowie; gr. kat. kapel. w miejscu. Od Złoczowa o 36 Km. na wschód; od sądu powiatow. i najbliższej stacyi kolejowej w Zborowie o 15 Km. oddalona.

Szkoła filialna, założona w r. 1873, do której na 77 uzd. uczęszcza 53 dzieci, posiada ogródek szkolny o pow. 14·38 ara; w szkółce drzewek 19 szczep i 16 płonek.

Statystyczne: L. mk. 615, z tych 213 rz. kat., 389 gr. kat. rel., 13 izrael. Mowy polsk. używa 230, ruskiej 385. Obszar wsi = 909 Ha. — Gm. posiada: 498 Ha. roli, 62 Ha. łąk i ogr., 2 Ha. pastw. i 19 Ha. lasu. Dochód z téj ziemi = 3434 złr.; podatek = 705 złr. Obsz. dw. posiada: 244 Ha. roli, 14 Ha. łąk i ogr., 1 Ha. pastw., 45 Ha. lasu. Dochód = 448 złr., podatek 101 złr. 75 kr. W gm. liczone: 116 koni, 177 szt. bydła, 193 owiec i 92 szt. trz. chlewn.

Cecowa, (Zborów 6.) wioska nad rz. *Strypą*, na południu Zborowa. W stronie zachodniej, o kilka kilom. leży folw. Cecówka, od którego płynie ku wschodowi mały potoczek, do Cecowy, gdzie wpada do Strypy. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie tego potoczku i po prawym brzegu Strypy. Rola czarnoziemna. Przemysł: gorzelnia i wołownia, z rzemieśln. kowal. We wsi jest kasa pożyczkowa gminna z kapitałem zakł. 116 złr. 44 kr.

Par. łąc., sąd pow. i stacya kolei w Zborowie, par. gr. kat. w Jezierzance. Od Złoczowa 28 Km. na pld. wsch.

Statystyczne: L. mk. 386, z tych rk. 36, grk. 294, izrael. 56. Obszar wsi = 638 Ha. 76 ar. w 1230 parcelach. Gmina posiada: 288 Ha. roli, 22 Ha. łąk i ogr., 8 Ha. pastw. Dochód = 1500 złr. podatek 209 złr. Obsz. dw. posiada: 258 Ha. roli, 43 Ha. łąk i ogr., 6 Ha. pastwisk. Dochód = 1784 r., podatek = 250 złr.

Chilczyce, (Złoczów 5) wioska w dolinie rz. *Złoczówki* (p. str. 21), która płynie północną stroną wsi. Od południa nadpływa z Jasienowiec potok *Jasionówka*, który opłynawszy dwór w Chilczycach, zwraca się ku płn. zach., płynie po pod zabudowania wiejskie, wpływając za młynem z lew. brz. do Złoczówki. W obrębie Chilczyc przyjmuje Złoczówka, jeszcze dwie strugi z pr. brz., które nadpływają z Horodyłowa, a we wschodniej stronie wsi, w t. z. *Kątach* (kilka chat po prawym brz. Złoczówki, na wschód od dworu) do niej wpływają. Rola gliniasta, z piaskiem zmieszana, miejscami romusz lub torf. Gosp. rolne czteropolowe. Pszczelnictwem i sadownictwem nie zajmują się wcale, wyjątek stanowi miejscowy pleban i dwór, którzy posiadają małe pasieki i pielęgnują drzewa owocowe. Konie i bydło we wsi liche, we dworze bydło rasy holenderskiej. Przemysł: młyn na Złoczówce, w dobrym stanie; z rzemieśln. jest we wsi kowal i szewc. Mieszkańcy wsi pracowici i trzeźwi zajmują się wyłącznie rolnictwem.

Par. łąc. i sąd pow. w Złoczowie, par. gr. kat. w sąsiednich Poczapach; jednak mieszkanie parocha znajduje się w Chilczycach. Cerkiew drewn. mała pod wezwaniem Opieki N. P. M.

Szkoła filialna, założona w r. 1862, do której na 56 uzdoln. uczęszcza 46 dzieci, posiada mały ogródek o pow. 7·19 ara. Język wykł. ruski.

Statystyczne: L. mk. 447; z tych obrz. rzk. 64, gr. kat. 353, izrael. 30. Mowy polsk. używa 70, ruskiej 376, niemieck. 1. (Chilczyce i Boniszyn tworzą jedną gminę katastralną, dlatego cyfry, wykazujące obszar ziemi i podział téjże, odnoszą się do obydwu miejscowości.) Obszar = 1196 Ha. w 3591 parcelach. Gminy posiadają: 396 Ha. roli, 166 Ha. łąk i ogr., 137 Ha. pastwisk. Dochód z ziemi, będącej własnością mieszk. Chilczyc wynosi 2203 złr.; opłacany podatek = 358 złr. Obsz. dw. posiada: 187 Ha. roli, 104 Ha. łąk i ogr., 99 Ha. pastw. i 40 Ha. lasu. Dochód = 1577 złr.; podatek 291 złr. 21 kr.

Chmielowa, (Sasów 6.) wioska, położona wśród lasów, na wzgórzach między Kołtowem a Sasowem. Na południu, wschodzie i zachodzie wznoszą się góry do 422 m. wysokie, na północy ścieli się dolina Bugu. We wsi nastaje mały potok, który płynie ku północy, wlewając się pod Rudą kołt. do Bugu. W zachodniej stronie wsi leży folwark Kalinka z gorzelnią (patrz str. 20). W stronie płn. wsch. las sosnowy.

Par. obu obrz. w Sasowie; od sąd pow. i najbliż. st. kol. w Złoczowie, w stronie północno-wschodniej o 11 Km.

Szkoła lud nieorg. istnieje od r. 1878, 53 uzd. a 42 dzieci uczęszcz.

Statystyczne: L. mk. 426, z tych obrz. rk. 307, grk. 111, izr. 8. Obszar wsi = 521 Ha. 36 arów w 1055 parcelach. Z téj przestrzeni posiada gmina: 211 Ha. roli, 18 Ha. łąk i ogr., 7 Ha. pastw., 8·6 Ha. lasu. Dochód = 932 złr.; podatek 130 złr. Obszar dworsk.: 186 Ha. roli, 16 Ha. pastw., 62 Ha. lasu. Dochód = 940 złr., podatek 179 złr. We wsi liczono 71 koni, 147 sztuk bydła, 47 szt. trz. chlew. i 27 pni pszczoł.

Chwatów, (Olesko 4.) wioska, położona u półn. stoków cieklin Woroniaków na wschód od Oleska. W stronie północnej, u stóp wzgórz, leżą wielkie moczary, źródłowiskami Styru zabagnione. Rola na wzgórzach romuszowata o pokładzie kredowym; gosp. rolne trzypolowe. Znaczne obszary błot i moczarów, które obecnie żadnej nie przynoszą korzyści, mogłyby być osuszone i przyczyniłyby się znacznie tak do ekonomicznego rozwoju gminy, jak niemniej podniosłyby chów bydła.

Par. łąc. w Podhorcach, par. gr. kat. i sąd pow. w Olesku. We wsi jest mała cerkiew drewniana.

Statystyczne: L. mk. 337; z tych rel. rzk. 23, grk. 303, izr. 11; umie czytać 4. Obszar wsi 569 Ha. w 1497 parcelach. Gmina posiada: 167 Ha. roli, 299 Ha. łąk i ogr. (wliczono tu błota), 11 Ha. pastwisk. Dochód = 947 złr.; podatek = 205 złr. Obszar dworski (Podhorce) posiada 82 Ha. lasu. Dochód = 82 złr., podatek = 16 złr. W gminie liczono 37 koni, 93 szt. bydła, 76 owiec, 46 trz. chlewniej.

Czeremosznia, (Białykamień 2.) wieś położona w kotlinie nad rz. *Bugiem* o 15 Km. na półn. Złoczowa. Od północy i południa ciągną się wzgórza, których grzbiety sięgają 373 m. wysokości; wieś zaś leży na wzniesieniu 253 m. Rola przeważnie piaskowa; gosp. rolne trzypolowe. Chów koni, a przeważnie bydła staranny. Przemysł: dwa młyny; mieszkańcy, z wyjątkiem kilku garncarzy, nie zajmują się żadną gałęzią przemysłu domowego. Gm. kasa pożyczk. z kap. 143 złr.

Parafie obu obrz. w Białymkamieniu, we wsi jest mała cerkiew drewn.; sąd pow. w Olesku o 10 Km. na północ.

Statystyczne: L. mk. 587, z tych obrz. rk. 273, grk. 298, izrael. 16. Mowy polskiej używa 309, ruskiej 278; umie

czytać 14. Obszar = 1269 Ha. w 2017 parcelach. Gmina posiada: 532 Ha. roli, 115 Ha. łąk i ogr., 37 Ha. pastwisk. Dochód z tych gruntów = 3459 złr; podatek 593 złr. Dwór (w Białymkamieniu) posiada 230 Ha. roli, 26 Ha. łąk, 24 Ha. pastw., 255 Ha. lasu. Dochód = 1255 złr.; podatek = 285 złr. W gminie liczono 100 koni, 188 szt. bydła, 73 szt. trz. chlew. i 35 pni pszcz.; we dworze 38 koni, 29 szt. bydła, 181 owiec, 9 szt. trz. chlewn.

Czyszki, (Olesko 5.) wieś, na północ od Złoczowa o 30 Km., położona w nizinie, pochylonej stąd ku północy. Od wschodu, południa i zachodu wznoszą się mniejsze pagórki (250—264 m.). Rola czarnoziemna, rodzi wszystkie gatunki zboża; gospodarstwo rolne trzy-polowe.

Par. łąc. i sąd pow. w Olesku; par. gr. kat. w miejscu, cerkiew drewn. pod wezw. św. Eliasza.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1873. Uczęszcza na 118 uzdołn. 51 dzieci. Język wykładowy ruski.

Statystyczne: L. mk. 787. Wieś zajmuje 962·75 Ha. obszaru; Gmina posiada: 416 Ha. roli, 350 Ha. łąk i ogr., 90 Ha. pastwisk; dochód z tych gruntów wynosi 3138 złr., podatek 666 złr. Obszar dworski (do którego należy folwark Sewerynka, położony obok Oleska) posiada około 90 Ha. ziemi ornęj; dochód = 343 złr. podatek 77 złr. 94 kr.

Czyżów, (Złoczów 15.) wieś, położona po prawej stronie gościńca, wiodącego ze Złoczowa do Brzeżan, na wyżynie do 418 m. wzniesionej. We wsi nastaje potok bez nazwy, który płynąc na zachód, wpada za przysiółkiem *Prychała*, do Zł. Lipy. Rola czarnoziemna z pokładem glinki nieprzepuszczalnej, zimna przeto i mokra; gosp. rolne czteropolowe, z płodów sieją przeważnie żyto, jęczmień, owies, groch i hreczkę. Pszczeln. i sadownictwo nie rozwija się. Chów zwierząt domowych mierny. We wsi jest młyn wodny; mieszkańcy zajmują

się przeważnie tkactwem, wyrabiając zwykle płótna; z rzemieślników jest kowal, zresztą przemysł domowy nie rozwinięty.

Par. łąc. w Pomorzanach, gr. kat. w Snowiczu; cerkiew pod wezw. Nar. N. P. M. w miejscu. Sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła fil. założona w r. 1862, do której na 66 uzdoln. uczęszcza 50 uczniów, posiada 43·16 ara pola.

Statystyczne: L. mk. 512 z tych; rel. rk. 101, grk. 401 izr. 9.; umie czytać 43. Wieś zajmuje 611·75 Ha. obszaru, w 2154 parcelach grunt. Z téj przestrzeni posiada gmina: 412 Ha. roli, 132 Ha. łąk i ogr., 38 Ha. pastwisk; dochód z gruntów = 2101 złr., podatek 466 złr. Dwór posiada tylko 10 Ha. ziemi, z której dochód = 22 złr. 65 kr., podatek 5 złr. 14 kr. We wsi liczono 75 koni, 98 szt. bydła, 53 owiec, 37 szt. trz. chlewn. i 20 pni pszczół.

Daniłowce, (Jezierna 4.) w. położona o 38 Km. na pld. wsch. Złoczowa, w zimnem wysokiem Podolu. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie na prawym brzegu potoku *Wosznoki* (p. str. 24.). Grunta czarnoziemne, zimne, rodzą obficie na słomę, a mniej na ziarno, stąd pochodzi nazwa „słomiane Podole“, którą nadają téj części wyżyny podolskiej. Gosp. rolne trzypolowe, sieją przeważnie pszenicę i żyto. Pszczelnictwem zajmuje się kilku mieszkańców, jednak gosp. pszczelna nie postępuje. Konie i bydło rasy podolskiej.

Par. łąc. w Pomorzanach, par. gr. kat. w Ostaszowcach. Cerkiew pod wezw. św. Michała w miejscu. Sąd pow. w Zborowie o 15 Km.

Szkoła etatowa założona w r. 1872, do której na 76 uzd. uczęszcza 42 dzieci, posiada starannie założoną szkołkę drzew. owocow., na ogródku o pow. 16·69 ara. Język wykł. ruski.

Statystyczne: L. mk. 610, z tych obrz. rk. 33, grk. 568, izr. 9; umie czytać 46. Obszar wsi = 788·39 Ha. w 1892 parcelach grunt. Gmina posiada: 678 Ha. roli, 52 Ha. łąk i ogr., 13 Ha. pastwisk; dochód z gruntów = 2687 złr.; podatek 752 złr. Dwór posiada tylko 23 Ha. ziemi, która przynosi 109 złr. dochodu; podatek = 18 złr. W gminie liczono 154 koni, 154 szt. bydła, 63 owiec, 106 szt. trz. chlewn. i około 100 pni pszczół.

Firlejówka, (Krasne 4.) w., położona o 25 Km. na pñ. zach. Złoczowa, w równinie nad rz. *Gołogórką* (p. str. 22). Od północy i połudn. wschodu czarnoziem głęboki, ciężki i tłusty; we wschodniej stronie romusz, w zachodniej glina i mała przestrzeń lasu. Gosp. rolne w gminie dwupolowe, na obsz. dworskim trzypolowe, prowadzone wzorowo. Płody polne udają się bardzo dobrze, szczególnie proso, kukurydza, na gruntach dworskich pszenica. Sadownictwo pielęgnowane; każdy gospodarz ma obok domu sadek mieszany, a dwór posiada dwa wielkie sady i szkółkę drzew owocowych. Chów zwierząt staranny; we wsi bydło rasy krajowej, we dworze holenderskiej; konie rasy krajowej. Pszczelnictwem zajmuje się dwór, pleban i kilku gospodarzy. Przemysł: młyn wodny o trzech kamieniach, ze stępą do prosa; mieszkańcy zajmują się porą zimową tkactwem (prawie w każdej chacie jest warstat), wyrabiają stępy do prosa, sieci na ryby, niektórzy zajmują się szyciem wiejskich ubiorów, a dziewczęta, nauczzone w szkole, wyszywają kolorowe szlaki na białźnie. We dworze jest rymarz, stolarz, stelmach i kowal. Drobnny handel w ręku izraelitów. W gminie jest kasa pożyczkowa z kap. zakładów. 1362 złr. 80 kr.

Par. łąc. w Kutkorzu, gr. kat. w miejscu; we wsi są dwie cerkwie. Sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła etatowa, założona w r. 1861, do której na 180 uzd. uczęszcza 110 dzieci, posiada szkołkę drzewek w której pozostało 29 szczep. Kilkanaście szczeppek rozdziela się corocznie między starszą młodzież. Pow. ogr. szkoln. 57·54 ara. Język wykł. ruski i polski.

Według podań miejscowych, była Firlejówka niegdyś miastem, do którego należał przysiółek Marmozówka, oddzielony od Firlejówki rzeczką Gołogórka. Osobne cerkwie, tudzież pozostałe po dziś nazwy ulic jak: ulica Rudki, zamknięta, dworska, olszaniecka, cerkiewna, i nazwa: przedmieście, są dziś jedyném świadectwem lepszój przeszłości. W środku wsi wznosi się wywyższenie zarosłe lasem, przez lud *Ostrów* zwane; niegdyś pagórek ten był wodą oblany, dziś pozostał tylko wąwóz, w którym wody nie ma.

W czerwcu r. 1670 stał tu obozem Jan Sobieski, wówczas marszałek i hetman w. k., strzegąc kraju od napadu Tatarów.

Statystyczne: L. ludn. 1147, a to: rk. 246, grk. 870, izr. 30, i. w. 1; jęz. polsk. używa 327, rusk. 803, niem. 17 mk. Obszar wsi = 1364·6 Ha., w 2270 parcelach. Gm. posiada: 655 Ha. roli, 66 Ha. łąk i ogr., 30 Ha. pastw. i 23 Ha. lasu; czysty dochód = 4328 złr.; bezpośredni podatek grunt. 1019 złr. Obsz. dworski posiada: 404 Ha. roli, 48 Ha. łąk i ogr., 19 Ha. pastw. i 101 Ha. lasu (częścią czysta dębina, reszta las mieszany); czysty dochód z gruntów dworskich = 2045 złr.; bezpośr. podatek = 431 złr. W gminie liczono: 244 koni, 328 szt. bydła, 229 szt. trz. chl.; we dworze: 75 koni, 125 szt. bydła, 20 owiec, 36 szt. trz. chlew.

Folwarki, (Złoczów 3.) wieś, położona na wzgórzach, towarzyszących lewemu brzegowi *Złoczówki*, na połudn. wschodzie tuż pod Złoczowem. Półn. wsch. stroną wsi płynie od Strutyna Złoczówka, doliną moczarowatą, ścieśnioną pagórkami, ledwie na 1 Km. szeroką;

połudn. stroną bieży gościniec złoczowsko-tarnopolski. Rola romuszowata o pokładzie krédowym. Sadownictwo pielęgnowane; są tu liczne sady, w których rodzą się dobre śliwki, jabłka i wiśnie dorodne, zwane morełami. Killkunastu gosp. posiada pasieki. Mieszkańcy zajmują się sadownictwem i ogrodnictwem, donoszą do pobliskiego Złoczowa owoce i warzywa, zresztą trudnią się przeważnie zarobkiem dziennym; wielu jest tu murarzy i cieśli, którzy wychodzą na robotę w odleglejsze strony. Przemysł dom. ogranicza się na wypalaniu cegieł w 3 cegielniach i donoszeniu do Złoczowa, mleka, śmietanki, jarzyn, owoców i drobiu.

Par. obu obrz. i sąd pow. w Złoczowie.

Wieś należy do związku szkoły w Strutyńie, działwa jednak uczęszcza przeważnie do szkół w Złoczowie.

Statystyczne: L. mk. 1318, a to: rz. kat. 368, grk. 857, izr. 91, in. w. 6; języka polsk. używa 260, rusk. 1025, niem. 33; umie czytać 205. Czysty dochód z gruntów = 1785 złr.; opłacany podatek = 334 złr. We wsi liczono 69 koni, 212 szt. bydła, 64 owiec, 78 szt. trz. chlew. i 100 pni pszczół. Folwarki stanowią jedną gminę katastralną ze Złoczowem.

Gołogórki, (Gołogóry 2.) mała wioska, położona na północnych stokach Gołogór, na północ miasteczka Gołogóry. U stóp opoczystej góry bije źródółko, dające niejako początek rzece *Gołogórce* (p. str. 22). W téjże miejscowości na wzgórzu, wśród lasu, stoi murowana cerkiewka. Podanie niesie, że w tém miejscu miał istnieć niegdyś drewniany zameczek ruskiej księżniczki Heleny, w którym się przed napadem Tatarów skryć miała. Nie wiem, czy podanie powyższe jest prawdopodobne, nadmieniam jednak, że i dziś w około cmen-

tarza cerkiewki, potrójne okopy najwyraźniej widzieć się dają.

Par. obu obrz. w Gołogórach; sąd pow. w Złoczowie, odległym o 21 Km.

Statystyczne: L. ludn. 244, z tych 23 rz. kat., 202 grk., 19 izr. Jęz. polsk. używa 62, rusk. 182; Obszar wsi = 404 Ha., w 1062 parcelach. Gm. posiada: 95 Ha. roli, 29 Ha. łąk i ogr., 57.5 Ha. pastw., 23 Ha. lasu. Dochód z tej ziemi = 1019 złr.; podatek = 231 złr. Dwór posiada: 2 Ha. roli i 180 Ha. lasu (przeważnie buczyna). Dochód = 191 złr.; podatek = 43 złr. W gminie liczono 29 koni, 94 szt. bydła, 27 szt. trz. chl., 16 pni pszczoł.

Gołogóry, miasteczko, położone na pasmie *Gołogór*, wzniesioném od 355 — 407 m. W miejscu jest urząd pocztowy, apteka i lekarz. Północną częścią mka, wzgórzami, wznoszącymi się między wioską Gołogórka, a miasteczkiem, bieżą linia głównego działu wodnego, (między zlewiskiem m. Bałtyckiego, a m. Czarne). Przez miasteczko przepływa prawe ramię Złotej Lipy (p. str. 30), tworząc w stronie pñ. wschodniej stawek o przestrzeni kilkudziesięciu arów, na wzniesieniu 339 m., przy którym znajdują się dwa młyny wodne o dwu kamieniach; niżej, na rzece, jest młyn trzeci o jednym kamieniu. Rola czarnogliniasta, romuszowata, spodnią warstwę tworzy margiel kredowy nieprzepuszczalny. Gosp. rolne płodozmienne, przeważnie sieją owies. Bydło i konie rasy krajowej, dobrze utrzymane, bydła trzy razy więcej niż koni, których w stosunku do ludności jest bardzo mało. Kilkudziesięciu gosp. hoduje owce i trzodę chlewną. Pszczelnictwem, dla strat, jakie hodowcy ponoszą, nie wielu się zajmuje. Sadownictwo dla wysokiego położenia, nie rozwija się pomyślnie, mimo to istnieją tu rozległe sady. Przemysł: 2 gar-

barnie, cegielnia, wapniarka, olejarnia, mydlarnia i łojownia; z rzemieśln.: 6 szewców, 4 piekarzy, 6 kowali, 3 tkaczy, 5 rzeźników, 4 krawców, 2 garbarzy, 2 garnicarzy, 2 stolarzy, rymarz, kołodziej, stelmach i blacharz. Wielu mieszkańców w porze wolnej od pracy w polu, zajmuje się garncarstwem. Handlem zajmują się miejscowi izraelici, jest tu 15 kramów z tow. miesz., inni prowadzą handel bydłem, zbożem, skórą, drzewem, mąką, żelazem i jajami.

Parafia rz. kat. uposażył w r. 1452 Mikołaj de Gołogóry. Kościół murowany. poświęcony w r. 1828. Do parafii téj należy 17 okolicznych włości; ogólna liczba wiernych 4124. Par. gr. kat. w miejscu; cerkiew p. w. św. Grzegorza.

Szkoła istnieje od r. 1845, obecnie etatowa trzyklasowa, do której na 538 uzdoln. uczęszcza 209 ucz. Na ogr. szk., o pow. 7·19 ara, znajduje się szkółka drzewek. Jęz. wykł. polski.

Na wzmiankę zasługuje podanie miejscowe, że w zamku gołogórskim bawił Ludwik, król węgierski ¹⁾. Zamek ten miał być w r. 1444 przez Tatarów zniszczony; po pogromie pozostały tylko sterczące do dziś

¹⁾ Możliwe, że w r. 1377, Ludwik, podejmując odwetową wyprawę przeciw Kiejstutowi trockiemu, Lubartowi łuckiemu i Jerzemu Narymuntowiczowi, bełskiemu księciu, którzy kraj cały między Bugiem a Sanem spustoszyli, będąc sam na Rusi—był w zamku gołogórskim. Prawdopodobniejszą może być bytność Ludwika w r. 1378; gdy Władysław opolski zrzekł się Rusi (w zamian za Dobrzyń, Gniewków i Bydgoszcz) w ręce Ludwika, a ten przyjąwszy Ruś na siebie, znaczniejsze zamki załogami węgiersk. obsadził. (Szujski T. I. str. 270). Dowodów na stwierdzenie tego podania znaleźć nie mogłem.

na stromem zboczach muru.¹⁾ Na przeciw zamku, na wzgórzu, stoi słup kamienny, (dziś ozdobiony statua św. Marka), podanie niesie, że pod tym słupem, złożone być mają zwłoki chana tatarskiego.

Statystyczne: L. ludn. 2782, z tych: obrz. rz. kat. 440, gr. kat. 1121, izr. 1221; mowy polsk. używa 1672, rusk. 1097 niem. 13; umie czytać 979. Obszar mka = 2907·5 Ha. rozdzielonych na 3963 parcel. Z téj przestrzeni posiada gmina: 1243 Ha. roli, 245 Ha. łąk i ogr., 133 Ha. pastw., 88 Ha. lasu. Czysty dochód = 4913 złr.; podatek grunt. 1115 złr. Dwór posiada: 294 Ha. roli, 46·5 Ha. łąk i ogr., 67 Ha. pastw., 713 Ha. lasu (buczyna) Dochód = 1413 złr.; podatek grunt. = 321 złr. W gminie liczone: 276 koni, 698 sz. bydła, 168 owiec, 164 szt. trz. chlewn. i 181 pui pszczół.

Grabkowce, (patrz Młynowce).

Harbuzów, (Olejew 7·5) wieś, położona na półn. stokach wyżyny podolskiej, na wschód od Złoczowa o 30 Km., w okolicy leśnej, górzystej i zimnej, nad jednym z ramion *Seretu* (p. str. 27. 3.). Rola, czarnoziem podmokły i zimny; gosp. rolne czteropolowe; z płodów sięją przeważnie żyto, owies i hreczkę. Obszar dworski uprawia chmiel. Bydło i konie we wsi liche, we dworze rasa krajowa poprawna. Sadownictwo pielęgnowane; w sadach przeważnie grusze, jabłonie i czereśnie. Pszczelnictwem zajmuje się kilku mieszkańców gminy,

¹⁾ O bitwie z Tatarami w r. 1444 wspomina również Szara niewicz Geografia, str. 155, pisząc: „Gołogóry z wielu mogiłami paniętne bitwami z Tatarami roku 1444.“

Słownik geogr. T. III., zamieszcza wręcz odmienne o tych murach podanie, pisząc: „Na przedmieściu stoją ruiny niewielkiego zameczku, który jak podanie niesie zbudował Mikołaj Potocki, starosta kaniowski.

obszar dworski i nauczyciel. Przemysł: młyn wodny (lichy), gorzelnia; mieszkańcy wyrabiają porą zimową grube, zwykłe płótna konopne.

Par. łąc. w Olejowie, gr. kat. w miejscu; cerkiew drewn. pod wezw. św. Mikołaja. Sąd pow. w Zborowie o 19 Km. na pld. zachodzie.

Szkoła etatowa, założona w r. 1868, do której na 96 uzdoln. uczęszcza 58 uczniów, pielęgnuje szkółkę drzew owoc. i obdziela szczepkami dziatwę szkolną. Pow. ogr. szk. 0·779 Ha. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 805, z tych obrz. rz. kat. 116, gr. kat. 639, izr. 50; mowy polsk. używa 133, rusk. 650, niem. 13; umie czytać 79. Obszar wsi = 1374·25 Ha., rozdzielonych na 1988 parcel. Gm. posiada: 360 Ha. roli, 117 Ha. łąk i ogr., 19 Ha. pastw. Dochód z tych gruntów = 1566 złr.; podatek grunt. = 350 złr. Dwór posiada: 285 Ha. roli, 155 Ha. łąk i ogr., 26 Ha. pastw., 393 Ha. lasu (mieszany z dębina). Dochód = 1834 złr.; podatek = 416 złr. W gminie liczono: 119 koni, 245 szt. bydła, 54 owiec, 166 szt. trz. chl. i 26 pni pszczół. We dworze: 75 koni, 239 szt. bydła, 9 szt. trz. chlewn., 102 pni pszczół.

Hodów z przysiółkiem *Józefówką* (Pomorzany 8.) wieś, położona w południowej części powiatu, na zachodnim krańcu wyżyny podolskiej, na pld. Złoczowa o 30 Km. Józefówka leży na wschodzie Hodowa w odległości 2 Km. Hodów położony w okolicy pagórkowatej od zachodu lesistej (lasy mieszane) wzniesionej od 388 do 410 m.; Józefówka, na wyżynie odkrytej, równej, do 388 m. wzniesionej. W Hodowie wypływa mały potok *Zwarycz* (p. str. 31); w dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie. Rola czarnoziem, miejscami glinka; gosp. rolne trzypolowe. Chów koni i bydła dla braku pastwisk zaniedbany; we dworze rasa szwajcarska. Sadownictwem i pszczeln. zajmuje się ledwie kilku gosp.

Przemysł: dwór posiada dwa młyny o jednym kamieniu. Handel w ręku izraelitów. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. zakł. 311 złr. 59 kr.

Par. łąć w Pomorzanach; gr. kat. w miejscu; cerkiew p. w. św. Michała. Sąd pow. w Zborowie o 11 Km. na płn. wsch.

Szkoła etatowa, założona w r. 1859, na 107 uzd. uczęszcza 51 dzieci. Pow. ogr. szk. 14·38 ara. Język wykł. ruski.

We wsi na stromém wzgórzu, w ogrodzie jednego z gospodarzy, wznosi się pomnik kamienny, w kształcie piramidy, z żelaznym krzyżem u góry, postawiony z polecenia króla Jana III. Znajdował się na nim napis w języku łacińskim, dziś prawie nie czytelny, ale zachowany w odpisie na ewangelii ruskiej, znajdującej się w cerkwi hodowskiej¹⁾. Pomnik ten i liczne w okół mogiły uwieczniają sławne zwycięstwo, odniesione tu przez mały oddział wojska polskiego nad Tatarami. Rzecz się tak miała: W r. 1694 horda 40.000, budziackich i białogrodzkich Tatarów pod Jalaagą, prowadziła

¹⁾ Napis ten tak opiewa: „Bogu najlepszemu i najwyższemu na chwałę, potomności na pamięć, polskim bohaterom na przykład, nieprzyjaciółom ojczyzny na hańbę, wzniósł mię Najjaśniejszy Jan III. Sobieski, król polski, na tem miejscu, na którem Polacy pod wodzą Zahorowskiego 70.000 Tatarów, między płotami zamknięci, odparli z niezmierną klęską nieprzyjaciół, a swoją żadną. D. 5. czerwca 1694 r. W téj walce wódz pomieniony Zahorowski, strzałą raniony od Tatara, w przeciągu trzech dni losom uległ i na cmentarzu pomorzańskim u św. Trójcy obrz. łąć. pogrzebion jest, dla pamięci czego, tak przesławnych czynów, stroskana matka, pod ten czas dzierzawczyni pomorzańska, postarała się, ażeby przez Najjaśniejszego króla Jana III. Sobieskiego, własnym kosztem ta kolumna wniesioną została.“

od pól cecorskich „zaharyę“ (żywność) do Kamieńca. Aby zasłonić marsz głównego taboru ku fortecy, a przytém i ludzi w jassy (do niewoli) pozabierać, Tatarzy rozrzucili szeroko hufce swoje, które rozniosły śmierć i pożogę, aż po Złoczów. Stanisław Jabłonowski, w. h. k. rozłożył w stosownych miejscach oddziały konnicy, które potykały się szczęśliwie z Tatarami. Pod Hodowem jeden z takich oddziałów, liczący 300 jeźdźców pod wodzą Stanisława Zahorowskiego, stawiał dzielny opór 10.000 hordzie przez sześć godzin. Gdy za zbliżeniem się nocy, Tatarzy poczęli się cofać, wypadł Zahorowski za nimi w pogoń i jeszcze wiele szkody im narobił, jednak w pogoni raniony strzałą tatarską w 3 dni umarł. Tatarzy pozostawili do 4.000 rannych i zabitych na placu téj nierównej walki. Król Jan III., przybywszy w r. 1695 do Pomorzana, oglądał pobojuwisko hodowskie, a na pocieszenie matki Zahorowskiego, która utraciła jedyne go syna, wznosił wspomniany pomnik. Dziś niestety, pomnik ten zaniedbany i chwastem zarosnięty.

Statystyczne: L. ludn. w Hodowie 1.113, w Józefówce 224, razem 1337. Z téj liczby: rz. kat. 81, grk. 1174, izr. 82. Jęz. polsk. używa 57, rusk 1279, niem. 1. Umie czytać: 59. Obszar wsi z przysiółkiem = 1549·8 Ha. rozdzielonych na 4345 parcel. Gm. posiada: 1268 Ha. roli, 152 Ha. łąk i ogr., 12 Ha. past., 7 Ha. lasu; czysty dochód = 5210 złr.; podatek = 1184 złr. Dwór posiada: 474 Ha. roli, 60 Ha. łąk i ogr., 40 Ha. pastw., 410 Ha. lasu; dochód = 2148 złr.; podatek 487 złr. W gminie liczone: 298 koni, 490 szt. bydła, 105 owiec, 136 szt. trz. chlewn., 372 pni pszczoł; we dworze: 54 koni, 278 szt. bydła, 33 owiec, 35 szt. trz. chlewnój.

Horodyłów, (Złoczów 4) wieś, na północ Złoczowa, w nizinie zamkniętej od płn. i pld. nieznacznymi

pagórkami. We wsi łączą się potoki, płynące z Jelechowic, które w Chilczycach wpływają do Złoczówki. Rola romusz, miejscami piaski; gosp. rolne dwupolowe, plony udają się dobrze. Chów bydła i koni staranny. Sadownictwo i pszczelnictwo nie rozwija się. Mieszkańcy zajmują się wyłącznie rolnictwem, a odznaczają się trzeźwością, porządkiem i starannością, a wskutek tego są tak zasobni, iż jeden z gospodarzy ofiarował na budowę cerkwi 3.000 złr., sumę w dzisiejszych czasach bardzo znaczną. Niemniej dbają o rozwój szkoły, a dziatki swe posyłają regularnie na naukę. Dla niejednych gmin mogliby włościanie horodyłowscy, pod wielu względami, być wzorem.

Par. łącz. w Złoczowie; gr. kat. w sąsiedniej wsi Żulicach; w miejscu jest nowa cerkiew, murowana, pod w. Podwyższ. św. Krzyża, wzniesiona kosztem mieszkańców wioski.

Szkoła filialna istnieje od r. 1861. Na 80 uzdoln. ucześcza 72 dzieci. Nauczyciel pielegnuje szkółkę drzewek i własną pasiekę. Pow. ogr. szk. 14·38 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 452, a to: 75 rk.; 345 grk. 32 izr. Umie czytać 132. Wieś zajmuje 884·8 Ha. obszaru. Gm. posiada: 392 Ha. roli; 69 Ha. łąk i ogr., 13 Ha. pastw. Dochód = 1731 złr. Podatek = 389 złr. Dwór posiada: 20 Ha. ziemi ornój i 370 Ha. lasu (sosna, dąb, miejscami grab). Dochód = 780 złr.; podatek = 156 złr. We wsi liczono 108 koni, 173 szt. bydła, 30 owiec, 33 szt. trz. chlewn.

Hucisko oleskie, (Podhorce 5.) wieś, położona na wzgórzach po lewej stronie obok gościńca, wiodącego ku Brodom, na północ od Złoczowa o 15 Km. Hucisko jest osadą czysto polską, niejako zaściankiem szlache-

ckim; zabudowania mieszk. częścią rozrzucone na wzgórzach, częścią położone niżej w wąwozie, którym płynie nastająca w tej wsi mała struga, wpływająca poniżej na południu do Bużka oleskiego (p. str. 21). Okoliczne góry, sięgające szczytami 415 m. wysokości, pokryte są lasem: od wschodu i południa las piękny bukowy *Stawki* zwany, od północy brzezina, porastająca na zniszczonych lasach oleskich, a od zachodu las mieszaný. Mieszkańcy zajmują się gosp. rolną, częścią sadownictwem i pszczelnictwem; we wsi są dwaj kowale, kilku nastu mieszkańców zajmuje się garncarstwem, a kilku kamieniarzy wyciosuje z miejscowego kamienia krzyże i płyty nagrobne. Kamieniołom znajduje się we wschodniej stronie wsi, obok drogi oleskiej; dobywany piaskowiec służy za szuter do gościńca, większych brył używają kamieniarze do swych wyrobów.

Par. łąc. i sąd pow. w Olesku, odległym o 7·5 Km. na półn. zachód.

Szkoła filialna, założona w r. 1872. Na 99 uzd. uczęszcza 76 dzieci. Ogr. szk. o pow. 3 ara. Język wykł. polski.

Na szczególniejszą wzmiankę zasługuje t. z. *Bezodnia*, położona tuż obok drogi, która z gościńca do wsi prowadzi. Bezodnia zajmuje przestrzeń około 100 metrów kw.; jest ona w kwadrat wałem otoczona, a zimą i latem napełniona wodą. Do tego miejsca woda z niskąd nie przy pływa, nie ma również żadnego odpływu, a zwierciadło jej zupełnie spokojne, z brzegu zarosłe sitowiem. Nazwa świadczy o znacznej głębokości. Lud opowiada o niej rozmaite baśnie, z których jedną przytaczam. Przed laty chciano się przekonać o jej głębokości, puszczo no w tym celu szczupaka z umocowanym dzwonkiem. Szczupak znikł w głębi. Później dopiero

przy spuszczeniu stawu w Pieniakach (inni mi opowiadali, że w Rudzie kołt.) złapano tego samego szczupaka. Miałoby w rzeczywistości istnieć takie podziemne połączenie, o jakim z ust ludu słyszałem?

Statystyczne: L. ludn. 553; rz. kat. rel. 531, grk. 15, izr. 7. Wszyscy używają jęz. polskiego. Umie czytać 103. Hucisko stanowi jedną gminę katastralną z Podhorcami. Czysty dochód z gruntów = 731 złr.; opłacany podatek 125 złr. We wsi liczone 45 koni, 200 szt. bydła, 53 owiec, 30 szt. trz. chlewniej i 234 pni pszczoł.

Hukałowce, (Olejew 8.) wieś, na wschód od Złoczowa o 23 Km. oddalona, położona na wyżynie podolskiej, do 400 m. wzniesionej, wśród lasów mieszanych (dąb, buk i grab), które we wschodniej i północnej stronie wsi leżą. We wsi nastaje mały potok, który płynie w kierunku północnym, a połączywszy się z potokiem *Huczka*, płynącym z Perepelnik, wpływa do trzeciego ramienia Seretu (p. str. 27. 3.) Rola czarnoziem zimny i wilgotny, rodzi obficie na słomę; gosp. rolne trzypolowe; uprawiają przeważnie owies, jęczmień i żyto. Mieszkańcy pielęgnują sady, w których rosną szlachetne drzewa owocowe, również zajmują się chętnie pszczelnictwem; stan pasiek dobry. Wyrób płótna jest jedynym rodzajem przemysłu domowego w tej miejscowości.

Par. łać. w Olejowie; gr. kat. w Perepelnikach; w miejscu jest cerkiew drewn. pod w. Podwyższenia św. Krzyża. Sąd pow. w Zborowie o 13 Km.

Szkoła etatowa, założona w r. 1872. Na 88 uzd. uczęszcza 52 dzieci. Pow. ogr. szk. 14·38 ara. Język wykł. polski i ruski.

Statystyczne: L. mk. 652; z tych rk. 253, grk. 391, izr. 8; umie czytać 61. Obszar wsi = 1003·6 Ha. w 1539 parcelach grunt. Gm. posiada: 466·7 Ha. roli, 66 Ha. łąk i ogr., 32 Ha. pastw., 1·7 Ha. lasu. Czysty dochód = 1575 złr.; podatek = 358 złr. Dwór posiada: 179 Ha. roli, 28·7 Ha. łąk i ogr., 10 Ha. past. 196 Ha. lasu. W gminie: 133 koni, 257 szt. bydła, 67 owiec, 236 szt. trz. chl., 160 pni pszczoł. We dworze: 23 koni, 23 szt. bydła, 282 owiec., 5 szt. trz. chlew., 67 pni pszczoł.

Huta werchobuska (Sasów 11.) mała wioska, położona na leśnej wierzchowinie, w północno wschodniej stronie Złoczowa o 21 Km. Okolica górzysta, okryta lasem bukowym, położenie wysokie (400 — 450 m.). We wsi wytryska źródło, z którego nastaje potok *Kierniczyna*, w dalszym biegu *Wiatyna* i *Seret* zwany. Potok ten jest jednem z ramion Seretu (p. str. 27. 2.). W tej miejscowości wypalają węgle drzewne.

Par. łąc. w Sasowie, gr. k. w Kołtowie; sąd pow. w Olesku, o 18 Km. na pñ. zach.

Statystyczne: L. ludn. 202; a to: rk. 189, grk. 4, izr. 9; wszyscy używają jęz. polsk. Obszar wsi = 1247·6 Ha. w 300 parcelach; Członkowie gminy posiadają: 97 Ha. ziemi urodz.; czysty dochód = 154 złr.; podatek 26 złr. Dwór posiada: 238 Ha. ziemi urodz. i 903 Ha. lasu (na południu czysta buczyna z małą domieszką graba, brzozy i osiki); dochód = 1037 złr., podatek 154 złr. We wsi liczone: 17 koni, 70 szt. bydła, 48 szt. trz. chl., 227 pni pszczoł.

Iwaczów, (Płuhów 7.) wieś, na wyżynie podolskiej, w okolicy bezleśnej, na wschód od Złoczowa w odległości 19 Km. We wsi ze źródła *Bezodnia* bierze początek *Główna Strypa*, płynąca stąd na południe do Zborowa (p. str. 23. 1.). Zabudowania leżą w dolinie potoku. Wzgórza w stronie zachodniej, oddzielają źródła Złoczówki od źródeł Strypy; we wschodniej

stronie leży łożwark *Na dworzyskach*, na południu szczyt *Berehuta* (404 m.) a w stronie płn. *Mogiłka* (413 m.). Rola: glina nieprzepuszczalna; gosp. rolne trzypolowe; z płodów udaje się żyto, owies a w części jęczmień i hreczka. Bydło i konie krajowe. Sadów nie pielęgnują. Pszczelnictwem zajmuje się ledwie kilku mieszkańców.

Par. łąc. w Złoczowie, gr. kat. w miejscu; cerkiew Nar. N. P. M. Sąd pow. w Zborowie o 11 Km. na połudn.

Szkoła filialna, założona w r. 1873. Na 79 uzd. uczęszcza 51 dzieci. Pow. ogr. szk. 7·19 ara. Język wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 541 a to: rk. 65, grk. 438, izr. 23, in. w. 15. Obszar wsi = 676·7 Ha. w 1682 parcelach. Gm. posiada: 441 Ha. roli, 18 Ha. łąk i ogr., 12 Ha. pastw.; dochód z tej ziemi = 1157 złr., podatek = 261 złr. Dwór posiada 173 Ha. roli, 13 Ha. łąk i ogr., 1·57 Ha. pastw.; dochód = 382 złr.; podatek = 86 złr. W gm. liczono: 181 koni, 209 szt. bydła, 79 owiec, 138 szt. trz. chlewn., 39 pni pszcz. —

Jackowce, (Jezierna 10.) wioska na wyżynie podolskiej, na prawym brzegu *Woszówki* (także *Gniłą zwaną*, p. str. 24. 2.), we wsch. połudn. stronie Złoczowa o 32 Km. Okolica bezleśna, pagórkowata, położenie wysokie. W stronie zachodniej wznosi się *Mogiła* (416 m.) a na południu *Wysoka góra* (408 m.). Rola: czarnoziem zimny, rodzi obficie na słomę, mniej na ziarno.

Par. łąc. w Jeziernie, gr. kat. w sąsiednich Serwyrach. Sąd pow. w Zborowie o 11 Km. Należy do związku szkoły w Serwyrach.

Na polach w zachodniej stronie, wznosi się usypa-
pana mogiła.

Statystyczne: L. ludn. 404 a to: rk. 86, grk. 305, izr. 13; umie czytać 28. Obszar wsi = 1549·8 Ha. w 2266 parcelach. Gm. posiada 746 Ha. roli, 74 Ha. łąk i ogr., 2·3 Ha. pastw. Dochód = 3733 złr.; podatek grunt. 847 złr. Dwór posiada: 519 Ha. roli, 139 Ha. łąk i ogr., 1 Ha. pastw. i 34·5 Ha. lasu; dochód = 2828 złr.; podatek = 592 złr. W gm. liczono 100 koni, 99 szt. bydła, 89 owiec, 56 szt. trz. chl., 37 pni pszcz. We dworze: 20 koni, 32 szt. bydła, 8 szt. trz. chlewn. —

Jarczowce, (Zborów 7·5) wieś, położona na wyż. podolskiej na pld. wsch. Złoczowa o 32 Km. Północną stroną wsi, w pobliżu zabudowań wiejskich, przechodzi linia kolei żelaznej, a przez część południową gościniec, wiodący ku Tarnopolowi. Między Jarczowcami, a Podhajczykami płynie potok *Gniła*, nastający w obrębie gmin Mszany i Żukowa (p. str. 24 4.). Do tego potoku wpływa mała struga, powstająca ze źródła w Jarczowcach. Rola czarnoziem; gosp. rolne trzypolowe. Chów bydła i koni we wsi zaniedbany, zaś na obsz. dw. konie krwi arabskiej i przeszło 300 sztuk bydła, starannie utrzymanego. Przemysł: gorzelnia i wypas wołów.

Par. łąc. w Zborowie; gr. kat. w miejscu. Sąd pow. w Zborowie. Wieś należy do związku szkolnego w Podhajczykach.

W Jarczowcach było do niedawna najslawniejsze na całą Galicyą stado arabskich koni czystej krwi; do dziś najlepsze we wschodniej Galicyi konie arabskie pochodzą z jarczowskiego stada.

Statystyczne: L. ludn. 753; a to: rk. 106, grk. 557, izr. 90; umie czytać 81. Obszar wsi = 1596 Ha. w 1222 parcelach. Gm. posiada: 393 Ha. roli, 42 Ha. łąk i ogr., 8 Ha. pastw.

Dochód = 2223 złr.; podatek 500 złr. Dwór posiada: 1057 Ha. roli, 48 Ha. łąk i ogr., 3 Ha. pastw. Dochód = 6316 złr. podatek 1434 złr. W gm. liczono: 109 koni, 157 szt. bydła, 10 owiec, 104 szt. trz. chl., 76 pni pszcz. We dworze: 135 koni, 292 szt. bydła, 44 pni pszcz.

Jarostawice, (Zborów 11.) wieś, położona na wyżynie w stronie pñh. Zborowa; na pñd. wsch. od Złoczowa o 24 Km. Przez sianożęcia dworskie i gminne płynie mały potok, który w Kabarowcach łączy się z lewým ramieniem Strypy (p. str. 24. 3.). Potok ten zwą tu również *Strypą*. Rola przeważnie czarnoziem, miejscami glinka; gosp. rolne w gminie czteropolowe, na obsz. dworskim trzypolowe. Bydło i konie rasy krajowej, we dworze bydło rasy „Szwyc“. Sadownictwem zajmuje się tylko dwór, który posiada sad 5 morgowy. Pszczelnictwem zajmuje się kilku gospodarzy i dwór. Przemysł: młyn wodny; we wsi jest 7-iu tkaczy, którzy wyrabiają płótna i sukna na oponcze i sieraki.

Par. łąc. i sąd pow. w Zborowie; par. gr. kat. w miejsau.

Szkoła etatowa, założona w r. 1866. Na 82 uzd. uczęszcza 59 dzieci. Pow. ogr. szk. 28·77 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 710, a to: rk. 132, grk. 566, izr. 12; umie czytać 73. Obszar wsi = 1107 Ha. w 1724 parcellach. Gm. posiada: 658 Ha. roli, 30 Ha. łąk i ogr., 10 Ha. pastw. Dochód = 2273 złr.; podatek = 510 złr. Dwór posiada: 331 Ha. roli, 42 Ha. łąk i ogr., 9 Ha. pastw. Dochód = 1175 złr.; podatek 267 złr.

Jasionowce, (Złoczów 5.) wieś, położona na północnej pochyłości Woroniaków, po lewej stronie gościńca wiodącego ze Złoczowa do Lwowa. W środku wsi,

u stóp stromej ściany, wytryskują obok siebie dwa silne źródła, których woda spływa w prostej linii na póln. ku Chilczycom, a opłynawszy dwór i zabudowania wiejskie, wpływa do Złoczówki, strugę tę zwą *Jasionówką*. Południową część obszaru pokrywają lasy przeważnie bukowe i grabowe; w części póln. leżą pola orne i podmokłe pastwiska, a poniżej zabudowań, środkiem obszaru przechodzi gościniec i linia kolei żel. Rola czarnoziem, miejscami glina; z płodów udaje się pszenica, żyto i kartofle. Chów koni przeważa, konie choć małe, jednak wytrwałe i silne. Sady śliwowe. Mieszkańcy obok zwykłych zajęć roln. wyrębiają i wywożą drzewo z sąsiednich lasów, wylamują kamień i dowożą do gościńca, a niektórzy zajmują się tkactwem.

Par. łąc. i sąd powiatowy w Złoczowie; par. gr. w mieście.

Szkoła etatowa, założona w r. 1856. Na 77 uzd. uczęszcza 68 dzieci. Na ogródku o pow. 7·19 ara, założono szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 618, a to: rk. 210, grk. 387, izr. 18; unie czytać 198. Obszar wsi = 738·33 Ha. w 2642 parcelach. Gm. posiada: 315 Ha. roli, 144 Ha. łąk i ogr., 5 Ha. pastw. Dochód = 2499 złr.; podatek 411 złr. Dwór posiada: 75 Ha. roli, 11·5 Ha. łąk i ogr., 2 Ha. pastw., 166 Ha. lasu. Dochód = 625 złr.; podatek 137 złr. W gm. liczono: 99 koni, 205 szt. bydła, 36 szt. trz. chl., 57 pni pszcz.

Jelechowice, (Złoczów 3·8) wieś obok Złoczowa, po lewej stronie gościńca, wiodącego ku Brodom, położona w wąskiej kotlinie, zamkniętej od pld. i póln. nieznacznie wzniesionymi cieklinami Woroniaków. Potoki płynące środkiem, północną i południową stroną wsi, wypływają z leżących na wschodzie gór (na południu t. z. *Brackiej góry*) przepłynawszy Jelechowice, płyną

przez Horodyłów, wpadając w Chilczycach do Złoczówki. Rola romusz i piaski. Mieszkańcy, po większej części z gruntów wywłaszczeni, zajmują się przeważnie zarobkiem dziennym. W gminie jest kasa pożyczkowa z kapitałem zakł. 331 złr. 77 kr.

Par. łac. i sąd pow. w Złoczowie; par. gr. kat. w sąsiednich Żulicach.

Szkoła filialna istnieje od r. 1856. Na 83 uzd. uczęszcza 67 dzieci. Jęz. wykł. polski i ruski.

W lesie sosnowym w stronie północnej i wschodniej są mogiły, które, jak niesie podanie, są śladem bitw, stoczonych za czasów Jana III.

Statystyczne: L. ludn. 495, a to: rk. 320, grk. 167, izr. 8; umie czytać 64. Obszar wsi = 633 Ha. w 2028 parcelach. Gm. posiada: 346 Ha. roli, 40 Ha. łąk i ogr., 74 Ha. pastw. Dochód = 1832 złr.; podatek 410 złr. Dwór posiada: 116 Ha. roli, 7 Ha. łąk i ogr., 30 Ha. pastw. Dochód = 694 złr., podatek = 103 złr.

Jezierna, miasteczko, siedziba urzędu pocztowego i stacyi kolei Karola Ludwika (o 2 Km. na północ mka), zajmuje pld. wsch. narożnik powiatu, przypierający wschodnią krawędzią o tarnopolski, a zach. o brzeżański powiat. Przez środek mka płynie *Woszówka* (dopływ Strypy). Wchodzi tu z Ostaszowiec, zaraz na wstępie tworzy obszerny staw i zabiera od prawego brzegu kilka dopływów. W dolinie potoku leżą zabudowania przeważnie drewniane, a środkiem obszaru przechodzi gościniec, wiodący ze Złoczowa ku Tarnopolowi. Jezierna jest już miasteczkiem podolskim, występują tu bowiem wszystkie cechy, właściwe krainom wyżyn stepowych (p. str. 13). Życie i zatrudnienie mieszkańców Jezierny jest zupełnie wiejskie. Oprócz kilku sklepików, apteki i urzędu pocztowego wszyscy trudnią się rolnictwem;

bo też mało jest miejscowości, posiadających taką obfitość dobrej, czarnoziemnej roli, jak właśnie Jezierna. Role ciągną się w promieniu koła na 7 — 8 Km. od miasteczka, a na gruntach daleko położonych na t. z. „Kątach“, powstają co roku nowe zagrody. Są gospodarze, którzy posiadają więcej jak 100 morgów roli, a nie ma żadnego, któryby bodaj dwu morgów nie posiadał, dlatego, mogąc wyżyć z roli, nie garną się oni do innych zajęć. W poniedziałki tylko ożywia się rynek miasteczka. Ze Zborowa, Kozłowa, Kozowy, Tarnopola zjeżdżają się kupcy, zakupując przedziwo furami, (którego Jezierna bardzo wiele dostarcza), jaja i zboże. Bydła i koni trzymają po kilka i kilkanaście sztuk, u niektórych gospodarzy nawet starannie utrzymane. Pszczelnictwo rozwija się dość pomyślnie. Pasieki zakładają po największej części w polu, okopują je wysokim nasypem, aby zasłonić od wiatrów. Sadownictwem nie zajmują się, dla wysokiego, otwartego położenia (350 — 361 m.); brak drzewa opałowego i budowlanego daje się bardzo uczuwać, a sprowadzają je z lasów o kilka mil odległych; palą przeważnie słomą. Przemysł: młyn wodny o 2 kamieniach, gorzelnia i wypas wołów; z rzemieślników, którzy nawet miejscowych nie zaspakajają potrzeb, jest: 5 kowali, 4 rzeźników, kuśnierz, tkacz, ślusarz, szewc, drelicharz; handlem trudnią się miejscowi izraelici, w miasteczku jest 15 kramów, a oprócz tego prowadzą znaczny handel zbożem, bydłem, przedziwem, jajami i drzewem.

Parafią rz. kat. uposażył w r. 1636 Jakób Sobieski, krajczy koronny, a później kasztelan krakowski (ojciec Jana III). W miejscu kościółka drewnianego zbudowano i w r. 1864 poświęcono kościół murowany. Do tej parafii należy 13 okolicznych wsi z liczbą 3519

wiernych. Par. gr. kat. w miejscu; cerkiew pod wezwaniem św. Trójcy. Sąd powiatowy w Zborowie o 16 Km. W miejscu jest lekarz i post. żand.

Szkoła istnieje od r. 1864, obecnie dwuklasowa. Na 608 uzdoln. uczy się ledwie 134 dzieci. Ogród szk. o pow. 21·5 ara. Jęz. wykł. polski.

Niegdyś był tu zamek obronny, w czasie napadów zburzony; dziś pozostały tylko dość wysokie okopy, które otaczają dzisiejszy dwór, i nieco niższe wały w około rynku. W r. 1667 za panowania Jana Kazimierza podczas napadu Tatarów i Kozaków pod Doroszeńką zniszczono Jeziernę do szczętu. Świadczy o tém list Sobieskiego pisany w tymże roku do siostry swiej Katarzyny ks. Radziwiłłowej: „Mój Zborów, Jezierna, Pomorzany i wszystko prócz samego Złoczowa tak siadły, że znaku, gdzie co było nie znajduję, a chłopów i na lekarstwo“. Niemal pewną jest rzeczą, że w czasie poprzednich napadów, jak w r. 1649, w czasie bitwy pod Hodowem, Jezierna była również widownią krwawych walk.

W r. 1870, w czasie budowy kolei, odkopano w miejscu gdzie dziś dworzec stoi, grób pogański z popielnicą i kościotrupem. Nowsze narzędzia wojenne wydobywano rozmaitymi czasy.

Statystyczne: L. ludn. 4939; z téj liczby obrz. rk. 1602, grk. 2284, izr. 1043, in. wyz. 10. Języka polskiego używa 2655, ruskiego 2265, niem. 19. Umie czytać 310. Obszar miasteczka = 6.084·34 Ha. Z téj przestrzeni posiadają mieszkańcy gminy: 3454 Ha. roli, 559 Ha. łąk i ogr., 63 Ha. pastw. i 9 Ha. lasu. Czysty dochód = 18.675 złr.; podatek grunt. bezp. 4202 złr. Dwór posiada: 1227 Ha. roli, 260 Ha. łąk i ogr., 43 Ha. pastw. i 253 Ha. lasu (położony w stronie półn. wschodniej, przeważnie dębina, gdzieśniedzie grab, brzoza i osika). Dochód = 10.671 złr.; podatek

gr. 1834 zlr. . W gm. liczono: 734 koni, 810 szt. bydła, 524 owiec, 547 szt. trz. chlewn., 180 pni pszczoł. We dworze: 87 koni, 324 szt. bydła, 30 owiec.

Jezierzanka, (Zarudzie 2.), wioska tuż obok Zarudzia. Okolica bezleśna, położenie wysokie. Obok wsi płynie *Mała Strypa* (p. str. 23). Rola czarnoziem z pokładem gliny. Mieszkańcy trudnią się przeważnie tkactwem. W gminie jest kasa pożyczkowa z kap. zakł. 480 zlr.

Par. łac. i sąd pow. w Zborowie o 4 Km. na wschód. Kap. gr. kat., do której należą wsie Cecowa i Ławrykowce, w miejscu. Od Złoczowa na pld. wsch. o 26 Km.

Szkoła filialna istnieje od r. 1873. Na 55 uzdolnionych uczęszcza 42 dzieci. Powierzch. ogr. szkolnego 719 ara.

Statystyczne: L. ludn. 466, a to: rk. 65, grk. 389, izr. 12., umie czytać 42. Jezierzanka stanowi jedną gminę katastralną ze Zarudziem. We wsi liczono: 148 koni, 118 szt. bydła, 47 owiec, 148 szt. trz. chlewn. i 41 pni pszcz.

Juśkowice, (Olesko 3.) wieś, położona w nizinie Styru na płn. od Złoczowa o 26 Km. Od wschodu i północy leżą znaczne obszary łąk bagnistych, *Pokrowa* zwanych, częścią tylko osuszonych, a ciągnących się ze wschodu od Zaborzec popod Chwatów i Olesko; w stronie południowej, na nieznacznym garbach czarnoziem, miejscami romusz i piaski. Wschodnią stroną wsi płynie od Oleska ku płn. zach., potok *Libercia* (właściwie jedno z ramion Styru p. str. 32) zabagniając, dla małego spadku, do reszty i tak wodami zaskórnymi podmokłe łąki. W stronie pld. wschodniej płynie nastająca w *Cy-kowie* (przedmieście Oleska) mała struga, która u wejścia

w obręb gm. Juśkowiec porusza młyn wodny o 1 kamieniu, następnie zalewa mały stawek przed gorzelnią, przy której jest młyn drugi. Trzecia struga nastaje w zachodniej stronie wsi, na leżących wśród pól mokrawinach. Strugi te łączą się w dalszym biegu z *Libercią*. W gminie prócz małych sadów śliwowych, sadownictwo nie pielęgnowane; przy dworze jest rozległy sad, dostarczający wybornych owoców. Pszczelnictwem zajmuje się kilku gospodarzy. Przemysł: gorzelnia i wołownia, 2 młyny wodne i wiatrak. Niektórzy wyrabiają kapełusze ze słomy, sprzedając takowe innym gospodarzom. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. zakładowym 250 złr.

Par. łąc gr. kat. i sąd pow. w Olesku; w miejscu jest cerkiew drewn. pod wezw. św. Piotra i Pawła.

Szkoła etatowa, założona w r. 1873, do której na 156 uzd. uczęszcza 88 dzieci, posiada, na ogródku o pow. 8·6 ara, szkółkę drzewek owocowych. Język wykł. ruski.

W dniu 18 września 1799 r. urodził się w pałacu juśkowieckim ś. p. Wacław Michał Zaleski, były gubernator Galicyi, a ojciec J. E. Filipa Zaleskiego, teraźniejszego namiestnika. Ś. p. Wacław został ochrzczony w kościele parafialnym w Olesku, skąd też w zawodzie literackim pisał się „Wacław z Oleska“.

Statystyczne: L. ludn. 1000; a to: rk. 43, grk. 903, izr. 54; umie czytać 41. Obszar wsi = 1454·8 Ha. w 3585 parcelach grunt. Gm. posiada: 512 Ha. roli, 297 Ha. łąk i ogr., 82 Ha. pastw. Czysty dochód = 4028 złr.; podatek = 742 złr. Dwór posiada. 266 Ha. roli, 47 Ha. łąk i ogr., 7 Ha. pastw. i 205 Ha. lasu (w stronie zachodniej obok Zakomarza las liściasty mieszany). Dochód = 1839 złr.; podatek 417 złr. W gm. liczone: 108 koni, 381 szt. bydła, 102 szt. trz. chl., 63 pni pszcz.

Kabarowce, (Zborów 7·5) wieś, na południowy wsch. o 23 Km. od Złoczowa, a na pñ. stacyi kolejow. w Zborowie (Młynowce) o 3 Km., położona w dorzeczu Strypy, nad jedném z jój ramion (p. str. 24. 3.). Okolica bezleśna, położenie wysokie (393 — 413 m.). Rola czarnoziem i glinka. Bydło i konie we wsi krajowe, we dworze bydło rasy holenderskiej. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie potoku; na lewym brzegu potoku znajduje się kamieniołom 500 metrów długi. Ławy piaskowca, 45 m. grube, dostarczają szutru do wysypywania dróg. Przemysł: 2 młyny wodne ze stępą do prosa, zbudowane na rzeczce, która odlewa tu dwa małe stawy.

Par. łac. i sąd powiatowy w Zborowie, gr. kat. w miejsku.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1870. Na 81 uzd. uczęszcza 46 dzieci. Pow. ogr. szk. 8·6 ara. Język wykł. ruski.

Ś. p. Antoni Kriegshaber, były właściciel tój wsi, założył tu w r. 1806 blich wosku i fabrykę świec woskowych i oddał kierownictwo Józefowi Kettnerowi z Czech sprowadzonemu, ten przysposobił kilkunastu włościan tój wsi na zdolnych robotników i przy ich pomocy doprowadził do tego, że corocznie wyrabiano około 1200 kamieni (14.400 Kg.) surowego wosku. Wosk tu bielony odznaczał się białością, a świece miały odbyty nie tylko we Lwowie, lecz wywożono do Brodów, Berna, Wiednia, Pragi, a nawet do Monachium. Fabryka świec woskowych istniała jeszcze w r. 1849; w kilka lat później została zwinięta.

Statystyczne: L. ludn. 672; a to: rk. 47, grk. 613, izr. 12; umie czytać 104. Obszar wsi = 1088 Ha. w 2015 parce-

lach grunt. Gm. posiada: 664·6 Ha. roli, 12·6 Ha. łąk i ogr., 2 Ha. pastw. Dochód = 2678 złr.; podatek = 598 złr. Dwór posiada: 293 Ha. roli, 64 Ha. łąk i ogr., 16·6 Ha. pastw. Dochód = 1382 złr.; podatek 286 złr. W gminie i we dworze liczone: 238 koni, 189 szt. bydła, 182 owiec, 290 szt. trz. chl., 68 pni pszcz.

Kalne, (Pomorzany 3.) wieś, położona na wsch. od Pomorzan, a na pld. Złoczowa o 26 Km. nad potokiem *Zwarycz* (p. str. 31. 4.). W dolinie potoku (305 m.) leżą zabudowania wiejskie. Wschodnia i północna część obszaru pokryta lasem (przeważnie dęby i graby), w stronie połudn. i zach. leżą grunta orne, czarnoziem, a miejscami glinka. W stronie wschodniej za laskiem *Dębina*, przy drodze do Zarudzia, stoi karczma *Zahajka* a nieco dalej folwark Emilówka. Chów bydła zaniedbany; sadów nie ma; pszczeln. zajmuje się ledwie kilku. We wsi jest gorzelnia; mieszkańcy zajmują się tkactwem i wyrobem czepków; z rzemieśln. kowal.

Par. łąc. w Pomorzanach; par. gr. kat. w miejscu Sąd pow. w Zborowie o 14 Km.

Szkoła filialna istnieje od r. 1857. Na 52 uzd. ucześnie 32 dzieci. Język wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 640, a to: rk. 164, grk. 431 izr. 45; umie czytać 39. Obszar wsi = 1056 Ha. w 2673 parcelach grunt. Gm. posiada: 494 Ha. roli, 64 Ha. łąk i ogr., 20 Ha. pastw., 15 Ha. lasu. Dochód = 1808 złr.; podatek 410 złr. Dwór posiada: 213 Ha. roli, 11 Ha. łąk i ogr., 18 Ha. pastw. i 190 Ha. lasu. Dochód = 989 złr.; podatek 224 złr. W gm. i dworze liczone: 169 koni, 282 szt. bydła, 95 owiec, 115 szt. trz. chl., 20 pni pszczół.

*Kniaże*¹, wieś o 9 Km. w stronie zachodniej Złoczowa. W miejscu jest urząd pocztowy i stacya

¹) Nazwa Kniaże, wspólna wielu miejscowościom na Rusi. Mieszkańcy „kniażych“ wsi, byli w średnich wiekach uwolnieni od

kolei Kar. Ludw. Wieś ta, położona w nizinie Bugu, ciągnącej się od półn. stoków Woroniaków, jest w stronie pld. i pñ. moczarowata, na wsch. i zach. nieznacznie wzniesiona. W stronie pld., w odległości 1 Km., ciągną się Woroniaki wysokością 400 m., odrzynając się stromo od rozpostartej u stóp ich niziny. Potok, (bez nazwy), przepływający wioskę nastaje z kilku źródeł na moczarach między Boniszynem a Kniażem, na południu wsi Jasionowiec; wody potoku, ujęte w rowy, płyną stąd na północ do Skwarzawy, wpływając w Ostrowczyku do Złoczówki. Rola czarnoziemna; w stronie północnej i zachodniej leżą na małej przestrzeni lasy mieszane (dąb, grab, brzoza, osika i olcha). Gospodarstwo rolne we dworze wzorowo prowadzone; dwór uprawia doborowe gatunki zbóż; w gminie gospodarka również postępową, a uprawiają przeważnie pszenicę banatkę, kartofle i żyto, po ogrodach zaś sadzą cebulę, której niemal każdy zasobniejszy gospodarz ma 50 do 100 korcy. Chów bydła starannie pielęgnowany. We dworze było rasy szwyckiej, berneńskiej, Schotthorn i Simenthal, (przeszło 150 sztuk). Włóścianie nabywają we dworze rasowe cielęta i z wszelką troskliwością starają się o dobre utrzymanie bydła. Sadownictwo i pszczelnictwo pielęgnowane: dwór posiada piękny sad i pasiekę o kilkuset pniach; w gminie każdy gospodarz pielęgnuje drzewa owocowe w ogrodach obok chat; a 8 gosp. posiada dość wielkie pasieki. Podnieść należy,

różnych danin i ciężarów, ale za to mieli dostarczać księciu podwód i stanowili niejako wyłączną służbę księcia. Często mieszkańcy tych wsi noszą nazwy książęce, przybrane od naswisk książąt, którym ich przodkowie służyli, co dawało dawniej powód, do uważania ich za podupadłych potomków tych rodów.

iz dwór zajmuje się również hodowlą drobiu, którą to gałąź gospodarstwa dom. u nas zaniedbano. Z licznych odmian drobiu są tu kury kochinchińskie, bramaputry i inne. Niemniej ważnem jest gospodarstwo nabiłowe, prowadzone we dworze. Za masło i sery, wyrabiane w Kniażu otrzymał właściciel téj majątności, p. B. Augustynowicz, na wystawie we Wiedniu srebrny medal jako premię, a w r. 1882 na wystawie w Tryeście złoty medal. Obecnie wysyła dwór, masło i sér do Lwowa i Tryestu, sprzedając bardzo korzystnie, bowiem za 500 gr. masła płać 1 złr. 20 kr., a za 800 gramów séra 60 kr. Gmina ma własny dom na kancelaryą gminną, spichlerz i kasę pożyczkową z kapitałem zakł. 235 złr. 87 kr., który to kapitał wzrósł w obrocie do trzech tysięcy.

Mieszkańcy, dzięki staraniom dworu i miejscowego parocha, odznaczają się moralnością, trzeźwością i pracowitością, prenumerują czasopisma ruskie i polskie, a w niedzielę i święta czytają książki; korzystając pod wielu względami z prowadzonej wzorowo we dworze gospodarki rolnéj i domowéj. We wsi jest młyn nowy o trzech kamieniach.

Par. łac. i sąd pow. w Złoczowie; par. gr. kat. w miejsu.

Szkoła istnieje od r. 1853, obecnie etatowa, do której na 207 uzd. uczęszcza 122 dzieci, posiada na małym ogródku (11 arów pow.) szkołkę drzew. owoc., z której szczepki, bywają każdego roku rozdawane między starszą dziatwę. Dziewczęta uczą się w szkole szyć i haczkować. Język wykł. polski i ruski.

W téj miejscowości urodził się w r. 1811 Markian Szaszkiewicz, sławny poeta ruski.

Statystyczne: L. ludn. 1251; z tej liczby: obrz. rk. 405, grk. 828, izr. 18; mowy polskiej używa 234, ruskiej 999, niem. 18. Obszar wsi = 1930 Ha. w 4447 parcelach grunt. Gmina posiada: 670 Ha. roli, 445 Ha. łąk i ogr., 65 Ha. pastw., 13 Ha. lasu. Czysty dochód = 4773 złr.; podatek = 990 złr. Dwór posiada: 359 Ha. roli, 138 Ha. łąk i ogr., 42 Ha. pastw., 150 Ha. lasu. Dochód = 3530 złr.; podatek 661 złr. W gminie liczone: 135 koni, 492 szt. bydła, 68 szt. trz. chlewn., 243 pni pszcz.

Kottów, (Sasów 8.) wieś, na pld. wsch. Złoczowa o 15 Km., położona w dolinie nad górnym Bugiem (p. str. 19.) ścieśnionej od pld. i pñ. cieklinami Woroniaków. Południowe ciekliny Woroniaków mają tu nazwę: *Zbocz*, a północne nazwę *Łysych gór*. Na wzgórzach tych wydobywają kamień wapienny, rzadko gdzie piaskowiec, a miejscami w małych, zanieczyszczonych bryłkach węgiel brunatny. Rola w dolinie, która od debry sasowskiej się ciągnie, piaszczysta i sapowata, ze spodnią warstwą ilów, nieprzepuszczających wody; na stokach gór gleba gliniasta ze spodnią warstwą opoki. W stronie wschodniej, ku granicy Kruhowa i Werchołuża, znajdują się na kilkumorgowej przestrzeni wydmy piaszczyste. Łąki i pastwiska po większej części moczarzyste, miejscami rudawiny i trzęsawiska. W dolinie od zachodu i północy przeważają lasy sosnowe, wśród których znajdują się zasadzone szkółki świerków. Na wzgórzach ciągną się lasy liściaste bukowe, grabowe i osikowe, a przeważnie mieszane; w stronie wschodniej dębina. Gosp. rolną w gminie prowadzą dowolnie; jedno zbierają, drugie sieją, bez zasilania roli i bez pozostawiania ugorów; w braku ziemi ornej pokrajał pług nawet nieurodzajne opoczyste góry. Bydło krajowe, sarnowate leśne i nieco rasy siwej podolskiej, dość dobrze utrzymane. Pszczelnictwo i sadownictwo nie rozwija się należycie. Obszar dworski prowadzi gosp.

rolną postępowo, posiada konie własnego chowu rasy oryentalnej i angielskiej, bydło rasy krajowej i krzyżowanej z rasą tyrolsko-szwajcarską; trzodę chlewną angielską. Uprawia chmiel i prowadzi gosp. pszcz. postępowo (około 400 pni). Piękny i obszerny ogród, a raczej park starannie utrzymany, przecięty potokiem i kanałem, o różnorodnych drzewach, wśród których wznoszą się majestatyczne sokory (topole czarne), dochodzące objętością u stóp około 5 metrów. Dalej widać oranżeryą i cieplarnię, inspekta i ogród owocowy. Przemysł: gorzelnia, prowadzona w sposób fabryczny, dostarczająca około 40 tysięcy garncy okowity; browar, dwa młyny o 7-miu kamieniach i folusz, cegielnia. Z rzemieślników jest we wsi 2 stolarzy, 2 bednarzy, 2 mularzy, 2 stelmachów, 5 cieśli, ślusarz, kowal i ry-marz. Gmina posiada kasę pożyczkową, której kapitał zakł. 218 złr., zwiększony został kwotą 2000 złr., darowaną przez hr. Baworowskich, obecnych właścicieli Kołtowa, którzy troszcząc się o uzaczenie ludu i poprawę jego dobrobytu, nie szcędzą kosztów by celu tego dopiąć. Ich kosztem i staraniem, stał się obszerny dom, w którym mieszkają od r. 1879 cztery służebniczki N. P. M. Zajmują się one pracami ręcznymi, latem zbierają dziatwę po domach i drogach, pozostawioną bez opieki; utrzymują ochronkę i uczą małe dziatki wiejskie, tworząc ludową szkołkę froeblovską. W niedziele i święta czytają kobietom książki religijno moralne, pielęgnują chorych, uczą katechizmu, towarzyszą konającym. To też w krótkim czasie potrafiły sobie zjednać zaufanie ludu i oddziaływały skutecznie na jego religijno-moralną stronę. Kosztem hrabstwa wymurowano szkołę ludową, założono czytelnię niedzielną i wypożyczalnię książek.

Par. łąc. w Sassowie, gr. kat. w miejscu (paroch mieszka w Werchobużu). Cerkiew murowana, pod wezw. św. Michała, zbudowana w stylu odrodzenia kosztem hr. Józefa i Felicyi Baworowskich; budowę cerkwi, i jój wspaniałe urządzenie wewnętrzne wykończono ostatecznie kosztem obecnego właściciela, hr. Wacława.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1865. Nowy budynek szkolny stanął w r. 1875, kosztem hr. Baworowskich. Do szkoły na 98 uzd. uczęszcza 63 dzieci. Pow. ogr. szk. 7-19 ara. Język wykładowy ruski i polski.

W lesie „Zamczysko“ zwanym, leżącym między stawkiem a Bugiem, znajduje się okop, urządzony w podobny sposób, jak za dawnych czasów szańcowano w Polsce obozy. Mały obszar okopu, położenie z natury obronne i nazwa „Zamczysko“ naprowadza na myśl, że mógł tu kiedyś istnieć jaki zamek drewniany, służący do schronienia, a wreszcie do obrony w czasie napadów tatarskich. Dworek, w którym mieszka obecnie rządcą dóbr, jest miejscem urodzenia Karola Lipińskiego, sławnego skrzypka, nadwornego muzyka królewskiego, którego ojciec był kapelmistrzem hr. Starzeńskich poprzednich właścicieli Kołtowa.

Statystyczne: L. ludn. 1090; z tych obrz. rk. 527, grk. 523, izr. 40; umie czytać 120. Obszar Kołtowa wraz z Rudą kołtowską, wynosi 2753-83 Ha., rozdzielonych na 2933 parcel grunt. Z téj przestrzeni posiada gmina: 486-84 Ha. roli, 197-4 Ha. łąk i ogr., 99-5 Ha. pastw. Dochód z gruntów = 1662 złr.; podatek 386 złr. Dwór posiada: 436 Ha. roli, 466-7 Ha. łąk i ogr., 73-66 Ha. pastw., 914 Ha. lasu. Dochód = 2384 złr.; podatek 354 złr. W gminie liczono: 133 koni, 388 szt. bydła, 168 szt. trz. chlewnój i 39 pni pszcz.; we dworze: 72 koni, 346 szt. bydła, 38 owiec, 53 szt. trz. chlewn., 377 pni pszczół.

Kondratów, (Gołogóry 3.) w., położona o 15 Km. na pld. zach. Złoczowa, na pasmie *Gołogór*, wśród lasów liściastych (mieszanych), na wzniesieniu 368 m. W stronie wschodniej wznosi się góra *Hracz* do 430 m. Środkiem obszaru płynie mały potok do Zł. Lipy. W dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie.

Par. łąc. i gr. kat. w Gołogórach; sąd powiatowy w Złoczowie. Szkoła filialna, założona w r. 1872. Na 42 ozd. ucześnie 29 dzieci. Jęz. wykł. polski.

Statystyczne: L. ludn. 290, a to: rk. 241, grk. 34, izr. 15; umie czytać 44. Obszar wsi = 404 Ha. w 971 parcelach. Z tej przestrzeni posiadają członkowie gminy: 306 Ha. urodzajnej ziemi, a rz. kat. prob. w Gołogórach, jako dwór, 86 Ha. Czysty dochód w gminie = 721 złr.; podatek = 111 złr.; we dworze 180 złr. dochodu, a 28 złr. podatku. W gm. i dw. liczono: 47 koni, 117 szt. bydła, 8 owiec, 35 szt. trz. chl., 20 pni pszczoł.

Konty z Brachówką, (Olesko 3.¹) wieś, o 29 Km. na północ Złoczowa, położona w dorzeczu Styru. Na południu wsi leżą podmokłe łąki, bagna i trzęsawiska, 227 m. n. p. m. wzniesione, ciągnące się po Juśkowice, Olesko i Chwatów. Środkiem tych błot, wiedzie z Oleska do Kontów usypana grobla. Na północ wznoszą się wyższe pagórki (250 m.) na których leżą orne pola, a dalej na pñ. łąki i pastwiska nieco podmokłe. Zachodnią częścią obszaru płynie od Oleska i Juśkowic potok Libercia (właściwie ramię Styru, p. str. 32), który zalewa mały stawek pod *Brachówką*, przysiołkiem, położonym między lasami, w stronie półn. zach. Kontów. Dalej na zachód od Brachówki leży osada leśna *Mostki*. Środkiem obszaru, między Kontami

1) Obsz. dworski odbiera listy w Ożydowie.

a Brachówką, wiedzie droga kol. żel. z Ożydowa ku Zabłotcom. We wschodniej stronie leży folwark *Korolówka*. Zabudowania wiejskie leżą rzędem po obu stronach drogi w długości 3 Km. od wschodu ku zachodowi, tak iż cała wieś tworzy jedną szczelnie zabudowaną ulicę, na której zachodnim krańcu leżą zabudowania dworskie z pięknym, nowo zbudowanym pałacem i starannie utrzymanym ogrodem. Grunta na garbach czarnoziemne z pokładem margla; sieją przeważnie pszenicę. Pszczelnictwem i sadownictwem nie zajmują się troskliwie. Dwór uprawia chmiel. We wsi jest kowal i stolarz.

Par. łac. i sąd pow. w Olesku; parafia gr. kat. w miejscu.

Szkoła istnieje od r. 1859, obecnie dwuklasowa. Na 170 uzd. uczęszcza 126 dzieci. Pow. ogr. szkol. 14·38 ara. Jęz. wykł. ruski i polski.

W lesie *Na mostkach* znajduje się stary, olbrzymi dąb, w którym, jak niesie podanie, schronił się w czasie polowania król Jan III.

Statystyczne: L. ludn. w Kontach 1414, w Brachówce 160. Z téj liczby: rk. 300, grk. 1232, izr. 42. Wieś z przysiółkiem zajmuje 3054·54 Ha. obszaru. Z téj przestrzeni posiada gmina: 659 Ha. roli, 670 Ha. łąk i ogr., 22 Ha. pastw. i 32 Ha. lasu; Czysty dochód = 4970 złr.; podatek = 937 złr. Dwór posiada: 213 Ha. roli, 490 Ha. łąk i ogr., 35 Ha. pastw., 842 Ha. lasu. Czysty dochód = 2070 złr.; podatek grunt. 471 złr.

Koropiec, (Pomorzany 5.) wieś, położona nad prawém ramieniem Zł. Lipy, na południu Złoczowa o 21 Km. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie rzeki (310 m.) W stronie pld. wschodniej, 393 m. wzniesionej, ciągnie się las, *Gaj* zwany o drzewostanie mieszanym (grab, buk, brzoza i osika); na pld. zachodzie mała

przestrzeń dębiny i graba, w stronie zachodniej leżą grunta orne, a na płu. zach. mały las *Grabina* i folwark *Sukmanów*. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. zakł. 74 złr.

Par. łac. w Pomorzanach; gr. kat. w miejscu. Sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła filialna istnieje od r. 1859. Na 62 uzd. uczęszcza 50 dzieci. Pow. ogr. szk. 72 arów. Język wykł. ruski.

W dawnych czasach istniała na tem miejscu wieś *Sukmanów*. W r. 1556 wydano dokument, (zachowany w metryce koronnej) mocą którego zezwolono na założenie miasta *Kropca*, (recte Koropca) na miejscu wsi Sukmanowa. Bez wątpienia ów Kropiec — jest dzisiejszy Koropiec; pozostałe do dziś, nazwy: *Sukmanowski*, *Sukmanów* świadczą dowodnie, że w tem miejscu istniał rzeczywiście Sukmanów; wieś, o której powołany dokument wspomina¹⁾.

Statystyczne: L. ludn. 594 a to: rk. 63, grk. 508, izr. 23. Obszar wsi = 1315 Ha. w 2329 parcelach. Gm. posiada: 444 Ha. roli, 184 Ha. łąk i ogr., 34 Ha. pastw., 98 Ha. lasu. Czysty dochód = 1751 złr.; podatek 388 złr. — Dwór posiada: 186 Ha. roli, 58 Ha. łąk i ogr., 13 Ha. pastw. i 259 Ha. lasu. Dochód = 1029 złr., podatek 234 złr. W gm. i dworze liczono 145 koni, 206 szt. bydła, 67 owiec, 71 szt. trzody chlewniej, 140 pni pszczoł.

Korszyłów z przysiółkiem *Pohrebce* (Zborów 4.) małe osady nad *Małą Strypą* (p. str. 23. 2.). Korszyłów leży między Zarudziem a Zborowem. Pohrebce w połudn. wsch. stronie Korszyłowa, przy zlewie *Małej Strypy*, z płynącą od Zborowa *Główną Strypą*. Okolice

¹⁾ Patrz Słown. geogr. T. IV. str. 696 przez Lu. Dz.

bezleśna, położenie równe wysokie; zabudowania wiejskie leżą w dolinie potoku (343 m.). Na południu Korszyłowa wśród pól wznosi się *Mogiła* (393 m.). W Korszyłowie jest gorzelnia i gminna kasa pożyczkowa z kap. zakł. 418 złr.

Par. łąc. i sąd pow. w Zborowie. Par. gr. kat. w Presowcach, cerkwi i szkoły nie ma. Od Złoczowa o 25 Km. na pld. wsch.

Statystyczne: Korszyłów liczy 315 mieszkańców, a to: rk. 30, grk. 263; izr. 22; Pohrebce 267 mkców, a to: rk. 18, grk. 235, izr. 14. Obie osady zajmują przestrzeń 756·3 Ha. w 2253 parcelach grunt. Czysty dochód z gruntów gminnych = 3109 złr.; podatek grunt. 700 złr. Czysty dochód z gruntów dworskich = 199 złr., podatek = 45 złr. W obu osadach liczono 158 koni, 141 szt. bydła, 68 szt. trz. chl., 30 pni pszczół.

Krasne, (stacya kolei żelaznej Karola Ludwika, urząd pocztowy i telegraficzny) wieś, położona w półn. zach. krańcu powiatu, w rozkosznej równinie nad rzeką Gologórką (p. str. 23). W Krasnem dzieli się główna linia kolei żelaznej, na linią boczną do Brodów. Grunta orne, czarnoziemne, nader urodzajne, położenie zupełnie równe (229 m. n. p. m.). W stronie pld. zachodniej leży mała przestrzeń lasu o drzewostanie mieszanym, przeważnie dęby, graby i osiki. Bydło krajowe nie najlepiej utrzymane. We dworze gospodarka rolna postępową i bydło lepsze. Sadów nie ma. Przemysł: gorzelnia, młyn wodny, pracownia tokarska, (której wyroby widzieć można na dworcu kolejowym); z innych rzemieślników jest we wsi stolarz i szewc. Drobnny handel (3 kramy) i handel drzewem w ręku izraelitów.

Par. łąc. w Kutkorzu, gr. kat. w miejscu; cerkiew pod wezw. św. Eliasza. Sąd pow. w Złoczowie o 30 Km. na pld. wschód.

Szkoła etatowa, założona w r. 1858. Na 109 uzd. uczęszcza 83 dzieci. Na ogr. szk. (pow. 14·3 ara) założono szkółkę drzewek owocowych. Język wykładowy ruski.

Na gruntach w stronie północno wschodniej, znajdują się dwie znaczniejsze mogiły, które jak niesie podanie, powstały w czasie napadów tatarskich.

Statystyczne: L. ludn. 1162; z tych rk. 239, grk. 806, izr. 116, in. wyz. 1; umie czytać 416. Obszar wsi = 1378 Ha. w 3594 parcelach. Gm. posiada: 498 Ha. roli, 152 Ha. łąk i ogr., 34 Ha. pastw. Czysty dochód = 4005 złr.; podatek = 671 złr. Dwór posiada: 327 Ha. roli, 30 Ha. łąk i ogr., 15 Ha. pastw. 282 Ha. lasu. Dochód = 2443 złr.; podatek 422 złr. W gminie i dw. liczono: 202 koni, 500 szt. bydła, 140 szt. trz. chlewn., 124 pni pszczoł.

Krasnosielce, (Złoczów 10.) wieś na południu Złoczowa, po prawej stronie gościńca, wiodącego do Brzeżan. Okolica pagórkowata, położenie wysokie (379—419 m.), czarnoziem; w stronie połud. zachod. mała przestrzeń lasu (dąb, grab i osika) na połud. wschodzie folwark *Żłoby*.

Par. łac. w Pomorzanach; gr. kat. w Rykowie; w miejscu jest cerkiew pod wezw. Podwyższ. św. Krzyża Śąd pow. w Złoczowie. Szkoła nieorganizowana istnieje od r. 1874.

Statystyczne: L. ludn. 369, a to: rk. 127, grk. 224, izr. 12; umie czytać 9. Obszar wsi = 601·4 Ha. w 1608 parcelach. Czysty dochód z gruntów ornych wynosi w gminie 983 złr., we dworze 476 złr. Podatek gruntowy od gm. 223 złr., od dworu 108 złr. W gm. liczono: 56 koni, 48 szt. bydła, 43 owiec, 10 szt. trz. chl. i 8 pni pszczoł.

Kropiwna, (Gołogóry 11.) wieś, położona na zachodnio pld. granicy powiatu w okolicy górzystej nad potokiem *Zgniła Lipa* (p. str. 31.); Zabudowania wiejskie leżą w dolinie potoku wzdłuż obu brzegów. Na zachodzie wznosi się góra *Krasne* 418 m., a na południu tejże, *Góra Sadki* 339 m. wys. W stronie wschodniej wznosi się jedno wzgórze 422 m. wys. *Góra Sadki*, pokryta na małej przestrzeni lasem grabowym i osikowym. Rola: glinka i piasek; z płodów uprawiają owies, kukurydzę i rośliny strączkowe. We wsi jest młyn wodny, zresztą przemysł dom. nie rozwinięty. Mieszkańcy trudnią się zarobkiem dziennym i siekiernictwem.

Par. łac. w Gołogórach; gr. kat. w sąsiednim Żukowie; Sąd pow. w Złoczowie o 21 Km. na półn. wschodzie.

Szkoła filialna istnieje od r. 1872. Na 50 uzd. uczęszcza 30 dzieci. Jez. wykł. ruski.

Na wzmiankę zasługuje ta okoliczność, że we wsi znajduje się 5 źródeł, których woda ma mieć własności lecznicze. Wody tych źródeł, spływają do potoku. Następnie podnieść należy podanie ludu, iż na polach *Krasno-pole* zwanych, istniało dawniej miasteczko, które Tatarzy spalili i ze ziemią zrównali, wymordowawszy mieszkańców. Podanie to sprawdzają odkopywane na tych polach fundamenta kamienne, a nawet piwnice sklepione. O ile wiadomo, nie czyniono tu dotąd żadnych poszukiwań.

Statystyczne: L. ludn. 396, a to: rk. 33, grk. 331, izr. 32; umie czytać 15. Obszar wsi = 563 Ha. w 2257 parcelach grunt. Gm. posiada: 352 Ha. roli, 19 Ha. łąk i ogr., 55 Ha. pastw. Dochód = 1129 zlr.; podatek 238 zlr. Dwór posiada: 93·8 Ha. roli, 5·75 Ha. łąk i ogr., 10 Ha. pastw. i 7·4 Ha. lasu.

Dochód = 62 złr.; podatek = 14 złr. W gm. i dw. liczono: 68 koni, 152 szt. bydła, 44 owiec, 8 szt. trz. chl., 35 pni pszczoł.

Kruhów, (Sassów 16.) wieś, o 26·5 Km. na wsch. od sądu pow. w Złoczowie, położona w okolicy lesistej, na dziale wodnym między źródłowiskami Bugu a Seretu. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie (311 m. wzniesionej), którą przepływa, nastający we wsi potok *Bużek kruhowski* (porówn. str. 19.). W stronie zachodniej zabudowań leżą podmokłe łąki i znaczna przestrzeń lasu (czysta dębina); w stronie południowej i pld. wschodniej, wzniesionej do 374 m., las mieszany (buk, grab, brzoza i osika) a za lasem grunta orne; w stronie północnej leżą również grunta orne, a dalej ku półn. zach. las mieszany.

Par. łąc. w Sasowie; gr. kat. w Nuszczu (na południu Kruhowa o 4 Km.). Szkoła filialna istnieje od r. 1873. Na 62 uzd. uczęszcza 52 dzieci. Ogr. szk. pow. 7·19 ara. Jęz. wykł. ruski i polski.

Statystyczne: L. ludn. 492, a to: rk. 242, grk. 239 izr. 13; umie czytać 47. Obszar wsi = 961·5 Ha. w 1399 parcelach grunt. Gm. posiada: 222·7 Ha. roli, 131 Ha. łąk i ogr., 44 Ha. pastw. Dochód = 1183 złr.: podatek 223 złr. Dwór posiada: 206 Ha. roli, 55 Ha. łąk i ogr., 12 Ha. pastw. 205 Ha. lasu. Dochód = 910 złr.; podatek 157 złr. W gm. liczono: 90 koni, 273 szt. bydła, 124 szt. trz. chl., 70 pni pszcz.; we dworze: 52 koni, 58 szt. bydła, 17 szt. trz. chl. i 100 pni pszczoł.

Kudobińce, (Zborów 6.) wieś, o 26 Km. na pld. wsch. Złoczowa, położona na wyż. podolskiej w okolicy bezleśnej. Przez półn. część obszaru płynie potok *Zródliśka* (zwany także Strypą p. str. 24. 4.) i przyjmuje tu małą strugę, nastającą w środkowej części obszaru. Grunt czarnoziem z pokładem gliny. Bydło

i konie krajowe. Przy chatach są drzewa owocowe, jednak sadownictwo nie pielęgnowane. Pszczelnictwem zajmuje się ledwie kilku. Niektórzy mieszkańcy zajmują się zimową porą tkactwem, kilku kowalstwem i szewstwem, zaspokajając miejscowe potrzeby.

Par. łąc. i sąd pow. w Zborowie; par. gr. kat. w miejscu.

Szkoła filialna, zał. r. 1873, do której na 79 uzd. uczęszcza 64 dzieci, posiada ogr. o pow. 28·77 ara i szkółkę drzew. owoc. Jęz. wykł. ruski.

Na polu między Kudobińcami a Młynowcami znajduje się mogiła, której szczyt zdobi krzyż kamienny na pamiątkę bitwy stoczonej tu w r. 1649.

Statystyczne: L. ludn. 520, a to: rk. 1, grk. 510, izr. 9; umie czytać 24. Obszar wsi = 668·7 Ha. Gm. posiada: 520 Ha. roli, 8·5 Ha. łąk i ogr., 10 Ha. pastw. Dochód = 2396 złr.; podatek 544 złr. Dwór: 102 Ha. roli, 11 Ha. łąk i ogr., 0·6 Ha. pastw. Dochód = 472 złr.; podatek 107 złr.

Kudynowce, (Zborów 7·5) wieś, o 28 Km. na pld. wsch. Złoczowa, położona na wyż. podolskiej, w okolicy bezleśnej, na wschodzie stacyi kolei żel. w Zborowie (Młynowce). Przez wieś przepływa potok *Zródliśka* (zwany także Strypą p. str. 24. 4.); Rola czarnoziem. Chów bydła i koni mierny. Sadownictwo rozwija się; pszczelnictwem nie zajmują się. We wsi jest młyn wodny. Mieszkańcy zajmują się wyrobem grubego płótna i uprząży parcianej.

Par. łąc. i sąd pow. w Zborowie; par. gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa założ. w r. 1865, do której na 89 uzd. uczęszcza 72 dzieci, oddziaływa korzystnie na podniesienie sadownictwa; Nauczyciel miejscowy rozdał

członkom gminy 187 szczep. Na ogr. szk. o pow. 14:38 ara znajduje się 28 szczep, 129 płonek i 24 wiśni. Jęz. wykł. ruski i polski.

Na polach liczne mogiły, cześcią zaorane. Jedna niwa zwie się Okopem.

Statystyczne: L. ludn. 578, a to: rk. 88, grk. 459, izr. 25, in. w. 6; umie czytać 21. Obszar wsi = 816:58 Ha., w 1354 parc. Gm. posiada: 401 Ha. roli, 47 Ha. łąk i ogr., 23 Ha. pastw. Dochód = 2919 złr.; podatek 612 złr. Dwór: 261 Ha. roli, 31:5 Ha. łąk i ogr., 0:5 Ha. pastw. Dochód = 775 złr.; podatek 167 złr.

Kutkorz, (przystanek kolei żel. Kar. Lud. i urząd pocztowy) wieś, położona na zach. półn. krańcu powiatu, w równinie otoczonej od południa, płd. wsch. i płd. zachodu lasami, o drzewostanie mieszanym (dąb, grab, osika, brzoza, sporadycznie sosna), nad rzeką Pełtwią, która płynąc zachodnią granicą od płd. na północ, przyjmuje z lew. brzegu Jaryczówkę, płynącą od Zadwórze (pow. przemysłański), skręca się na półn. wschód, płynie linią krętą, tworząc po części granicę wsi od półn., a po części przepływa północną część obszaru, odlewa przedewszystkiem mały staw i wchodzi do Bezbrud. W obrębie Kutkorza wpada do Pełtwi potok *Sołotwina*, który z płd. od Bałuczyna nadpływa. Nad potokiem *Sołotwiną*, po obu brzegach i na praw. brz. Pełtwi leżą zabudowania wiejskie. Rola czarnoziemna nader urodzajna; z płodów poln. uprawiają przeważnie żyto i pszenicę; dwór uprawia chmiel na przestrzeni 6 Ha. Sadownictwem zajmują się wszyscy mieszkańcy dość chętnie, pszczelnictwem zaś tylko dwór, pleban miejscowy i kilku włościan. Przemysł: gorzelnia i młyn, mieszkańcy zajmują się niemal wyłącznie gosp. roln.;

z rzemieśln. jest 5 murarzy, 3 szewców, 3 kowali, 2 stolarzy, krawiec, tkacz, szklarz i rzeźnik. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. zakł. 291 złr. Na uwagę zasługuje pałac z pięknym ogrodem i klasztor OO. Kapucynów.

Par. łac. uposażył w r. 1719 Jerzy Antoni Łączyński, chorąży żydaczowski; tenże pobudował w r. 1753 klasztor OO. Kapucynów, którym później parafia przydzielono. Par. gr. kat. w miejsc. Sąd powiatowy w Złoczowie o 34 Km. na pld. wsch.

Szkoła etatowa, założona r. 1860. Na 119 uzd. uczęszcza 87 dzieci. Pow. ogr. szk. 7·19 ara. Język wykł. polski.

Kutkorz pozostaje od r. 1585 w posiadaniu Łączyńskich. Józefa Łączyńskiego, półkownika królewskiego, późniejszego starostę buskiego, który się wslawił licznymi zwycięstwami, odniesionymi nad Kozakami, Turkami i Tatarami, w wielu bitwach za panowania Władysława IV, Jana Kaz. i Michała Korybuta, odwiedzał często w Kutkorzu król Jan III ¹⁾. Wnuk Józefa Ł., a syn Andrzeja, Jerzy Antoni Łączyński, chciał wieś zamienić na miasteczko i nazwać *Maryanowem* na cześć N. Maryi Panny, której obraz sprowadził z Lublina i osadził w kościele przez się zbudowanym (klasztor OO. Kap.). Otrzymał nawet w r. 1727 przywilej wydany przez króla Augusta II., mocą którego nadano, powstać mającemu miasteczku, prawo magdeburskie i zezwolenie odbywania targów dorocznych i tygodniowych. Zgon założyciela w r. 1754 nie dozwolił doprowadzić do skutku pomysłu powziętego, i miasteczko, powstać mające, pozostało osadą włościańską, Kutko-

¹⁾ Herbarz polski. Lwów, 1855 T. II. str. 112.

rzem. Maryanowem zwie się tylko część wsi, staranniej zabudowana ¹⁾). Przy schyłku XVIII wieku wyrabiano tu pasy jedwabne z napisem: „Kutkorz“; w r. 1849 istniała tu również papiernia i fabryka prochu strzelniczego. Fabrykę prochu założył niejaki Serz, później odebrał skarb rządowy takową na siebie; rocznie wyrabiano w trzech etapach 2700 centnarów prochu. W r. 1806, 1814, 1843, nastąpiły wybuchy. Wedle podań miejscowych, miano tu niegdyś wydobywać sól. Opodal potoczka *Sołotwiny*, znajduje się do dziś dolina, którą *Solarnią* nazywają. Woda w tém miejscu ma być słonawa, toż było chciwie ją pije.

Statystyczne: L. ludn. 819, a to: rk. 305, grk. 461, izr. 52, in. w. 1; umie czytać 222. Obszar wsi = 1490 Ha. w 1863 porcelach grunt. Gmina posiada: 259 Ha. roli, 65 Ha. łąk i ogr., 68 Ha. pastw. Czysty dochód = 2345 złr.; podatek 490 złr. Dwór posiada: 286 Ha. roli, 175 Ha. łąk i ogr., 14 Ha. pastw. i 440 Ha. lasu. Dochód = 3641 złr.; podatek 614 złr.

Lackie małe i Lackie wielkie, (Kniaże 4.) wsie, położone obok siebie, na północnych stokach Woroniaków, na zachód od sądu pow. w Złoczowie o 10 Km., z lewej strony tuż obok gościńca, wiodącego ze Złoczowa do Lwowa. Północna część obszaru niska i zabagniona, na południu ciągną się, wysokością 450 m., okryte lasem Woroniaki. W. L. m. wypływa potoczek bez nazwy, który spływając w moczarowatą nizinę płynie w kierunku zach. półn. i wpada w Bortkowie do *Gołogórki*. W str. wsch., na stromiej górze, wznosi

¹⁾ W Kutkorzu odbywają się obecnie dość ożywione targi tygodniowe, i wieś ta siłą samego położenia, jako punkt środkowy, od którego w kilkumilowym promieniu koła, nie ma żadnego miasteczka, przeistacza się zwolna w miasteczko.

się wspaniale ozdobna kapliczka pod wezw. św. Jana, pod którą znajduje się grobowiec rodziny Strzemboszków. Do téj kapliczki wiodą wygodne schody, bowiem kilka razy do roku, bywa w niej odprawiana msza św. W L. m. jest pałac, piękny ogród i szkoła. Na wschodzie leży, należący do téj wsi, folw. Kołtowiec; na południu las *Majdan*, którego najwyższe wzniesienie dochodzi 425 m. W stronie zach. leży wieś Lackie wielkie, i należące do wsi: *Ostrów* i *Cymbała* (grupy domów opodal wsi) i folw. Kazimirówka. Wśród lasów na pld. zach. odewsi wznosi się „Łysa góra“ do 459 m.; stąd (od wsi Lackie ku wschodowi) przyjmują wzgórza, które się ciągną od Lwowa pod nazwą *Gołogór*, nazwę Woroniaki (p. str. 11.). Środkiem obszaru obu wsi idzie gościniec lwowsko-złoczowski. W Lac. w. jest cerkiew pod wezw. ŚŚ. Koźmy i Damiana. Grunta częścią margliste, częścią gliniaste; z płodów udaje się dobrze pszenica i żyto. Bydło we wsi krajowe, we dworze rasa holenderska. Sadownictwo rozwija się pomyslnie i niemal każdy gospodarz ma sad owocowy. Pszczeln. zajmuje się dwór i kilkunastu gosp. Przemysł: gorzelnia z wołownią, wapniarka, dwa młynki wodne; mieszkańcy zajmują się tkactwem i szewstwem. We wsi jest kram katolicki, kowal i stelmach.

Par. rz. kat. w Gołogórach, par. gr. kat. w L. wielkiem.

Szkoła etatowa założona w r. 1856, w L. małym. Na 242 ozd. uczęszcza 121 dzieci. Pow. ogr. szk. 14·38 ara. Jęz. wykł. ruski i polski.

Statystyczne: w L. małym: 819 mieszk., a to: rk. 305, grk. 461, izr. 52, in. wyz. 1. umie czyt. 222. Obszar wsi = 1304 Ha. w 2760 parcelach gr. Czysty dochód z gruntów gminnych

2785 złr. z gruntów dworskich 2218 złr.; gmina opłaca 485 złr., a dwór 410 złr. podatku grunt.

W L. wielkiem: 908 mieszk.; a to: rk. 183, grk. 641, izr. 24; umie czyt. 176. Obszar wsi = 1114 Ha. w 2972 parcel. gr. Dochód z gr. gm. 2980 złr.; z gr. dworsk. = 1334 złr.; gm. opłaca 583 złr.; a dwór 292 złr. podatku grunt. Mieszkańcy obu gmin posiadają: 700 Ha. roli, 185 Ha. łąk i ogr., 211 Ha. pastw. Dwór posiada: 185 Ha. roli, 130 Ha. łąk i ogr., 43 Ha. pastw. i 915 Ha. lasu.

Łabacz, (Sokołówka 1.) mała wioska na pñ. od Złoczowa o 33 Km. Wzdłuż zachodniej granicy płynie potok, wchodzący tu z Brachówki, w tej miejscowości *Baczka* zwany (jest on lewým ramieniem Styru p. str. 32.). Na granicy pñ. zach. rozlewa się potok w wąski podługowaty staw, sięgający aż do Sokoła (część mka Sokołówki). Południowa część obszaru, w której nastaje kilka mniejszych strug, wpływających do Baczki, jest bagnista i zwie się Stawiskiem; część pñ. wsch. zajmują lasy szpilkowe. Zabudowania leżą na prawym brzegu potoku. Mieszkańcy zajmują się gosp. rolną i zarobkiem dziennym.

Par. łąc. i sąd pow. w Olesku (8 Km. na pñd.) par. gr. kat. w Czyszkach; stacya kolei żel. w Zabłotcach (8 Km. na wschód).

Statystyczne: L. ludn. 180; z wyjątkiem kilku wszyscy obrz. gr. kat. Wieś stanowi jedną gm. katastralną z Rażniowem.

Ławrykowce, przysiółek do Trawotłok, położony o 26·5 Km. na południu Złoczowa, a o 7·5 Km. na zachód od sądu pow. w Zborowie.

Łopuszany, (Olejów 3.) wieś, o 28 Km. na pñd. wschód od Złoczowa, 15 Km. na pñ. wsch. od sądu

pow. w Zborowie; położona między Olejowem a Hukałowcami. Najwyższe wzniesienie w stronie półn. dochodzi 400 m., a w południowej 386 m. Na zachodzie leży las mieszany (dąb, grab, brzoza i osika). We wsi nastaje potok *Łopuszanka* (dopływ Seretu, p. str. 28. 2.). Rola na małej przestrzeni czarnoziem, przeważnie żółta glina. Sadownictwo i pszczelnictwo rozwija się pomysłnie. Na gruntach dworskich znajduje się kopalnia glinki ogniotrwałej, także porcelanową zwaną. Pokład tej gliny, znajduje się dość głęboko. Pod wierzchnią warstwą żółtej gliny, znajduje się w wielkiej ilości piasek ciekły, pod którym dopiero leży zbita warstwa glinki ogniotrwałej. Aby wydobyć glinę, muszą za pomocą pompy parowej wyczerpywać wpierw ów ciekły piasek, w którym to celu odgraniczają, za pomocą szczelnie do siebie przystających, w głąb wbijanych dyków, małą przestrzeń, a wyczerpawszy wodę wraz z piaskiem, dobywają glinę. Mieszkańcy wyrabiają grube płótna na zwykłych warstatach tkackich. W tej miejscowości znajdowano różnymi czasy stare monety.

Par. łąc. w Olejowie, gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa, założona w r. 1870, do której na 134 uzd. uczęszcza 109 dzieci, pielęgnuje szkółkę drzewek owocowych. W przeciągu lat pięciu rozdano przeszło 600 szczep między ludność wiejską. Pow. ogr. szk. 54 arów. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 706, a to: rk. 40, grk. 640, izr. 26; umie czytać 108. Obszar wsi = 846 Ha. w 2083 parc. grunt. Gm. posiada: 607 Ha. roli, 115 Ha. łąk i ogr., 19·5 Ha. pastw. Czysty dochód = 2316 złr.; podatek = 510 złr. Dwór: 55 Ha. roli, 18 Ha. łąk i ogr., 0·6 Ha. pastw. Dochód = 72 złr.; podatek 16 złr.

Łuka, (Złoczów 11.) mała wioska na wschód Złoczowa, położona w kotlinie, okolonój wzgórzami. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie, po prawym brzegu potoku *Smolanki*, który od półn. z Trościańca nadpływa, a na południu Łuki, poniżej folw. *Brzeg*, wpływa do Złoczówki. W stronie zach. zabudowań, wznoszą się trzy wysokie góry: *Bochenkowa* (405 m.), *Kozakowa* (384 m.) i *Krawska* (330 m.), w których odkryto małe pokłady węgla brunatnego (lignit). W stronie półn. i wsch. leżą lasy przeważnie bukowe, z małą domieszką graba i osiki; a na południu, w dolinie Złoczówki, mokre, zabagnione łąki. Jest tu kamieniołom.

Par. łąc. i sąd pow. w Złoczowie; par. grk. w Trościańcu małym.

Szkoła, po zgorzeniu budynku szkoln. nieorganizowana.

Statystyczne: L. ludn. 325, a to: rk. 22, grk. 278, izr. 25; umie czyt. 20. Obszar wsi = 1042 Ha. w 1315 parc. gr. Gm. posiada: 196 Ha. roli, 63 Ha. łąk i ogr., 16 Ha. pastw. i 12. Ha. lasu. Czysty dochód = 1546 złr.; podatek = 351 złr. Dwór: 290 Ha. roli, 60 Ha. łąk i ogr., 49 Ha. pastw., 314 Ha. lasu. Dochód = 457 złr.; podatek = 104 złr.

Machnowce, (Pomorzany 8·5) wieś, położona o 18 Km. na pld. Złoczowa, przy gościńcu złoczowsko-brzeżańskim. W półn. wsch. stronie zabudowań, biją źródła, z których powstaje mały potok, *Machnówką* zwany (p. str. 31. 3.). Rola czarnoziem podmokły, położenie wysokie (376—408) okolica pagórkowata, z wyjątkiem małej przestrzeni na pñn. zach., pokrytj lasem mieszanym (dąb, grab, brzoza), bezleśna. Chów bydła, sadownictwo i pszczelnictwo, na bardzo niskim stopniu. Mieszkańcy wyrabiają zwykłe płótna. Drobný handel w ręku izraelitów.

Par. łac. w Pomorzanach; gr. kat. w miejscu, sąd pow. w Zborowie, o 11 Km. na płd. wsch.

Szkoła fil., założona w r. 1865. Na 40 uzdoln. uczęszcza 32 dzieci. Pow. ogr. szk. 75·77 ara. Język wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 307, a to: rk. 64, grk. 238, izr. 5; umie czyt. 9. Obszar wsi = 417 Ha. w 1564 parc. grunt. Gm. posiada: 285 Ha. roli, 14 Ha. łąk i ogr., 7 Ha. pastw. Dochód = 985 złr.; podatek 224 złr. Dwór: 68 Ha. roli, 12 Ha. łąk i ogr., 8·5 Ha. pastw. 8·5 lasu. Dochód = 255 złr.; podatek 58 złr.

Manajów, (Olejów 7.) wieś, o 30 Km. na wsch. Złoczowa, a 15 Km. na płn. wsch. od sądu pow. i stacyi kolei żel. w Zborowie. Południową stroną obszaru płynie od Harbuzowa jedno z ramion Seretu (wypływające we wsi Nuszczu), zwane tn *Wydrówką* (od połowu wyder); do tego potoku wlewa się tu mały przytok, płynący od zachodu z folwarku *Tworymirki*, który należy do Manajowa. Okolica górzysta, położenie wysokie; zabudowania wiejskie leżą w dolinie potoku (339 m.), grunta orne na wzgórzach, wznoszących się od 352 — 382 m. n. p. m.; w stronie zachodniej i półn. zachod. mała część lasu (dębina z grabem, brzozą i osiką); grunt przeważnie gliniasty i piaszczysty. Głównem zatrudnieniem mieszkańców jest gosp. rolne, które prowadzi w płodozmianie dwupolowym; sadzą wiele kartofel, które się dobrze udają; chów bydła i trzody chlewniej przeważa, pszczelnictwem zajmują się obszary dworskie (we wsi jest kilka obszarów) i kilku gosp.; sadów nie ma. Z przem. dom. podnieść należy, że włóścianie zimową porą wyplatają z sitowia udatne koszyki, torby i rogózki. We wsi jest młyn wodny.

Par. łąc. w Olejowie, grk. w miejscu; cerkiew drewniana.

Szkoła filialna, założona w r. 1859, do której na 133 ozd. uczęszcza 72 dzieci, posiada szkołkę drzewek, 11 szczepów, 40 płonek. Pow. ogr. szk. 7·19 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 958, a to: rk. 133, grk. 754, izr. 71; umie czyt. 66. Obszar wsi = 1591 Ha. w 1904 parcelach grunt. Z téj przestrzeni posiada gmina: 367 Ha. roli, 116 Ha. łąk i ogr., 297 Ha. pastw. i 1 Ha. lasu. Czysty dochód = 1883 złr.; podatek = 386 złr. Obszary dworskie posiadają: 328 Ha. roli, 160 Ha. łąk i ogr., 21 Ha. pastw. i 516 Ha. lasu. Dochód = 2453 złr.; podatek = 530 złr.

*Majdan gołogórski*¹, (Gołogóry 3.) mała wioska, położona na pasmie Gołogór, na wsch. mka Gołogóry. We wschodniej stronie wsi nastaje prawe ramię Złotej Lipy (p. str. 30.). Zabudowania wiejskie leżą

¹) Majdan wyraz turecki, oznaczający zamknięty, czworoboczny obszar, służący za rynek targowy, plac ćwiczeń wojennych, miejsce zgromadzeń. W obozach polskich nazywano Majdanem wolny obszar środkowy, na którym gromadziło się rycerstwo dla równego podziału łupów. Stąd przeszła ta nazwa na robotników leśnych, którzy ustawiali swe budy w czworobok zamknięty. Obozowiska te stawały się często zawiązkami wsi, zakładanych na wyciętych obszarach leśnych. Majdany tem się różnią od Bud, że stanowiły zbiorowisko znacznej liczby robotników, co pociągało konieczność urządzenia w nich władzy administracyjnej i sądowej, podczas, gdy Budy były to przeważnie pojedyncze osady leśne. Majdany zakładano w celu wyzyskiwania zawartych w lesie bogactw przez wytapianie smoły, wypalanie węgla i t. p. Zwykle przybierały one nazwę od dóbr, do których należą lasy. (Patrz Słown. geogr. T. V. str. 908 przez Br. Ch.). W pogańskich czasach nazywano majdanem miejsce, na którym odbywały się uroczyste zabawy i gry; rynki lub targowice miast zwano także majdanem.

w dolinie potoku. Na południu wznosi się góra *Hracz* (430 m.), na pñ. *Majdan* (430 m.). W okół wsi leżą lasy, które zajmują większą połowę jój obszaru (prawie czysta buczyna, miejscami grab i osika). Grunta przeważnie gliniaste, w małej części czarnoziem marglisty; z pñdów polnych sieją najwięcej owsa. Mieszkańcy zajmują się garncarstwem.

Par. łac. w Gologórach, gr. kat. w Ściance; cerkiew drewn. pod wezw. św. Onufrego; sąd pow. w Złoczowie o 13 Km. na wsch.

Szkoła nieorganizowana istnieje od r. 1862. Na 56 uzd. ucześnieza 38 dzieci.

Statystyczne: L. ludn. 307, a to: rk. 32, grk. 259, izr. 16; umie czytać 33. Obszar wsi = 1168 Ha. w 1819 parc. grunt. Czysty dochód z grutów gminnych = 2142 złr.; podatek 336 złr. Dochód z gr. dw. 377 złr.; podatek 86 złr.

Meteniów, (Zborów 10.) wieś, o 19 Km. na pñd. Złoczowa, nad Główną Strypą (p. str. 23. 1.). Do Strypy wlewa się tu mała struga, nastająca w pñn. zachodnim krańcu wsi. Zabudowania wiejskie leżą na prawym brzegu Strypy, a nadmienić należy, że niektórzy mieszkańcy mają domy murowane. Zachodnią częścią obszaru o 2 Km. bieży gościniec złoczowsko-tarnopolski, a wschodnią, równolegle z doliną Strypy, w pobliżu zabudowań, linia kolei żelaznej (między Płuhowem a Zborowem). Okolica pagórkowata, położenie wysokie; dolina rzeki 356 m.; najwyższy szczyt na wsch. 401 m., na południu 398 m. W stronie wsch. zabudowań, na małej przestrzeni lasek mieszany (dąb, grab, brzoza i osika). Grunt gliniasty; mieszkańcy pielęgnują sady jabłoniowe i gruszkowe. We wsi jest kasa pożyczkowa z kap. zakł. 422 złr.

Par. łac. i sąd pow. w Zborowie; par. gr. kat. o 2 Km. na pld. w Grabkowcach; najbliższa stac. kol. w Płuhowie.

Szkoła filialna, założona w r. 1865, do której na 78 uzd. uczęszcza 50 dzieci, posiada nowo założoną szkółkę drzewek. Pow. ogr. szk. 7·19 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 498 a to: rk. 8, grk. 455, izr. 35; umie czyt. 99. Obszar wsi = 693·4 Ha. w 1405 parcelach grunt. Gm. posiada: 341 Ha. roli, 17 Ha. łąk i ogr., 27 Ha. pastw. Czysty dochód = 1651 złr.; podatek 336 złr. Dwór: 230 Ha. roli, 3·7 Ha. łąk i ogr., 11 Ha. pastw. i 11 Ha. lasu. Dochód = 1195 złr., podatek 232 złr. W gm. i dworze liczone: 168 koni, 250 szt. bydła, 173 szt. trzody chlewniej, 131 pni pszczoł.

Mitulín, (Olszanica 5.) wieś, położona na górzystym pasie Gołogór, przy zachodniej granicy powiatu, o 19 Km. na zach. od sądu pow. w Złoczowie. Gołogóry, wchodzące w tém miejscu w powiat złoczowski wznoszą się do wysokości 456 m., a w stronie wschodniej szczyt „Wapieniarka“ sięga 471 m. wys. Na południu i wsch. ciągną się lasy przeważnie bukowe. Zabudowania wiejskie leżą na północnej pochyłości. Gr. orne, czarnoziemne, miejscami gliniaste, leżą w stronie płn., na niższych garbach (po prawej stronie gościńca wiodącego ze Złoczowa do Lwowa). Bydło we wsi licho pielęgnowane, we dworze rasy holenderskiej, szwyckiej i tyrolskiej. Sadownictwo pielęgnowane, mieszk. posiadają obszerne sady drzew szlachetnych. Pasiiek ledwie kilka. We wsi znajduje się kamieniołom i gm. kasa pożyczkowa z kap. zakł. 300 złr. Z rzemieśln. rzeźnik i szewc. Mieszkańcy wyrabiają grube płótna konopne.

Par. łac. w Gołogórach, gr. kat. w Nowosiołkach.

Szkoła etatowa, założona w r. 1873, do której na 141 uzd. uczęszcza 70 dzieci; przyczynia się wielce do podniesienia sadownictwa w téj miejscowości. Pow. ogr. szk. 3-6 ara. Jęz. wykł. polski i ruski.

Statystyczne: L. ludn. 861, a to: rk. 341, grk. 473, izr. 46 in. wyz. 1, umie czytać 183. Obszar wsi = 926·5 Ha. w 5446 parcelach grunt. Gm. posiada: 572 Ha. roli, 129 Ha. łąk i ogr., 24 Ha. pastw. Dochód = 3593 zlr.; podatek = 867 zlr. Dwór; 79 Ha. roli, 23 Ha. łąk, 38 Ha. pastw. i 34 Ha. lasu. Dochód = 506 zlr.; podatek = 110 zlr. W gm. liczone: 97 koni, 427 szt. bydła, 97 szt. trz. chl., 35 pni pszczoł.

Młynowce i Grabkowce, (Zborów 5.), wsie, położone o 20 Km. na pld. wsch. Złoczowa tworzą jedną gminę administracyjną i katastralną. Okolica bezleśna, nieco pagórkowata, położenie wysokie (do 383 m. Środkiem obszaru płynie od pñ. ku pldn. Główna Strypa; w dolinie rzeki (350 m.), wzdłuż praw. brzegu leżą zabudowania obu wsi, a wzdłuż lew. brzegu bieży linia kolei żelaznej. Stacya kol. „Zborów“, leży na gruntach, należących do Młynowiec. W Młynowcach, w stronie pñ. od stacyi kol. łączy się z Główną Strypą, potok, także Strypa zwany, nadpływający z Kabarowiec (p. str. 24. 3.) Grunta czarnoziemne, miejscami glina. Bydło i konie rasy krajowej; we dworze chów owiec. Sadownictwo nie rozwija się pomyślnie. W Młynowcach jest dobry młyn wodny o 2 kamieniach; z rzemieśln. 3 cieśli i kilku tkaczów. Gmina posiada kasę pożyczk. z kap. zakł. 820 zlr.

Par. łac i sąd pow. w Zborowie; par. gr. kat. w Grabkowcach.

Szkoła etatowa, założona w r. 1863, do której na 108 uzd. uczęszcza 62 dzieci posiada pasiekę szkolną

o 10 pniach i szkółkę drzewek: 60 szczeppek i 80 pło- nek. Jęz. wykł. ruski.

Przy gościńcu, który bieży w odległości 2 Km. od zabudowań, zachodnią częścią obszaru, w kierunku pld. wsch., wznosi się wśród pól mogiła, ozdobiona dużym, kamiennym krzyżem. Na tych polach, w dniu 15. sierpnia 1649 r., stoczył Jan Kazimierz na czele wojsk polskich, bitwę z Tatarami i Kozakami pod wodzą Bohdana Chmielnickiego.

Statystyczne: L. ludn. 724, a to: rk. 151, grk. 472, izr. 85, in. wyz. 6; umie czytać 151. Obszar wsi = 1165 Ha. w 2303 parc. grunt. Gm. posiada: 533 Ha. roli, 44 Ha. łąk i ogr. 30·5 Ha. pastw. Dochód = 2963 złr.; podatek 663 złr. Dwór: 457 Ha. roli, 57 Ha. łąk i ogr. 0·57 Ha. pastw. Dochód = 2518 złr.; podatek = 571 złr. W gm. i dw. liczone: 200 koni, 261 szt. bydła 380 owiec, 235 szt. trz. chlewn.

Monitówka, (Olejów 6.) wieś, w dorzeczu górn. Strypy, o 26·5 Km. na pld. wsch. Złoczowa. We wsi nastaje, na wznies. 360 m., przytok Gł. Strypy, *Wyn- nycia*, w dolnym biegu także Strypą zwany, (p. str. 24. 4.). Rola czarnoziem i glinka, położenie wysokie; w stronie wschodniej szczyt *Beremówka* 421 m. wys. i mała przestrzeń lasu. Sadów nie ma. Pszczelnictwem zajmuje się kilku włościan i nauczyciel. Niektórzy mieszk. trudnią się tkactwem i szewstwem.

Par. łac. w Olejowie, gr. kat. w Jarosławicach o 2 Km. na pñ. zach.; sąd pow. w Zborowie, o 9 Km. na pld. zach.

Szkoła filialna, założona w r. 1866. Na 70 uzd. uczęszcza 50 dzieci. Na ogr. szk. o pow. 14·38 ara, jest szkółka drzew. owoc. Do szkoły należy 1·37 Ha. pola. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 525, a to: rk. 2, grk. 516, izr. 7; umie czyt. 14. Obszar wsi = 703 Ha. w 1756 parc. gr. Gm. posiada: 444 Ha. roli, 35 Ha. łąk i ogr., 24 Ha. lasu. Dochód = 2250 złr.; podatek 457 złr. Dwór: 138 Ha. roli, 6 Ha. łąk i ogr. 27 Ha. lasu. Dochód = 349 złr.; podatek 79 złr.

Mszana z przysiółkiem *Żukowce*, (Zborów 9.) wieś o 32 Km. na pld. wsch. Złoczowa, położona w okolicy bezleśnej, równej, do 386 m. wzniesionej. W obrębie téj gminy nastaje z dwu źródeł potok, zwany tu *Zawad'w*, a poniżej w Podhajczykach *Gniłą* (p. str. 24. 4.). Jedno źródło wytryska w Mszanie, a drugie w Żukowcach, położonych w odległości 1 Km. na pld. zach. od Mszany. Rola czarnoziem zimny, z płodów sięją przeważnie jęczmień, owies i sadzą kartofle. Sadów nie ma; pszczelnictwem zajmuje się miejscowy pleban i kilku gospodarzy. We wsi jest gorzelnia. Mieszkańcy obok swych zajęć gosp. trudnią się tkactwem.

Par. łać. w Jeziernie; gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Zborowie.

Szkoła filialna, założona w r. 1865, do której na 96 uzd. uczęszcza 60 dzieci, posiada szkołkę drzewek owoc. (szczep 40); pow. ogr. szk, 32·37 ara. Język wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 642, a to: rk. 9, grk. 569, izr. 64; umie czytać 75. Obszar wsi = 1127 Ha. Gm. posiada: 509 Ha. roli, 74 Ha. łąk i ogr., 3 Ha. pastw. Dochód = 3295 złr.; podatek 620 złr. Dwór posiada: 422 Ha. roli, 88 Ha. łąk i ogr. Dochód = 2188 złr.; podatek = 497 złr.

Nesterowce, (Jezierna 7.) wieś o 45 Km. na pld. wsch. Złoczowa, położona w dorzeczu Seretu. Z moczarów, leżących w północnej części obszaru pynie ku pld. wsch. potok bez nazwy, który poniżej Hłuboczka

wielkiego (pow. tarnopolski) wlewa się do Seretu. Zabudowania wiejskie leżą przeważnie wzdłuż prawego brzegu, w dolinie potoku. Część zachodnią i półn. pokrywają mokre, miejscami bagniste łąki i torfowiska, w stronie wschodniej leży las *Za gajem* zwany (dąb, grab i brzoza), w stronie pld. zach. mała przestrzeń czystej dębiny. Grunta miejscami czarnoziemne, miejscami glina i romusz. Bydło i konie krajowe; hodują również wiele owiec. Sadów nie ma. Pszczelnictwem zajmuje się dwór i kilkunastu włościan. Niektórzy mieszkańcy wyrabiają płótna konopne i sukna na sieraki z wełny owczej. We wsi znajduje się kamieniołom. Gmina posiada kasę pożyczk. z kap. zakł. 262 złr.

Par. łąc. w Jeziernie, gr. kat. w miejscu; cerkiew murowana pod wezw. św. Łukasza. Sąd pow. w Zborowie o 21 Km. na pld. zach.

Szkoła etatowa założona w r. 1859. Na 113 uzd. uczęszcza 68 dzieci. Na ogr. szk. o pow. 34 arów jest szkółka drzewek i sad owocowy.

Statystyczne: L. ludn. 970, a to: rk. 398, grk. 547, izr. 25; umie czyt. 49. Obszar wsi = 1473·8 Ha. w 1700 par. grunt. Gmina posiada: 704 Ha. roli, 20 Ha. łąk i ogr., 45 Ha. pastw., 222 Ha. lasu. Dochód = 3762 złr.; podatek 854 złr. Dwór: 281 Ha. roli, 24 Ha. łąk i ogr., 8 Ha. pastw. i 223 Ha. lasu. Dochód = 1721 złr.; podatek = 391 złr. W gminie i dw.: liczono: 278 koni, 273 szt. bydła, 320 owiec, 99 szt. trz. chl, 330 pni pszczół.

Neterpińce, (Olejów 10.) wieś, położona na wysokości zimnym Podolu, o 41 Km. na wsch. Złoczowa. Przez wieś płynie przytok Seretu *Łopuszanka* (p. str. 28. 2.), rozlewając się na staw; po prawym brzegu stawu na małym wzgórzu leżą zabudowania wiejskie. Grunta: glina nieprzepuszczalna, zimna. W dolinie

rzeki, i w stronie zachodniej zabudowań moczary i trzęsawiska. Sadów i pasiek nie ma. Mieszkańcy hodują wiele owiec. Przem. dom. nie rozwinięty. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. zakł. 303 złr.

Par. łąc. w Olejowie; gr. kat. w Białogłowach (2 Km. na pñ. zach.); we wsi jest cerkiew drewniana wybudowana kosztem gminy. Sąd pow. w Zborowie o 21 Km. na pñd. zach.

Szkoła nieorganizowana; na 50 uzd. uczęszcza 30 dzieci.

Statystyczne: L. ludn. 524, a to: rk. 139, grk. 375, izr. 10; umie czytać 30. Obszar wsi = 496 Ha. w 1420 parce. Gm. posiada: 363 Ha. roli, 27 Ha. łąk i ogr., 39 Ha. pastw. Dochód = 1846 złr.; podatek 419 złr. Dwór: 30 Ha. roli, 18 Ha. łąk i ogr., 12 Ha. pastwisk. Dochód = 57 złr.; podatek 13 złr. —

Nowosiółki, (Olszanica 4.) wieś, o 19 Km. na zachód od sądu pow. w Złoczowie, położona na północnej pochyłości Gołogór. Część południowa, wśród której wznosi się najwyższy w całym pasmie szczyt „Wapieniarka“ do 471 m. wys., jest pokryta lasem bukowym z domieszką graba, osiki i brzozy, a gdzieś indziej dębu. Ze źródeł u podnóża gór bijących, nastaje mały potok, który płynie ku pñ., łącząc się w Olszanicy z Gołogórka. Wody tego potoku poruszają koła trzech, niemal obok siebie położonych młynków. Grunta orne, czarnoziemne z pokładem kredowym, leżą w stronie pñ. i pñ. zach. Bydło i konie nie najlepiej utrzymane. Mieszkańcy obok chat mają sady śliwowe, jednak sadownictwu nie oddają się; natomiast rozwija się dość pomyślnie pszczelnictwo: stan pasiek dobry i gospodarka pszczelna postępową. Przemysł: gorzelnia, browar i wa-

pnia. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. zakł. 340 złr. Klasztor Sióstr Miłosierdzia, w którym mieści się szkoła dziewcząt i szpital, uposażył w r. 1811, funduszem 4250 dukatów, ś. p. Strzembosz, były dziedzic Nowosiółek ¹⁾).

Par. łać. w Gołogórach, gr. kat. w miejscu. Cerkiew murowana przerobiona z dawnego kościółka.

Szkoła etatowa, założona w r. 1865, do której na 95 uzd. uczęszcza 64 dzieci. Do szkoły w klasztorze uczęszcza do 54 dziewcząt. Jęz. wykł. polski.

W pobliżu leży piramidalna góra *Wynohrad* zwana, być może, sądząc z nazwy, że niegdyś na niej winną macicę pielęgnowano; ważniejszą jednak jest ta okoliczność, że znachodzą na niej od wielu lat gliniane popielnice z węglami i resztkami ludzkich kości, z czego wnosić można, że służyła w odległej starożytności za cmentarzysko.

Statystyczne: L. ludn. 1050, a to: rk. 663, grk. 341, izr. 46; umie czytać 393. Obszar wsi = 2093 Ha., w 4043 parc. gruntowych. Gm. posiada: 497 Ha. roli, 252 Ha. łąk i ogr., 100 Ha. pastw. Dochód = 4366 złr.; podatek 926 złr. Dwór: 260·7 Ha. roli, 125 Ha. łąk i ogr., 20 Ha. pastw. i 805 Ha. lasu. Dochód = 2935 złr.; podatek 642 złr.

Nuszcze, (Zborów 19.) wieś o 20·8 Km. na wschód Złoczowa, położona w kotlinie, otoczonej od zachodu, półn. południa i połudn. wsch. lasami mieszanymi z których jedna tylko część okryta jest czystą, najpię-

¹⁾ Budynek klasztorny, jak niesie podanie, został przerobiony z zameczku Mikołaja Potockiego, starosty kaniowskiego, który będąc właścicielem Nowosiółek, zbudował własnym kosztem kościółek (dzisiejsza cerkiew), aby mieszkańcy obrz. łać. tak z téj wsi, jakoteż z sąsiedniego Mitulina, mogli uczęszczać na nabożeństwo.

kniejszą w całej okolicy, dębina. Reszta lasu mieszanego była do niedawna wielkiej wartości, bowiem w pośród zwykłej w tych stronach, tu jednakowoż bardzo pięknej, flory leśnej, rosły wspaniałe jawory, klony, brzozy i inne szlachetniejsze gatunki drzew leśnych, które pracująca u nas nieustannie siekiera na opał wycięła. Dziś lasy te przeważnie zniszczone, a częścią wykarczowane. Wspomnieć należy, że założono tu dawniej kulturę świerka, która się zupełnie dobrze udała. Na zachodnim obszarze wsi, wśród lasu „Oszowica“ zwanego, wytryska kilka źródeł, których wody łączą się we wsi w jedno koryto, płynąc łukiem nieco ku półn. wydanym, jako potok „Seret“, na wschód do Harbuzowa, (p. str. 27. 3.). W dolinie potoku (350 m. wzniesionej), leżą zabudowania wiejskie. Wzgórza, leżące na półn. i zachód od zabudowań, oddzielają dorzecze Seretu od dorz. Bugu, bowiem nie więcej, jak o 1500 metrów dalej ku północy nastaje, obok karczmy „Obydra“, mała struga, która na półn. do Kruhowa płynie, a na zachodzie w lesie „Oszowica“, o 1000 metrów od źródeł Seretu, nastaje struga, płynąca ku zachodowi do Trościanca, a stąd do Złoczówki. Wzgórza, leżące w stronie południowej wsi Nuszcza, wśród których *Załuż góra* (420 m.) się wznosi, oddzielają Seret od źródlisk Strypy. We wsi jest młyn i gminna kasa pożyczkowa z kap. zakł. 246 złr.

Par. łać w Sasowie o 17 Km. w str. zach. półn., gr. kat. w miejscu; cerkiew pod wezw. św. Jana. Sąd pow. w Zborowie.

Szkoła etatowa, założona w r. 1873. Na 88 uzd. uczęszcza 55 dzieci. Ogr. szk. 7·19 ara. Język wykładowy ruski.

Wspomnieć należy, że znajdują się tu torfowiska i że niegdyś istniała potażarnia. Naprzeciw dworu, na wysokiem wzgórzu jest ślad dawnego klasztoru. Miejsce to, okopane w kwadrat wałem 1·5 metra wysokim, zajmuje przestrzeń 36 arów. Prócz tradycyjnego podania o istnieniu klasztoru, i téj okoliczności, że w tém miejscu znajduje się wiele kamieni, bliższe szczegóły mi nie znane.

Statystyczne: L. ludn. 658; z tych rk. 122, grk. 511, izr. 17, in. wyz. 8; umie czytać 73. Obszar wsi = 1729 Ha. Gm. posiada: 331 Ha. roli, 34 Ha. łąk i ogr., 9 Ha. pastw. Dochód = 1449 złr.; podatek = 316 złr. Dwór posiada: 194 Ha. roli, 68 Ha. łąk i ogr., 24 Ha. pastw. i 1035 Ha. lasu (znaczna część wykarczowana, a część dębiny sprzedana). Dochód = 1334 złr.; podatek 303 złr. W gminie liczono: 164 koni, 362 szt. bydła, 86 owiec, 214 szt. trz. chlewn.

Olejów, (urząd poczt.) wieś o 32 Km. na wsch. Złoczowa, położona w kotlinie nad potokiem *Łopuszanką*, (p. str. 28. 2.). Zabudowania wiejskie leżą częścią w dolinie potoku, częścią porozrzucane na stokach wzgórz, które kotlinę otaczają. Wzgórza te, pokryte są lasem: w stronie półn. czysta dębina, w stronie połudn., płd. wsch., płd. zach. i wschodniej lasy liściaste, przeważnie bukowe lub mieszane z osiką, brzozą i grabem; W lasach olejowskich założono przed 25 laty kulturę świerka. Środkiem obszaru wiedzie z płd. ku półn. gościniec krajowy, zbudowany w r. 1882 między Zborowem a Załosem. Grunta orne częścią czarnoziemne, częścią gliniaste; gosp. roln. we dworze płodozmienne, w gminie pięciopolowe; z płodów polnych sieją przeważnie żyto i pszenicę, dwór uprawia chmiel na przestrzeni 2·5 morga. Podnieść należy, że włościanie korzystają z prowadzonej wzorowo gosp. roln. we dworze, bowiem

niektórzy używają lepszych narzędzi rolniczych, posiadają poprawne pługi, exterpatory, młynki i sieczkarnie, a od lat kilku poczęli siać koniecz i sadzić kartofle, zatem naśladowując gosp. dworską przechodzą do gosp. płodozmiennego. Jakkolwiek miejscowość ta posiada bardzo mało łąk, jednakowoż chów bydła we wsi dość staranny; we dworze bydło rasy Voglenderskiej ze Saksonii i rasy holenderskiej; przytém zasługuje na uwagę chów owiec, których dwór posiada do 1500 sztuk.

Sadownictwo obecnie podupadło; dawniej były tu sady rozległe, dobrze utrzymane; natomiast rozwinęło się pszczelnictwo. Dwór posiada pasiekę o 200 pniach a w gminie jest przeszło 1000 pni, wszystkie w ulach ramowych, t. z. „ulach Towarzystwa“, przytem gosp. pszczelnę prowadzą postępowo. Przemysł: wapniarka, młyn przy stawku, (który zalewa Łopuszanka na granicy Olejowa z Białokiernicą); trzy sklepy, olejarnia; z rzemieśln. 5 kowali, 5 stelmachów, kilku szewców, mularzy i tkaczy, którzy wyrabiają piękne i trwałe werety kolorowe. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. zakł. 306 złr. Zwierzyna leśna a niemniej ptactwo błotne i polne, doznaje szczególniejszej opieki obecnego właściciela Olejowa, Kazim. hr. Wodzickiego; pominąwszy troskliwy dozór nad sarnami, wspomnieć należy, że dla utrzymania w tych stronach kuropatw i przepiórek założono umyślnie t. z. remizy, (okopane wśród pól miejsca, zarosłe małymi krzakami) a każdego roku w jesieni łowią siecią po 150 par przepiórek i 50 par kuropatw, które w osobnym budynku, przez całą zimę bywają karmione, a z wiosną rozwożone na pola do remiz.

Kapelanią łacińską uposażył r. 1758 Stefan Błędowski, regimentarz wojsk polsk. W r. 1848 Michał hr. Starzeński zbudował nowy kościół pod wezw. św. Michała

i pierwotną fundacyą powiększył. Kościół wznosi się na wysokiem wzgórzu w str. pld. wsch. zabudowań. Naprzeciw drzwi kościelnych, znajduje się wkopany w ziemię ruski krzyż kamienny, z ruskim nieczytelnym napisem, jak niesie podanie pochodzi on z XVI wieku. Par. gr. kat. w miejscu; we wsi są dwie cerkwie; muryrowana p. w. św. Mikołaja i mniejsza cerkiew drewniana. Sąd pow. w Zborowie o 19 Km.

Szkoła etatowa, założona w r. 1858, do której na 260 uzd. uczęszcza 114 dzieci posiada pasiekę szkolną, i szkółkę drzew owocowych, 60 szczep., 100 płonek). Pow. ogr. szk. 28·77 ara. Jęz. wykł. polski i ruski. Przy szkole zaprowadzono przed kilku laty kurs rolniczy dla starszej młodzieży, który przyczynia się do podniesienia rolnictwa i chowu bydła.

Wedle podań miejscowych, Olejów był niegdyś miasteczkiem. W półn. stronie wsi leżą grunta orne *Na sklepach* zwane, na których odkryto ślady odosobnionych piwnic sklepionych. W stronie wschodniej, na wyniosłym wzgórzu, na t. z. *Ślepakowej górze*, znajduje się okop, jak mówią, ślad dawnego zamku (prawdopodobnie dworek myśliwski króla Jana III.). Olejów należał do dóbr Sobieskiego, który w lasach tamtejszych polował (ostatnią razą na wiosnę r. 1682, w czasie objazdu dóbr swoich). Okoliczne wsie, wraz z Olejowem, tworzyły osobny klucz olejowski. Wies Harbuzów (Harbuzów), leżącą w kluczu olejowskim, nadał w r. 1663 Sobieski, podówczas chorąży kor., Gregoremu Tomata, w nagrodę usług, ze wszystkimi pożytkami, prawem dożywotniem.

Statystyczne: L. ludn. 1613; z tych obrz. rk. 607, grk. 964, izr. 41; umie czytać 341. Obszar wsi = 2227 Ha., w 2972 parc. grunt. Gmina posiada: 741 Ha. roli, 119 Ha. łąk

i ogr., 85 Ha. pastw. 52 Ha. lasu. Dochód = 4052 złr.; podatek 727 złr. Dwór posiada: 725 Ha. roli, 136 Ha. łąk i ogr., 99·5 Ha. pastwisk, 202 Ha. lasu. Dochód = 3474 złr.; podatek = 789 złr. W gminie liczono: 188 koni, 351 szt. bydła, 250 owiec, 158 szt. trz. chlewnój; we dworze: 100 koni, 206 szt. bydła, 1448 owiec, 34 szt. trz. chlewn.

Olesko, miasteczko, (sąd powiatowy, urząd pocztowy, notaryat, aptéka i post. żandarmeryi), położone o 25 Km. na pñ. od Złoczowa, zajmuje północny stok Woroniaków i połudn. wschod. krawędź niziny Styru. Właściwe miasteczko, położone w nizinie ma okolicę otwartą ku północy, zachodowi i wschodowi (aż po wzgórze podhoreckie i jasionowskie), a zasłoniętą od południa i pñd. wsch. lesistymi, do 400 metrów, wzniesionymi Woroniakami, na których północnej pochyłości leżą przedmieścia Cyków, Terebieże i Wołujki. W obrębie Cykowa, nastają trzy potoki, które płynąc ku pñ. zachodowi, dają początek lewemu ramieniowi Styru. Ramię to przepływa środkiem zabudowań miasteczka pod nazwą *Libercia* (w aktach dawnych *Huberczia*), a wpływawszy na moczary, *Pokrowa* zwane, leżące w pñ. zach. stronie pod miasteczkiem, zasila się wodami tych moczarów i płynie leniwo popod Juśkowice do Brachówki (p. str. 32.).

Wjeżdżając do Oleska, od Podhorzec lub Ożydowa, widać już z daleka, dominujący nad całą okolicą zamek oleski, błyszczącą kopułę klasztoru OO. Kapucynów i wieżę kościoła farnego, inne budynki gubią się w zieleni drzew. Bliżej dopiero zjechawszy ze stromiej góry wjeżdża się zwykle bardzo złą drogą między rzędy schludnych domków, otoczonych drzewami owocowymi do obszernego prostokątnego rynku miasteczka, w pośrodku którego stoi duży parterowy budynek

ratuszem zwany, do którego zewnętrznych ścian przy-
czepiono kilkanaście drewnianych budek, w których mie-
szczą się kramy z różnymi towarami. We wschodniej
stronie rynku wznosi się okazały kościół farny, obwie-
dziony w okół murem do 3 metry wysokim, w którym
znajdują się w kilku miejscach podobne do strzelnic
otwory. Na północ od kościoła w odległości 1000 kro-
ków sterczą, na usypaném wzgórzu poważne mury ole-
skiego zamku, poniżej którego (w stronie zachodniej)
stoi wspaniały, dachówką kryty klasztor OO. Kapucynów.
Dalej ku półn. tuż za klasztorem i wzgórzem zamko-
wém leżą moczary, bagna i trzęsawiska nieprzebyte,
z obszaru których należy do gminy oleskiej około 300
morgów. Błota te ciągną się ze wschodu od Zahorzec
i Chwatowa szerokością 3 do 4 Km. ku zachodowi, opie-
rajac się w stronie północnej o lekkie pagórki w okolicy
Czyszek i Kontów, a w południowej o wzgórza oleskie
i juśkowickie. Środkiem moczarów z pld. ku półn. wie-
dzie, po usypanej grobli, droga do Kontów, dzieląc owe
błota na dwie części: wschodnią, *Podbłociem* zwaną i część
zachodnią, zwaną *Pokrową*¹⁾. Moczary te, służące do
dziś za pastwisko gminne, mają być obecnie osuszone.
Oprócz powyższych, okazalszych budowli są tu dwie
drewniane cerkwie, jedna pod wezw. Uspienia N. P. M.

¹⁾ Ciekawém zjawiskiem na Podbłociu, jest ruchomy pagórek,
który zwolna posuwa się ze wschodu ku zachodowi. Osiemdziesię-
cioletni starzec mówił mi, że sam pamięta, iż pagórek ten był pod
Chwatowem; dziś leży on tuż obok grobli, którą w tém miejscu
niedużo ku zachodowi wygiął.

druga św. Dymitra²⁾, i kościółek murowany na cmentarzu pod wezw. św. Katarzyny. Na miejscu trzeciej cerkwi, która się spaliła, zaczęto przed kilkunastu laty budować kaplicę, zaczęto, lecz do dziś nawet budowy murów nie wykończono. W stronie południowej, na wzgórzach o 2—3 kilom. od miasteczka odległych, (których grzbiety sięgają do 400 metrów wysokości, a na których leżą przedmieścia Wołujki, Terebieże i Cyków) znajdują się wielkie sady owocowe, dostarczające wybornych gruszek, różnorodnych jabłek, moreli, czerechów, śliwek i orzechów włoskich. Są one jednem z głównych źródeł dochodu i zamożności mieszkańców. Stąd mieszkańcy tych przedmieść są zamożniejsi od mieszkańców samego miasteczka, bowiem posiadają znaczniejsze obszary ziemi orną i rozleglejsze sady. Są tu gospodarze, którzy mają po 40 morgów ziemi orną, sady kilkumorgowe, i domy murowane; gdy w miasteczku, zamieszkanem przeważnie przez ludność izraelską i ubogą klasę rzemieślniczą tudzież t. zw. „chałupników“, którzy prócz lichą chaty i małego obok niej ogrodu nic więcej nie posiadają, jest zasobniejszych gospodarzy ledwie kilku. Oprócz opodatkowanych rzemieślników z których jest 5 szewców, 4 kowali, 5 krawców, 6 rzeźników, 2 piekarzy, kilka stolarzy, garbarz i rusznikarz, zajmuje się wielu mieszkańców, stolarstwem (przeważnie wyrabiają zwykłe skrzynie wieśniacze, które wywożą na okoliczne jarmarki aż po Tarnopol), tkactwem, murarstwem, garncarstwem i ciesielką, a reszta zarobkiem dziennym. Mu-

²⁾ Cerkiew ta, z modrzewia zbudowana, stała dawniej obok dzisiejszego klasztoru OO. Bazylianów, pod Podhorcami na t. z. Pleśniku, skąd ją w drugiej połowie XVIII w. z polecenia Rzewuskich do Oleska przewieziono i tu ustawiono.

larze i cieśle olescy wychodzą latem o kilka a nawet kilkanaście mil za zarobkiem. Handel sięgający dawniej aż do czarnego morza, dziś zupełnie podupadł. Nie ma tu ani targów ani jarmarków, bowiem dla uciążliwej komunikacji (drogi oleskie są z wiosną i w jesieni, a w ogóle w porze słotnej, niemal nie do przebycia) nikt z okolicznych włości na takowe nie przybędzie, a istniejące sklepiki, zaspakajają tylko potrzeby miejscowe. Obecnie jest tu dwadzieścia kilka sklepików z towarami mieszanymi, trzy sklepy bławatne i sklep korzenny, założony przez miejscowego aptekarza. Grunta orne przeważnie romuszowate, gosp. rolą niepostępowa. Pasiecznictwo rozwija się od lat kilku dość pomyślnie; wprawdzie okolica tutejsza, nie bardzo jest korzystną dla tej gałęzi gosp., jednak są tu dość liczne pasieki. Najzasobniejszą w pnie, a przytém wzorowo urządzoną pasiekę, posiada miejscowy proboszcz gr. kat. obrz. W miasteczku są 3 liche młynki wodne i towarzystwo wzajemnego kredytu, założone przed dwoma laty przez izraelitów.

Do tutejszego sądu powiatowego należy 25 miejscowości z ogólną liczbą 26.420 mieszkańców, a mianowicie: Białykamiień, Bołożynów, Bużek, Chwatów, Czeremosznia, Czystki, Hucisko oleskie, Huta werchobuska, Juśkowice, Konty, Łabacz, Olesko, Opaki, Ożydów, Pobocz, Podhorce, Podlesie, Przewłoczna, Rozważ, Sobolówka, Sokołówka, Usznia, Werchobuż, Zahorce i Zakomarze.

Parafię obrządku łacińsk. założył i uposażył Piotr de Olesko, syn Jana z Sienna. Tenże wybudował tu w r. 1481 kościół parafialny. Późniejszy właściciel dóbr oleskich, Jan Daniłowicz, wojewoda ruski, wymurował w tym kościele grobowiec dla siebie i swój rodziny. Grobowiec, leży przed wielkim ołtarzem, a pokrywa go pły-

ta z kamienia trembowelskiego 13 dm. szeroka,, a 17-4 dm. długa, na której znajduje się następujący, mosiądzem wykładany napis:

D. O. M.
JOANNES DANIŁOWICZ HAÆ
RES IN OLESKO PALATI
NUS TERRARUM RUSSIÆ
SIBI POSTERISQ POSUIT
VIII JANUARIII A. D. 1619.

Pod tym napisem znajduje się wyryte koło, podzielone na 4 oddziały, w których umieszczone są herby familijne mosiądzem wykładane: Sas, Topor, Pawęza i Korczak. Po lewój stronie grobowca, znajduje się wmurowany w ścianę pomnik z marmuru czerwonego, który Daniłowicze, pogrążeni w żalu po śmierci ich syna, Jana, zaszłój w dniu 22/9, 1618 r. wystawić kazali. Pomnik ów przedstawia owalną tarczę ozdobioną dokoła arabeskami, w pośrodku której jest wyryty w marmurze rycerz młody w pancerzu, w postaci klęczącej. Na dole znajduje się napis, dużymi rytymi literami w języku łacińskim. W r. 1627, powiększył Jan Daniłowicz pierwotną fundacyą kościoła nadaniem temuż po wieczne czasy wsi Rozwaza, a do dawnego kościoła przybudował dwie wspaniałe kaplice pod wezw. N. P. M. i św. Jana Ew. zapisując na takowe 5000 złotych polsk. celem utrzymania 4. księży. W rok później umarł Jan Daniłowicz we Lwowie, skąd zwłoki jego do grobowca w Olesku przewiezione zostały. Do par. oleskiej należy obecnie 14 okolicznych włości z liczbą wiernych 1869.

Klasztor OO. Kapucynów wraz z kościołem, wybudował i hojnie uposażył Józef Seweryn Rzewuski¹⁾. wojew. wołyński w r. 1739. Konwent został w r. 1785 zniesiony, lecz w trzy lata później, z polecenia cesarza Józefa II. został gmach klasztorny napowrót zakonowi do użytku oddany.

Szkoła założona w r. 1797 przez Aleksandra Zielińskiego, podkomorzego nurskiego, obecnie dwuklasowa, do której na 598 uzd. uczęszcza 157 dzieci, posiada wzorowo prowadzoną szkołkę drzew owocowych i pasiekę. Starsza dziatwa oprócz zwykłych przedmiotów naukowych, pobiera praktyczną naukę sadownictwa, pszczelnictwa i ogrodnictwa, wykonując wszelkie czynności, nawet budowę ulów ze słomy, pod okiem nauczyciela. Jęz. wykł. polski.

Dzieje zamku²⁾. Olesko należy do najstarszych osad czerwonoruskich, a jest w tutejszym okręgu rzeczywiście najstarszym grodem, o którego mury opierały się przez długie lata nietylko krwawe walki, toczone między Polską a Litwą o halicką i wołyńską Ruś, lecz i zbójckie napady hord tatarskich. Zamek oleski, został zbudowany najprawdopodobniej w drugiej połowie XIII w.

¹⁾ Syn Stanisława, hetm. w. k. Umarł w Olesku w r. 1755 i został w klasztorze pochowany. Gdy w r. 1785 konwent OO. Kap. zniesiono, a gmach klasztorny na magazyn i lazaret obrócono, wyrzucono z pod kościoła zwłoki fundatora, i żony jego brata, Wacława, które zostały przeniesione do kościoła paraf. i tamże w kaplicy, (z lewej strony nawy kościelnej) złożone. (Porówn. Barącz. Kronika Oleska).

²⁾ Ponieważ pierwotne dzieje Oleska są ściśle związane z dziejami Rusi Czerw., a tém samém z dziejami okręgu złoczowsk. przeto uważałem za rzecz właściwą, podać w tém miejscu bodaj treściwy przegląd ważniejszych wypadków.

po pogromie i zniesieniu pobliskiej twierdzy *Pleśniska*, ¹⁾ które Tatarzy w r. 1241 ze ziemią zrównali. W r. 1327, odziedziczył zamek oleski Bolesław Trojdenowicz, ks. mazow. obejmując Ruś Czerwoną w spadku po ostatnim z Rurykowiczów halickich. Po otruciu Bolesława (w r. 1339), zajął zamek oleski Lubart, ks. litewski, który na Wołyniu Bełz i Chełm posiadał. Kazimierz Wielki, korzystając z srogiego ucisku Litwy przez Krzyżaków, wkroczył w r. 1366 w dzierzawy litewsko-ruskie, zdobył zamek oleski i inne grody, które przyłączył na mocy traktatu, zawartego w tymże roku z ks. litewskimi, wraz z częścią Rusi, do Korony. Po śmierci Kaz. W., Ludwik kr. polski i węg. oddał w r. 1370. zamek oleski razem z całą Rusią Czerwoną siostrzeńcowi swemu, Władysławowi Opolskiemu. Za rządów jego wpadli w r. 1376 książęta litewscy (Kiejstut, Lubart i Jerzy Narymuntowicz) na Ruś Czerwoną spustoszywszy cały kraj między Bugiem i Sanem, przyczém zapewne nie pominęto Oleska. W r. 1377, po odwetowej wyprawie Ludwika, odjęto Władysławowi Ruś Czerwoną, zatém i zamek oleski, w którym osadzono załogę węgierską. W r. 1382. na wieść o śmierci Ludwika, rządcą zamku oleskiego, czyto przewidując, iż trudno mu się będzie utrzymać w obec nieprzyjających Litwinów, czy też z chciwości, odsprzedał zamek na powrót Lubartowi, łuckiemu księciu. Odtąd zostawało Olesko do r. 1432 w posiadaniu Litwinów, którzy korzystając z bezkrólewia najeżdżali stąd ziemię lwowską i niszczyli posiadłości polskie.

Połączenie Litwy z Polską przez ożenienie się w. ks. Jagiełły z królową polską Jadwigą, zakończyło

¹⁾ Patrz Podhorce.

te najazdy, ale nie na długo. Po zrzuceniu bowiem Swidrygielły (brata Wł. Jagiellły) z wielkoksiążęcej godności, a mianowaniu Zygmunta Kiejstutowicza (brata Witolda) w. księciem litewskim odnowiły się na powrót. Swidrygiellę wspierała cała Ruś szyszmatycka, na czele której stał Fedko ks. Ostrogski, a rzadca zamku oleskiego, niejaki Bohdan (Iwan) z Rohatyna, nieprzyjaźny królowi, na własną rękę czynił spóśtuszenia. Jagiełło postanowił tedy orężem wyzuć go z tej posiadłości. W r. 1432 przyszło tedy do krwawej rozprawy pod murami Oleska. Po długim oblężeniu zdobyły wojska królewskie ten warowny gród, zajmując takowy wraz z przynależnymi dobrami na rzecz korony, Zygmunt bowiem dokumentem wystawionym ^{15/10} 1432 r. zrzekł się już poprzednio praw do Podola, Łucka Włodzimirza, Horodła, Ratna, Oleska i Łopatyna, jako do Polski należących. Odtąd zaczyna się nowa epoka w dziejach Oleska, które przechodzi kolejno w posiadanie różnych rodzin polskich.

Przyłączone ostatecznie do Korony ziemice, trzeba było przedewszystkiem osiedlić. W porównaniu z odwieczną mnogością siół i miasteczek, w zachodnich krainach Polski, stała Ruś Czerwona i Podole, po pogromie w r. 1241 z powodu toczących się bezustannie w tych stronach walk krwawych, pustynią. Oprócz kilku wymienionych powyżej, starodawnych grodów stołecznych zaledwie tu i ówdzie leżały rzadkie miasta i zamki opasane małe przestrzenią zamieszkaną krainy. Zresztą puste wszędzie obszary, nieprzejrzone błonia, wielkie bory i odludne jary z tatarskimi gdzieniegdzie zgliszczami na Podolu. Nie dziw więc że królowie polscy, wydzielając darowiznę ziemską w tych stronach, darowywali zazwyczaj ogromny kawał pustego kraju, na którym póź-

niej stanać miały liczne wsie i miasteczka. Takie darowizny były istotném dobrodziejstwem dla sąsiadów i całej krainy, bo przez osiedlenie pustych obszarów przybywało okolicy rąk nie tylko do pracy, ale i do obrony.

Taką tedy darowiznę otrzymał, Jan z Sienna, podkomorzy sandomirski, syn Dobiesława, kasztelana wojnickiego, zasłużony w walkach z Tatarstwem, któremu Władysław Warneńczyk, syn Jagiełłów, w r. 1441, zamek oleski z całym przyległym powiatem nadał, pod warunkiem osobistego stawania na wyprawę wojenną z 4 kopijnikami i 8 łucznikami, tudzież płacenia pewnej sumy z dochodów Oleska do kasy królewskiej. Była to darowizna jedna z lepszych, bo lepiej osiedlona, gdyż Złoczów, jako wioska, należał już wówczas do dóbr oleskich, a Jan z Sienna rościł sobie nawet prawo do godności i nazwy Oleska księstwem; jednak w okół leżały puste obszary, które dopiero w XVI i XVII wieku osiadła ludność najrozmaitsza.

W lat dziewięć po nadaniu Oleska Janowi z Sienna, wpadli Tatarzy na Ruś i postąpili aż pod Lwów, a zrabowawszy całą okolicę, z wielką ilością ludzi, wziętych do niewoli, cofnęli się w stepy, zanim jakakolwiek odsiecz nadejść mogła. Luźne oddziały tatarskie wpadały ustawicznie na Ruś, a w r. 1453 wpadłszy w ziemię łucką zabrali około 9000 osób, i bogate łupy, z którymi przez Olesko w stepy powrócili.

Po śmierci Jana z Sienna, zebrali się pozostali synowie w r. 1477 dla uczynienia podziału, pozostałego po ojcu, majątku, z którego syn Jan otrzymał Gołogóry, Paweł, Złoczów z przyległościami, a najmłodszy Piotr otrzymał Olesko z zamkiem i wsiami do tegoż należącymi.

Syn Jana, Piotr z Sienna Oleski (de Olesko), umierając rozdzielił dobra i zamek oleski na równe części

między dwie córki, z których Anna była za Fryderykiem Herburtem, kasztelanem bieckim, a Jadwiga za Marcinem Kamienieckim, wojewodą podolskim ¹⁾. W krótkce po tym podziale w r. 1512 napadli na Ruś Tatarzy, a rozłożywszy się w okolicy Oleska, skąd na wszystkie strony zagony swoje rozpuszczali, tak uszkodzili zamek oleski, że król Zygmunt I. pozwolił Fr. Herburtowi na postawienie go na powrót w stanie obronnym pobierać czopowe. W r. 1519, przy nowym napadzie Tatarów, gdy obaj dziedzice Oleska walczyli w obronie ojczyzny poległ Herburt śmiercią bohatyrską, zostawiwszy syna Stanisława i trzy córki, z których jedna była żoną Jerzego Daniłowicza. Przez nią przeszła część majątności oleskiej na Daniłowiczów, podczas gdy drugą połowę posiadali Kamienieccy aż do r. 1580, w którym sprzedali ją Stanisławowi Żółkiewskiemu, staroście bełskiemu, ojcu sławnego hetmana.

1) Oryginalny akt tego podziału przytacza X. Barącz w Kronice Oleska. Przytaczam z niego nazwy wsi, które do Oleska należały. Z podziału przypadło Jadwidze: połowa Oleska i lewe skrzydło zamku tudzież wsie: Bug (dziś Bużek?), Żydów (dziś Ożydów), Juskowice, Wysocko, Ponikowica, połowa wsi Berlin z połową stawu i spustu, połowa miejsca łożysko Rudne zwanego (dziś na tém miejscu prawdopodobnie leży „Berlin nowostawczy“, na południu którego leżące łąki nazywają „Rudki“), Smolno, Brody, Kadłubiszczce, Podhorce, Łahodów, połowa wsi i ludzi w Czernicy, Podlisie, Zakomarze i Środopole. Annie dostały się: Ponikwa, Boratyn, Suchodół, Hołskowice, Poniuszków (dziś Koniuszków), Bielowiec (dziś Bielawce) połowa Berlina z połową stawu i spustu, połowa miejsca łożysko Rudne, Zabłocie (dziś Zabłotce) Jasionów, Konty, Roniów (dziś Reńów), Czyszki, Komarów (na miejscu tego Komarowa, recte Komorowa założył w r. 1615 Jan Daniłowicz miasteczko Sasów), Chwatowce (dziś Chwatów), Sztoin (dziś Stohin) i połowa Czernicy. Równie też wsie, które ojciec pozakładał i Załośce z przyległościami do równego miały iść podziału, jak niemniej pretensye do Podkamienia i tych wsi, które pozostawały w zastawie.

Jan Daniłowicz, syn Jerzego, ożeniwszy się z córką hetm. w. k. Stanisława Żółkiewskiego, otrzymał za nią drugą połowę i tak posiadał całe Olesko. Ród Daniłowiczów wygasł na drugim synie wojewody, Stanisławie, który w r. 1636 wzięty do niewoli w potyczce z Tatarami, ścięty został w namiocie murzy Kantemira. Po śmierci jego przeszły dobra oleskie i odziedziczone po wuju dobra żółkiewskie na siostrę Teofilę, wydaną za Jakóba Sobieskiego, późniejszego kasztelana krakowskiego, który posiadał sąsiadujące z Oleskiem dobra złoczowskie. W zamku oleskim w r. 1629 urodził się *Jan Sobieski, drugi syn Jakóba i Teofili Sobieskich, pogromca Turków, król polski i obrońca Wiednia, a w r. 1639 Michał Tomasz Korybut, syn Jeremiasza ks. Wiśnowieckiego i Gryzeldy Zamojskiej*, który przed Sobieskim koronę polską otrzymał.¹⁾

Rodzice Jana (na którego po śmierci starszego brata, Marka przeszły wszystkie dobra) przemieszkowali później w Żółkwi, a opuszczony zamek oleski znacznie był podupadł tém bardziej, iż w czasie wojen za Jana Kazimierza, klęski zadane Lwowu, Glinianom i Złoczowowi, dotknęły i Olesko, które w r. 1648 dostało się prawdopodobnie w moc Chmielnickiego. Dopiero w r. 1682, po długiej niebytności zjechał tu Jan III; a w r. 1687 przybyli do Oleska oboje królestwo, jadąc do Podhorzec w odwiedziny do syna Jakóba. Król dawał wtedy w Olesku posłuchanie deputacyi ziem pruskich, na której czele stał biskup chełmiński, Krzysztof Opaliński. Ostatnią razą był tu Jan III. w r. 1688 i o mało nie postradał

¹⁾ Wiśnowieccy posiadali sąsiednie miasteczko Białykamień, a dobra oleskie były najprawdopodobniej, w ich posiadaniu prawem zastawu; Sobiescy mieszkali wówczas w Żółkwi.

życia, gdyż wjeżdżając do zamku załamał się z powozem na moście. Po śmierci Jana III. odziedziczył Olesko trzeci syn jego Konstanty, który sprzedał je w r. 1725 Stanisławowi Rzewuskiemu, hetm. w. k. Wacław Rzewuski, hetm. p. k. odziedziczywszy je po bezpotomnej śmierci brata swego Seweryna, w r. 1754 połączył je w jedną majątność z Podhorcami, przeniósłszy wszystko co się dało przenieść, z zamku oleskiego do Podhorzec. W r. 1796 Olesko z trzema wsiami, (Czyszki, Czechy i Sewerynka) wystawione na sprzedaż dla zaspokojenia wierzycieli Wacława Rzew. nabył Aleksander Zieliński podkomorzy nurski. Dyżma Zielińska, jedna z 5 córek podkomorzego, wydana za Wojciecha Lityńskiego, otrzymała w posagu Olesko, które obecnie pozostaje własnością ich córki Zofii.

Z dawniej świetności Oleska nic nie pozostało. Z murów i wałów którymi miało być otoczone, a które w czasie napadu tureckiego i tatarskiego, za panowania Jana Kazimierza, zostały zburzone nie ma i śladu; nawet owe okopy, o których Dalerac w opisie Oleska w r. 1688 dokonany, wspomina zaledwie się dziś rozpoznać dadzą. Z dwu szerokich gościńców (grobli), którymi zamek z miasteczkiem był połączony pozostała dziś wąska ulica z miasta do zamku wiodąca, a po drugim gościńcu pozostało kilkanaście dotąd nie ściętych lip, (którymi oba gościńce były wysadzane) i nazwa: „Senatorska ulica“ która się do dziś u ludu przechowała; drogi tedy nie masz, bo owa „Senatorską ulicę“ pług pokrajał. Niektóre części miasteczka mają swe charakterystyczne nazwy jak: *Za bramą*, *Na puszkarni*, *na Woli* i tak zwane „*Hałajdowe more*,“ które tylko w bardzo suche lata zupełnie wysycha, a leży w środku miasteczka. Może to ślad owego jeziora, o którym Dalerac pisze: „miasteczko, otoczone dokoła okopem z parapetami z tar-

cic, a przetrzynięte jeziorem, które miasteczko dzieli w dwie części“ ? ¹⁾).

We wschodnio południowej stronie, w odległości 1·5 Km. od Oleska, leży romantyczna osada : *Sewerynka*, założona przez Seweryna Rzewuskiego. Nie stanowiła ona osobnej wsi, było raczej dworek letni Rzewuskiego, na co brak chat wiejskich, któreby dziś do Sewerynki należały i urocze położenie téjże wskazuje. Aleksander Zieliński, wydając córkę swą Rozalię za Dłuskiego, dał téjże w posagu wieś Czyszki i Sewerynkę, do której część gruntów oleskich i lasu przydał. Odtąd Czyszki i Sewerynka stanowiły jedną majątność, której właściciele posiadali prawo patronatu w Czyszkach, a ziemię orną i lasy w Sewerynce. Od Dłuskich w drodze kupna przechodziły Czyszki i Sewerynka kilkakrotnie w posiadanie różnych rodzin. Obecny jój właścicielem jest p. Bronisław Ujejski, który nie szczędzi kosztów, w celu zaprowadzenia gospodarki postępowej. Oprócz starannej uprawy roli, zajmuje się dwór seweryniecki uprawą chmielu, który się znakomicie udaje, niemniej pielęgnuje poprawną rasę bydła berneńskiego, i znaczną ilość owiec. Obok dworu znajduje się obszerny sad owocowy, w którym też leży wspomniane na str. 32, rzeczywiście urocze źródło Styru.

Statystyczne: L. ludn. wraz z obsz. dw. 3242; a to rk. 640, grk. 1856, izr. 746. Obszar = 3721 Ha. w 5371 parc. grunt. Gm. posiada 526·5 Ha. roli, 427 Ha. łąk i ogr. 175 Ha. pastw. 231 Ha lasu. Czysty dochód w gminie Olesko z przedmieściami na r. 1884 obliczony wynosił kwotę 7391 złr.; podatek grunt. = 1327 złr. Dochód z gruntów do dworu oleskiego należących wynosi 934 złr.; a

¹⁾ Dzieje zamku oleskiego skreśliłem na podstawie prac historycznych X. Barącz, Tatomira, Szaraniewicza i Szajnochy.

podatek grunt. 138 złr. Dochód z gruntów do Sewerynki należących = 1552 złr.; podatek gr. 352 złr. W gminie liczono: 221 koni, 863 szt. bydła, 516 owiec, 510 sztuk trzody chl. i około 300 pui pszczół.

Olszanica, (urząd poczt.) wieś położona w nizinie Bugu o 17 Km. na zachód od sądu pow. w Złoczowie, przy gościńcu lwowsko-złoczowskim. Wschodnia część obszaru (przypiera o zachodni stok, ciągnących się od Lackiego, Woroniak) jest nieco wyżej położona i pagórkowata, północną zaś, zachodnią i południową część zajmują podmokłe, nisko położone, łąki i pastwiska. Środkiem obszaru przepływa z połudn. ku półn. rz. *Gołogórka*, którą lud „Zapletą“ zowie. Grunta czarnoziemne; gosp. rolne dwupolowe; przeważnie uprawiają pszenicę i żyto. Obsz. dw. uprawia chmiel. Bydło i konie, we wsi rasy krajowej dobrze utrzymane; we dworze bydło rasy szwyckiej i holenderskiej. Sadownictwo dość chętnie pielęgnowane, w sadach przeważnie śliwy i jabłonie. Kilkunastu gosp. zajmuje się również pszczelnictwem. Przemysł: Gorzelnia. 2 młyny; z rzemieśln. jest 3 kowali, niektórzy mieszkańcy zajmują się tkactwem. Gm. posiada kasę pożyczkową z kapitałem 62 złr. Dawniej istniała tu fabryka cukru burakowego.

Par. łąc. w Gołogórach; gr. kat. w miejscu. W r. 1882 zbudowano wspaniałą, murowaną cerkiew, przeważnie kosztem dworu (hr. Ożarowska).

Szkoła etatowa istnieje od r. 1864; na 147 uzd. uczęszcza 67 dzieci. Na obszernym, 8 morgowym ogrodzie szkolnym jest sad, a oraz szkółka drzewek (szczepek 170, płonek 103). W pasiece szkolnej 5 pni. Jęz. wykł. ruski. Budynek szkolny, który był niegdyś siedzibą dworu, darowała hr. Ożarowska wraz z ogrodem na rzecz szkoły.

Statystyczne: L. ludn. 1551, a to: rk. 141, grk. 1348, izr. 62; umie czyt. 198. Obszar wsi = 2002 Ha. w 4878 parc. Gmina posiada: 791 Ha. roli, 239 Ha. łąk i ogr., 396 Ha. pastw. Czysty dochód = 7389 złr.; podatek = 1474 złr. Dwór posiada: 302 Ha. roli, 208 Ha. łąk i ogr., 10 Ha. pastw. Dochód = 2847 złr.; podatek = 622 złr. W gm. i dw. liczono 322 koni, 836 szt. bydła, 210 szt. trz. chl. 300 pni pszczoł.

Olszanka mała, (Krasne 5.) wioska, położona nad rzeczką Gołogórką, między Firlejówką a Skniłowem, o 24·6 Km. na pñ. zach. od sądu pow. w Złoczowie. We wsi jest gm. kasa pożyczkowa z kap. zakł. 115 złr.

Szkoła nieorg. istnieje od r. 1879; na 50 uzd. ucześnieza 38 dzieci.

Statystyczne: L. ludn. 360 a to: rk. 106, grk. 237, izr. 17, umie czyt. 6. Obszar wsi = 505·4 Ha. w 678 parc. Gm. posiada 208 Ha. roli, 26 Ha. łąk i ogr. 21. Ha. pastw. Dochód = 1986 złr.; podatek = 387 złr. Dwór: 181 Ha. roli, 45 Ha. łąk i ogr. 2 Ha. pastw. Dochód = 1397 złr. podatek 229 złr.

Opaki, (Sasów 8.) wieś, położona na źródłowiskach Bugu w kotlinie, ścieśnionej i otoczonej cieklinami Woroniaków; o 11 Km. na pñ. wsch. od Złoczowa, w pobliżu Kołtowa i Werchobuża. W stronie pñ. zach. pod osadą leśną, Majdanem zwaną, nastaje mały potok t. z. Bużek opacki, którego wody płyną ścieśnionym wąwozem ku pñd. wsch. a następnie na pñd. wpadając przed Kołtowem do Bugu. Zabudowania wiejskie leżą na dwóch wzgórzach, w pośród których rozszerza się dolina potoku w niewielką kotlinę.

Par. łąc. w Sasowie; gr. kat. w Kołtowie. Sąd pow. w Olesku, o 24 Km. na pñ. zach.

Szkoła etatowa, założona w r. 1872; na 96 uzd. ucześnieza 70 dzieci. Jęz. wykł. polski.

Statystyczne: L. ludn. 659, a to rk. 381, grk. 271, izr. 7; um. czyt. 50. Obszar wsi = 628 Ha. w 1501 parc. Gmina

posiada: 373 Ha. roli, 114 Ha. łąk i ogr. 25 Ha. pastwisk. Dochód = 1515 złr.; podatek = 287 złr. Dwór posiada: 38 Ha. roli, 61 Ha. łąk i ogr., 3 Ha. pastw. Dochód = 249 złr., podatek = 37 złr.

Ostaszowce, (Jezierna 6.) wieś, położona na wyżynie podolskiej, o 40 Km. na pld. wsch. Złoczowa, nad potokiem *Woszówką* (p. str. 24. 2.). W stronie wschodniej leży nie wielka przestrzeń, czystej dębiny. Rola przeważnie glinka; gosp. rolne kilkupołowe. Bydło i konie źle utrzymane, hodują wiele owiec. Sadów nie ma. Kilkunastu gosp. posiada małe pasieki. Przem. dom. ogranicza się na wyrobach tkackich.

Par. łąc. w Jeziernie, gr. kat. w miejscu. Sąd pow. w Zborowie, o 19 Km. na zachód.

Szkoła filialna, istnieje od r. 1857; na 86 uzd. uczęszcza 49 dzieci. Pow. ogr. szk. 28·77 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne, L. ludn. 795, a to rk. 43, grk. 717, izr. 35; um. czyt. 53. Obszar wsi = 952 Ha. w 1973 parc. Gm. posiada: 727 Ha. roli, 73 Ha. łąk i ogr., 17 Ha. pastw. i 6 Ha. lasu. Dochód = 3784 złr.; podatek = 841 złr. Dwór 1 Ha. roli, 22 Ha. łąk i ogr. 82 Ha. lasu. Dochód = 283 złr.; podatek = 48 złr.

Ostrowczyk polny, (Kniaże 11.), wieś, położona w nizinie Bugu, nad rzeką *Złoczówką*, o 19 Km. od sądu pow. w Złoczowie. Okolica urodzajna, grunta czarnoziemne, o pokładzie głębokim, w stronie wschodniej moczarowate. W stronie południowo wschodniej leży na mokrawinie mała przestrzeń olszyny, z mieszaniną brzozy i osiki. We wsi jest gorzelnia i młyn wodny o 2 kamieniach.

Par. łąc. w Busku; gr. kat. w Pietryczach, w miejscu jest cerkiew, zbudowana w r. 1880 kosztem dworu i gminy.

Szkoła etatowa, założona w r. 1867, do której na 96 uzd. uczęszcza 60 dzieci, posiada ogród o pow. 14·38 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 676 a to; rk. 88, grk. 557, izr. 31; um. czyt. 143. Obszar wsi = 893 Ha. w 3191 parcel. Gmina posiada: 326 Ha. roli, 113 Ha. łąk i ogr., 78 Ha. pastw. Dochód = 2264 złr.; podatek = 454 złr. Dwór: 212 Ha. roli, 41 Ha. łąk i ogr., 34 Ha. pastw., 58 Ha. lasu. Dochód = 1474 złr.; podatek = 280 złr.

Ożydów z przysiółkiem *Angelówką*, (urząd poczt. i stacya kolei żel.) wieś o 21 Km. na północ od Złoczowa, położona w równinie, od południa i zachodu moczarowatą i lasem zarosłą; na wschodnim i północnym obszarze wsi, nieco wyżej położonym, leżą grunta orne, czarnoziemne i gliniaste; gosp. rolne trzypolowe płody polne udają się dobrze. Obsz. dwor. zajmuje się uprawą chmielu. Konie i bydło rasy krajowej, we wsi nienajlepiej, we dworze dobrze utrzymane. Sadów nie pielęgnują; wyjątkowo tylko niektórzy gosp. mają małe sady śliwowe. Pszczelnictwem nie zajmują się chętnie; ledwie kilku gosp. posiada po kilka pni pszczół, większych pasiek nie ma. Przem. dom. nie rozwinięty. Mieszkańcy zajmują się niemal wyłącznie rolnictwem, niektórzy tylko trudnią się także mularstwem, ciesielską, szewstwem, stolarstwem w czasie wolnym od prac gospodarczych. Z opodatk. rzemieśln. jest we wsi rzeźbiarz, kowal, mosiężnik, stolarz i szewc.

W półn. zach. stronie, w odległości 4 Km. od Ożydowa, leży wśród lasów mała kolonia niemiecka *Angelówka*, zamieszкана przeważnie przez ludność niemiecką. Według spisu z r. 1880 było tu 163 obrz. rzym. kat., 10 grk. 24 izr. z tej liczby używa jęz. niemieckiego 160. W kolonii liczono 32 koni; 122 szt. bydła 24 szt. trz. chl.

Par. łąc. i sąd pow. w Olesku (o 7 Km. na wsch.); par. gr. kat. w miejscu, cerkiew murowana pod wezw. Podwyższ. św. Krzyża.

Szkoła etat. istnieje od r. 1841. Na 241 uzd. uczęszcza 138 dzieci. Na ogr. szkolnym o pow. 75 arów, znajduje się szkółka drzew. owoc. o 29 szczep. i 220 płonkach. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. w Ożydowie 1591, a to: rk. 153, grk. 1367, izr. 71; umie czyt. 93. Obszar wsi z przysiółkiem = 2693 Ha. w 5018 parc. Gm. posiada 729 Ha. roli, 751 Ha. łąk i ogr. 112 Ha. pastw. Dochód = 5108 złr.; podatek = 1158 złr. Dwór posiada: 294 Ha. roli, 101 Ha. łąk i ogr. 44 Ha. pastw. 381 Ha. lasu. Dochód = 1576 złr.; podatek = 358 złr.

Perepelniki, (Olejów 11.) wieś, położona o 23 Km. na wsch. Złoczowa w okolicy pogórkowatej, na dziale wodnym między dorzeczem Strypy a dorz. Seretu. We wsi są 3 źródła, z których nastaje mały potok, *Huczka* zwany. Płynie on w kierunku wschodnim a połączywszy się z potokiem, który z Hukałowiec w kier. północnym przez wschodnią część obszaru płynie, wpada do trzeciego ramienia Seretu (p. str. 27.3). Rola czarnoziem z pokładem glinastym, przeto zimna i niezbyt urodzajna. Zachodnią część obszaru pokrywa las liściasty o drzewostanie najrozmaiciiej mieszanym. Bydło krajowe, we dworze rasy holenderskiej. Sadownictwo i pszczelnictwo rozwija się dość pomyślnie. Dwór posiada dwa wielkie sady i pielęgnuje liczną szkółkę drzew owoc. a sadząc drzewa owocowe na miedzach ryz, i rozdając podrosłe szczepy między gosłodarzy, przyczynia się wielce do podniesienia téj gałęzi gosp. i rozpowszechnienia jej między ludem. Mieszkańcy zajmują się obok zajęć gosp. także tkactwem, ciesielką stolarką i bednarstwem. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 242 złr.

Par. łąc. w Sassowie; gr. kat. w miejscu. Sąd pow. w Zborowie.

Szkoła etatowa, założona w r. 1872, do której na 183 uzd. uczęszcza 81 dzieci, posiada pasiekę szkolną i szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

Na łąkach dworskich jest mały wzgórek, na którym, jak niesie podanie miejscowe, miał stać obozem Jan III.

Statystyczne: L. ludn. 875 a to r. k. 129, grk. 724, izr. 22, umie czyt. 137. Obszar wsi = 1524 Ha w 2937 parc. Gmina posiada 658 Ha. roli, 160 Ha. łąk i ogr., 27.6 Ha. pastw. Dochód = 2241 złr.; podatek 503 złr. Dwór posiada 330 Ha. roli, 61 Ha. łąk i ogr. 7 Ha. pastw. 254 Ha. lasu. Dochód = 1119 złr.; podatek 254.

Pietrycze, (Krasne 10.) wieś, położona w nizinie nad *Bugiem* i *Złoczówką*, o 21 Km. na płn. zach. Złoczowa. Bug i Złoczówka płyną w kierunku póln. zach; pierwszy płynie póln. wsch. stroną obszaru, rozdzielając swe wody na kilka koryt, druga zaś środkiem obszaru, w odległości 1 Km. od koryta Bugu. Zabudowania wiejskie leżą po obu brzegach Złoczówki i na lewym brzegu Bugu. W stronie póln. zach. zabudowań koło „Brykuna“ (przysiółek) zbliża się Złoczówka do Bugu, a łączy się z nim nieco dalej, pod Uciszkowem. Wieś otaczają rozległe zabagnione łąki, w str. pld. i pld. zach. leżą grunta orne, czarno-ziemne, miejscami torfiaste lub margliste, a na póln. las liściasty, mieszany. Chów bydła, koni i trzody chlewniej staranny; sadownictwo pielęgnowane; pszczelnictwem z powodu bagnistej okolicy nie zajmują się wcale. Przemysł: gorzelnia, młyn na Brykunie o 3 kamieniach. Niektórzy mieszkańcy obok rolnictwa zajmują się szewstwem, tkactwem, stelmastwem, bednarstwem i kowalstwem. Drobnny handel w ręku izraelitów (3 kramy).¹

Par. łac. w Busku, grk. w miejscu; cerkiew pod wez. Narodzenia N. P. M. nowo zbudowana. Sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła etatowa, założona w r. 1859. Na 163 uzd. ucześnie 83 dzieci. Na ogr. szkoln. o pow. 14·38 ara, znajduje się szkółka drzewek (48 szczep, 67 dziczek), z której każdego roku otrzymują miejscowi włościanie pewną ilość szczepek. Jęz. wykł. polski i ruski.

W stronie zachodniej znajdują się wśród pól dwie mogiły, z których jedna odznacza się wielkością. Podanie ludu prawi, że w mogile większej pochowano poległych żołnierzy, w mniejszej zaś, o 3 sążnie dalej położonej, siedmiu senatorów. Poniżej tych mogił sączy się mały strumyk, zwany przez lud *Krwawnik*. Mogiły te, mają pochodzić z czasów wojen domowych między książętami ruskimi Dawidem i Świętopełkiem (r. 1099) ¹⁾

Statystyczne: L. ludn. 1227, a to: rk. 544, grk. 635, izr. 48; um. czyt. 125. Obszar wsi = 2137 Ha. w 3301 parcelach. Gm. posiada: 450 Ha. roli, 587 Ha. łąk i ogr. 304 Ha. pastw. Dochód = 2718 złr.; podatek = 365 złr. Dwór posiada: 265 Ha. roli, 186 Ha. łąk i ogr., 45 Ha. pastw., 230 Ha. lasu. Dochód = 3368 złr.; podatek = 764 złr.

Pleśniany, (Płuhów 11.) wieś o 19 Km. na pld. wsch. Złoczowa, położona nad *Małą Strypą* (p. str. 23.2.) W stronie zachodniej zabudowań leży lasek „Sineduby“ o drzewostanie mieszanym, we wschodniej, las „Choro-

¹⁾ Schmitt (Rys dziejów Polski T. I. str. 510) wspomina wprawdzie, że w r. 1099 wyruszył Świętopełk z potężnym wojskiem przeciw Dawidowi, pragnąc pomścić na nim oślepienie Wasylka, tudzież że Świętopełk stał obozem nad Bugiem, jednak nie znalazłem dowodów, by bitwa w tém miejscu stoczona została. Porówn. Roepel Dzieje Polski T. I. str. 220.

stkowiec," gdzie przeważa brzezina. Rola glinka; z płodów poln. sieją przeważnie jęczmień i owies. Chów bydła, sadownictwo, pszczelnictwo i przem. dom. nie rozwinięte.

Par. łać. i sąd pow. w Zborowie, o 9·5 Km.; par. gr. k. w miejscu.

Szkoła fil., założona w r. 1864, do której na 62 uzd. uczęszcza 54 dzieci, posiada malutki ogr. o pow. 3 arów, na którym założono szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 510 a to: rk. 113, grk. 341, izr. 41, in. wyz. 5; um. czyt. 47. Obszar wsi = 877 Ha. w 2621 parc. Gm. posiada; 497 Ha. roli, 21 Ha. łąk i ogr., 10 Ha. pastw. Dochód = 1657 złr.; podatek = 376 złr. Dwór: 247 Ha. roli, 45 Ha. łąk i ogr., 5·7 Ha. pastw. 30 Ha. lasu. Dochód = 1030 złr.; podatek 234 złr.

Płuhów z Płuhowczykiem, (urząd poczt. i stacya kolei żel.) wieś, położona przy gościńcu złoczowsko-tarnopolskim, o 11 Km. na płd. wsch. Złoczowa, zajmuje płd. wsch. kończynę doliny złoczowskiej, płd. wsch. kraniec Woroniaków (p. str. 11) i część wyżyny podolskiej. Dolina złoczowska zajmuje najmniejszą, północną część obszaru i wrzyna się wąskimi debrami w głąb gór, u stóp których bijące źródła dają początek *Złoczówce*. Główne źródło Złoczówki leży na pastewniku, zwanym „na Zakutyni;“ wytryska tu czysta zdrojowa woda, tworząc małą, do 15 metrów w obwodzie mającą, sadzawkę, z której odpływa woda strumykiem po pod górę „Złotą rynę“ ku wschodowi, zabierając wody wytryskujących, u stóp téjże góry, źródeł. Przepłynawszy w poprzek gościńca, obok góry „Kuczerowej“, spada na łotoki pierwszego

młyna i przyjmuje w lew. brzegu małą strugę, a z nią kierunek północy; pod mostem kolejowym przyjmuje małą strugę, nastającą w Płuhowczyku (przysiołek na wsch. zabudowań płuhowskich), a nieco dalej przyjmuje potok, w Podlipcach wypływający, z którym przybywa Złoczówce drugi raz tyle wody. Po przyjęciu tego potoku, zmienia kierunek płn. na płn. zach. i przyjmuje na półn. granicy wsi, znaczny dopływ, nastający w Trościańcu i drugi mniejszy, nastający w Łuce. Na tej przestrzeni porusza woda Złoczówki koła 6 młynów (p. str. 21.) Woroniaki zajmują zachodnią i południową część obszaru, pokrytą lasem przeważnie bukowym, z domieszką graba, brzozy i osiki, kończąc się szczytem *Kaniowa* (409 m.), leżącym we wschodniej stronie obok gościńca. Za tą górą, cały pld. wsch. obszar wsi jest wyniosłą równiną i stanowi część wyżyny, której wzniesienie dochodzi 374 m. wys. Mieszkańcy Płuhowa przy zwykłych zajęciach gospodarczych trudnią się przeważnie zarobkiem dziennym. Za zarobkiem przychodzą do Płuhowa mieszkańcy sąsiednich wsi, a nawet z Machnowiec, Torhowa, Sławny, Pleśnian, Urlowa i Zarudzia przyjeżdżają często furami, bądź na robotę do folwarków płuhowskich bądź do odgartywania śniegu, lub innych robót, na przestrzeni kolejowej i gościńcu. We wsi jest gorzelnia, kamieniołom i gm. kasa pożyczkowa, której kap. zakł. 2719 złr. wzrósł do 3290 złr. W środku wsi znajduje się na linii kolei żel. wspaniały most żelazny, zbudowany na dwóch arkadach, do 100 metrów długi, a zawieszony w wysokości 18 metrów ponad gościńcem, który w tém miejscu w poprzek linii kolejowej przechodzi.

Par. łać. i sąd pow. w Złoczowie, par. gr. kat. w miejscu; we wsi są dwie cerkwie: w Płuhowczyku

pod wezw. św. Parascewii, a w Płuhowie pod wezw. N. P. M.

Szkoła etat., założ. w r. 1856, do której na 160 uzd. uczęszcza 52 dzieci, posiada ogród o pow. 1·15 Ha. z sadem śliwowym. Jęz. wykł. ruski.

Włość ta, należała do dóbr Sobieskiego. W r. 1687, jadąc ze Złoczowa do Podhajec, zatrzymał się król Jan z całym dworem na obiad. Płuhów, zniszczony przedtém przez Tatarów, miał wówczas wszystkiego kilkadziesiąt chat, skleconych na prędcie z gałęzi, a rozrzuconych bezładnie po dolinie i przyległych pagórkach. Nad potokiem klekotało kilka młynków, a w środku, przy drodze stała nędzna karczma. Zamieszkiwali ówczesny Płuhów Wołosi, których przesiedlił był Sobieski z Baru i Międzyboża, gdy je odzyskał podczas kampanii ukraińskiej z r. 1674. (Tatomir Ślady str. 79.)

Statystyczne: L. ludn. 1107 a to: rk. 138, grk. 812, izr. 155 in. w. 2.; umie czyt. 146. Obszar wsi = 2236·4 Ha. Gm. posiada. 812 Ha. roli, 164·5 Ha. łąk i ogr. 120·8 Ha. pastw. 311 Ha. lasu. Dochód = 3419 złr.; podatek = 740 złr. Obszary dworskie: (3 właścicieli) 587·5 Ha. roli, 81 Ha. łąk i ogr., 68 Ha. pastw. 28 Ha. lasu. Dochód = 3323 złr.; podatek 678 złr.

Pobocz, (Sasów 3.) wioska, położona o 13 Km. na pñ. Złoczowa przy gościńcu złoczowsko-brodzkim. Zabudowania wiejskie leżą z lewego brzegu doliny potoku *Bużek* na stoku wzgórza *Żołob*, otoczone od pñ. i wschodu cieklinami Woroniaków, które pokrywają lasy przeważnie bukowe, a na południu w dolinie Bugu, na małej przestrzeni las sosnowy. W stronie zachodniej, po prawym brzegu doliny *Bużka*, leży grupa chat, *Grabowa* zwana i zabudowania dworskie. Obok dworu leży wzorowo założony ogród owocowy, w którym są ze szczegól-

na troskliwością pielęgnowane najlepsze gatunki drzew owocowych. Gm. posiada kasę pożyczkową której kap. zakł. 202 złr. wzrósł do 244 złr. Na gruntach, należących do obszaru Pobocza, jest fabryka papieru cygaretowego (p. Sasów).

Parafie obu obrz. w Sasowie; sąd pow. w Olesku; we wsi jest cerkiew pod wezw. Wniebowstąpienia.

Statystyczne: L. ludn. 454, a to: rk. 76, grk. 338, izr. 40, umie czyt. 47. Obszar wsi = 2508 Ha. w 1083 parc. gr. Gm. posiada: 206 Ha. roli, 91 Ha. łąk i ogr., 11 Ha. pastw. Dochód = 1305 złr.; podatek 331 złr. Dwór: 60 Ha. roli, 103 Ha. łąk i ogr., 15 Ha. pastw. 1991 Ha. lasu. Dochód = 1788 złr. podatek 216 złr.

Poczapy, (Białymkamień 6.) wieś, położona o 9·5 Km. na pñn. zach. Złoczowa, nad rz. *Złoczówką*, która przedewsią rozlewa się na staw. Z moczarów leżących na południu wsi Żulic nastaje kilka strug, których wody zlewają się w obrębie Poczap w jedno koryto, wpadając na pastwisku, w pñn. stronie zabudowań wiejskich, z pr. brz. do *Złoczówki* (p. str. 21.) Rola glinka z piaskiem, rumusz, miejscami torf; gosp. rolne czteropolowe. Bydło we wsi liche, we dworze rasa szwycka, konie dobrze utrzymane. Sadów nie ma; pszczelnictwem zajmuje się ledwie 3 gosp. Przemysł: młyn wodny o 3 kamieniach. Mieszkańcy zajmują się tkactwem, we wsi jest stelmach, dwaj kowale i szewcy. W stronie pñn. wsi znajduje się mała przestrzeń lasu (dębina z domieszką graba, brzozy i osiki) w znacznej części wyciętego; przed lasem leżą piaski lotne.

Par. łać. w Białymkamieniu, gr. kat. w miejscu (patrz Chilczyce); cerkiew mała, drewniana pod wezw. Nar. N. P. M. Sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła etat., założona w r. 1856. Na 128 ozd. uczęszcza 101 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 747, a to: rk. 142, grk. 598 izr. 7, um. czyt. 162. Obszar wsi: 975 Ha. w 2254 parc. Gm. posiada 325 Ha roli, 153 Ha. łąk i ogr. 116 Ha. pastw. Dochód = 3151 złr.; podatek = 465 złr. Dwór posiada: 152 Ha. roli, 67 Ha. łąk i ogr., 40 Ha. pastw. i 103 Ha lasu. Dochód = 1374 złr.; podatek = 253 złr.

Podhajczyki i Wołosówka, (Zborów 6.) wsie stanowiące jedną gminę administracyjną, położone o 32 Km, na pld. wsch. Złoczowa nad potokiem *Gniła* (p. str. 24. 4.) Okolica bezleśna, położenie równe, wysokie (375 — 391 m.); zabudowania wiejskie leżą w dolinie potoku. Środkiem obszaru przechodzi linia kolei żelaznej (między Zborowem a Jezierną.) Grunta czarnoziemne; z płodów poln. uprawiają przeważnie pszenicę, żyto i jęczmień. Sadów nie ma; pszczelnictwem zajmuje się kilku gosp. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. zakł. 977 złr. (obecnie 1182 złr.)

Par. łąc. i sąd pow. w Zborowie; par. gr. kat. w miejscu; w Podh. jest cerkiew drewn. pod wezw. św. Mikołaja, w Wołosówce pod wezw. św. Michała.

Szkoła etatowa, założona w r. 1865, do której na 210 ozd. uczęszcza 82 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 48·73 ara.

Statystyczne: L. ludn. w Podhajczykach 363, w Wołosówce 466 a to: rk. 43, grk. 738, izr. 48; um. czyt. 102. Obszar wsi = 522 Ha. w 811 parcelach. Czysty dochód z gruntów gminnych = 2285 złr.; podatek = 503 złr. Dochód z gr. dworskich = 578 złr.; podatek = 131 złr. W gm. liczono: 224 koni, 237 szt. bydła, 167 szt. trz. chl., 400 pni pszczoł.

Podhorce, (urząd poczt.) wieś, położona o 16 Km. na płn. Złoczowa, przy gościńcu złoczowsko-brodzkim, zajmuje najdalej w pow. złocz. na północ wysunięte ciekliny główn. pasma Woroniaków, które wznoszą się tu do 400 metrów wysok. Zabudowania wiejskie leżą częścią na szczycie góry, częścią na płn. stoku téjże. Góra ta jest roztoczem między dorzeczem Bugu, Styru i Seretu, bowiem wody południowego stoku, łączą się z nastającym poniżej *Bużkiem* (dopływ Bugu p. str. 21. 1.), wody północnego stoku uprowadza potok *Łahodów* do Styru (p. str. 33), a na połudn. wschodnim krańcu obszaru wsi, nastaje jedno z ramion Seretu (p. str. 26. 1). Grunta orne przeważnie czarnoziemne, częścią glina i romusz; gosp. rolne pięciopolowe, we dworze siedmiopolowe; płody polne udają się bardzo dobrze. Obszar dworski i miejscowy pleban gr. kat. obrz. zajmują się z korzyścią uprawą chmielu. Bydło rasy krajowej z berneńską dobrze utrzymane, koni stosunkowo mało, hodują więcej owiec i trzody chlewn. Sadownictwo pielęgnowane, rozwija się pomyślnie. Pszczelnictwem zajmuje się dwór, nauczyciel i członkowie gminy; gosp. pszczelna przeważnie postępową. Przemysł: we wsi jest 6 małych młynów; niektórzy mieszkańcy trudnią się w porze letniej murarstwem, wyłomem i dowozem kamieni do gościńca, a zimą wyrębem drzewa w miejscowych lasach. Lasy podhoreckie (przeważnie czysta, piękna buczyna starannie utrzymane i szanowane, leżą na wzgórzach w stroń pld. wschodniej i pld. zachodniej. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap, zakł. 3556 złr. (obecnie 5225 złr.)

Na uroczej obszerniej płaszczyźnie, rozścielonej na szczycie góry, do 399 metrów wzniesionej, leży na krańcu północnego stoku téjże prześliczny zamek, z okien którego otwiera się ku północy zachwycający widok na

ścielącą się u stóp góry nieprzejrzaną równinę nadstyrzańską, zasianą licznymi wsiami, z których kilkanaście wolnym okiem dojrzyć można. Naprzeciw zamku w str. pld. wznosi się kościół zbudowany w stylu włoskim.

Par. łać. uposażył w r. 1861 Leon hr. Rzewuski. Kościół parafialny pod wezw. św. Józefa i Podwyższenia św. Krzyża, zbudowany w r. 1763 przez Wacława Rzewuskiego został poświęcony w r. 1864. Do parafii należy 6 okolicznych wsi z liczbą 1667 wiernych. Par. gr. kat. w miejscu; cerkiew drewn. pod wezw. św. Michała. Sąd pow. w Olesku o 1 Km. na zachód.

Szkoła istnieje od r. 1860 obecnie dwuklasowa, umieszczona w osobnych budynkach: na górze z jęz. wykł. polskim, na dole, obok Zahorzec, z jęz. wykł. ruskim. Na 216 uzd. uczęszcza 119 dzieci. Pow. ogr. szk. 384·21 ara.

Podhorce były niegdyś własnością Koniecpolskich. W r. 1682, Stanisław Koniecpolski, wnuk hetmana, kasztelan krakowski, odstąpił je królewiczowi Jakóbowi Sobieskiemu. Przy podziale majątku po śmierci króla Jana III., dostały się Podhorce wraz z Oleskiem Konstantemu Sobieskiemu, który dobra te w r. 1725 Stanisławowi Rzewuskiemu h. w. k. sprzedał. Z dwóch synów hetmana otrzymał Olesko starszy, Józef Seweryn, Podhorce młodszy, Wacław, później także h. w. k., który po śmierci brata i Olesko odziedziczył (porówn. Olesko). Wacław Rz. przyczynił się wielce do upiększenia zamku i całej majątności. W r. 1752 rozpoczęto budowę kościoła, według jego własnych planów, a budowali go miejscowi majstrowie z miejscowego kamienia, wewnętrznym przyozdobieniem kościoła trudnili się malarze polscy Czechowicz i Smuglewicz. Mieszkając do r. 1767 stale w zamku podhoreckim, uczynił on swoją rezyden-

cyą przybytkiem nauk i sztuk pięknych, gromadził księgi i arcydzieła malarstwa, założył zbrojownię, zawierającą bogate dawnych wieków rysztunki, a posiadłszy Olesko, przeniósł z tamtejszego zamku wszystko, co jakkolwiek wartość miało, i nagromadził tym sposobem w zamku podhoreckim, nietylko prawdziwe skarby nauki i sztuki, ale i drogie pamiątki narodowe. Po wyjeździe Wacława Rz. w r. 1767 na sejm do Warszawy, skąd przez Moskali wraz z synem i innymi senatorami pochwycony i do Kaługi wywieziony został, podupadł był zamek podhorecki. Część majątności przeszła w obce ręce; tylko Podhorce z kilku wsiami pozostały w ręku Rzewuskich. Ostatni potomek hetmana, Leon hr. Rzewuski, który opustoszały zamek i nagromadzone w nim skarby od zniszczenia ocalił, umierając bezdzietnie przekazał zamek podhorecki i należące do niego włości ks. Eustachemu Sangusze, z obowiązkiem utrzymania zamku podh. i pomnażania jego zbiorów z dochodów całego majątku podhoreckiego. „Dzięki temu rozporządzeniu Leona Rzewuskiego — pisze Tatomir w zapiskach histor. umieszczonych w XII roczniku Szkoły — i terażniejszemu dziedzicowi Podhorzec, ks. Eustachemu Sangusze, który to rozporządzenie wiernie wykonywa, jaśniej zamek podhorecki do dzisiaj całym blaskiem rezydencyj owych królewiat polskich siedmnastego wieku, którzy trzęśli Rzeczpospolitą. Przystąpiwszy jego próg, zda ci się jakobyś o dwa wieki cofnął się wstecz, jakoby różeczka czarodziejska otworzyła ci podwoje przeszłości, wskrzesiła przed zdumionem okiem dzieje, co się śmiły i czekasz kiedy te sale o marmurowych posadzkach, o plafonach ozdobionych olejnymi obrazami, o okrytych jedwabnemi makatami ścianach, zaroją się barwnym tłumem tych karmazynów rycerskich, których marsowe

twarze patrzą na ciebie z setnych portretów porozwieszanych na wzorzystych makatach.“ Zamek podhorecki stał się dziś po Wilanowie, najbogatszym muzeum pamiątek po Janie III. Między mnóstwem dzieł sztuki i starodawnych zabytków znajduje się tutaj namiot wielkiego wezyra, zdobyty pod Wiedniem, fortepian królowej Maryi Kazimiry, biórko dziecinne króla Jana, jego łóżko polowe i stół marmurowy pęknięty przez pół, z którym łączy się podanie, że podczas chrztu św. „skoro niemowlę (Jana Sobieskiego) na stole położono, tenże jak gdyby zrysowany piorunem przepęknął się na dwoje¹⁾

W stronie południowej w odległości 2 Km. od Podhorzec, po prawej stronie szosy wiodącej ku Złoczowowi, wznosi się na zboczu wśród lasów murowana cerkiew i monaster OO. Bazylianów, otoczony z trzech stron wyższymi wzgórzami, a zwany pospolicie: „Monaster bazylikański na Pleśniku.“ Opodal dzisiejszego monasteru znachodzi się na wyższym wzgórzu uroczysko dawnego monasteru i drewnianej cerkwi, która tu do r. 1706 stała.²⁾ Pierwotną założycielką tego monasteru była księżniczka ruska, św. Helena. córka Wszewołoda księcia bełskiego, a matka Leszka Białego, która w r. 1180 pobudowała pierwszy w tych stronach monaster na Pleśniku. Tę pierwotną fundacyą odnowili i na nowo mo-

1) Salvandy. Hist. kr. Jana Sobieskiego, w tłum. Sierakowskiego T. I. str. 112 podaje, iż to pęknięcie stołu nastąpiło w czasie burzy, jaka srożyła się, w chwili przyjsia na świat Jana Sob., nad zamkiem oleskim. Barącz w kronice Oleska str. 425 notuje, że w monasterze bazylikańskim na Pleśniku znajduje się mszał oprawny w gruby biały pergamin i wykładany blachą złotą, w którym wpisane jest podanie o pęknięciu stołu w czasie chrztu św. w zamku oleskim. O ile mi wiadomo mszał ten zaginął.

2) Porównaj Olesko str. 130.

naster uposażyli Danilowicze, a w r. 1665 Jan Sobieski. Dzisiejszy kościół i monaster został wzniesiony przez Rzewuskich w pierwszej połowie XVIII wieku. Obok monasteru wytryska u stóp wysokiej góry czyste źródło, nad którym znajduje się mała murowana kapliczka.¹⁾ Ze źródła tego nastaje potok *Bużek oleski* (p. str. 21). Wyszedłszy po stromej ścieżce na wznoszącą się w stronie północnej górę, widać obszerną, pagórkowatą płaszczyznę, porośłą w większej części lasem, na której ciągną się w równym od siebie oddaleniu dwa wielkie wały. Za tymi wałami jest czyste orne pole i mniejsze okopy i rowy zarosłe drzewami. Minawszy okopy wstępujemy na górę spadzistą, na której znachodzi się wysoka mogiła, którą na rozkaz gubern. Gauera rozkopano i znaleziono mnóstwo ludzkich kości. Oprócz tej wielkiej mogiły, leżą rozsiane na całym obszarze tej płaszczyzny, mniejsze kurhany, których najwięcej znajduje się przy drożyni, wiodącej stąd do Podhorzec. Czynione w rozmaitych czasach poszukiwania i rozkopywane obecnie pojedyncze kurhany, przekonywują, że nie wszystkie mogiły z jednego pochodzą czasu. Znajdywano bowiem kamienne groby, w których stały popielnice, ulepione w kształcie garnków o szerokim otworze z niepalonej gliny; w innych kości i czerepy z naczyń glinianych, to znowu szkielety pojedyncze, często z żelaznymi mieczami, lub ostrogami, a w jednej mogile znaleziono szkielet, którego nogi włożone były w

²⁾ Opowiadano mi, że przed dwudziestu laty źródło to zaniepokoiło mieszkańców monasteru. Przybyło bowiem raptownie tak wiele wody, że takowa buchając przez 2 godziny nader silnie z czełści, kapliczkę murowaną rozerwała. Towarzyszyły temu trząsk i szum.

putnię z żelaznymi obręczami; oprócz tego natrafiano przeważnie na pojedyncze groby ludzi, grzebanych w trumnach.¹⁾ Cała ta przestrzeń, przesiąknięta krwią ludzką, zasiana ich kośćmi i prochami zwie się Pleśniskiem. Mogiły i nazwa ta, to jedyny pozostały ślad sławnego w dziejach grodu Pleśniska, który w XII. i XIII. wieku był ważnym punktem w ówczesnych operacjach strategicznych. Pierwszą o nim wzmiankę znajdujemy w „*Słowie o pułku Igora*”²⁾, w którym nieznanemu autorowi opisuje szczegóły wyprawy Igora (syna Świętosława, ks. kijowskiego) na Połowców. Z trzech wierszy, umieszczonych tu, a odnoszących się do Pleśniska, można przypuścić, że warowny ten ogród, opanował był w tym czasie (r. 1185) jakiś Kisań, może dowódca oddziału Połowców, który napadał stąd na inne grody i wsie ruskie³⁾. W czasie wyprawy Igora panował w Haliczu ks. Jarosław, w Kijowie Świętosław, a w Bełzie, Włodzimierz i t. d. inni książęta. Po śmierci Jarosława w r. 1187, w czasie walk o Halicz, zajął Roman, książę wołyński Pleśnisko. Węgrzy, którzy wówczas Halicz posiadli, wraz z przychylnymi sobie bojarami, dowiedziawszy się, że wojska Romana zajęły tak ważny gród, wyruszyli z wielkimi siłami, aby go stamtąd wyprzeć. Po zaciętej walce wdarli się do miasta, którego załogę w pień wycięli. W r. 1190, po ugodzie zawartej

1) Ciekawsze przedmioty, znalezione w tych mogiłach przechowane są w zamku podhoreckim.

2) Najważniejszy pisemny pamiętnik z XII. wieku.

3) Ustęp ten w przekładzie opiewa: „całą noc z wieczora bisowe wrony (Połowcy) krakały u Pleśniska na błoniu, gdzie były debry Kisaniove, i nie zleciały ku sinemu morzu.” (Porówn. *Słowo o pułku Igora* w wyd. Ogonowskiego).

między Polską a Węgrami, ustąpili Węgrzy z posiadania Halicza, który Włodzimierzowi, synowi Jarosiawa oddano. Po bezpotomnej śmierci Włodzimierza (r. 1198) osiadł na halickim tronie Roman, ks. wołyński. Gdy tenże w bitwie pod Zawichostem w r. 1205 poległ, rozpoczęły się długie krwawe walki o posiadanie Halicza, do którego rościli sobie prawa Węgrzy i ościenni książęta, a do którego mieli faktycznie prawo synowie Romana: Daniel i Wasilko. Tych ostatnich wspierał cały naród z nad Dniestru i Prutu i bił się o ich prawa z Węgrami, których wspierał potajemnie Aleksander (syn Wszewołoda) ks. bełski i przychylni Węgom bojarowie. Gdy Daniel i Wasilko rozbili wojska węgierskie nad Styrem i Słuczem, a następnie pogodzili się tak z Aleksandrem, jakoteż z innymi książętami ruskimi, uderzyli połączonymi siłami na Pleśnisko, które stronnicy Węgrów opanowali. Po zaciętej walce zdobył Daniel w r. 1231 warowny ten gród. W dziesięć lat później Pleśnisko, przez Tatarów do szczętu zniszczone, nie podniosło się więcej z popiołów. Tatarzy zniszczyli nie tylko samo miasto, lecz i monaster bazylikański; tylko drewniana cerkiew w lesie ocalała. Po tym pogromie nie odbudowano Pleśniska, lecz zbudowano natomiast dalej na północ wysunięty zamek Olesko¹⁾.

Statystyczne: L. ludn.. 1840 a to: rk. 655, grk. 1097, izr. 88; um. czyt 162. Obszar wsi = 2693 Ha. w 5018 parc. grun. Gm. posiada: 624 Ha. roli, 403 Ha. łąk i ogr., 100 Ha. pastw., 115 Ha. lasu. Dochód = 4933 złr.; podatek 1024 złr. Dwór: 337 Ha. roli, 96 Ha. łąk i ogr., 95 Ha. pastw., 977 Ha. lasu. Dochód = 2545 złr.; podatek = 511 złr. W gm. i dw. liczono: 190 koni, 710 szt. bydła, 340 owiec, 370 szt. trz. chl., 800 pni pszczoł.

¹⁾ Według Szaraniewicza.

Podlesie, (Białykamień 4.) wioska, położona o 19 Km. na płn. zach. Złoczowa. Zabudowania wiejskie leżą w nizinie, ścielącej się u zachodniego podnóża, kończących się tu cieklin Woroniaków. W stronie północnej leżą moczary, w zachodniej piaski i las mieszany liściasty, miejscami sosny. Gmina posiada kasę pożyczkową której kap. zakł. 116 złr. wzrósł do 183. złr.

Par. łąc. i sąd powiatowy w Olesku (o 9 Km. na płn. wsch.); par. gr. kat. w miejscu; cerkiew drewn. pod wezw. Przemienienia Chr. P.

Szkoła fil., założona w r. 1866, do której na 63 uzd. uczęszcza 47 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 21·51 ara, na którym znajduje się szkółka drzew i pasieka. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 432 a to: rk. 16, grk. 401, izr. 15; um. czyt. 66. Obszar wsi = 744·6 Ha. w 1525 parcelach. Gmina posiada 453 Ha. ziemi urodz. Czysty dochód = 1681 złr. podatek = 380 złr. Dwór (w Juśkowicach) posiada 30 Ha. ziemi urodz. a 247 Ha. lasu Dochód = 360 złr., podatek = 82 złr.

Podlipce, (Płuhów 3.) wieś, położona o 13 Km. na płn. wsch: Złoczowa, na dziale wodnym między dorzeczem Złoczówki (Bugu), Strypy i Seretu (Dniestru.) Zabudowania wiejskie leżą w kotlinie otoczonej z dwu stron wysokimi górami. U stóp tych gór nastaje z kilku źródeł potok „*Bużek mały*,” który spływa wąskim wąwozem linią krętą ku płd. zachodowi, a skręcając się poniżej folwarku ku półn. zachodowi, wpada na północnej granicy Płuhowa do Złoczówki. We wschodniej stronie obszaru, na sianozęciach gminnych, nastaje również z kilku źródeł drugi potok, który łączy się ze Strypą, nastającą w Iwaczowie. Rola częścią czarnoziemna, glinaka, piasek i romusz; z płodów poln. sieją przeważnie

jęczmień i owies. W braku pastwisk chów bydła zaniedbany; sadów nie ma; pszczelnictwem zajmuje się kilku gosp., u jednego z nich jest do 200 pni w „ulach towarzystwa.“ Mieszkańcy przy gosp. roln. zajmują się w części tkactwem, szewstwem, kołodziejstwem i siekiernictwem.

Par. łać. i sąd pow. w Złoczowie par. gr. kat. w miejscu; cerkiew p. wezw. św. Michała.

Szkoła fil., założona w r. 1856, do której na 76 uzd. uczęszcza 36 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 3·6 ara. Jęz. wykł. ruski.

Na wzmiankę zasługuje podanie o napadzie Tatarów i zupełnem zniszczeniu pierwotnej osady, położonej na południu dzisiejszej wsi. Mieszkańcy dawnej osady mieli się schronić w sąsiednich lasach, a wykarczowawszy część takowych, osiedli w tém miejscu, w którym dziś leżą Podlipce. W pobliżu leżące mogiły i strzały, znalezione na tutejszych polach, które właściciel wsi do Akademii krakowskiej i Muzeum Ossolińskich odesłał, czynią to podanie prawdopodobnem. We dworze odkryto dwa grobowce, ułożone z kamyków, w których znaleziono kości i dwie strzałki zębiaste z krzemienia.

Statystyczne: L. ludn. 826 a to: rk. 180, grk. 586, izr. 40; um. czyt. 25. Obszar wsi = 1479 Ha. w 3556 parc. grunt. Gm. posiada: 656·6 Ha. roli, 143 Ha. łąk. i ogr., 37 Ha. pastw. 3 Ha. lasu. Dochód = 2571 złr. podatek = 572 złr. Dwór posiada: 220 Ha. roli, 37 Ha. łąk. i ogr. 32·8 Ha. pastw. 310 Ha. lasu (mieszany liściasty). Dochód = 1422 złr.; podatek = 323 złr.

Pomorzany, miasteczko z siedzibą urzędu poczt., położone przy gościńcu złoczowsko-brzeżańskim, o 27 Km. na pld. Złoczowa, w kotlinie nad *Złotą Lipą*, do której wpływa tu potok *Machnówka*, przepływający od pñn. ku

płd. całe miasteczko, w pośrodku którego wznosi się, zbudowany kosztem hr. Potockiego ratusz, ozdobiony 4 wieżami. Rola czarnoziemna; gosp. rolne sześciopole. Obszar dworski uprawia chmiel. Sadownictwo i pszczelnictwo nie rozwija się należycie. W miejscu jest apteka, browar, gorzelnia, wapniarka, 3 młyny, z tych jeden o 6 kamieniach, drugi ze stępą do prosa; z rzemieślników 14 szewców, 6 kowali, 6 krawców, 10 kuśnierzy, 5 rzeźników, 2 piekarzy, stelmach, kominiarz, mechanik i tkacz; handel dość rozwinięty: oprócz 19 sklepów izraelickich są 4 sklepiki katolickie, a wielu prowadzi handel skórą, szmatami, jajami, zbożem lub mąką. Wszystkich opodatkowanych przemysłowców 169. Z przem. dom. podnieść należy wyrób czepków, którym zajmują się kobiety, i wyrób parkietów. Gmina posiada kasę pożyczkową, z kap. zakł. 242 złr. (obecnie 292 złr.); w miejscu jest towarzystwo zaliczkowe i tow. kredytowe. Północna część nazywa się *Zarudka*; w stronie wsch. leży grupa domów *Kuczkudyna* i folw. *Kudryczka*, a na południu grupa dom. *Łapajówka*.

Kościół parafialny pod wezw. św. Trójcy, zbudowany w r. 1841; parafię łacińską uposażył w r. 1633 Jakób Sobieski, ojciec króla Jana, wówczas krajczy koronny, zapisując równocześnie fundusz na zakład ubogich, którym zawiaduje miejscowy pleban. Do parafii tej należy 19 okolicznych wsi, z liczbą 2260 wiernych. Parafię gr. kat. uposażył również Jakób Sobieski; w miejscu są dwie cerkwie; obecnie murują nową wspaniałą cerkiew.

Szkoła etat. dwuklasowa, do której na 510 uzd. uczęszcza 140 dzieci, założoną została w r. 1856. Pow. ogr. szk. 14·68 ara i 1. hektar łąki. Jęz. wykł. polski i ruski.

Pierwszym założycielem zamku wśród rozległych stawów i moczarów nad Lipą, i pierwszym właścicielem przyległych obszarów był Mikołaj Świnka (za czasów Kazimierza W.). W r. 1476 zamek pomorzański miał wytrzymać oblężenie Tatarów. Małą garstką obrońców dowodził Świnka ¹⁾. Pomorzany przeszły następnie w posiadanie Sienińskich, z których Jan i Wiktoryn otrzymali w r. 1504 od króla Aleksandra pozwolenie na zamienienie tej osady z wsi na miasto. W r. 1630 nabył tę majątność ¹⁾ Jakób Sobieski i odbudował tamtejszy zamek. Majętność ta była tak zniszczoną, że Sobieski niektóre wsie, jak Bóbrczany, Machnowce i Wicyń, na nowo osadzać musiał. W r. 1636 przysłała na świat w Pomorzanach Anna, trzecia córka Jakóba i Teofili z Daniłowiczów Sobieskiej. — Jan Sobieski objawszy dobra pomorzańskie przybył tu w r. 1662 na czas dłuższy, zamek i miasteczko umocnił nowymi wałami, których ślady dotąd pozostały. W r. 1667 w czasie napadu Tatarów i Kozaków, miasteczko zostało spustoszone, ocalał tylko zamek. W r. 1672 zagony tatarskie zniszczyły znowu włości pomorzańskie, a hojny ich pan przeznaczył na zapomogi dla każdego mieszczanina 40 złp., a dla każdego włościanina po 20 złp.; nie mogąc sam przybyć wyprawił do Pomorzan Maryą Kazimirę, która zjechawszy tu z Katarzyną Radziwiłłową, siostrą Sobieskiego, rozdawała na rynku odzież i grosz ze swój prywatnej szkatuły. W r. 1675 zniszczyła ponownie

¹⁾ Stupnicki. Galicya Lwów 1849. str. 82.

¹⁾ Do dóbr pomorzańskich należały oprócz miasteczka, liczącego 150 domów wsie: Bohutyn, Turychów, Rozhadów, Kalne, Żabiu, Glinna, Złoczówka, Jezierna, Ławrykowce, Zarudzie, Korszyłów, Presowce, Choszcze, Kaplińce, Cecowa, Pohrebce, Chorostec.

Pomorzany, 40.000 horda tatarska, którą Jan III. wkrótce potem rozbił pod Lwowem; przybywszy do Pomorzany, w pogoni za uciekającym nieprzyjacielem, kazał mieszczan tutejszych wywieść pod konwojem do Brzeżan, aby tam w bezpieczeństwie zostawali, aż pokaż nie przyjdzie stosowna pora do odbudowania miasta. W r. 1681 gdy Pomorzany nową klęskę od Tatarów poniosły, przeznaczył król 20.000 złp. na wspomóżenie mieszczan. W r. 1685 nadał król przywilej, którym Pomorzany z miastami królewskimi Złoczowem i Żółkwią zrównał. W latach 1688, 1692 i po raz ostatni w r. 1695 bawił tu król wraz z dworem.

Zamek pomorzański zachował się dotąd w stanie mieszkalnym, ale wielokrotnie restaurowany i przebudowywany po zniszczeniu stracił dawną cechę. Myśliwski dworek Sobieskiego zbudowany w r. 1688 na „Guzowskięj górze,“ w lasach, na miejscu, dziś „Bracką pasieką“ zwaném, spalili Moskale i Sasi w r. 1707. Dzwon odlany ze spiżu działowego, dar Jana III, wzywa do dzisiaj z wieży kościelnęj wiernych na nabożeństwo i przypomina im nieśmiertelnego króla. ¹⁾

Statystyczne: L. ludn. 4605 a to: rk. 578, grk. 2070, izr. 1954 in. wyz. 3; umie czyt. 646. Obszar miasta = 3550 Ha. w 5815 parc. grunt. Gmina posiada: 1379·5 Ha. roli, 392 Ha. łąk. i ogr. 307 Ha. pastw. 105 Ha. lasu. Dochód = 7718 złr., podatek = 1624 złr. Dwór posiada: 212 Ha. roli, 155 Ha. łąk. i ogr. 47 Ha. pastw. 835 Ha. lasu (w str. zach. mieszanina buka, graba, osiki, brzozy, sporadycznie dąb). Dochód = 3989 złr.; podatek = 905 złr.

¹⁾ Według opisu Tatomira w Śladach kr. Jana III. Bliższe szczegóły w Kronice Pomorzańskięj opowiedzianęj przez Bronisława Zamorskiego Lwów 1867.

Presowce, (Zborów 4.) wieś, położona o 24 Km. na pld. wsch. Złoczowa, na lewym brzegu Małej Strypy (p. str. 22.), do której wpływa tu mała struga, nastająca w północnej stronie zabudowań. Rola czarnoziem; gosp. rolne pięciopolowe. Bydło i konie rasy krajowej, małe; sadów nie ma; pszczelnictwem zajmuje się kilku gosp., którzy posiadają około 200 pni. We wsi jest młyn wodny o 3 kamieniach i gm. kasa pożyczkowa, której kap. zakł. 783 złr. wzrósł do 947 złr. Porą zimową wyrabiają tu grube płótna na wory.

Par. łąc. i sąd pow. w Zborowie; par. gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa, założona w r. 1865, do której na 89 uzd. uczęszcza 70 dzieci, pielęgnuje drzewka owoc. Pow. ogr. szk. 28·77 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 712, a to: rk. 181, grk. 508, izr. 20, um. czyt. 31. Obszar wsi = 1040 Ha. w 2586 parc. grunt. Gmina posiada: 760 Ha. ziemi urodzajnej. Dochód = 3489 złr. podatek = 792 złr. Dwór 147 Ha. ziemi ur. i 97 Ha. lasu (w str. pñ. zach. mieszanina dęba, graba, brzozy i osiki). Dochód = 684 złr.; podatek = 155 złr

Przewłoczna z przysiółkiem **Bajmaki** także **Kobyle** zwanym, (Sokołówka 6.) wieś, położona na północnym krańcu powiatu w odległości 40 Km. od Złoczowa. Zabudowania wsi, której część północna nazywa się *Lasowce*, otaczają z trzech stron podmokłe łąki (miejsca wytrzebionych lasów). Gleba gliniasta i piaszczysta rodzi miernie żyto, pszenicę, jęczmień, owies i ziemiaki. Gosp. rolną prowadzą kilkupolową, a to w ten sposób, że na wszystkich zagonach, położonych w jednej stronie wsi, sieje każdy gospodarz jeden i ten sam gatunek zboża. Pszczelnictwem i sadownictwem zajmują się tylko wy-

jątkowo niektórzy mieszkańcy. Przysiółek Bajmaki leży wśród lasów, o 5 Km. na południu Przewłócznej. W tej miejscowości wyrabiają m a ż. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 327 złr.

Par. łąc. w Toporowie; gr. kat. w miejscu (przys. Bajmaki należy do par. gr. kat. w Sokołówce). Sąd pow. w Olesku.

Szkoła dotąd nieorganizowana istnieje od r. 1875. Na 140 uzd. uczęszcza 110 dzieci. Na ogr. szk. o pow. 28·77 ara, założono szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. w Przewłócznej 1144, w Bajmakach 206; na obsz. dw. 90; razem = 1440. Obszar wsi = 1998 Ha. (3472 morgów). Gm. posiada: 1148 morg. roli, 793 mrg. łąk. i ogr. 694 mrg. pastw. Czysty dochód = 3985 złr.; podatek = 903 złr. Dwór: 84 mrg. roli, 210 mrg. łąk. i ogr., 102 mrg. pastw. i 373 mrg. lasu. Dochód = 987 złr.; podatek = 192 złr.

Remizowce, (Złoczów 11.) wieś, położona na południu od sądu pow. w Złoczowie nad Złotą Lipą, która się tu na wzniesieniu 320 m. na staw rozlewa. Do stawu tego spływają wody trzema znaczniejszymi potokami: od zachodu potok ze Szpikłos (ramię *Zł. Lipy*, które lud *Łabazką* nazywa), od północy potok, uprowadzający wody z południowego stoku Woroniaków, które nastają z licznych źródeł na południowym obszarze wsi Woroniaki; od wschodu potok ze Snowicza. Okolica pagórkowata, położenie wysokie; grunta gliniaste nieprzepuszczalne, stąd mokre i zimne; gosp. rolne rozmaicie prowadzone, na obsz. dw. pięciopolowe. Włościanie pielęgnują sady, (przeważnie wiśnie i śliwy, mniej jabłoni i grusz); we dworze jest obszerny sad owocowy. Pszczelnictwem zajmuje się kilku gospodarzy. We wsi są dwa dobre młyny. Mieszkańcy trudnią się wyłącznie

rolnictwem; ledwie kilku wyrabia grube płótno, a niektóre kobiety zajmuje się wyrobem czepków. Na gruntach tutejszych są obfite pokłady gliny garncarskiej, mimo to nie ma tu garncarzy.

Par. łąc. w Pomorzanach, gr. kat. w miejscu.

Szkoła etat., założona w r. 1873, do której na 105 uzd. uczęszcza 73 dzieci. Na ogr. szk. o pow. 48·56 ara znajduje się szkółka drzew owoc. (20 szczep. i 60 płonek). Jęz. wykł. ruski.

W północnej stronie zabudowań, które leżą po prawym brzegu stawu, ciągną się pola „Koropczyk“ zwane, na których wyorują często kości ludzkie, długie noże, klucze i różne żelaziwa. Podanie niesie, że w tém miejscu była niegdyś wieś Koropczyk, którą Tatarzy do szczytu zniszczyli. Na drugim łanie były 3 mogiły, dziś rozrzucone i zaorane.

Wieś Remizowce, należała do dóbr Koniecpolskich. W r. 1682 przybył tu król Jan, aby obaczyć tę wieś, którą ówczesny jej właściciel Stanisław Koniecpolski wojewoda podolski, chciał dać kościołowi żółkiewskiemu w długach. (Tatomir Ślady).

Statystyczne: L. ludn. 1173, a to: rk. 76, grk. 1048, izr. 49; um. czyt. 152. Remizowce wraz ze Szpikłosami tworzą jedną gminę katastralną. Obie wsie zajmują 2890 Ha. obszaru, w 6836 parcelach grunt. Czysty dochód z gruntów gminnych w Remizowcach = 3377 złr.; podatek = 766 złr. Czysty dochód z gruntów dworskich w Remiz. = 836 złr.; podatek = 190 złr. W gm. i dworze liczono: 242 koni, 320 szt. bydła, 200 owiec, 160 szt. trzedy chl. i 150 pni pszczół.

Rozhadów, (Pomorzany 4.) wieś, położona przy gościńcu złoczowsko-brzeżańskim, o 30 Km. na pld. Złoczowa nad *Złotą Lipą*, do której wpływa tu z lew. brzegu pot. *Zwarycz*, i mała struga, nastająca na połudn.

wsch. wśród lasów, opodal leśniczówki. Zabudowania wiejskie leżą częścią po obu stronach gościńca, który z płn. ku połudn. wschodnią krawędzią doliny Zł. Lipy bieży, częścią nazach. krawędzi téjże doliny. Wschodnią część obszaru, o 100 metrów wyżej od doliny rzeki wzniesioną, pokrywa las *Błyszczawka* i *Werbów*, o drzewostanie mieszanym, przeważa jednak dębina; zachodnia, o wiele mniejsza część, jest również wzniesiona i częścią lasem okryta. Rola przeważnie gliniasta, nad rzeką moczarowata. Mieszkańcy zajmują się gorliwie pszczelnictwem, prowadząc je postępowo. We wsi jest młyn wodny i tartak; gm. posiada kasę pożyczkową z kap. 121 złr.

Par. łać. w Pomorzanach, gr. kat. w miejscu; cerkiew drewniana pod wezw. św. Parascewii. Sąd pow. w Zborowie o 17 Km.

Szkoła etat., założona w r. 1858, do której na 98 uzd. uczęszcza 86 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 71·93 ara i pasiekę. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 723 z tych: rk. 120, grk. 579, izr. 24; um. czyt. 184. Obszar wsi = 1672 Ha. w 2905 parc. Gm. posiada: 556 Ha. roli, 173·7 Ha. łąk. i ogr. 67 Ha. pastw. 17 Ha. lasu. Dochód = 2672 złr.; podatek = 1566 złr. Dwór: 8 Ha. roli, 10 Ha. łąk. i ogr. 13 Ha. pastw. 830·5 Ha. lasu. Dochód = 962 złr. podatek = 218 złr. W gm. liczono 113 koni, 335 szt. bydła, 104 owiec, 180 szt. trz. chlew. i 320 pni pszczół.

Rozwał i Sobolówka, (Białykamień 4.) wsie, położone w nizinie Bugu, o 19 Km. na płn. zach. Złoczowa, tworzą jedną gminę katastralną. Położenie równe, niskie, (wzniesienie części wschodniej sięga 248 metr., zachodniej 236 metrów n. p. m.); grunta częścią czarnoziem, częścią piaski, w części połudn. mokrawiny i bagna; zach. i półn. zach. część obszaru pokrywa las mieszany (grab, brzoza,

osika, olcha, miejscami dąb, a na piaskach sosna). Bug płynie połudn. zach. częścią obszaru w kier. półn. zach. do Sobólówki, skąd zwraca się ku zachodowi. W Rozwazu nastają dwa potoki: jeden wypływa z tak zwanój „Bezodni,” drugi bierze początek na mokrawinach w stronie wsch. zabudowań. Potoki te łączą się, tworząc obok zabudowań dworskich mały stawek, z którego płyną jedną strugą ku Sobolówce, gdzie obok młyna *Na łozach* zwanego, wpływają z pr. brz. do Bugu. Mieszkańcy zajmują się przeważnie gosp. rolną, pielęgnują sady, a kilku gosp. posiada małe pasieki. W Rozwazu jest młyn wodny o 2 kamieniach ze stępą do prosa.

Sobólówka, położona w odległości 2 Km. na zach. Rozwaza, jest małą kolonią niem., która stanowi osobną gminę administracyjną. Koloniści prowadzą starannie gosp. rolną, posiadają dobrze utrzymane konie i bydło, i są dość zasobni. Ludność Sobólówki wynosi 105 mieszk. z których jest 26 obrz. rz. kat., 64 wyzn. ewang. i 15 izrael.; umie czytać 59.

Par. łąc. i sąd pow. w Olesku; par. gr. kat. w Podlesiu; w miejscu jest cerkiew pod wezw. św. Michała.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1866. Na 93 uzd. uczęszcza 65 dzieci. Na ogr. szk. o pow. 68·33 ara, założono szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski i polski. W Sobolówce jest szkoła wyznianowa ewang. od r. 1868, do której na 61 uzd. uczęszcza 50 dzieci. Jęz. wykł. niemiecki.

Statystyczne: L. ludn. 759, a to: rk. 235, grk. 492 izr. 32; um. czyt. 118. Obszar wsi wraz z Sobolówką = 1630 Ha. w 2518 parc. grunt. Połowę obszaru, a to: 470 Ha. lasu, reszta gr. orne, łąki i pastw. posiada rz. kat. prob. w Olesku (jako dwór).

Czysty dochód: w gminie Rozważu = 3153 złr.; podatek = 597 złr. w gm, Sobolówka = 458 złr.; podatek = 80 złr.; we dworze = 1503 złr.; podatek = 330 złr.

Ruda kołtowska, (Sassów 6.) mała wioska, położona wśród lasów, na południowym stoku *Łysiej góry* (374 m.), nad rz. Bugiem, który rozlewa się tu na staw na wzniesieniu 280 m. We wsi jest młyn (własność dworu).

Par. łąc. w Sassowie, gr. kat. w Kołtowie; sąd pow. w Złoczowie o 17 Km.

Statystyczne: L. ludn. 243, a to: rzk. 181, grk. 51, izr. 11. Ruda stanowi z Kołtowem jedną gm. katastralną. We wsi liczono 24 koni, 73 szt. bydła i 37 szt. trz. chlew.

Ryków, (Płuhów 5.), wieś, położona przy gościńcu złoczowsko-brzeżańskim, o 13 Km. na pld. wsch. Złoczowa, na południowej wyniosłości Woroniaków, które wznoszą się w stronie zachodniej zabudowań do 422 metrów n. p. m. Część północną obszaru pokrywa las mieszany. Z kilku źródeł, bijących we wsi, bierze początek *Mała Strypa*, której wody uprowadza rów *Koubani* ku Sławnie (p. str. 22). Rola czarnoziem i glinka. Bydło we dworze rasy holenderskiej, we wsi krajowej. Sady pielegnowane; pszczelnictwem zajmuje się dwór i kilku gospodarzy. We wsi jest gorzelnia. Gm. posiada kasę pożyczkową z kap. zakł. 121 złr.

Par. łąc. Pomorzany; gr. kat. w miejscu. Sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła etat., założona w r. 1856, do której na 96 uzd. uczęszcza 82 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 87·4 ara. Jęz. wykł. ruski.

Niegdyś był tu zamek, z którego pozostałe ruiny zowie lud „Horodyszcze.“ Zamek zburzyli Tatarzy, w czasie wojen za Jana Kazimierza.

Statystyczne: L. ludn. 748 a to: rk. 20. gk. 694, izr. 34; um. czyt. 91. Obszar wsi = 1690 Ha. w 2942 parc. grunt. Gm. posiada: 626 Ha. roli, 83 Ha. łąk. i ogr. 7 Ha. pastw. 62 Ha. lasu. Dochód = 1872 złr.; podatek = 425 złr. Dwór: 392 Ha. roli, 53 Ha. łąk. i ogr. 8 Ha. pastw. 422 Ha. lasu. Dochód = 1930 złr.; podatek = 438 złr.

Sassów właściwiej *Sasów*, miasteczko, (urząd pocztowy i apteka), położone przy gościńcu złoczowskobrodzkim, o 8 Km. na pñ. wsch. Złoczowa, w pięknej uroczej okolicy nad rz. Bugiem. Zabudowania miasteczka, leżą gromadnie z obu stron gościńca, na płaszczyźnie o ehliptycznej formie, którą otaczają o 100—150 metrów wyższe wzgórza, okryte lasem bukowym i grabowym, a ciągnące się wzdłuż doliny Bugu małymi oderwanymi grupami, na kształt strażnic, jakby umyślnie ręką człowieka ustawionych. Wzgórza te skupiają się w stronie północnej, przed Podhorcami, a zwarłszy się w jednolity łańcuch, wznoszą się do wysokości 415 metrów n. p. m. (p. str. 12.). Bug przepływa północną część obszaru, a wijąc się linią krętą ze wschodu (od Rudy kołtowskiej) ku zachodniowi (do Uśni), przyjmuje w obrębie Sasowa z lew. brz. potok bez nazwy, nastający na folw. *Kalinka* (w pñd. wsch. stronie Sasowa), a z pr. brz. potok *Spinoche*, który nastaje w obrębie Poboczy, w lesie Stawki zwanym, u stóp góry *Zelenyj horb*. Koryto Bugu oddziela właściwe miasteczko od zakładu wodoleczniczego i położonego obok parku. Do środka parku wpuszczono wody potoku *Bużek oleski* zwanego, który zalewa rodzaj sadzawki, przeciętej kilkoma wyspami i kanałami. Na całej płaszczyźnie, pokrytej w części

lasem szpilkowym, przeważa gleba piaszczysta i romuszowata, miejscami czarnoziem i glina, nadająca się do wyrobów garncarskich. Główném źródłem zamożności mieszkańców Sasowa jest rozwijający się nader pomyślnie przemysł rękodzielniczy, ziemia bowiem piaszczysta i w ogóle nieurodzajna nie zaspakaja nawet miejscowych potrzeb; stąd też gosp. rolna, jako uboczne zajęcie mieszkańców, nie rozwija się pomyślnie. Dwór i kilku gospodarzy zajmują się uprawą chmielu. Bydło i konie rasy krajowej dobrze utrzymane. Pszczelnictwem zajmuje się kilkudziesięciu gospodarzy. Sadów nie ma. Z przemysłu miejscowego podnieść należy przede wszystkim istniejącą za Sasowem niedaleko zakładu kąpielowego, fabrykę papieru cygaretowego która się znakomicie rozwija. Bezpośrednia i pośrednia robota fabryczna zatrudnia wielu robotników, dostarczając tymże obfitego zarobku i wpływa nie tylko na podniesienie dobrobytu mieszkańców, ale przyczynia się wiele do rozwoju przemysłu rękodzielniczego. Stąd też znajdujemy w Sasowie znakomitych kowalów i stelmachów, których wyroby, a szczególnie wózki węgierskie słynne są nie tylko w bliższej, ale i w dalszej okolicy. Drugim ważnym źródłem dochodu jest garncarstwo, któremu oddają się niemal wszyscy mieszkańcy przedmieścia, części Bór zwanój i sąsiedniej wsi Uszni. Każda chata jest tu zarazem pracownią garncarską, pracuje wszakże w niej nie cała rodzina, ale tylko jedna osoba, reszta oddaje się zwykłym zajęciom rolnym i gospodarczym. Garncarz taki siedzi w izbie nad lepieniem garnków, misek i t. p. tydzień lub dwa tygodnie; drugie dwa tygodnie upływa na wypaleniu, rozgatunkowaniu i spakowaniu wyrobu, w celu zbycia takowego we wioskach okolicznych i sąsiednich powiatów, bądź za pieniądze,

baż drogą wymiany. Dobry garncarz zarabia miesięcznie do 10 złr., co na jedną chatę, wynosi rocznie około 100 złr. Wreszcie trudnią się niektórzy bednarstwem, si-tarstwem, wyrobem łyżek i tkactwem. Izraelici wyra-biają srebrem i złotem tkane *talesy*, i trudnią się laniem świec łożowych. Opodatkowanych przemysłowców jest w Sasowie: 10 szewców, 9 kowali, 10 rzeźników, 7 stel-machów, 6 garncarzy, 3 piekarzy, 5 stolarzy, ślusarz, rymarz, murarz, mechanik, 2 rzeźbiarzy (pomniki z ka-mienia), 2 grzebieniarzy, złotnik, bednarz i garbarz. Handel w ręku izraelitów: 14 kramów, 14 handlarzy zbożem, 6 handl. mąką, inni prowadzą handel szmatami, naczyniem fajansowem, przedzą, bydłem, żelazem i skórą. W stronie wschodniej, w odległości 2 Km., leży nad Bugiem t. z. *Zofiówka*, gdzie znajduje się gorzelnia i małych rozmiarów piarnia, poruszana siłą wody i ograniczająca się tylko wyrobem bibuły. Gmina po-siada kasę pożyczkową, założoną w r. 1864 staraniem ś. p. ks. Aleksandra Korczyńskiego, której kapitał po-czątkowy 1008 złr. wzrósł do 4397 złr.

Par. łac. uposażył Jan Daniłowicz, wojewoda ruski, który wybudował kościół przed r. 1628. Dzisiejszy ko-ściół murowany, wzniesiono w r. 1868. Do par. należy 10 włości z liczbą 3000 wiernych. Par.gr. kat. w miejscu cerkiew drewn. pod wezw. Przemienienia Chr. Pana. Sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła dwuklasowa istnieje od r. 1853. Na 395 ozd. uczęszcza 145 dzieci. Pow. ogr. szk. 8·5 ara. Jez. wykł. polski.

Założycielem Sasowa był Jan Daniłowicz wojewo-da ruski, który około r. 1615 założył na gruntach swój dziedzicznój wsi, Komorowa miasteczko, które od klej-

notu *Sas* (którym się rodzina Daniłowiczów pieczętowała,) Sasowem nazwał ¹⁾) Dla nowo założonego miasteczka wyjednał tenże w r. 1615 u króla Zygmunta III. przywilej, mocą którego miasteczko to obdarzone zostało samorządem i poddane prawu magdeburskiemu, z zastrzeżeniem praw, przynależnych dziedzicowi i jego następcom. Przywilej wymienia również korzyści z założenia miasteczka wynikające, podnosząc nietylko względy handlowe, ale i szlachezny cel założyciela, który przeznaczył je głównie ku obronie siedzącego na szlaku tutejszym ludu. W r. 1637 przeszedł Sasów w posiadanie Sobieskich (porówn. Olesko str. 138), którzy wydali ponowny przywilej, mianując „Sławetnego Sebastjana Bujnowskiego,” który własną pracą miasteczko to osadzał, wójtem dożywotnim. Odtąd przez lat 37 zażywali mieszkańcy Sasowa wczasu i spokoju, a prowadząc handel miodem i rybami, przyszedli do znacznej zamożności, wskutek czego miasteczko się znacznie podniosło, i wzbogaciło. Na początku r. 1675, w czasie wojny tureckiej, napadły hordy tatarskie na Sasów, a zdobywszy mały lecz obronny zamek, zniszczyły i złupiły miasteczko do szczytu. Niezwłocznie potem, przybył tu Jan III, i wydał stąd w dniu 10 maja 1675 r. najsurowszy rozkaz do wszystkich komend wojskowych, aby żaden z przechodzących pułków nie ważył się tu „stawać, noclegów, popasów odprawować, ani eksakty pobocznych wyciągać.“ W r. 1682 bawił tu król Jan III, który dość często w lasach tutejszych polował. Od Sobieskich przeszedł

¹⁾ Skąd weszło w zwyczaj, rozpowszechnione dziś pisanie nazwy Sasów przez ss, niewiadomo; sądzę jednak, że drugie s jest nabytkiem wcale niepotrzebnym, bowiem herb Sas, nie pisze się Sass, a stąd nie należałoby pisać Sassów lecz Sasów.

Sasów do Radziwiłłów, następnie do hr. Starzeńskich, których staraniem stanął pałac, i wspaniały park, dziś obok zakładu wodoleczniczego leżący. Do dziś pozostały tylko ślady wałów obronnych, którymi niegdyś miasto było otoczone, niektóre przywileje, zachowane w oryginałach w skarbcu urzędu gminnego. Na *Starykach* (przedmieście Sasowa) jest studnia, zwana do dziś *królewska*, w której, jak niesie podanie, Jan III zwykł był pijać wodę, podczas pobytu w Sasowie; w południowo-wschodniej stronie, wznosi się góra „Horodysko“ (387 m.); podanie niesie, że miała tu stać dawniej cerkiew. Na górze tej pokrytej lasem wznosi się dziś kilka chat, i widać dokładnie ślady wałów. Nazwa wskazywałaby, że tu był zameczek, którego śladów gdzieindziej nie ma¹⁾

Statystyczne: L. ludn. 3428 a to: rk. 736, grk. 738, izr. 1945, in. wyz. 9; umie czytać 564. Obszar miasteczka = 2467 Ha. w 3390 parc. grunt. Gm. posiada: 629 Ha. roli, 249 Ha. łąk i ogr. 100 Ha. pastw. i 23 Ha. lasu. Czysty dochód = 3985 złr.; podatek = 660 złr. Dwór posiada: 86 Ha. roli, 52 Ha. łąk i ogr. 57 Ha. pastw., 1100 Ha. lasu. Dochód = 2376 złr.; podatek = 330 złr. W gm. i dworze liczono 160 koni, 460 szt. trz. chl. i 770 pni pszczoł.

Ścianka, (Gołogóry 4.) wieś, położona o 15 Km. na zach. od sądu pow. w Złoczowie, na płdn. zach. sto-

¹⁾ Na mapce pow. złoczowskiego, wydanej staraniem Rady szk. okręg., umieszczono datę bitwy stoczonej tu w r. 1633 prawdopodobnie za Stupnickim, który w geografii Galicyi Lwów 1849, str. 82 pisze: „Miasteczko jest w dziejach kraju pamiętne klęską Tatarów r. 1633.“ Data ta jednak nie odnosi się do tej miejscowości, bo- wiem w tym roku odniósł Koniecpolski świetne zwycięstwo nad Tatarami pod **Sasowym Rogiem** na Mołdawie a na Rusi ważniejszych potyczek wówczas wcale nie było. Porównaj Szujski: *Dzieje Polski* T. III str. 271.

ku ciągnących się stąd Woroniaków. Woda wytryskująca w trzech źródłach spływa w moczarowatą nizinę, łącząc się z *Gołogórką*. Rola w nizinie czarnoziem, na zboczu gór glinka i wapień. Mieszkańcy pielęgnują sady owocowe i zajmują się przeważnie uprawą roli. Kilku gospodarzy posiada małe pasieki. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 256 złr. Par. łąc. w Gołogórach; gr. kat. w miejsu.

Szkoła filialna, założona w r. 1859, do której na 73 uzd. uczęszcza 56 dzieci, posiada na małym ogródku szkółkę drzew owoc. i pasiekę o 18 pniach (własność nauczyciela). Jęz. wykł. polski i ruski.

Statystyczne: L. ludn. 490 a to: rk. 204, grk. 274, izr. 12; um. czyt. 104. Obszar wsi = 881 Ha. w 2574 parc. grunt. Gmina posiada. 339 Ha. roli, 16 Ha. łąk i ogr., 233 Ha. pastw. Dochód = 1803 złr.; podatek 237 złr. Dwór (klasztor OO. Dominikanów w Podkamieniu): 11.5 Ha. gr. orn. i 259 Ha. lasu Dochód = 611 złr.; podatek 124 złr.

Serwiry lub *Serwiry*, (Jezierna 10.) wieś na wyżynie podolskiej, położona w okolicy bezleśnej, pagórkowatej o 33 Km. na pld. wsch. Złoczowa, na lewym brzegu *Woszówki* (także *Gniłą* zwaną, p. str. 24.2.) Rola czarnoziem zimny, rodzi obficie na słomę, mniej na ziarno. Sadów nie ma; pszczelnictwem zajmuje się ledwie kilku gospodarzy, a przemysł domowy ogranicza się na wyrobach płótna.

Par. łąc. w Jeziernie, gr. kat. w miejsu; sąd pow. w Zborowie.

Szkoła etat. istnieje od r. 1865. Na 104 uzd. uczęszcza 60 dzieci. Pow. pola szkoln. 14.38 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 463, a to rk. 57, grk. 395, izr. 11, um. czyt. 53. Serwiry tworzą wraz z Jackowcami jedną gminę katastralną (patrz str. 84). W gm. i dw. liczono: 140 koni, 170 szt. bydła 150 owiec, 90 szt. trz. chlew. i 22 pni pszczoł.

Skniłów, (Krasne 6.) wieś o 24 Km. na płn. zach. od sądu pow. w Złoczowie, położona w nizinie nad rz. *Gołogórką*. Na północy styka się z wioską Olszanką, na południu t. z. *Szydłowska dolina* oddziela Skniłów od Bortkowa. We wschodniej i zachodniej części grunta orne czarnoziemne, na których udają się dobrze wszelkie płody polne. Sadownictwo pielęgnowane: dwór i miejscowy pleban posiadają obszerne sady owocowe, tudzież kilku gospodarzy, z których dwaj mają sady większe. Bydło i konie własnego chowu; bydło przeważnie rasy podolskiej, o siwej maści i krótkich rogach; konie rasy podolskiej. We dworze bydło częścią rasy tyrolskiej, berneńskiej i holenderskiej, częścią mieszaną z krajową. Pszczelnictwo nie rozwija się pomysłnie; ledwie kilku gospodarzy posiada małe pasieki w kraglakach. W miejscu jest młyn wodny o 2 kamieniach ze stępą do prosa. Mieszkańcy zajmują się tkactwem, wyrabiając na zwykłych warstatach grube płótna, z których szyją t. z. płótnianki (letnią odzież mężczyzn i kobiet). Szewstwem trudni się 3, a kowalstwem 1 mieszkaniec. Drobnny handel w ręku izraelitów. Gmina posiada kasę pożyczkową z kapitałem 371 złr.

Par. łąc. w Glinianach; gr. kat. w miejscu.

Szkoła filialna istnieje od r. 1861. Na 102 uzd. uczęszcza 86 dzieci. W szkółce drzewek, założonej na ogródku o pow. 7·19 ara, znajduje się 35 szczepek i 90 płonek. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 626 a to: rk. 56, grk. 537, izr. 33; um. czyt. 12. Obszar wsi = 964 Ha. w 1213 parc. grunt.

Gm. posiada: 316·5 Ha. roli, 230·6 Ha. łąk i ogr., 24 Ha. pastw. Dochód = 2794 złr.; podatek = 321 złr. Dwór: 170 Ha. roli, 66·7 Ha. łąk i ogr. 86 Ha. pastw., 49 Ha. lasu. Dochód = 1210 złr., podatek = 275 złr. W gm. i dw. liczone: 138 koni, 290 szt. bydła, 20 szt. trz. chl. 138 pni pszczół.

Skwarsawa, (Kniaże 7.) najludniejsza wieś w powiecie, położona w nizinie Bugu, między rzeczkami Złoczówką, a Gołogórką, w okolicy bezleśnej o 15 Km. na pñ. zach. od sądu pow. w Złoczowie. Wieś przepływają dwa potoki, wypływające z moczarów w okolicy Kniaża i Boniszyna, które w Ostrowczyku wpadają do Złoczówki. Złoczówkę, płynącą półn. zach. częścią obszaru zwą tu: *Nową rzeką*. Rola czarnoziem z pokładem wapiennym, miejscami margiel kredowy. Gosp. rolne w gminie płodozmienne, na obszarze dworskim sześciopolowe. Chów bydła i koni rasy krajowej. Obszar dworski i majątniejsi gospodarze mają bydło rasy holenderskiej i konie roslejsze. Sadów nie pielęgnują, jednak w ogrodach warzywnych obok chat, ma każdy gospodarz kilka śliw, jabłoni lub grusz. Pszczelnictwem zajmuje się kilkudziesięciu gospodarzy w małym rozmiarze; pleban miejscowy i nauczyciel posiadają większe pasieki w ulach ramowych. We wsi jest młyn wodny o 2 kamieniach. Mieszkańcy oddają się niemal wyłącznie gospodarce rolnej, mała tylko część oddaje się tkactwu, wyrabiając zwykłe płótna domowe. Gm. posiada kasę pożyczk. z kap. zakł. 100 złr.

Par. łąc. w Białymkamieniu; par. gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa, założona w r. 1856, do której na 300 uzd. uczęszcza 171 dzieci, posiada na ogr. o pow. 18·18 ara szkółkę drzewek, w której jest przeszło 100 szczepek i 200 płonek. Każdego roku pewną częścią szczepek obdziela nauczyciel starszą młodzież. Jez. wykł. ruski.

W r. 1673 w dniu 8. (5) października, odbył tu król Michał Korybut Wiśniowiecki przegląd 40.000 armii, zbierającej się na wyprawę chocimską, w obecności Sobieskiego¹⁾

Statystyczne: L. ludn. 1967 a to: rk. 399, grk. 1521, izr. 44; umie czyt. 362. Obszar wsi = 1960 Ha. w 5567 parc. grunt. Gmina posiada: 954 Ha. roli, 395 Ha. łąk i ogr., 112 Ha. pastw. Dochód = 7802 złr.; podatek = 1457 złr. Dwór posiada: 204 Ha. roli, 45 Ha. łąk i ogr., 84 Ha. pastw., 27 Ha. lasu. Dochód = 2016 złr.; podatek = 382 złr. W gm. i dw. liczone: 530 koni, 890 szt. bydła, 240 szt. trz. chl., 315 pni pszczół.

Stawna, (Płuhów 5) wieś o 17 Km. na płd. wsch. Złoczowa, położona nad Małą Strypą (p. str. 23. 2.) w okolicy bezleśnej, równej do 400 m. wzniesionej. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie potoku (351 m. n. p. m.) Rola glinka; z płodów polnych sieją przeważnie jęczmień i owies. Chów bydła rasy krajowej; sadownictwo i przemysł dom. nie rozwinięte; pszczelnictwem zajmuje się tylko dwór (około 100 pni).

Par. łać. w Pomorzanach gr. kat. w miejscu; cerkiew drewniana, w której znajduje się obraz N. P. M. słynący cudami. Sąd. pow. w Zborowie, o 13 Km.

¹⁾ Tatomir w Śladach na str. 91, odnosi ów przegląd do Skwarzawy w pow. żółkiewskim, Szujski: Dzieje Polski T. IV. str. 47, pisze jednak: „Obóz koronny zatoczono pod Złoczowem, litewski pod Beresteczkiem. Król dnia 28. września stanął we Lwowie, 5. paźdz. odbył przegląd koronnego wojska pod Glinianami.“ Stupnicki w Historii Galicji str. 156 pisze: „W obozie atoli pod Skwarzawą, koło Glinian, odbywszy przegląd do 40.000 zebranego wojska został dotknięty chorobą i t. d.“, z czego możnaby wnosić, że przegląd wojsk koronnych odbył się pod Skwarzawą w pow. złoczowskim, témbardziej że w pow. żółkiewskim leży: Skwarzawa nowa, i Skwarzawa stara.

Szkoła fil. założona w r. 1868, do której na 68 ozd. uczęszcza 50 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 57.5 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 499; a to rk. 60, grk. 423, izr. 11; um. czyt. 76. Obszar wsi = 898 Ha. w 1437 parc. Gm. posiada: 490 Ha. ziemi urodz.; dochód z téjże = 1307 złr.; podatek = 201 złr. Dwór posiada 376 Ha. ziemi; dochód = 891 złr.; podatek 138 złr.

Snowicz, (Złoczów 9.) wieś na południowym stoku Woroniaków, w okolicy pagórkowatej, wzniesionej od 394 — 422 metrów n. p. m. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie potoku, który wypływa w Krasnosielcach, a przepłynąwszy Snowicz wypływa w Remizowcach do stawku na Zł. Lipie. Grunta przeważnie gliniaste, miejscami torf; gosp. rolne płodozmienne bez pozostawiania ugorów. Bydło i konie małe, źle utrzymane, hodują owce i trzodę chlewną. Sadów nie ma; pszczelnictwem zajmuje się ledwie kilkunastu gospodarzy. W miejscu jest dobrze urządzony browar fabryczny i gorzelnia. Z rzemiosłu, 3 kowali i stelmach. Handel drzewem, jajami, przedziwem w ręku izraelitów. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 127 złr.

Par. łać. w Pomorzanach; gr. kat. w miejscu; cerkiew pod wezw. św. Mikołaja. Sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła etatowa założona w r. 1865. Na 200 ozd. uczęszcza 88 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 1708, a to. rk. 51, grk. 1570, izr. 87; um. czyt. 138, Obszar wsi = 3126.7 Ha. w 6833 parcelach. Gmina posiada: 1279 Ha. roli, 538 Ha. łąk i ogr., 92 Ha. pastw., 16 Ha. lasu. Dochód z gruntów = 5592 złr.; podatek = 1270 złr. Dwór posiada: 410 Ha. roli, 112 Ha. łąk i ogr., 69 Ha. pastw., 504.7 Ha. lasu (miaszany). Dochód = 2452 złr.; podatek = 557 złr. W gm. i dw. liczono: 410 koni, 660 szt. bydła, 350 owiec, 300 sztuk trz. chlewn., 100 pni pszczoł.

Sobolówka, patrz Rozważ.

Sokołówka, miasteczko z siedzibą urzędu pocztowego, o 39 Km. na północ Złoczowa, położone w okolicy równej piaszczystej, po lewym brzegu lewego ramienia Styru (p. str. 32), który płynąc wschodnią częścią obszaru, opodal zabudowań, rozlewa się na wąski, podługowaty staw, ciągnący się od przedmieścia *Podskół*, do grupy domów *Sokoł* zwaną (w kierunku z południa ku północy). W stronie półn. i półn. wsch. leży las, przeważnie sosnowy; na południu mokre łąki *Wielki Ostrów* zwane, a na zachodzie grunta orne, przeważnie piaszczyste, na małej tylko przestrzeni glina i czarnoziem nieco wyżej położone. Sadownictwem zajmują się tylko niektórzy mieszkańcy, natomiast rozwija się nader pomysłnie uprawa chmielu. Z przemysłu dom. najbardziej rozwiniętym jest tkactwo i bednarstwo. Opodatkowanych rzemieśln. jest 6 kowali, 6 krawców, rzeźnik, ludwisarz, 2 szewców i bednarz. Handel bydłem i końmi w rękę izraelitów; w miasteczku istnieje 20 kramów z towarami mieszanymi. Co drugą środę odbywają się w Sokołówce nader ożywione targi na zboże, bydło, konie i nierogaciznę, na które przyjeżdżają kupcy z miast sąsiednich, i ludność sąsiednich wsi i miasteczek.

Par. łac. w Toporowie; gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Olesku, o 15 Km.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1858. Na 402 uzd. uczęszcza 130 dzieci. W szkółce drzewek, założonej na ogr. o pow. 3·6 ara, jest 30 szczep i 80 płonek. Jęz. wykł. ruski i polski.

Miejscowość ta pamiętna śmiercią Stefana Czarnieckiego, który wskutek otrzymanej rany, przy zdobyciu Stawiszcz (w grudniu 1664), zmuszony był przed-

siewziąć, w końcu Stycznia 1665 r. ciężką podróż, z majątku swego na Ukrainie, gdzie próbował leczyć się, ku Lwowu. W drodze otrzymał Czarniecki w dniu 4. lutego, list króla Jana Kazimierza i przywilej na buławę połączoną koronną po hetmanie Lubomirskim. Śmierć hetmana zaszła w Sokołówce w poniedziałek 16. lutego 1665 r. opisuje Szajnocha w Szkicach hist. T. III. str. 234 i 235 następnie: „O milę za Brodami, na dawnym trakcie lwowskim, leżało i leży ubogie miasteczko Sokołówka. Była ona już wówczas osadą miejską, lecz bądź to dla jej skromnego widoku, bądź też z niewiadomości mniemano ją czasem wioską. W każdym razie nie było potrzeby ani możliwości, zatrzymywać się z chorym w biednej mieścinie. Lubo więc choroba coraz widoczniejszém groziła niebezpieczeństwem, kazał się hetman złożyć na nosze, i puszczono się w drogę do Lwowa. Była to niedziela, dnia 15 lutego. Ale już za miasteczkiem okazało się niepodobieństwo dalszego pochodu zasypaną śniegami drogą, wśród zwyczajnych o téj porze zamieci. Każdy krok naprzód narażał chorego na zabójcze uderzenia wichrów ze śniegiem, i on sam coraz bardziej wątpił na siłach. Każdej chwili mógł oddać ducha, skonać wśród burzy zimowej w polu niepocieszony błogosławieństwem ostatniem. Przyszło rozstać się z myślą dowiezienia umierającego do Lwowa, i przynajmniej dachu do skonania mu pragnąc, wrócić nazad pod pierwszą lepszą strzechę miasteczka. Nie było już czasu szukać najdogodniejszego schronienia, lecz musiano w najbliższe pospieszać progi. Jakaś uboga chata miasteczka otworzyła się ostatnim przytułkiem bohaterowi. Tylko kilka osób z orszaku mogło zmieścić się przy hetmanie, reszta miała stanąć w domkach pobliskich. Tamże i ulubionemu rumakowi hetmańskiemu tymczasowe gotowano schronienie. Ale na-

wet w przedchwili zgonu nie zdołał hetman rozstać się z wiernym towarzyszem tyłu wypraw zwycięskich, i kazawszy przywołać masztalerza, zalecił mu najtroskliwszą pamięć o koniu. Wprowadzono go do téj samej chaty, co pana, i ustawiono w sieni przy żłobie. A wierny tarrant jakby rozumiał co się dzieje, widocznemi znakami żalu odwzajemniał przychyłość pańską. Gdy chorego w głównej komorze chaty złożono, koń nie chciał nic jeść ani pić, nogami w ziemię bijąc wzdychał i jęczał a na wchodzących oglądał się jakby stworzenie rozumne.

W świetlicy tymczasem uroczysta odbywała się scena. Czując się bliskim zgonu, zawezwał hetman księdza Agapita Dąbrowskiego, swego od lat wielu kapłana. Po spowiedzi polepszyło się hetmanowi. Jeszcze do dnia jutrzejszego snuć się miała słaba nitka żywota. Zdala od świata i rodziny, zdala od pola sławy i zwycięskich sztandarów, wśród modłów i cichego oczekiwania kilku towarzyszków rycerskich — minęła bohaterowi ostatnia smutna noc w Sokołowce. Nazajutrz w poniedziałek odprawił ksiądz Agapit mszę ranną i dał wiatyk choremu. Tyleż jedynie było mu potrzeba jeszcze na ziemi. Wkrótce po przyjęciu komunii św. skonał. Za hetmanem zaś poszedł niebawem i wierny rumak. Poczul śmierć pańską i „upadłszy stękając zdechł — nie chcąc innego cierpieć jeźdźca.“ Zwłoki hetmana odwieziono stąd wpierw do Warszawy, gdzie odprawiono około 8 marca 1665 r. nabożeństwo pogrzebowe z wszelkimi należnymi zaszczytami, a następnie złożono je w rodzinnej wiosce Czarnicy (w sandomierskiem). Opodal miasteczka znajduje się wzgórek, na którym niegdyś miał stać mały zamek.

Statystyczne: L. ludn. 2229. Obszar miasteczka = 1920 Ha. (3335 morgów). Gm. posiada: 1069 mrg. roli, 556 mrg. łąk i ogr., 479 mrg. pastwisk. Czysty dochód = 3624 złr.; poda-

tek = 380 złr. Dwór posiada: 282 mrg. roli, 28 mrg. łąk i ogr. 186 mrg. pastw., 619 mrg. lasu. Dochód = 1058 złr.; podatek — 206 złr.

Stronibaby, (Krasne 5.) wieś, położona na północno zachodniej granicy powiatu, w odległości 30 Km. od sądu pow. w Złoczowie, nad rz. Bugiem. Położenie zupełnie równe grunta żyzne czarnoziemne; gosp. rolna we dworze wzorowo prowadzona. Chów bydła i koni staranny; we dworze było rasy holenderskiej i berneńskiej. Sadownictwo pielęgnowane; dwór posiada obszerny, starannie utrzymany sad. We wsi jest gorzelnia i dobry młyn wodny o kilku kamieniach. Mieszkańcy oddają się przeważnie gosp. rolniej, są zasobni i gospodarni. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 272 złr.

Par. łąc. w Busku; gr. kat. w sąsiednim Uciszkanie; w miejscu jest cerkiew drewn.

Szkoła etatowa, istnieje od r. 1867. Na 84 uzd. uczęszcza 78 dzieci. Pow. ogr. szk. 72 ary. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L, ludn. 663 a to; rk. 135, grk. 511, izr. 17; um. czyt. 136. Obszar wsi: 1757 Ha. w 1555 parc. Gm. posiada. 1040 Ha. ziemi urodz., z której dochód = 2899 złr.; podatek = 423 złr. Dwór posiada: 564 Ha. ziemi ur. i 130 Ha. lasu; czysty dochód = 2238 złr.; podatek = 360 złr.

Strutyn, (Złoczów 6.) wieś we wschodnio południowej stronie Złoczowa, nad rz. Złoczówką, która tworzy przedewszystkiem staw na przestrzeni 30 hektarów. Zabudowania wiejskie leżą po lewym brzegu Złoczówki w stronie pld. wsch. tychże, leży (t. z. Kiejków grupa domów i leśniczówka). W tém miejscu wpływa do Złoczówki mała struga, nastająca w stronie wschodniej u stóp gór *Kozakowej* i *Bochenkowej*. Rola: romusz, glinka,

a miejscami piasek. Obsz. dw. zajmuje się uprawą chmielu. Bydło i konie we wsi liche, we dworze bydło rasy holenderskiej. Sadownictwo nie rozwija się, choć są małe sady przeważnie śliwowe. Pszczelnictwem zajmuje się ledwie 3 gospodarzy. Przem. dom. nie rozwinięty. W miejscu jest gorzelnia.

Par. łąc. i sąd pow. w Złoczowie; gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa, założona w r. 1856, do której na 96 uzd. uczęszcza 50 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 21.5 ara i pasiekę szkolną. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 711 a to: rk. 148, grk. 496 izr., 63 in. w. 4. Obszar wsi = 1461 Ha. Gm. posiada: 356 Ha. roli, 134 Ha. łąk i ogr., 222 Ha. pastw., 11 Ha. lasu. Dochód = 2824 złr.; podatek = 517 złr. Dwór: 288 Ha. roli, 79 Ha. łąk i ogr., 78 Ha. pastw., 239 Ha. lasu. Dochód = 1967 złr.; podatek = 377 złr.

Szpikłosy, (Złoczów 12.) wieś, położona w pobliżu Remizowiec p. str. 166.) nad *Złotą Lipą*, której źródła leżą w półn. zach. stronie wsi (lud zwie ją *Łabazką*). Mieszkańcy posiadają sady śliwowe, i zajmują się garncarstwem, który to rodzaj przemysłu dom. pomyślnie się rozwija. W Szpikłosach nie ma gliny garncarskiej, a dostarczają jej obficie sąsiednie Remizowce, w których nie ma garncarzy.

Par. łąc. w Pomorzanach, gr. kat. w Remizowcach; sąd pow. w Złoczowie; w miejscu jest cerkiew drewniana.

Szkoła fil. założona w r. 1872, do której na 76 uzd. uczęszcza 67 dzieci, posiada na ogr. o pow. 14.38 ara, szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne; L. ludn. 827, a to: rk. 66, grk. 527, izr. 33. Wieś stanowi jedną gminę katastralną z Remizowcami. Dochód

z gr. gm. = 1411 złr., podatek 320 złr.. Dochód z gr. dworskich = 734 złr.; podatek 166. złr.

Torhów, (Pomorzany 8.) wieś, położona o 20 Km. na pld. Złoczowa, po lewój stronie gościńca złoczowsko-brzeżańskiego, nad potokiem *Machnowką* (p. str. 31). Rola czarnoziem i glina, położenie wysokie; gosp. rolne we wsi pięcio, we dworze sześciopolowe. Bydło i konie krajowe; sadownictwo częścią pielęgnowane; pszczelnictwem zajmuje się miejscowy nauczyciel i kilku włościan. Przemysł dom. ogranicza się na wyrobach tkackich. We wsi jest gorzelnia i młyn wodny.

Par. łącz. w Pomorzanach, gr. kat. w Machnowcach w miejscu jest cerkiew drewn. Sąd pow. w Zborowie o 15 Km.

Szkoła filialna istnieje od r. 1865. Na 49 uzd. uczęszcza 50 dzieci. W ogr. szk. o pow. 12·6 ara założono szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 430; a to: rk. 50, grk. 366, izr. 14. Obszar wsi = 542 Ha. w 1349 parc. Gm. posiada: 303 Ha. ziemi urodz. Dochód = 1134 złr.; podatek = 257 złr. Dwór posiada 225 Ha. ziemi urodz. Dochód = 545 złr.; podatek = 124 złr.

Trawotłoki z Ławrykowcami i Zarudą, (Zarudzie 2.) tworzą jedną gminę katastralną i administracyjną, położoną o 26 Km. na pld. wsch. Złoczowa w okolicy bezleśnej i pagórkowatej. Wzgórze *Do Dęba*, wznoszące się między Trawotłokami, Ławrykowcami i Zarudziem jest miejscem w całym powiecie najwyższym, sięga bowiem 492 metr. n. p. m. Na zachodnim obszarze Trawotłok i Ławrykowiec, nastają małe strugi, których woda spływa w Zarudziu do *Małej Strypy*. Mieszkańcy oddają się niemal wyłącznie rolnictwu.

Par. łac. i sąd pow. w Zborowie o 8 Km. Trawotłoki należą do par. grk. w Zarudziu, Ławrykowce do par. grk. w Jezierzance. Szkoły nie ma.

Statystyczne: L. ludn. w Trawotłokach 209, Ławryk. 189 Zarudziu 182, razem 580, a to: rk. 55, grk. 509, izr. 12. Obszar wsi = 600 Ha. z 1315 parc. Gm. posiada: 455 Ha. ziemi urodz. Dochód = 1766 złr.; podatek = 234 złr. Dwór (klasztor OO. Dominikanów w Podkamieniu) posiada: 131 Ha. ziemi orn. Dochód = 453 złr.; podatek 102 złr.

Trełowacz, (Gołogóry 4.) wieś o 19 Km. na zach. od sądu pow. w Złoczowie, położona na północnej pochyłości gór, *Gołogóry*. Na południowym obszarze, nastaje wśród lasów potok, który przepływa środkiem zabudowań ku północy, łącząc się z innymi strugami, które dają początek rz. *Gołogórze*. Stosunki miejscowe takie same jak w Ściance. Gm. posiada kasę pożyczkową z kap. 838 złr.

Par. łac. w Gołogórach, gr. kat. w Nowosiólkach, w miejscu jest cerkiew drewn.

Szkoła fil., założona w r. 1861. Na 89 uzd. uczy 58 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 522, a to: rk. 18, grk. 495, izr. 9. Obszar wsi = 1167 Ha. w 3398 parc. Gm. posiada: 297 Ha. roli, 216 Ha. łąk i ogr. 198 Ha. pastw. Dochód = 2900 złr.; podatek = 547 złr. Dwór posiada: 64 Ha. gr. orn. i 364 Ha. lasu. Dochód = 709 złr.; podatek = 155 złr.

Trościaniec maty, (Złoczów 13) wieś, położona na cieklinach Woroniaków we wschodniej stronie Złoczowa. Z dwu źródeł a to: na wschodzie ze źródła *Medweża*, a w zachodniej stronie zabudowań ze źródła *Połana*, nastaje potok bez nazwy, który płynąc wąwozem górskim ku pld. zachodowi wlewa się przed Zarwanicą

z pr. brz. do Złoczówki. Grunta gliniaste i margliste. Obsz. dw. zajmuje się uprawą chmielu. Bydło i konie źle utrzymane. Sadownictwo i pszczelnictwo rozwija się dość pomyślnie. Przemysł dom. nie rozwinięty; ludność zajmuje się przeważnie zarobkiem w lasach, a kołodziej, tkacz, stolarz i kowal zaspakajają potrzeby miejscowe. Dwór posiada gorzelnię i młyn wodny. W gm. istnieje kasa pożyczkowa z kap. 207 złr.

Par. łąc. i sąd pow. w Złoczowie; gr. kat. kap. w miejscu.

Szkoła fil., założona w r. 1862, do której na 110 uzd. uczęszcza 65 dzieci, posiada szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 979, a to: rk. 70, gk, 820, izr. 69. Obszar wsi = 2366 Ha. w 2303 parc. Gm. posiada. 406 Ha. roli, 65 Ha. łąk i ogr., 17 Ha. pastw. Dochód = 1750 złr.; podatek = 390 złr. Dwór: 195 Ha. roli, 70 Ha. łąk i ogr., 60 Ha. pastw., 1523 Ha. lasu. Dochód = 2101 złr.; podatek = 475 złr.

Tustogłowy, (Zborów 4.) wieś o 26 Km. na pld. wsch. Złoczowa, położona nad jednym z ramion *Strypy* z którą łączy się tu potok *Gniła* od Podhajczyk płynący (p. str. 24. 4.) Rola czarnoziem; gosp. rolne sześciopolowe. Chów bydła i koni zaniedbany. Pszczelnictwem zajmują się niektórzy tylko mieszkańcy, natomiast pielęgnują tu sady owocowe, zajmując się uszlachetnianiem drzew owocowych bardzo troskliwie. Przem. dom. nie rozwinięty. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 1013 złr.

Par. łąc. i sąd pow. w Zborowie; par. gr. kat. w Kudobińcach.

Szkoła filialna istnieje od r. 1873. Na 67 uzd. uczęszcza 44 dzieci. Jęz. wykł. polski.

Statystyczne: L. ludn. 477, a to: rk. 121, grk. 335, izr. 21. Obszar wsi = 862 Ha. Gmina posiada: 352 Ha. roli, 57 Ha. łąk i ogr., 6 Ha. pastw. Dochód = 2268 złr.; podatek = 487 złr. Dwór: 269 Ha. roli, 26 Ha. łąk i ogr., 5 Ha. pastw., 101 Ha. lasu. Dochód = 1679 złr.; podatek = 281 złr.

Uciszków, (Krasne 6.) wieś o 26 Km. na pñ. od sądu pow. w Złoczowie, położona nad rz. Bugiem, do którego wlewa się we wschodniej stronie zabudowań Złoczówka. Położenie niskie, równe, grunta czarnoziemne i romuszowate; z płodów polnych udają się jęczmiona, owsy i kukurudza, a na romuszu obfite żyta. Bydło we wsi rasy krajowej. Na gr. kat. probostwie bydło rasy szwyckiej. Pszczelnictwo i sadownictwo rozwija się dość pomyślnie. Mieszkańcy przy gosp. rolniej zajmują się wypasem wołów, tuczeniem nierogacizny, a częścią szewstwem i tkactwem.

Par. łąc. w Busku; gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa założona w r. 1852, do której na 107 uzd. uczęszcza 76 dzieci, posiada pasiekę szkolną o 6 pniach i szkółkę drzew owocowych. Jęz. wykł. ruski.

W południowej stronie Uciszkowa leży wśród pól znaczna mogiła.

Statystyczne: L. ludn. 850 a to: rk. 52, grk. 766, izr. 32. Obszar wsi = 835 Ha. Gm. posiada: 507 Ha. roli, 54 Ha. łąk i ogr., 191 Ha. pastw. Dochód = 3776 złr.; podatek = 571 złr. Dwór posiada: 60 Ha. roli. Dochód = 227 złr.; podatek = 37 złr.

Uhorce, (Pomorzany 10.) wieś o 17 Km. na pñ. zach. Złoczowa, położona nad lewém ramieniem *Złotój Lipy* (p. str. 30.), w okolicy pagórkowatej do 405 m. wzniesionej. Rola czarnoziemna z pokładem glinki nieprzepuszczalnej, zimna przeto i mokra. Pszczelnictwo, sadownictwo i przem. dom. nie rozwinięte.

Par. łąc. w Pomorzanach, gr. kat. w Koropcu; w miejscu jest cerkiew drewn. Sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła nieorganizowana istnieje od r. 1857.

Statystyczne: L. ludn. 513 a to: rk. 52, grk. 449, izr. 10. Obszar wsi = 627 Ha. Gm. posiada: 322 Ha. roli, 23 Ha. łąk i ogr. 88 Ha. pastw. Dochód = 1365 złr.; podatek = 284 złr. Dwór posiada: 92 Ha. roli, 7 Ha. łąk i ogr., 57·5 Ha. lasu. Dochód = 390 złr.; podatek = 89 złr.

*Urlów*¹⁾ z *Chrabużną*, (Zarudzie 4.) wieś o 21 Km. na pld. wsch. Złoczowa, położona nad *Małą Strypą* (p. str. 23.) w okolicy bezleśnej, równiej, do 390 m. wzniesionej. Chrabużna leży w południowo-zachodniej stronie w odległości 2 Km. od Urlowa, w dolinie nastającego na zachodnim obszarze potoku, który płynąc ku wschodowi, poniżej Urlowa do Małej Strypy wpada. Stosunki miejscowe takie, jak w Pleśnianach. W Urlowie jest gm. kasa pożyczkowa z kap. 384 złr.

Par. łąc. i sąd pow. w Zborowie, gr. kat. w miejscu.

Szkoła fil., założona w r. 1857, do której na 80 uzd. uczęszcza 52 dzieci, posiada ogród o pow. 38·6 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 693; a to rk. 20, grk. 635, izr. 38. Obszar wsi = 895 Ha. Gm. posiada: 456 Ha. roli, 42 Ha. łąk i ogr., 14 Ha. pastw. Dochód = 1946 złr.; podatek = 442 złr. Dwór posiada: 218 Ha. roli, 50 Ha. łąk i ogr., 1 Ha. pastw., 95 Ha. lasu. Dochód = 1172 złr.; podatek = 266 złr. Gm. Chrabużna: dochód = 729 złr.; podatek 165 złr.; we dworze dochód: 827 złr., podatek 187 złr.

Usznia, (Sasów 5.) wieś o 11 Km. na półn. Złoczowa, położona w dolinie na prawym brz. *Bugu*, do

¹⁾ Także **Urlów** zwana.

którego wpływa przedewsią *Bużek oleski*. W stronie północnej i północno zachodniej wznoszą się wzgórza Homiec i Turycha, a nieco dalej Święta góra. Rola przeważnie piaski, miejscami romusz i czarnoziem; z płodów polnych udają się dobrze żyta ozime, a na czarnoziemie pszenica. Chów bydła i koni w braku pastwisk niepomysłny; pszczelnictwem zajmuje się ledwie kilku gospodarzy; natomiast od lat kilku poczynają mieszkańcy zakładać sady, i pielęgnują troskliwie szkółki drzewek. Przemysł: 2 młyny wodne, jeden na Bugu o 5 kamieniach, drugi na Bużku o jednym kamieniu; ubożsi mieszkańcy trudnią się garncarstwem (porówn. Sasów), majątniejsi sprowadzają sól i takową hurtownie odsprzedają. Gm. posiada kasę pożyczkową z kap. 622 złr.

Par. łac. w Białymkamieniu; gr. kat. w Sasowie, w miejscu jest cerkiew drewn. Sąd pow. w Olesku.

Szkoła etatowa, założona w r. 1847, do której na 228 uzd. uczęszcza 140 dzieci, posiada na ogr. o pow. 37 arów, szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. polski.

W zachodniej stronie Uszni, a na północ Czeremoszni i Białegokamienia wznosi się *Święta góra* (373 m.), u stóp której wytryska źródło. Na górze tej znajdują się ślady zwalisk niezapamiętanej, starożytniej budowli.

Statystyczne: L. ludn. 1677 a to: rk. 1170. grk. 411, izr. 96, um. czyt. 157. Obszar wsi = 1641 Ha. w 4471 parc. Gm. posiada: 967 Ha. roli, 308 Ha. łąk i ogr., 54 Ha. pastwisk. Dochód = 4734 złr.; podatek 972 złr. Dwór: 54 Ha. roli, 14 Ha. łąk, 190 Ha. lasu. Dochód = 553 złr., podatek = 125 złr.

*Werchobuż*¹⁾, (Sasów 11.) wieś, położona na północno-wschodnich cieklinach Woroniaków, w odległości

¹⁾ Nazwa tej miejscowości pochodzi z ruskiego: „Werch — Buha.“

19 Km. od Złoczowa. We wsi znajduje się, opisane na str. 19., źródło Bugu. Gleba gliniasta i piaszczysta; z płodów polnych udaje się żyto, jęczmień i owies. Bydło krajowe, liche; pszczelnictwem zajmuje się kilkunastu gosp., którzy posiadają po kilka pni pszczół. Sadownictwem zajmują się chętnie, pielęgnują i uszlachetniają drzewa owocowe, z których przeważają jabłonie. We wsi jest kilka młynków wodnych; mieszkańcy zajmują się przy gosp. roln. częścią tkactwem częścią zarobkiem dziennym. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 1098 złr.

Par. łac. w Sasowie, gr. kat. w Kołtowie; w miejscu jest cerkiew pod wezw. Usp. N. P, M. i mieszkańie parocha kołtowskiego. Sąd pow. w Olesku.

Szkoła etatowa, istnieje od r. 1872. Na 83 uzd. uczęszcza 42 dzieci; na małym ogródku założono szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 856, a to: rk. 80, grk. 766, izr. 10, um. czyt. 71. Obszar wsi = 1086 Ha. w 2929 parc. Gm. posiada: 596 Ha. roli, 167 Ha. łąk i ogr., 49 Ha. pastw. Dochód = 2246 złr.; podatek = 510 złr. Dwór = 37 Ha. roli, 109 Ha. łąk i ogr., 18 Ha. pastw. i 74 Ha. lasu. Dochód = 202 złr.; podatek = 30 złr.

Wicyń, (Pomorzany 12.) wieś, położona na zachodnio pld. granicy powiatu w okolicy górzystej nad potokiem *Zgniła Lipa* (p. str. 31.), którą także *Dunajczykiem* nazywają. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie potoku wzdłuż obu brzegów; południowa część tych zabudowań zwie się *Meryszówka* (*Meryszczówka*). W stronie zachodniej wznosi się wzgórze *Za sadkami* do 408 m. n. p. m. Rola: glina nieprzepuszczalna ze spodnią warstwą opoki; gosp. rolne trzypolowe, poprawne przez uprawę roślin pastewnych; na obsz. dworskim płodo-

zmienne. Bydło rasy krajowej, poprawne rasą berneńską; konie krajowe, we dworze poprawne rasą arabską. Sadownictwem i pszczelnictwem zajmują się bardzo gorliwie; mieszkańcy posiadają sady troskliwie pielęgnowane, uszlachetniają drzewa owocowe i zakładają szkółki drzewek, oddając się z równą gorliwością pasiecznictwu, która to gałąź gosp. domowego znaczne przynosi korzyści. W r. 1882 liczono w gminie 1600 pni pszczół. Przemysł: gorzelnia, 2 młyny wodne, które zaspakajają potrzeby miejscowe; mieszkańcy zaś przy zwykłych zajęciach gosp. trudnią się częścią tkactwem, wyrabiając płótna domowe, i sukna z wełny owczej, częścią bednarstwem, kołodziejstwem, krawiectwem, kowalstwem, a niektórzy wytłaczaniem oleju.

Par. łac. w Dunajowie (pow. przemysłański); par. grk. w Dunajowie. Sąd pow. w Złoczowie o 26 Km. na pñ. wsch.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1856. Na 105 uzd. uczęszcza 68 dzieci. Na małym ogródku szkolnym o pow. 3'6 ara, założono szkółkę drzew owocowych. Jęz. wykł. polski.

Wicyń należał dawniej do dóbr pomorzańskich. W r. 1630, gdy dobra te od Sienieńskich nabył Jakób Sobieski, był Wicyń tak zniszczony i przez napady tatarskie tak wyludniony, że Sobieski wieś tę na nowo osadzać musiał. Stąd też znajdujemy tu do dziś ludność niemal wyłącznie polską. W południowo zachodniej stronie zabudowań leży folwark *Bazyliany*. Dawniej stał w tém miejscu monaster OO. Bazylianów, z którego część murów do dziś pozostała. Monaster ów, który do r. 1848 tu istniał, mieli uposażyć synowie króla Jana, Aleksander i Konstanty. Po dwukrotnym pożarze monasteru, przeniesiono w r. 1867, słynny cudami obraz Najśw.

P. M. do Krasnopuszczy, a inne obrazy częścią pozostały w Wicyniu a częścią przewieziono do Dunajowa. Połowę pozostałych murów, przerobiono na budynki mieszkalne.

We wschodniej stronie, przy drodze, do Pomorzan wiodącej, znajdują się dwie t. z. *tatarskie mogiły*.

Statystyczne: L. ludn. 1081 a to: rk. 885, grk. 121, izr. 75, umie czyt. 65. Obszar wsi = 1970 Ha. w 4659 parc. grunt. Gm. posiada: 767 Ha. roli, 187 Ha. łąk i ogr., 73 Ha. pastw., 12 Ha. lasu. Dochód = 3442 złr.; podatek = 781 złr. Dwór posiada: 299 Ha. roli, 74 Ha. łąk i ogr., 28·8 Ha. pastw., 422 Ha. lasu. Dochód = 795 złr.; podatek = 180 złr.

Wolczkowiec, (Zborów 9.) wieś, o 21 Km. we wsch. pld. stronie Złoczowa, położona nad jednym z ramion *Strypy* (p. str. 24. 3.) Źródła tego ramienia leżą na roztoczu między dorzeczem Seretu, Bugu i Strypy, potok ten bowiem nastaje w południowym obszarze wsi Nuszczce (porówn. str. 124). Rola czarnoziemna; gospodarstwo w gminie nieracjonalnie prowadzone, we dworze dziewięciopolowe. Bydło i konie źle utrzymane; we dworze bydło rasy berneńskiej. Pszczelnictwem zajmują się tylko niektórzy gospodarze w bardzo małym zakresie; sadów nie ma. Przemysł: gorzelnia i młyn dworski o 2 kamieniach; mieszkańcy z wyjątkiem kilku cieśli, zajmują się wyłącznie gosp. rolną.

Par. łąc. i sąd pow. w Zborowie; par. gr. kat. w Iwaczowie; w miejscu jest cerkiew pod wezw. św. Dymitra.

Szkoła filialna, założona w r. 1873, do której na 64 uzd. uczęszcza 48 dzieci, posiada na ogr. o pow. 18 arów, szkołkę drzewek. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn 472 a to: rk. 103, grk. 351, izr. 18. Obszar wsi = 760·7 Ha. w 1839 parc. Gmina posiada:

450 Ha. roli, 40 Ha. łąk i ogr., 30 Ha. pastw. Dochód = 1590 złr.; podatek = 361 złr. Dwór posiada: 194 Ha. roli, 23 Ha. łąk i ogr., 5 Ha. pastw. Dochód = 567 złr.; podatek = 128 złr.

Woroniaki, (Złoczów 4.) wieś, położona na ciągnącym się w stronie południowej Złoczowa pasmie *Woroniaków*, na wzniesieniu 401 — 414 m. n. p. m. Zabudowania tej wsi, które się ciągną od wschodu ku zachodowi na przestrzeni 5 Km., leżą rozrzucone częścią na północnej pochyłości gór, częścią na ścielącej się na wierzchołku płaszczyźnie, a wreszcie nad jarami nastających tu licznych strumyków, których wody spływają do *Złotej Lipy* i do *Złoczówki*. Do Złotej Lipy wpływają wody południowego stoku, które z licznych mniejszych strumyków, w trzy znaczniejsze zebrane, wpływają razem do stawku w Remizowcach od północy (p. str. 166); do Złoczówki zaś spływają wody północnego stoku, a mianowicie nastająca u stóp wzgórz mała struga, która płynąc z południa ku północy, w Złoczowie do Złoczówki wpływa (p. Złoczów). Grunta gliniaste, romuszowate. Bydło i konie rasy krajowej, u niektórych gosp. dobrze utrzymane; hodują również wiele owiec. Mieszkańcy zajmują się gospodarką rolną, posiadają dość liczne pasieki i pielęgnują sady owocowe, które są jednem z głównych źródeł dochodu; wyrabiają płótna z lnu i konopi, tudzież sukna z wełny owczej dla własnego użytku. Kobiety donoszą do Złoczowa nabiał i warzywa.

W górach, dawniej ogromnymi lasami pokrytych, znajdują się nieznaczne pokłady węgla brunatnego. Wieś ta powstała z pojedynczych osad leśnych, których przed 80 laty musiało być niewiele, gdyż w r. 1804, wydanym został dekret nadworny, którym polecono złoczowskiemu dominium, aby ze względów policyjnych „Die Woroniaker Wald-Bewohner“ przesiedlić do Złoczowa.

Par. obu obrz. i sąd pow. w Złoczowie. Szkoły nie ma, jednak znaczna liczba dzieci uczęszcza stąd do szkół złoczowskich.

Statystyczne: L. ludn. 1674; a to: rk. 712, grk. 948 izr. 14; nm. czyt. 99. Wieś stanowi jedną gminę katastr. ze Złoczowem. Czysty dochód z gruntów = 1219 złr.; podatek = 245 złr. Liczono tu: 230 koni, 631 szt. bydła, 432 owiec, 153 szt. trz. chl., 600 pni pszczół.

Zahorce, (Podhorce 2.) wieś, położona na północnym stoku wierzchowiny podhoreckiej. Mieszkańcy zajmują się niemal wyłącznie rolnictwem, zresztą stosunki te same, co w Podhorcach (p. str. 153.).

Statystyczne: L. ludn. 285 a to: rk. 45, grk. 234, izr. 6; Obszar wsi = 396 Ha. w 1242 parc. Czysty dochód z gruntów gminy = 1166 złr.; podatek 264 złr. Dochód z gruntów dworskich = 41 złr.; podatek = 8 złr.

Zakomarze, (Białykamień 9.) wieś o 24 Km. na płn. zach. Złoczowa, położona w okolicy moczarówatěj, bagnistěj, o nawodnieniu zaskórném. Miejscowość tę, położoną najniżej (pod względem wzniesienia terenu n. p. m.) ze wszystkich miejscowości powiatu, otaczają od póln. i wsch. rozległe lasy liściaste; grunta orne, gliniaste, leżące na południu i zachodzie, są mokre i zajmują małą przestrzeń. Gosp. rolna licha; sadownictwem zajmują się pielęgnując sady dość starannie. Bydło i konie rasy krajowej. Przemysł dom. nie rozwinięty, we wsi jest kowal, zresztą oprócz zwykłych zajęć gospodarczych niektórzy mieszkańcy trudnią się tkactwem. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 641 złr.

Par. łac. i sąd pow. w Olesku; par. gr. kat. w miejscu.

Szkoła fil., założona w r. 1866, do której na 108 uzd. uczęszcza 76 dzieci, posiada na ogr. szk. o pow. 1438 ara, szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 561 a to: rk. 38, grk. 503, izr. 20, umie czyt. 95. Obszar wsi = 995 Ha. w 2111 parc. grunt. Gm. posiada: 232 Ha. roli, 421 Ha. łąk i ogr., 34 Ha. pastw. Dochód = 2557 złr.; podatek = 281 złr. Dwór (w Juśkowicach) 72 Ha. łąk i ogr. i 214 Ha. lasu. Dochód = 369 złr.; podatek = 84 złr

Zalesie, (Złoczów 7.) wieś na zachód Złoczowa, położona na pasmie Woroniaków, w kotlinie, otoczonej lasami i wyższymi wzgórzami. Rola glinka z piaskiem; gosp. rolne sześciopolewe; z płodów polnych udaje się żyto, owies, hreczka i proso, z roślin okopowych buraki, marchew i kapusta. Chów bydła rasy krajowej; miejscowy leśniczy posiada bydło rasy holenderskiej. Sadownictwo i pszczelnictwo pielęgnowane rozwija się pomyślnie. Przemysł domowy ogranicza się na wyrobach tkackich, zresztą ludność miejscowa trudni się zarobkiem dziennym w sąsiednich lasach.

Par. łąc. i sąd pow. w Złoczowie; par. gr. kat. w Jasionowcach; w miejscu jest cerkiew mała, murywana pod wezw. św. Parascewii.

Szkoła filialna, założona w r. 1873. Na 64 uzd. ucześnie 57 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 543, a to: rk. 169, grk. 367, izr. 7, um. czyt. 130. Obszar wsi = 1435 Ha. w 2348 parc. Gm. posiada: 285 Ha. roli, 263 Ha. łąk i ogr., 14 Ha. pastw., 4 Ha. lasu. Dochód = 1874 złr.; podatek = 348 złr. Dwór: 85 Ha. roli, 62 Ha. łąk i ogr., 20 Ha. pastw. i 682 Ha. lasu. Dochód = 1430 złr.; podatek = 313 złr.

Zarudzie, (urząd pocztowy w miejscu) wieś o 23 Km. na pld. wsch. Złoczowa, położona nad *Małą Strypą* (p. str. 23.) w okolicy bezleśnej, pagórkowatej. Na południu zabudowań wznosi się wzgórze *Do dęba* do 492 m. wysokości, wzgórze to jest tedy miejscem najwyżej w powiecie wzniesioném. W stronie zachodniej znajduje się

wśród pól mogiła. Wierzchnią warstwę ziemi tworzą grube pokłady gliny; z płodów polnych sieją przeważnie żyto, jęczmień i owies. Bydło i konie krajowe, źle utrzymane. Sadownictwo z powodu niekorzystnego położenia tej miejscowości, silnych wiatrów i ostrego klimatu nie rozwija się. Pszczelnictwem zajmują się mieszkańcy dość gorliwie; w gminie i dworze przeszło 500 pni pszczoł. Przemysł dom. ogranicza się na wyrobach płótna. We wsi jest stolarz, szewc, 2 kramy izraelskie i 1 kram katolicki, młyn wodny i gminna kasa pożyczkowa z kap. 979 złr.

Par. łać. i sąd pow. w Zborowie o 7 Km.; par. gr. kat. w miejscu; cerkiew pod wezw. Podwyższenia św. Krzyża.

Szkoła etatowa, założona w r. 1872, do której na 120 uzd. uczęszcza 81 dzieci, posiada ogród szk. o pow. 32 arów, na którym znajduje się szkółka drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

Zarudzie należało do dóbr pomorzańskich. W r. 1743, jak świadczą dokumenta przechowane w urzędzie gminnym, przemieniono tę wieś na miasteczko. Niedługo istniał tu obronny zamek, z którego tylko ślady wałów pozostały. Dziś Zarudzie jest wsią.

Statystyczne: L. ludn. 526, a to: rk. 103, grk. 406, izr. 17; um. czyt. 64. Obszar wsi (wraz z Jezierzanką) = 1814 Ha. w 3479 parc. grunt. Gm. posiada: 1137 Ha. roli, 51 Ha. łąk i ogr.; 47 Ha. pastw. Dochód = 5038 złr.; podatek = 1142 złr. Dwór: 412 Ha. roli, 99 Ha. łąk i ogr., 6 Ha. pastw. Dochód = 2097 złr; podatek = 476 złr.

Zarwanica, (Złoczów 8.) wieś, położona we wschodnio południowej stronie Złoczowa, przy gościńcu tarnopolskim, wzdłuż którego bieży linia kolei żelaznej Karola Ludwika. Północną częścią obszaru płynie Zło-

czówka, do której wlewa się opodal stawku mały strumyk, nastający obok folwarku *Piarszczyzna* na wzgórzach, które się na południu wsi do 394 m. wznoszą. W stronie wschodniej zabudowań w miejsce przestanka kolei żelaznej, który zamieniono na stacyą kolejową, budują obecnie dworzec. W tém miejscu łączy się trakt tarnopolski z gościńcem krajowym do Brzeżan wiodącym. We wsi jest gorzelnia, browar i młyn wodny, zresztą stosunki miejscowe takie, jak w Strutynie.

Par. łąc. i sąd pow. w Złoczowie; par. gr. kat. w Strutynie. Szkoła nieorganizowana.

Statystyczne: L. ludn. 301 a to: rk. 94, grk. 170, izr. 37. Obszar wsi = 502 Ha. w 1199 parc. Gm. posiada: 115 Ha. roli, 26 Ha. łąk i ogr., 31 Ha. pastw. Dochód = 709 złr.; podatek = 159 złr. Dwór posiada: 30 Ha. roli. 33 Ha. łąk i ogr. 25 Ha. pastw., 228 Ha. lasu. Dochód = 400 złr., podatek = 85 złr.

Zarzędze, (Złoczów 2.) wioska, były przysiołek Złoczowa, położona na prawym brzegu Złoczówki. Mieszkańcy zajmują się rolnictwem i zarobkiem dziennym.

Statystyczne: L. ludn. 297, a to: rk. 43, grk. 237, izr. 14; umie czyt. 62. Dochód z gruntów = 1251 złr.; podatek = 230 złr. Koni liczono 47, bydła 112, owiec 14 sztuk. (Porówn. Złoczów.)

Zaszków, (Gołogóry 4.) wieś o 24 Km. w zach. pld. stronie Złoczowa, położona w okolicy leśnej i górzystej, nad prawym ramieniem Złotej Lipy (p. str. 30), która rozlewa się przedewsią na przestrzeni 10 morgów na staw. Zabudowania wiejskie leżą rozrzucone częścią po prawym brzegu rzeki, częścią w dolinie małego strumyka, który nastaje wśród lasów we wschodniej części obszaru, wzniesionej od 412—429 m., a wlewa się do stawku na Złotej Lipie. Rola glinka nieprzepuszczalna.

Bydło i konie krajowe, we dworze bydło krajowe poprawne rasą holenderską. Sadownictwo nie rozwija się pszczelnictwem zajmuje się kilkunastu gosp. Przemysł dom. nie rozwinięty. We wsi jest młyn o 2 kamieniach.

Par. łąc. w Gołogórach; kap. gr. kat. w Woli gołogórskiej¹⁾, w miejscu jest cerkiew pod wezw. św. Parascewii. Sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła fil. istnieje od r. 1871. Na 42 uzd. uczęszcza 31 dzieci. Pow. ogr. szk. 14·38 ara. Jęz. wykł. ruski.

· Statystyczne: L. ludn. 296 a to; rk. 80, grk. 205, izr. 11. Obszar wsi: 639 Ha. Gm. posiada: 192 Ha. roli, 66 Ha. łąk i ogr. 42 Ha. pastw. 8 Ha. lasu. Dochód = 686 złr.; podatek = 142 złr. Dwór posiada: 100 Ha. roli, 41 Ha. łąk i ogr., 10 Ha. pastw., 166 Ha. lasu. Dochód = 600 złr.; podatek = 136 złr.

Zazule, (Złoczów 4.) wieś, położona na wzgórzach ciągnących się w stronie wschodnio-północnej Złoczowa. Zabudowania téj wsi leżą rozrzucone wśród lasów na przestrzeni od Łuki i Trościańca po Jelechowice i wzgórze sasowskie. Wieś Zazule powstała z pojedynczych osad leśnych, podległych dawniej dominium złoczowskiemu, które to osady już po roku 1848 złączone zostały w jedną gminę administracyjną. Cała ta osada składa się z następujących mniejszych i większych grup domów, rozrzuconych w znacznej nieraz od siebie odległości, z których *Zazule* i *Monastyrek* są najznacześniejsze. Nazwy innych części Zazul, są następujące: *Obertasów* (dwór, wapniarka i łomy kamienia), *Kozaki* albo *Kozakowa góra*, *Góra orłowa*, *Bracka góra*, *Sawrasowa góra*, *Palkowa góra*, *Bzowy*, *Kupcowe* albo *Kupcowa góra*, *Na*

¹⁾ Wola gołogórska jest częścią miasteczka Gołogór.

osmalonój, Ożarówka (dwór, wapniarka i łomy kamienia), *Pereliske, Budnik, W sosnach i Wyłom*. Nazwy te oznaczają bądź grupy składające się z kilku lub kilkunastu zagród, bądź pojedyncze domostwa. W części Zazul, *Manastyrek* zwanój, była drewniana cerkiew, należąca do OO. Bazylianów w Złoczowie. Cerkiew tę w r. 1843 lub 1844, z polecenia gubernialnego opieczętowano, a następnie rozebrano. Znajdywały się w niej portrety Sobieskich. Mieszkańcy trudnią się gosp. rolną, chowem bydła, w części sadownictwem i pszczelnictwem a przeważnie zarobkiem dziennym.

Par. obu obrządków i sąd pow. w Złoczowie. Szkoły nie ma, jednak wielu gospodarzy posyła dzieci do szkoły w Złoczowie.

Statystyczne: L. ludn.: 1636, a to: rk. 676, grk. 892, izr. 68. Zazule stanowią jedną gminę katastralną ze Złoczowem. Dochód z gruntów mniejszych posiadłości = 3494 złr.; podatek 667 złr. Dochód z gruntów większych własności (Obertasów, Ożarówka) = 1796 złr.; podatek = 408 złr.

Zborów, miasteczko (sąd powiatowy, urząd pocztowy, stacya kolei żel.¹⁾ notaryat, aptéka i post. żandarmeryi), położone na falistój wyżynie podolskiej do 412 m. wzniesionój, w okolicy bezleśnej, przyozdobione pięknym pałacem i pięknej budowy kościołem, sprawia za zbliżeniem się do niego malowniczy widok. Środkiem obszaru płynie jarem, z półn. ku płd. *Główna Strypa*, która tworzy pod miasteczkiem na wzniesieniu 340 m. obszerny staw. Do stawu tego wlewa się w stronie wschodniej, nadpływający od Tustogłów potok *Wynnycia* (tak-

¹⁾ Stacya kolei, położona na obszarze wsi Młynowiec, w odległości 4 Km. od Zborowa.

że Strypą zwany p. str. 24. 4.). W stronie południowej, obok Pohrebiec wpływa do *Główniej Strypy* z pr. brz. potok *Mała Strypa* (p. str. 23. 2.). Zabudowania miasteczka leżą w większej części po prawym, a w mniejszej po lewym brzegu Strypy; po obu stronach gościńca złoczowsko-tarnopolskiego, który środkiem obszaru w kierunku pld. wsch. bieży. Grunta czarnoziemne; z płodów polnych udaje się najlepiej żyto, hreczka, jęczmień i owies i rośliny okopowe, mniej pszenica; obszar dworski uprawia chmiel. Chów bydła i koni rasy krajowej średni, przeważa chów trz. chlewny. Pszczelnictwem zajmują się niektórzy mieszkańcy, a sadownictwo przedtém zaniedbane poczyną się rozwijać pomyślnie. Przemysł domowy ogranicza się na wyrobach tkackich. Opodatkowanych rzemieślników było: 8 rzeźników, 5 kowali, 2 tkaczy, szewc, stelmach, stolarz, piekarz, powroźnik, mydlarz (wyrób świec łojowych) i olejarnia. Handlem trudnią się miejscowi izraelici: liczono tu 25 kramów z tow. mieszanymi, 5 kramów z tow. bławatnymi, 10 handlarzy zboża, inni prowadzą handel mąką, jajami, drzewem, skórą, żelazem i koralami. W miasteczku istnieje Zakład ubogich, założony w r. 1727 przez królewicza Jakóba Ludwika Sobieskiego, Towarzystwo zalickowe i znajduje się dobry młyn wodny.

Do tutejszego sądu powiatowego należy 52 miejscowości z ogólną liczbą 45.272 mieszkańców.

Par. łac. uposażył Jakób Sobieski, ojciec Jana III. w r. 1627. Dzisiejszy kościół murowany, pod wezw. św. Anny, zbudował Aleksander Siedlicki, dzierżawca Pleśnian w r. 1766. Do parafii téj należy 27 okolicznych włości z liczbą 1636 wiernych. Par. gr. kat. w miejscu, cerkiew pod wezw. Przemienienia Pańskiego.

Szkoła istnieje od r. 1841, obecnie dwuklasowa, do której na 520 uzd. uczęszcza 146 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 10·8 ara i szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. polski.

Zborów, niegdyś obronne miejsce z warownym zamkiem, gniazdo zamożnej rodziny Zborowskich, przeszedł w początkach XVII wieku w posiadanie Jakóba Sobieskiego, ojca Jana III. W r. 1649 w dniu 15 i 16 sierpnia stoczył tu Jan Kazimierz bitwę z Kozakami pod Chmielnickim i Tatarami pod wodzą Islam Giraja. W dniu 17. sierpnia zawartą została pamiętna w dziejach ugoda zborowska. W potrzebie tej pod Zborowem walczył po raz pierwszy Jan Sobieski i oddał tak wielkie usługi, że w nagrodę swój waleczności i odwagi otrzymał starostwo jaworowskie. W r. 1667, w czasie ponownego najazdu Tatarów i Kozaków, zniszczono Zborów do szczytu, o чём świadczy list Sobieskiego powołany przy Jeziernie¹⁾. Nie ulega wątpliwości, że i później, jak w r. 1672, 1675 i 1690, Tatarzy nie mijali Zborowa, świadczą o tém przywileje, które Jan III. nadał Zborowowi, „mając nad spustoszeniem jego osobliwe politowanie.“

Dziś pozostały tylko ślady wałów, którymi miasteczko było obwiedzione, obraz N. Panny, darowany kościołowi zborowskiemu przez Jana III, po wyprawie wiedeńskiej i pieśń, którą spiewa do dzisiaj lud tamtejszy na cześć Bogarodzicy, zachowując pamięć swego pana i króla:

Wiedeńskie hufce Tyś uszykowała,
Tyś bisurmańskie szyki połamała,
Stamtąd tu do nas prędkoś pospieszyła,
Byś nas broniła.

¹⁾ Porówn. Szujski: Dzieje Polski T. III. str. 472.

Statystyczne: L. ludn. 3973, a to rk. 563, grk. 1955, izr. 2150; umie czytać 558. Obszar miasteczka: 2809·5 Ha. w 3790 parc. gr. Gmina posiada: 2044 Ha. roli, 117 Ha. łąk i ogr., 81 Ha. pastw. Dochód = 11.578 złr.; podatek = 2532 złr. Dwór: 227 Ha. roli, 42 Ha. łąk i ogr., 109 Ha. pastw. Dochód = 2970 złr.; podatek = 674 złr. W gm. i dw. liczono: 278 koni, 450 szt. bydła, 230 owiec, 434 szt. trz. chlew., 380 pni pszczoł.

Złoczów, miasto powiatowe, położone w dolinie po lewym brzegu *Złoczówki*, do której wpływa tu mała struga, nastająca u stóp Woroniaków, a płynąca w kierunku północnym popod górę zamkową (p. str. 21. 2.). Dolinę *Złoczówki* (262 m. n. p. m. wzniesioną), otwartą ku południowemu wschodowi i północnemu zachodowi, scieśniają ze wszech stron wzgórza, będące cieklinami Woroniaków, które w południowej i północno wschodniej stronie miasta, w odległości 2 Km. widnieją. Woroniaki ciągną się rzędem wysokością 375 — 414 metrów n. p. m., spiętrzając lekkimi na północ wysuniętymi garbami, południowy i zachodni obszar miasta, położonego na średniem wzniesieniu 274 m. W stronie północnej i wschodniej, za doliną *Złoczówki* (miejsce dawniejszych stawów), leżące wzgórza, poprzeryzane miernymi dolami i wypłuczyskami, sięgają 294 — 306 m. wysokości. Stąd też leży *Złoczów* jakby w kotlinie, zamkniętej wzgórzami i posiada okolice, pięknymi obrazami przyrody nader urozmaiconą.

Miasto jeszcze w r. 1836. lichymi drewnianymi domkami zabudowane, podniosło się dopiero w ostatnich latach. Dziś przyozdabiają je, założone przez burmistrza Aichmüllera około roku 1836, starannie utrzymywane skwery „Aichmüllerówką“ nazwane¹⁾; kilkanaście jedno

¹⁾ Pospolicie zwą miejsca te **Wałami** a ich wyniosłą wschodnią kończynę **Kepą**, bowiem skwery założono na miejscu zniesionych wałów i murów miasta, którymi niegdyś było otoczone.

i kilka dwupiętrowych kamienic, kościoł, dwie cerkwie, klasztor OO. Bazylianów i zamek na wzgórzu. Niektóre ulice jak Sobieskiego, Kościuszki, Zygmuntowska, Jabłonowskiego i Jagiellońska są dość szerokie i posiadają w części chodnik dwupłyty z kamienia trembowelskiego; inne ulice, uliczki i zaułki (które w r. 1884 również nowo wymyślanymi nazwami odbarzono) są małe, ciasne i zaniedbane. Przedmieścia Złoczowa: Gliniańskie, Szlaki, Lwowskie, Brodzkie i Podwójcie są zabudowane przeważnie domkami drewnianymi rzadziej dworkami, a nierzadko (jak na Gliniańskim) chatami kurnymi, o słomianych strzechach. Przedmieścia Gliniańskie i Lwowskie zamieszkuje ludność rolnicza; na Brodzkiem znajduje się obszerna pracownia machin i kotłów parowych, kuźnie i garbarnie; na Szlakach i Podwójciu znajdują się przeważnie oddzielne dworki z położonymi obok sadami owocowymi, które zamieszkuje ludność różnych stanów i różnego zatrudnienia. Złoczów jest siedzibą starostwa, sądu obwodowego, sądu pow. miejsko deleg., gł. urzędu podatkowego, urzędu pocztowego i telegraficznego, rady szkolnej okręgowej (dla pow. złoczowsk. i brodzk.), wydziału rady pow., komisaryatu i oddziału straży skarbowej, komendy uzupełniającej i ewidencyjnej 80 pułku piechoty i obrony krajowej, pow. komendy żandarmeryi, komisji szacunkowej, urzędu gminnego (niegdyś magistrat) i urzędu cementniczego; posiada wyższe gimnazjum, czteroklasową szkołę chłopców i szkołę dziewcząt. Z innych zakładów i towarzystw wymienić należy: szpital powszechny, założony w r. 1847, którego majątek zakł. wynosi 36.000 złr.; zakład kalek, uposażony w dniu 24 czerwca 1663 przez Jana Sobieskiego, celem utrzymania, odziania i leczenia 12 kalek, którego przełożonym jest każdorazowy rz. kat. proboszcz; 3 to-

warzystwa zaliczkowe i tow. wzaj. kredytu dla handlu i przemysłu tudzież oddziały towarzystw: Pedagogicznego, Rodziny, Kółek rolniczych i Proświty.

Handel i przemysł nie rozwija się pomyślnie. Niedgdyś okoliczne lasy (dziś zniszczone i wytrzebione) dostarczały obficie drzewa, stawy złoczowskie ryb, toż dawniej prowadzono rozległy handel drzewem, rybami, skórą i zbożem; dziś drzewa do wywozu nie ma, w mniejscu stawów pola i łąki, a handel wywozowy prowadzi tylko jajami, które wykupywane w okolicy, wysyłają za granicę w znacznej ilości. Miejscowe i okolicznych włości potrzeby zaspakajają 2 większe sklepy korzenne i galanteryjne, 28 sklepów i sklepików mniejszych z towarami mieszanymi, 11 sklepów z tow. bławatnymi, 2 handle wędlinami, sklep z tow. żelaznymi, 8 składów mąki i 7 zboża. Rzemieślników opodatkowanych liczono: 18 szewców, 12 stolarzy, 5 kowali, 23 rzeźników, 6 murarzy, 9 piekarzy, 14 krawców, 7 ślusarzy, 4 zegarmistrzów, 2 mosiężników, 2 kapeluszników, 2 garbarzy, 2 złotników, 3 szklarzy, 2 stelmachów, 2 powroźników, 3 blacharzy, 2 tokarzy, 2 kotlarzy, 3 gołarzy, siodlarz, fryzyer, rymarz, kilku kuśnierzy i kilku malarzy pokojowych; jednakowoż przemysł rękodzielniczy nie rozwija się pomyślnie, zalewa go bowiem przemysł zagraniczny, fabryczny, wskutek czego miejscowi rzemieślnicy znoszą dość często ciężkie czasy bezrobocia. Wszystkich przemysłowców i rękodzielników opodatkowanych liczono w 1884 r. 350. Założona w r. 1870 księgarnia O. Zukerkandla i Syna, wraz z wypożyczalnią, przyczynia się do rozpowszechnienia płodów piśmiennictwa polskiego pod odległe strzechy wiejskie. Ta sama firma, założywszy w r. 1882 drukarnię, podjęła nader pożyteczne, przychylnie przez prasę krajową i za-

graniczną przyjęte, wydawnictwo książeczek dla dzieci i młodzieży. W miejscu znajduje się kilka domów zajezdnych, cukiernia, restauracya i zakład fotograficzny. Na przytoku Złoczówki, pod zamkiem stoi młyn wodny o 2 kamieniach, a na Złoczówce t. z. *młyn tatarski*.

Par. łąc. uposażył w r. 1624. Jakób Sobieski, starosta krasnostawski. Do parafii téj należy 19 okolicznych włości z liczbą 6817 wiernych. Kościół dzisiejszy pod wezw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Maryi, do którego przeniesiono się dopiero w r. 1838, po odstąpieniu dawnego kościoła farnego na cerkiew, był dawniej kościołem X. X. Piarów. Po zniesieniu zakonu w r. 1788, zabrane budynki klasztorne stały się własnością rządu, a kościół zamieniono na magazyn. Przy przenoszeniu się z dawnego farnego kościoła, wykonał ś. p. ks. Dominik Kasprowicz opis wielkiego dzwonu, który został w dzwonicy dzisiejszego kościoła umieszczony. Gdy dzwon ten jest jedną z nielicznych, a przytém ciekawą pamiątką przeszłości Złoczowa, przeto przytaczam jego opis:¹⁾

W górze w około umieszczone są następujące słowa psalmisty: *Laudate Dominum in sanctis ejus, Laudate eum in cymbalis bene sonantibus.*²⁾ W drugim rzędzie również w okół. *Divino auxilio fudit me Absolon Witwerek Gedani Anno 1693*³⁾ We środku na front w czterech wierszach: *Hoc aes campanaeum fuit olim fusum — sumptu Illustrissimi Dni Jacobi a Sobieszyn Sobieski*

¹⁾ Oryginał, dokonanego przez ś. p. ks. Kasprowicza opisu udzieliła mi łaskawie W. Pani Wilhelmina Niedźwiedzka, kierowniczka szkoły dziewcząt.

²⁾ Chwalcie Pana w świętych jego, chwalcie go przy cymbałach zgodnie brzmiących.

³⁾ Za boską pomocą ulał mię Absolon Witwerek w Gdańsku roku 1693.

Castelani Cracoviensis Patris ¹⁾ W środku dzwonu po prawej stronie powyższego napisu: *św. Jakób Apostoł w całej postaci* (bez podpisu), z lewej strony na boku dzwonu: *św. Jan Chrzciciel w całej postaci z krzyżem w ręku i barankiem i z napisem: Joannes est nomen ejus*. Na odwrotnej stronie dzwonu znajduje się *Herb królewski*, w herbie dwa orły polskie, dwie pogonie, we środku tarcza, na wierzchu korona. Na dole poniżej herbu dwa medale, w pośrodku których znajdują się dwie (jedna pod drugą) główki anielskie. Na medalu z prawej strony znajduje się 2 razy w około napis: *Maria Casimira D. G. Regina Polon.*, a na drugim z lewej raz na około: *Joannes III. D. G. Rex Pol. m. D. Lit. Russ. Prus*. Na krysie dzwonu, wypukłymi z żelaza literami, raz w około umieszczony znajduje się napis następujący: *Post conflagrationem vero totius civitatis Złoczoviensis Eccae et campanarum turis anno Dni 1691 mense Majo refusum ampliori forma Gedani Serenissima Joannis III. filii ejus pia munificentia anno 1693.*²⁾

Par. gr. kat. uposażona również przez Sobieskich, a może nawet przez Górków, posiada dwie cerkwie: Zmartwychwstania i cerkiew św. Mikołaja. Do parafii tej należą: Woroniaki, Folwarki, Zazule, Zarzécze i Bieniów z liczbą 4770 wiernych. Cerkiew dzisiejsza pod wezw. Zmartwychwstania, zbudowana w stylu odnowienia była do r. 1838 kościołem farnym, którego budowę

¹⁾ Ten kruszec dzwonu, był niegdyś ulany kosztem J. W. P. Jakóba Sobieszyn Sobieskiego, kasztelana krakowskiego, ojca (zatem pierwotny dzwon kazał wylać Marek, dziad króla Jana).

²⁾ Po spaleniu zaś całego miasta Złoczowa, kościoła i dzwonnicy roku pańskiego 1691 miesiąca Maja, przelany w zwiększonej formie w Gdańsku, Najjaśniejszego Jana III, syna jego, pobożną hojnością (szczodrością) roku 1693.

rozpoczął w r. 1604 Marek Sobieski, wojewoda lubelski, dziad króla Jana. Gdy na prośby mieszkańców Złoczowa, obrz. gr. kat., którym po pogromie tylko mała cerkiew św. Mikołaja pozostała, rząd austriacki odstąpił na cerkiew zniszczony kościół pijarski, stanęła między parafianami obu obrządków dobrowolna zamiana. Kościół oddany został na cerkiew, a dawny kościół XX. Pijarów pokryto dachem, odnowiono na razie jak można było i w rok później, pod wezw. Wniebowz. N. P. M. poświęcono. Cerkiew druga, pod wezw. św. Mikołaja, jest najprawdopodobniej jednym z najstarszych budynków Złoczowa. Z udzielonego mi przez Wielebnego ks. kanonika Czemeryńskiego aktu wizytacji generalnej, odbytej w dniu $17/_{12}$ 1762 r., w którym taż cerkiew najdokładniej opisana została, okazuje się dowodnie, że kształt tej cerkwi już po roku 1762 został zmieniony. Akt powołany opisuje cerkiew następnie: „Cerkiew pod Tytułem św. Mikołaja Biskupa Myreńskiego z fundamentów murowana, o jednym dawniejszym *in forma bani* wyprowadzonym wierzchu. Dzwonnicy *distinctim* nie masz, ale nad Babińcem w górze dzwonów 5 sporych extat zawieszonych, szósty zaś mniejszy w kopule.“ Następnie opisane są drzwi, okna, sprzęty cerkiewne i inne najdrobniejsze szczegóły, w końcu jest i wzmianka o tém, iż ówczesny paroch „ma w zamysłach u siebie cerkwi Reformacyą, do czego już się zasobił i materyałów przybrał.“ Dzięki tej reformacyi cerkwi, znikł ów *in forma bani* wyprowadzony wierzch, a cerkiew otrzymała w r. 1765 (jak świadczy napis na chórze cerkiewnym) kształt dzisiejszy. Że budowa tej cerkwi sięga czasów dawnych można wnosić z tego, że w czasie, gdy powołany akt wizytacji spisany został, nie umiano już podać, którego roku wzniesioną i poświęconą została, jak świadczą

słowa: „nescitur praevetustate, którego roku wystawiona i od kogo pobenedykwana“.

Monaster OO. Bazylianów leży na Lwowskiem przedmieściu. Cerkiew mała, cała murowana i cynkiem kryta, wzniesioną została przed niewielu laty, w miejsce małej drewnianej cerkwi. Pierwszym fundatorem monasteru był Jan Sobieski, który we Lwowie w dniu 7. marca 1665 równocześnie dwie fundacye na piśmie mniichom św. Bazylego Wielkiego uczynił, jedną dla Krasnopuszczy, drugą dla Złoczowa¹⁾. Tę pierwotną fundacyą odnowili, lub powiększyli w r. 1765 Stefan i Joanna Potoccy²⁾.

Złoczowskiemu sądowi obwodowemu podlegają następujące sądy powiatowe: w Brodach, Busku, Glinianach, Kamionce, Łopatynie, Olesku, Radziechowie, Załóscach, Zborowie i m. del. w Złoczowie.

Do sądu powiatowego miejsko delegow. należy 64 miejscowości z ogólną liczbą 61.898 mieszkańców.

Staraniem gminy miasta Złoczowa, założono na mocy Najwyższego postanowienia z dnia 8 stycznia 1873 gimnazyum niższe, który to zakład naukowy zamieniono w r. 1881 na c. k. gimnazyum wyższe.

Szkoła chłopców, obecnie etatowa, V. klasowa, do której na 560 uzd. uczęszcza 361 uczniów, istnieje od 7. stycznia 1789 roku. Pierwotnie była to szkoła trywialna o jednym nauczycielu, umieszczona w klasztorze poreformackim, a założona przez c. k. urząd cyrkularny w Złoczowie. Kolatorem szkoły był wówczas książę Radziwiłł, a następnie księżna Sapieżyna. W r. 1790, gdy przeniesiono

¹⁾ Tatomir: Ślady str. 66.

²⁾ W Schematyzmie duchowieństwa obrz. gr. kat., wymieniono jako fundatorów tylko Potockich.

urząd obwodowy z Brodów do Złoczowa, przemieniono dekretem gubernialnym z dnia 29. lipca 1790 r. dotychczasową szkołę trywialną, na c. k. cyrkularną szkołę główną (k. k. Kreishauptschule), do której powołano dyrektora z Brodów. Ponieważ szkoła w zabudowaniu po-reformackiem na największe niedogodności wystawioną była, przeto ówczesny dyrektor szkoły, którego próśb o inne umieszczenie szkoły, krajowe władze nie uwzględniały, wniósł odnośną prośbę do Najjaśniejszego Pana. Wskutek Najwyższego rozkazu, poleciło gubernium w dniu 4 marca 1800 r. urzędowi obwodowemu w Złoczowie, wystawienie stosownego budynku dla szkoły w Złoczowie, który to budynek już w tym samym roku oddano dyrektorowi do użytku. Do r. 1849 udzielano nauk w języku niemieckim; dekretem gubernialnym z dnia 2 września 1848 polecono używać języka polskiego jako wykładowego, a rozporządzeniem ministeryalnem wprowadzono w r. 1849 naukę języka ruskiego jako przedmiotu obowiązkowego w każdej klasie. W r. 1865 przeniesiono szkołę na etat gminy, a następnie na etat ogólny szkół ludowych.

Szkoła dziewcząt, obecnie czteroklasowa, do której na 450 uczęszcza 290 uczennic, istnieje od 1. października 1853 r. Od r. 1853 do 1867 była to szkoła trywialna trzyklasowa o 2 nauczycielkach, następnie do r. 1874 o trzech nauczycielkach, odtąd szkoła czteroklasowa, obecnie o 5 nauczycielkach. Pod względem umieszczenia nie miała ta szkoła szczęścia. Pierwotnie umieszczono ją w starym budynku (późniejszy t. z. Marode-Haus), stąd jednak w pamiętnym r. 1855 wyrzucono szkołę, aby szpital dla wojska urządzić i dopiero po roku, na usilne żądanie kierowniczki szkoły, przeznaczono na naukę tę część budynku popijarskiego, w którym do

dni dzisiejszych szkoła się mieści. Język wykładowy był i jest polski.

Z przeszłości Złoczowa. W pierwszej połowie XV wieku był Złoczów wioską, należącą do dóbr oleskich¹⁾, które król Władysław Warneńczyk nadał był w r. 1441 Janowi z Sienna (p. str. 136). Prawdopodobnie Sienińscy pierwsi podnieśli Złoczów zaopatrując tę włość w obronny zamek i załogę, gdyż już w r. 1477 przy podziale majątku w Uniejowie udziałem²⁾, syn Jana, Paweł Sieniński otrzymał Złoczów z przyległościami, z czego wnosić należy, że Złoczów z pomiędzy innych okolicznych włości miał wówczas znaczenie największe. Jakoż w r. 1523 nadał król Zygmunt I, za staraniem ówczesnego dziedzica Złoczowa, Stanisława Sienińskiego, miastu Złoczowowi prawo magdeburskie³⁾. Jaką drogą przeszły dobra złoczowskie w posiadanie Górków, czy drogą kupna, czy skoligacenia, czy (co najprawdopodobniejsze) drogą dobrowolnego ustępstwa (za uzyskanie potwierdzenia aktu darowizny z r. 1441), niewiadomo, dość, że od r. 1537 w którym król Zygmunt I. za staraniem Andrzeja Górki, kasztelana poznańskiego, powołany dokument z r. 1441, we Lwowie potwierdził, pozostawali Górkowie w posiadaniu Złoczowa⁴⁾. Świadczy o tém dowodnie przywilej tegoż Andrzeja z Górki

¹⁾ Szajnocha: Szkice T. II. str. 331.

²⁾ Barącz: Kronika Oleska str. 402.

³⁾ Oryginał tego przywileju, (w którym Złoczów jest już miastem nazwane) podpisany przez Krzysztofa Szydłowieckiego, kanclerza królestwa polsk., opatrzony pieczęcią w wosku czerwonym wyciśniętą (w części zniszczoną), a w puszcze tombakowej na jedwabnym sznurku przy pergaminie wiszącą, posiada magistrat złoczowski.

⁴⁾ Porówn. Barącz Towarzysz Duchowieństwa katol. Rocznik I. Tarnopol 1864 str. 467 i str. 402 w dopisku 16.

w r. 1537 w Złoczowie nadany, uwalniający miasto od różnych danin, ze względu na zubożenie mieszkańców przez *wielokrotne napady nieprzyjacielskie*.¹⁾ Górkowie wzmocnili zamek, obwarowali lepiej miasto, osiedlając w niém wielu Ormian, dla których Łukasz z Górki, wojewoda łączycki uzyskał u króla Zygmunta Augusta fundacyą kościoła ormiańskiego.²⁾ Ormianie prowadzili wówczas znaczny handel „wyzinami i słoninami“ i zakładali owe obszerne sady owocowe wśród lasów, które podziwia Dalerac w pozostawionym opisie Złoczowa (w r. 1682), a których ślady na Folwarkach i Woroniakach do dziś pozostały.³⁾

Od Górków nabył dobra złoczowskie Marek Sobieski, wojewoda lubelski (dziad króla Jana), który słynął jako rycerz niezrównanej waleczności za panowania Stefana Batorego i w pierwszych latach panowania Zygmunta III. Rządy swe w nowonabytych dobrach rozpoczął wydaniem osobnego przywileju, pisanego na zamku złoczowskim w r. 1599, którym potwierdził wszelkie nadania i uwolnienia przez poprzedników miastu uczy-

1) Oryginał przywileju, pisany dość czytelnie na pergaminie, bez podpisu i pieczęci posiada magistrat złoczowski.

2) Kościół ormiański, drewniany wznosił się w tém miejscu gdzie dziś budynek sądowy stoi, jeszcze w wieku XVIII. Świadczy o tém przywilej, przez królewicza Aleksandra Sobieskiego w Żółkwi, na dniu 26/1 1703 r. wydany, a przez królewicza Jakóba na dniu 28/5 1727 r. potwierdzony i rozszerzony, dotyczący dotacyi kościoła ormiańskiego i szpitala ubogich w Złoczowie, opatrzony podpisem i pieczęcią, tudzież inwentarz miasta Złoczowa w r. 1782, po krydnie Radziwiłłowskiej, przez komisją sądową spisany, w którym kościół ormiański i przypadające temuż kościołowi nadania w sumie 791 złotych, jako na dobrach złoczowskich ciężące, są wymienione.

3) Tatomir; Ślady, str. 15 i 16.

nione¹⁾. Syn jego Jakób objawszy dobra ojcowskie, przyczynił się wielce do ich podniesienia.²⁾ Potwierdził przywilej ojca z r. 1599 podpisując na tymże, pod ojcowskim podpisem: „*Ja téż potomek Nieboszczykowski ten przywilej approbuie. Jakub Sobieski,*“ dokończył rozpoczętą w r. 1604 budowę kościoła, uposażył w r. 1624 parochią łacińską, w którym to roku utracił pierwszą żonę Maryannę księżniczkę Wiśniowiecką, zmarłą w Złoczowie. W trzy lata później Jakób Sobieski, wówczas krajczy koronny i starosta krasnostawski, pojął za małżonkę Teofilę Daniłowiczównę, wojewodziankę ruską, a wnuczkę hetm. Stan. Żółkiewskiego, z którą przemieszkował w Złoczowie, a częściej w zamku oleskim. W Złoczowie przyszedł na świat pierwszy syn Jakóba i Teofili Sobieskich, Marek, a później dwie córki Zofia i Katarzyna (wydana za Michała Radziwiłła hetm. litewsk.)³⁾

Pomimo, że Jakób Sobieski przemieszkował częściej w oleskim niż złoczowskim zamku, to jednak nie zaniedbał on ojcowskiej puścizny, lecz starał się o jej podniesienie. Przedewszystkiém przeistoczył on w r. 1634.

¹⁾ Oryginał przywileju, pisany na pergaminie dość czytelnie, bez pieczęci, opatrzony podpisami Marka, Jakóba i Jana Sobieskiego, posiada magistrat złoczowski.

²⁾ Barącz: Kronika Żółkwi wyd. z r. 1877 str. 74: „W Złoczowie, Pomorzanach, Zborowie i Jezierzanach, dobrach swoich, jedne kościoły już upadające dźwigał, drugie z fundamentu wystawił, plebanów poosadzał i opatrywał, nabożeństwo przy nich fundował, o to się starając, aby chwała Boga z jego zbioru pomnożenie brała.“

³⁾ Wszystkiego rodzeństwa było siedmioro: czterech synów: Marek, Jan (ur. w Olesku), Stanisław i czwarty młodziuchno z Stanisławem zmarły i trzy córki: Anna Rozalia, Zofia i Katarzyna. (Porównaj Barącz: Kronika Żółkwi str. 74. i Tatomin Ślady str. 13.)

swoję rezydencją (zamek) na małą cytadelę o czterech bastyonach kamiennych z strażnicą na każdym, które to obwarowanie zamku zachowało się do dni naszych. Do dziś na basztach widać płytę kamienną, w środku której znajduje się wyryta tarcza herbowa, a na krańcach początkowe litery: *J. S. K. K. S. K.*, które oznaczają: *Jakób Sobieski, Krajczy Koronny, Starosta Krasnostawski*. Że zamek złoczowski przeistoczył na małą cytadelę Jakób, a nie syn jego, król Jan (jak opisuje Dalerac), świadczy dowodnie w murowana w zachodniej ścianie, zewnętrznych murów zamkowych (w środku między pld. zach. a pln. zach. basztą), płyta z kamienia ciosowego, w której wyryto: w pośrodku: Imię Jezus (znak skrócony), z lewej strony: A. D. 16, z prawej 34. On też uposażył najprawdopodobniej Kolegium XX. Pijarów, (którzy tu do r. 1788 pozostawali) i klasztor OO. Reformatów, których zabudowania zajmuje obecnie załoga wojskowa.¹⁾

Po zaszłej śmierci Jakóba Sobieskiego w r. 1646, a w sześć lat później, gdy syn jego starszy, Marek poległ w bitwie pod Batowem, posiadał Jan Sobieski rozległe dobra złoczowskie, oleskie i żółkiewskie. W Złoczowie, narażonym na najazdy tatarskie, przebywał on często i zakładał tu niejednokrotnie obozy,²⁾ a w rozlicznych przywilejach, zachowanych w skarbcu magistratu złoczowskiego, okazał swą troskliwość o dobro miasta, pomimo, że ciągle zajęcia wojenne nie wiele mu dla

¹⁾ Podanie niesie, że na podwórzu klasztorńm stał mały kościółek drewniany, a pod budowę nowego kościoła założono fundamenta, z których, po zniesieniu klasztoru OO. Reformatów, wybudowano magazyn wojskowy.

²⁾ Patrz Tatomir Ślady str. 14.

spraw domowych pozostawiały czasu. Potwierdzenie przywileju z r. 1599 przez dziada swego miastu nadanego, na którym poniżej podpisów dziada i ojca własnoręcznie napisał: *I ia tenże Przywilej in toto approbuie Jan Sobieski, Starosta Jaworowski,*“ było pierwszą czynnością po objęciu Złoczowa. W r. 1672, po zdobyciu Kamieńca, rzucili się Turcy z chanem i kozakami pod Doroszeńką, ku Lwowowi, znacząc swą drogę krwią i pożogą, i wtedy zdobyli i spalili Złoczów.¹⁾ W r. 1674. zaraz po dokonanej elekcji swojej, stał król obozem pod Złoczowem, a na odbytej tu naradzie wojennej postanowił odłożyć koronację, ruszyć ku Ukrainie i spróbować szczęścia wojennego. W r. 1675 podstąpiło 10.000 Ordy tatarskiej pod wodzą Adżigireja pod Złoczów, gdzie stał z małą garstką wojew. ruski St. Jabłonowski, który nieprzyjaciół zwycięsko odparł. W tymże roku, przywilejem w dniu 15. sierpnia, na zamku złoczowskim nadanym, potwierdził król miastu wszelkie wolności nadane przywilejem Władysława IV. z daty Kraków 15. marca 1633 r. i prawo magdeburskie nadane przez Zygmunta I.²⁾ W tym czasie umacniano fortyfikacje zamku i obmurowano lepiej miasto, które służyło za pobyt tatarskim i tureckim jeńcom. Kosztem króla stanął wówczas na podwórzu zamkowym nowy budynek piętrowy z kamienia budowany (dzisiejsze więzienie), dobrze oświetlony i z dosyć dogodnym rozkładem wewnętrznym, przy budowie którego używano jeńców tureckich i tatar-

1) Szujski: Dzieje Polski T. IV, str. 36: „Turcy z łatwością wzięli i spalili Zborów, Złoczów, Jeziernę i Buczacz.“

2) Oryginał pisany na pergaminie, opatrzony podpisem: Johannes Rex, bez pieczęci (której ślady pozostały) posiada magistrat złoczowski.

skich.¹⁾ W r. 1682 objeżdżając swe dobra, był król w Złoczowie. W tym samym roku za zezwoleniem króla rozpoczęto budowę cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego, „która się zaczęła na Starożytnych Fundamentach, które „Ich Mość Panowie Bractwa Starszi y Fundatorowie „w Ziemi zastali y należeli Jeszcze z Ziemie niewywie-
dzionych Fundamentów na Łokci puł Trzecia“.²⁾ Do budowy tej cerkwi przyczynił się król Jan znaczną kwotą. W r. 1685 wypłacił, z polecenia królewskiego, podstarości złoczowski³⁾ kwotę 1100 złotych, a w r. 1690,

1) Stupnicki: Galicya Lwów 1849 str. 80 pisze: „Tuż obok miasta na wzgórzu jest obrouny, jeszcze za króla Sobieskiego przez tureckich i tatarskich jeńców zbudowany zamek pod którym daleko idące podziemne lochy się znajdują.“ Dalerac opisując Złoczów za czasów Jana III pisze: „Miasto jest wielkie i dosyć ludne. Dokoła oblewa je szeroki staw, a nad nim wznosi się niewysoki pagórek, na którym zbudowany jest zamek pański, przeistoczony przez króla na małą cytadelę o czterech bastyonach kamiennych z strażnicą na każdym. Pomiedzy budynkami jest jeden dość okazały, zbudowany przez króla znacznym kosztem z kamienia.“ (p. Tatomir: Ślady str. 15). Powyższe opisy nie zgadzają się z prawdziwym stanem rzeczy. Zamek bowiem istniał już za Górków, a założony został prawdopodobnie przez Sienińskich. Marek Sobieski, wojewoda lubelski nadał przywilej w r. 1599, na zamku złoczowskim. Bastiony kamienne, mury w około wałów i strażnice wznosił, jak wyżej wykazałem, w r. 1634 Jakób Sobieski, a nawet ośmieliłbym się twierdzić, że i ów piętrowy budynek kamienny — wybudowany został równocześnie z bastyonami, przez Jakóba Sobieskiego. Co do lochów podziemnych, to istnieje podanie, że takowe łączą zamek z kamienicą, w której było mieszkanie proboszcza i jego domowa kaplica (t. z. Marode-Haus), stojącą w pobliżu byłej murowanej bramy miasta.

2) Dosłowny wypis z legacyi, zapisanej w księgach cerkiewnych, które mi W. ks. kanonik Czemyryński przejrzyć zezwolił.

3) Podstarości, albo gubernator rządził miastem w imieniu króla, posiadał również jus gladii, jak świadczą słowa: Appelacya do nas, lub do podstarościęgo naszego“. Mieszkanie gubernatora, było w tém miejscu, które do dziś „gubernią“ nazywają.

w którym Tatarzy spustoszyli kilkakrotnie okolice Złoczowa i o mało nie pojмали bawiącego tam króla, otrzymało bractwo z rąk królewskich 1000 złotych. W tym roku prowadzono roboty około cerkwi tylko do niedzieli przewodniej, (zapewne Tatarzy przeszkodzili). W r. 1691 w miesiącu maju wybuchł wielki pożar, który całe miasto zniszczył. Zapewne wówczas zgorzał dach budującej się cerkwi, bowiem w latach następnych (około r. 1734.) znajdują się dalsze wydatki na cerkiew po téjże zgórzeniu. Cerkiew odrestaurowana istniała jeszcze przy schyłku XVIII. wieku. Świadczy o tém akt generalnej wizytacji, odbytej w dniu 2. grudnia 1762, w którym „cerkiew Zmartw. Pańsk., całą murowaną, we trzy in forma bań wierzchy gontami pobitą, samą w sobie obszerną i świetną a miejscami znacznie porysowaną,“ najdokładniej opisano ¹⁾. Dziś z cerkwi téj nie ma śladu, a nawet trudno stanowczo oznaczyć w którym miejscu zbudowaną była.²⁾

Po śmierci króla Jana III. przemieszkiwał czasem w Złoczowie królewicz Jakób, który potwierdził poprzednie przywileje, nadane przez króla, zwiększył dotacyą kościoła ormiańskiego i szpitala ubogich i wydał wiele rozporządzeń, świadczących o jego troskliwości o dobro

¹⁾ Pożar miasta w r. 1797 zniszczył ponownie cerkiew, której mury, stojące dłuższy czas bez dachu, rozebrano i miano użyć do budowy gościńca.

²⁾ Prawdopodobnie stała cerkiew na Lwowskiem, naprzeciw grobowiska izraelickiego, w tém miejscu, gdzie do dziś krzyż kamienny wśród pola leży. Opowiadano mi również, że miała stać niegdyś jakaś cerkiew poniżej szpitala, na t. z. realności Lusznia-kowskiego.

miasta i byt mieszkańców.¹⁾ Gdy królewicz Jakób w r. 1737 w Żółkwi umarł, przeszły pozostałe dobra na córkę Maryą Karolinę de Bouillon, która w dniu 11 marca 1740 r. sprzedała w formie donacyi wszystkie swoje dobra Księciu Michałowi Kazimirzowi Radziwiłłowi, wnukowi Katarzyny Sobieskiej, siostry króla Jana. Objąwszy dziedzictwo złoczowszczyzny, potwierdził on przywilejem danym w Krzemieńcu w dniu 17 marca 1744, wszystkie poprzednie zwolnienia, od czasów Górki, Złoczowowi nadane.²⁾ Lecz wszystkie odziedziczone dobra, (które w r. 1772 posiadał Karol X. Radziwiłł) były tak zadłużone, że w żaden sposób nie można było zapobiedz krydzie, która wyrugowała Radziwiłłów z posiadłości po Sobieskich odziedziczonej już w r. 1789, w którym Złoczów posiadała ks. Sapieżyna. Po zajęciu Złoczowa w r. 1772 przez wojska austriackie, przestało obowiązywać prawo magdeburskie; zniesiono klasztor OO. Reformatów, i Kolegium XX. Piarów (w którym po r. 1760, był nauczycielem Onufry Kopczyński), a kościoły klasztorne zamieniono na magazyny. Już w czasie urzędowej detaksacyi dóbr złoczowskich, dokonanej przez komisją w r. 1782, pozostawało miasto w zupełnym zaniedbaniu, a budynki zamkowe były niemal zupełnie zdezylowa-

1) Odnosne przywileje, znajdują się w skarbcu magistratu złoczowskiego. Oprócz przywilejów, znajduje się w tymże skarbcu ciekawy rejestr rozpraw i wyroków karnych wydanych przez sąd wójtowski w latach 1650—1676; tudzież miecz, którym się przy wykucy wyroków posługiwano.

2) Oryginał przywileju, opatrzonego wyraźną pieczęcią i podpisem Michała Radziwiłła z dopiskiem: „Te prawo Miasto memu Dziedzicznemu Złoczowowi nadane y od Przodków moich aprobowane reneventer stwierdzam. Dan w Zamku moim Żółkiewskim 15 kwietnia 1764 Karol X. Radziwiłł,“ posiada magistrat złoczowski.

ne.¹⁾ Pożar w r. 1797 dokonał reszty, toż miasto dopiero po r. 1848 znowa podnosić się zaczęło.

W r. 1802 nabył Złoczów Łukasz Komarnicki, radca apelacyjny we Lwowie. Komarniccy posiadali Złoczów do r. 1868. Z tych czasów wspomnieć należy, o pobycie Wincentego Pola w Złoczowie. Będąc synem radcy apelacyjnego we Lwowie, Franciszka, który był kolegą Łukasza Komarnickiego, przebywał on w swym pacholęcym wieku (od r. 1820) zwyczajnie w Złoczowie, gdzie mu upływały wakacje, „owe dni miodowe słoneczne i mlecze.“ W starém zameczysku poił się wspomnieniami z czasów króla Jana, a w modrzewiowym dworze oddychał na łonie cudownie pięknej przyrody, przemawiającej tysiącem głosów do duszy przyszłego poety. Wszystkie te wrażenia odbiły się potem w przesłicznym poemacie: „Wiele — mało, przeboleło.“²⁾

Statystyczne: L. ludn. 8347, z tych obrz. rzymsk. kat. 2219, grk. 2048, izr. 4046, in. wyzn. 27. Mowy polskiej używa: 5842, ruskiej 1614, niemieckiej 870. Umie czytać 2608. Miasto z Zazeczem, Woroniakami, Zazulami i Folwarkami tworzy jedną gminę katastralną, i zajmuje 6.209 Ha. obszaru. Czysty dochód z grunt. gminy = 8.495 złr.; podatek = 1784 złr. Dochód z gruntów dw. = 2535 złr.; podatek = 546 złr. Mieszkańcy posiadają: 220 koni, 494 szt. bydła, 73 owiec, 206 szt. trz. chlewn. i 28 pni pszczoł.

¹⁾ Inwentarz miasta Złoczowa i przyległych wsi podczas komisji w r. 1782 na gruncie spisany, zawierający opis zamku złoczowskiego, rezydencji gubernatorskiej, winnic, bram miejskich i ulic, w którym roczny dochód z dóbr w kwocie 22.449 złotych, a ciężary z tytułu zapisów na kościół rzym. kat., na XX. Piarów, na kościół ormiański i szpital kościoła farnego w kwocie 2856 złr. wykazano; przyczem uwidoczniiono, że na lampy do kościoła winni są żydzi rzeźnicy dawać rocznie 6 kamieni łożu, znajduje się w magistracie złoczowskim.

²⁾ Patrz Poezye Wincentego Pola w pierwszym wydaniu zupełnem Lwów 1873. T. III. str. 13 do 20.

Żabin, (Pomorzany 6.) wieś, położona w odległości 26. Km., na południu Złoczowa. W środku wsi wypływa potok bez nazwy, który we wsi Kalne łączy się z potokiem *Zwarycz*, wpływającym koło Rozhadowa do Złotej Lipy. Rola czarnoziem i glinka; gosp. rolne sześciopolowe. Chów bydła i koni zaniedbany. Sadownictwo, pszczelnictwo i przem. dom. zupełnie nierozwinięte. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 377 złr.

Par. łac. w Pomorzanach; gr. kat. w Kalnem; sąd pow. w Zborowie.

Szkoła filialna, założona w r. 1857, do której na 56 uzd. uczęszcza 42 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 57·5 ara. Jęz. wykł. ruski.

We wsi za cerkwią jest starożytna mogiła (może z r. 1694). Podanie niesie że teraźniejszą cerkiew przerobiono z dawniej jakiejś prochowni.

Statystyczne: L. ludn. 559 a to: rk. 138, grk. 400, izr. 21; um. czyt. 37. Obszar wsi = 720 Ha. Gm. posiada: 595 Ha. roli, 60 Ha. łąk i ogr., 7 Ha. pastw., 10 Ha. lasu. Dochód = 2430 złr.; podatek = 1784 złr. Dwór: 11 Ha. roli, 4 Ha. łąk i 14 Ha. lasu. Dochód = 44 złr.; podatek = 10 złr.

Żuków, (Gołogóry 8.) wieś o 19 Km. w stronie zach. połudn. Złoczowa, położona w okolicy górzystej, okrytej lasem bukowym i grabowym. Zabudowania wiojski leżą w dolinie potoku, nastającego na północnym obszarze wsi, zwanego *Zgniłą Lipą* (p. str. 31). W półn. stronie zabudowań wznosi się wzgórze *Karpina* 422 m. wysokości, a w okół leżą niższe lub wyższe wzgórza, sięgające jednak wszędzie zwyż 400 m. Rola: glinka nieprzepuszczalna ze spodnią warstwą opoki. Chów bydła i koni mierny. Sadownictwo i pszczelnictwo częścią pielęgowane. We wsi znajduje się browar i gorzelnia.

Par. łać. w Gołogórach; gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła filialna istnieje od r. 1856; na 116 uzd. uczęszcza 50 dzieci. Pow. ogr. szk. 18 arów. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 830; a to: rk. 138, grk. 596, izr. 96. Obszar wsi = 1792 Ha. w 2234 parc. Gm. posiada: 468 Ha. roli, 212 Ha. łąk i ogr., 49 Ha. pastw., 31 Ha. lasu. Dochód = 2706 złr.; podatek = 456 złr. Dwór: 124 Ha. roli, 90 Ha. łąk i ogr., 22 Ha. pastw., 694 Ha. lasu. Dochód = 1649 złr.; podatek = 333 złr.

Żulice, (Białkamień 6.) wieś o 9 Km. na północ Złoczowa, położona w dolinie moczarzystej, otoczonej od północy i wschodu znacznymi wzgórzami (Żulicka góra, Lipina, Wysoka i Pulczywarki porówn. str. 12), a od południa małymi wzgórzami (286 m.), otwartą jeno ku zachodowi i połudn. zachodowi. Z nastających tu kilku źródeł, które zabagniają zachodnią część obszaru wsi, nastaje potok, od ludu *Łapajówką* zwany, który płynąc kilkoma korytami ku zachodowi, połączwszy się na mokradłach w jedno koryto, wpływa w Poczapach do Złoczówki (p. str. 21 i 151). Grunta w części piaski, a przeważnie romusz, miejscami margiel kredowy i opoka; gosp. rolne czteropolowe, we dworze sześciopolowe. Chów bydła i koni rasy krajowej, brak paszy jest powodem, że polepszenie chowu nie ma miejsca. W gminie pielęgnują małe sady i to tylko niektórzy. Pszczelnictwem zajmuje się obszar dworski i kilku gospodarzy. Przemysł domowy ogranicza się na wyrobach tkackich. Gmina posiada kasę pożyczk. z kap. 121 złr.

Par. łać. w Białymkamieniu, gr. kat. w miejscu; cerkiew pod wezw. św. Mikołaja. Sąd pow. w Złoczowie.

Szkoła etatowa, założona w r. 1865, do której na 212 uzd. uczęszcza 132 dzieci, pielęgnuje szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

Najwyższe wzgórze, wznoszące się obok wsi, zwie lud miejscowy *Storożycha*, a płaszczyznę, która się u podnóża téj góry ścieli, *Perejmą*. W starym pisanym mszale cerkiewnym, znajduje się wzmianka o napadzie tatarów i porwaniu księdzowej z dziećmi do niewoli.

Statystyczne: L. ludn. 982, a to: rk. 202, grk. 743, izi. 37; umie czyt 102. Obszar wsi = 1530 Ha. w 3330 parc. gr. Gm. posiada: 582 Ha. roli, 212 Ha. łąk i ogr., 120 Ha. pastw. Dochód = 2076 złr.; podatek = 456 złr, Dwór posiada: 256 Ha. roli, 28 Ha. łąk i ogr., 185 Ha. pastw., 74 Ha. lasu. Dochód = 1469 złr.; podatek = 333 złr. W gm. i dw. liczono 214 koni, 440 szt. bydła, 304 owiec, 120 szt. trz. chlew., 200 pni pszczół.

B. Powiat brodzki.

Baryłów, (Łopatyn 16.) wieś, położona na północno zachodniej granicy powiatu nad rz. *Sydotówką* (p. str. 36.), w okolicy płaskiej, równej, piaszczystej i leśnej. Grunta orne w stronie północnej, ku granicy rosyjskiej, czarnoziemne, nieco podmokłe, na południu romuszowate. Najwyższe wzgórze wznosi się w południowo zachodniej stronie zabudowań do 243 m. n. p. m. Bydło i konie krajowe, dla braku pastwisk miernie utrzymane. Mieszkańcy pielęgnują małe sady owocowe, składające się z grusz, jabłoni, śliw i wisień, niektórzy zajmują się pszczelnictwem (70 pni pszcz. w kłodniakach). Dwór zajmuje się uprawą chmielu. Przemysł: browar, młyn wodny, cegielnia; z rzemieśln. kowal, krawiec, szewc i tkacz.

Par. łąc. w Szczurowicach; gr. kat, w miejscu, sąd pow. w Łopatynie.

Szkoła etatowa, istnieje od r. 1862. Na 120 uzd. uczęszcza 86 dzieci. Na ogr. o pow. 57.5 ara założono szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

Niedaleko wsi znajduje się kopiec do 4 metr. wysoki; zdaje się, iż odgraniczał on dawniej województwo bełskie od wołyńskiego. Dwór otaczają wały i fosy a o ile z podań miejscowych wnosić można to wały te kazał usypać Jan Kazimierz ciągnąc w r. 1651 pod niedalekie Beresteczko przeciw Chmielnickiemu.

Statystyczne: L. ludn. 848, a to: rk. 85, grk. 705, izr. 58. Gm. posiada: 1632 mrg. ziemi. Dochód = 4311 złr.; podatek = 780 złr. Dwór posiada: 1365 morg. ziemi. Dochód = 2599 złr.; podatek = 352 złr. Z ziemi urodzajnej przypada 1492 mrg. na gr. orne, 617 mrg. na łąki i ogr., 40 mrg. na lasy.

Batków, (Załoście 8.) wieś, położona w południowo zachodniej stronie pow., nad jednym z ramion Sekretu (p. str. 27. 2.). Potok rozlewa się podewsią na staw (90 morgów), na wzniesieniu 334 m. W stronie wschodniej i północnej ciągną się lasy, na południu w dolinie potoku leżą podmokłe łąki. Grunta romuszowate miejscami piaski. Mieszkańcy zajmują się uprawą roli, pielęgnując obok chat małe sady drzew owocowych. łąki, las i rybołówstwo, są głównymi źródłami dochodu. We wsi jest młyn wodny i gm. kasa pożyczk. z kap. 66 złr.

Par. łąc. w Pieniakach; gr. kat. w miejsku.

Szkoła nieorganizowana, do której na 60 uzd. uczęszcza 38 dzieci, posiada ogr. o pow. 28·14 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 615; a to rk. 21, grk. 558, izr. 35. Gm. posiada: 1134 mrg. ziemi. Dochód = 1601 złr.; podatek = 317 złr. Dwór posiada: 345 mrg. ziemi. Dochód = 252 złr. podatek = 103 złr. Z ziemi urodzajnej przypada 713 morg. na gr. orne, 323 mrg. na łąki i ogr., 114 mrg. na pastw., 289 mrg. na lasy.

Batyjów, (Łopatyn 6.) wieś, położona w lesistej, bagnistej, piaszczystej płaskiej okolicy w stronie północnej Łopatyna. Na zachodnim i północnym obszarze, nastaje z kilku źródeł potok *Rzeczka*, która przepływając wioskę z półn. ku połudn., przyjąwszy małą strugę, nastającą z mokradel w okolicy Rudenka, zwraca się ku wschodowi, przyjmuje poniżej takąż strugę z Kustynia nadpływającą, a przepłynąwszy przez Nowostawce wpływa na południu Szczurowic z lew. brz. do Styru. Gleba przeważnie pias-

czysta, miejscami tylko glina i czarnoziem; gosp. rolne pięciopolowe, z płodów poln., które się wybornie udają, uprawiają żyto, jęczmień, hreczkę, proso, groch, konopie, pszenicę i rośliny okopowe. Bydła i koni posiadają wiele, każdy gospodarz posiada 1 — 4 krowy i parę, a czasem dwie pary koni; jednak tak bydło, jak i konie licho utrzymane, bo brak pastwisk i paszy dotkliwie uczuwać się daje. Sadownictwo nie rozwija się; wprawdzie posiadają tutejsi gosp. małe sady obok chat, lecz drzew owoc. nie pielęgnują i nie uszlachetniają. Pszczelnictwem zajmuje się kilkunastu gosp., którzy posiadają po kilkanaście pni pszczelnych, niestety w kłodniakach. Dwóch gosp. zajmuje się uprawą chmielu. Z przem. domowego podnieść należy tkactwo; którym zajmuje się wielu mieszkańców wyrabiając płótna konopne, sukna z domowej wełny owczej, kilimki wełniane, konopne płachty; kolorowe radna, obrusy i krajki, czerwone pasy, fartuszki, czepki, rękawice, i t. p. (wełnę i przędzę farbują na czerwono, amarantowo, żółto i niebiesko). Inne gałęzie drobnego przemysłu dom. ograniczają się jedynie na zaspokojeniu własnych i miejscowych potrzeb. Z rzemieśln. opodatkowanych jest tu kowal i tkacz. We wsi są 2 młyny wodne, miernej dobroci; istnieje również gm. kasa pożyczkowa z kap. 142 złr.

Par. łac. w Łopatynie gr. kat. w sąsiednim Kustyniu; sąd pow. w Łopatynie.

Szkoła filialna istnieje od r. 1860. Na 82 uzd. uczęszcza 47 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 381, a to: rk. 10, grk. 364., izr. 7. Gm. posiada: 515 mrg. ziemi. Dochód = 836 złr.; podatek 101 złr. Dwór posiada: 303 mrg. ziemi. Dochód = 359 złr.; podatek 81 złr. Z ziemi urodz. przypada: 568 mrg. na gr. orne, 144 mrg. na łąki i ogr., 13 mrg. na pastw., 78 mrg. na las.

Berlin, (Brody 7.) wieś, położona w półn. zach. stronie Brodów, nad potokiem Suchowółką (zwanym tu Berlinką p. str. 34. 1.), który przedewsią zalewa niewielki, podłużny staw. Zabudowania wsi leżą wzdłuż lewego brzegu potoku, a część, t. z. „Berlin nowostawczy“ leży w zachodniej stronie stawu. Całą południową, wschodnią i północną część obszaru, nader nisko położoną (226 m. n. p. m.) pokrywają bagna, mokradła i trzęsawiska, na zachodnim zaś do 232 m. wzniesionym obszarze leżą grunta piaszczyste i gliniaste (miejsca wytrzebionych lasów), na których uprawiają żyto, jęczmień, hreczkę, owies i kartofle. Bydło i konie rasy krajowej.¹⁾ Kilku gospodarzy zajmuje się pszczelnictwem (około 170 pni); sadów nie ma. Mieszkańcy zajmują się przy rolnictwie, zarobkiem dziennym, dowożąc drzewo do tartaku w Bołdurach, wreszcie drobnymi rzemiosłami jak: kowalstwem, szewstwem, stalarstwem, ciesielką i krawiectwem. W miejscu znajduje się kram korzenny i 3 młyny wodne.

Par. łąc. i sąd pow. w Brodach; gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa dwuklasowa, założona w r. 1873. Na 232 uzd. uczęszcza 132 dzieci. Pow. ogr. szk. 79 arów. Jęz. wykł. ruski i polski.

Wieś ta należała niegdyś do dóbr oleskich, i w r. 1512 przy podziale tego majątku jest już wymieniona (p. str. 137.). Dawniej był tu urząd cłowy.

Statystyczne: L. ludn. 1651 a to: rk. 233, grk. 1382 izr. 36. Gm. posiada: 2676 morg. ziemi. Dochód = 2248 złr; podatek 510 złr.

¹⁾ Pogłębienie koryta rzeki, osuszenie za pomocą rowów obszernych bagien, które żadnej nie przynoszą korzyści, przysporzyłoby gminie znaczną ilość dobrej paszy, i przyczyniłoby się do podniesienia hodowli bydła.

Dwór posiada: 5433 morg. ziemi. Dochód = 3917 złr.; podatek = 889 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 1164 mrg. na gr. orne, 1535 mrg. na łąki i ogr., 206 mrg. na pastw., 4911 mrg. na lasy (dziś niemal zupełnie wytrzebione).

Bielawce, (Brody 10.) wieś, położona w stronie północnej Brodów, wśród piasków, bagien i lasów, na prawym brzegu *Suchowółki* (al. Bołdurki). Gleba przeważnie piaszczysta z pokładem glinki; gosp. rolna w gminie różnie prowadzona; niedostateczne obszary roli i téjże rozdrobienie powoduje, iż ziemię uprawia tu każdy na swój łąd, sieje gdzie może i co może, bez zasilania roli i bez pozostawiania ugorów; we dworze gosp. trzypolowa. Bydło i konie liche; pszczeln. trudni się ledwie kilku gosp. (40 pni), sadów nie ma. Miejscowy pleban zajmuje się uprawą chmielu. Mieszkańcy trudnią się zarobkiem dziennym, którego dostarcza wytrzebianie okolicznych lasów, a niektórzy oddają się tkactwu, wyrabiając płótna konopne i sukna z wełny owczej (białe, czarne, lub siwe) na t. z. sieraki.

Par. łąc. i sąd pow. w Brodach; par. grk. w miejscu.

Szkoła filialna, istnieje od r. 1873. Na 134 ucz. uczęszcza 48 dzieci. Pow. ogr. szk. 18 arów. Jęz. wykł. ruski. (P. str. 137.).

Statystyczne: L. ludn. 867; a to: rk. 74, grk. 734, izr. 59. Gm. posiada; 1831 mrg. ziemi. Dochód = 1625 złr.; podatek = 369 złr. Dwór posiada: 2433 mrg. ziemi. Dochód = 1394 złr.; podatek = 296 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 913 mrg. na gr. orne, 543 mrg. na łąki i ogr., 351 mrg. na pastw., 2155 mrg. na lasy (w większej części zniszczone).

Blich, (Załośce 5.) wieś, na wschód Załoziec, położona na wyżynie podolskiej w okolicy leśnej, i piaszczystej. Zabudowania wsi leżą na prawym brzegu po-

toku *Huk*, który płynąc ze wschodu od Milna, wpływa na południu Załoziec do Seretu (p. str. 29. 2.). Północną i południową część obszaru pokrywają rozległe dąbrowy, których wspaniałe dęby słynne są w okolicy. Ze wszystkich lasów w całym okręgu, jedynie lasy pieśniackie i dąbrowy załozieckie są szanowane, pielęgnowane i dostarczają wybornego materiału budowlanego; sławne bory łopatyńskie, które dostarczały sosen na maszty, są obecnie niemal zupełnie zniszczone. W części północnej wznosi się *Ostra góra* i *Szwed* (al. Szwedowy kamień) do 418 m. wysokości. Gleba tej wsi piaszczysta, romuszowata, lub gliniasta (miejscami znajdują się pokłady gliny garncarskiej) rodzi żyto, owies, kartofle, a przy dobrej uprawie pszenicę. Bydło i konie rasy krajowej, źle utrzymane; pszczeln. zajmuje się 3 gosp. (około 100 pni w krągłakach); sadownictwo zaniedbane. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 160 złr.

Par. łąc. i sąd pow. w Załozcach; par. gr. k. w Milnie.

Szkoła etatowa, założona w r. 1883. Na 75 uzd. uczęszcza 45 dzieci. Pow. ogr. szk. 18 arów. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 464, a to: rk. 31, grk. 425, izr. 8. Gm. posiada: 707 mrg. ziemi. Dochód = 847 złr.; podatek 192 złr. Dwór posiada: 1736 mrg. ziemi. Dochód = 1956 złr.; podatek 402 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1058 mrg. na gr. orne, 104 mrg. na łąki i ogr., 91 mrg. na pastw., 1102 mrg. na lasy (własność dworu).

Bołdury, (Brody 15.) wieś na północ od Brodów, położona w okolicy równej, piaszczystej, błotnistej, pokrytej od północy lasem sosnowym, nad potokiem *Suchowolka* (al. Bołdurka p. str. 34. 1.), która w południowej

stronie wsi zalewa obszerny staw, na przestrzeni 180 morgów. Grunta orne piaszczyste i torfiaste, nie sprzyjają gosp. rolnój; natomiast rozległe i dobre łąki dostarczają wiele siana. Bydło i konie rasy krajowej; pszczelnictwem nie chętnie się zajmują; sadów nie ma. Obszar dw. uprawia chmiel. Mieszkańcy zajmują się przeważnie zarobkiem, pracując w sąsiednich lasach, lub przy miejscowym tartaku, przy którym mają stały zarobek; niektórzy zajmują się tkactwem wyrabiając płótna konopne. We wsi znajduje się tartak wodny i dwa młyny. Tartak jest dobrze urządzony, a wyroby jego mają wielki odbyt za granicą. Przy jednym młynie zbudowano folusz do wybijania sukna z wełny owczej, przy drugim znajduje się stępa do prosa.

Par. łąc. w Leszniowie, grk. w Bielawcach, sąd pow. w Brodach.

Szkoła fil., założona w r. 1873, do której na 106 uzd. uczęszcza 76, dzieci, posiada ogr. o pow. 18 arów. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 884, a to: rk. 349, grk. 426, izr. 109. Gm. posiada: 1241 mrg. ziemi. Dochód = 993 złr.; podatek 225 złr. Dwór posiada: 2310 mrg. ziemi. Dochód = 886 złr.; podatek 201 złr. Z ziemi urodz. przypada: 272 mrg. na gr. orne, 939 mrg. na łąki i ogr., 166 mrg. na pastw., 2023 mrg. na lasy.

Bołożynów, patrz str. 59.

Boratyn, (Brody 13.) wieś, położona w kotlinie górskiej, wśród Woroniaków (p. str. 16.), które wznoszą się na północy do 393 m. (góra Boratyńska), a na południu i zachodzie zabudowań do 394 m. wysokości. Okoliczne góry pokrywają wielkie lasy bukowe i grabowe. Gleba romuszowata rodzi najlepiej żyto. Sado-

wnictwo i pszczelnictwo dość rozwinięte. Włościanie, którzy posiadają wcale dobre konie, trudnią się furmankami. Gmina posiada kasę pożyczk. z kap. 240 złr.

Par. łąc. w Ponikwie, grk. w miejscu; sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa, istnieje od r. 1860. Na 205 uzd. ucześnieza 90 dzieci. Pow. ogr. szk. 14·38 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn.: 1453; a to: rk. 59, grk. 1386, izr. 8. Gmina posiada: 2022 mrg. ziemi. Dochód = 4226 złr.; podatek = 953 złr. Dwór posiada: 1543 mrg. ziemi. Dochód = 1483 złr.; podatek = 328 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1322 mrg. na gr. orne, 376 mrg. na łąki i ogr., 125 mrg. na pastw. 1515 mrg. na lasy (dworskie).

Bordulaki, (Stanisławczyk 4.) wieś, uważana dotąd za przysiółek do Stanisławczyka, położona w okolicy bagnistej pokrytej lasami szpilkowymi na prawym brzegu Styru, który rozlewając się na liczne koryta zabagnia znaczną przestrzeń. Par. obu obrz. w Stanisławczyku; sąd pow. w Łopatynie. Wieś ta należy do związku szkoły w Stanisławczyku.

Statystyczne: L. ludn. 950 a to: rk. 131, grk. 793, izr. 36. Bordulaki stanowią jedną gm. katastralną ze Stanisławczykiem.

Brodny, miasto powiatowe, położone w nizinie od zachodu i północy moczarowatej, a od południa i wschodu piaszczystej nad rz. Suchowółką, dopływem Styru (p. str. 34. 1.). Południową stronę miasta przechodzi linia kolei żelaznej Karola Ludwika ze stacją w Brodach łącząca się z koleją rossyjską w Radziwiłowie. Mieszkańcy Brodów, w $\frac{3}{4}$ Żydzi, zajmują się wyłącznie prawie handlem i przemysłem rękodzielniczym i fabrycznym. Od r.

1779 do 1879, słynęły Brody jako wolne handlowe miasto nie tylko w kraju, lecz i za granicą; dziś po zniesieniu tego przywileju straciły wprawdzie dawne znaczenie, jednak są zawsze jednem z najhandlowniejszych miast Galicyi, będąc ogniskiem handlu obrotowego między Austryą a Rosyją.¹⁾ Brody liczą obecnie do 500 opodatkowanych kupców, handlarzy i kramarzy, 20 większych składów i przeszło 200 mniejszych, a dla ułatwienia handlu istnieje 27 domów spedycyjnych i komisyjnych. Przemysł rękodzielniczy w każdej gałęzi jest dość licznie reprezentowany, najliczniej krawiectwo (73), szewstwo (60), rzeźnictwo i masarstwo (60), piekarstwo (18), stolarstwo (20), złotnictwo (10). Liczba wszystkich opodatkowanych rzemieślników przechodzi liczbę 300.

Brody jako miasto powiatowe, są siedzibą starostwa, sądu powiatowego, powiatowej dyrekcji skarbu, urzędu podatkowego, cłowego, pocztowego i telegraficznego i biura ewidencyjnego; są siedzibą izby handlowej i przemysłowej, ukonstytuowanej w r. 1850, która wysyła ze swego ramienia posła na sejm krajowy, i siedzibą konsulatu rosyjskiego. W miejscu jest wyższe gimnazjum, szkoła żeńska VII klasowa, męska V klasowa i izraelska; 3 apteki, 1 księgarnia, 2 antykwarnie, drukarnia, browar, domy bankowe i wekslarskie, tow. zaliczkowe domy dla kalek i ubogich i szpital powszechny, założony w r. 1831, posiadający 37.491 złr. majątku zakładowego.

Do sądu powiatowego należy 41 miejscowości, z ogólną liczbą 61.145 mieszkańców a mianowicie: Berlin, Bielawce, Bołdury, Boratyn, Brody, Buczyna, Czechy, Czer-

¹⁾ Brockhaus: Conversations-Lexikon wydanie XIII z r. 1882

nica, Dubie, Dytkowce, Folwarki małe i wielkie, Gaje dytkowieckie, Gaje smoleńskie, Gaje starobrodzkie, Grzymakówka, Hołoskowice, Hucisko brodzkie, Jasionów, Jazłowiec, Kadłubiska, Klekotów, Komorówka, Koniuszków, Korsów, Łahodów, Leszniów, Nakwasza, Piaski, Ponikowica, Ponikwa, Rażniów, Smólno, Starebrody, Suchodoły, Suchowola, Szynarów, Tetylkowce, Wysocko, Wołochy, Zabłotce.

Szkoła dziewcząt dziś VII klasowa, istnieje od r. 1811. Liczba uczennic 360. Jęz. wykł. polski.

Szkoła chłopców V klasowa, otwartą została w kwietniu 1784 r. jako główna szkoła normalna, pod patronatem c. k. Rządu. W szkole téj pobierał w r. 1805 i 1806 pierwsze nauki Józef Korzeniowski, jeden z najznakomitszych pisarzy polskich.¹⁾ W r. 1884 uczęszczało do szkoły 298 dzieci. Jęz. wykł. polski.

Szkoła izraelska dla chłopców i dziewcząt, założona przez gminę izraelską, za upoważnieniem rządowém w r. 1851, liczyła w r. 1884, 1105 dzieci uczęszczających, i miała 18 nauczycieli. Jęz. wykł. niemiecki.

Par. łąc. uposażył w r. 1594. Mikołaj Żółkiewski podkomorzy lwowski zapisując kościołowi dziedziczne swe dobra Jazłowiec. Kościół paraf. pod wezw. Podwyższenia św. Krzyża, wymurowany został (wedle daty w Szematyzmie) w r. 1596.²⁾ Do parafii téj należy 14 okolicznych włości z liczbą 6460 wiernych.

¹⁾ Patrz Starebrody.

²⁾ Barącz: Wolne miasto handl. Brody, na str. 160 pisze na podstawie inwentarza: „kościół paraf. wymurowany został przez Stanisława Koniecpolskiego roku niewiadomo którego w drodze konkurencyjnej rozprzestrzeniony: niegdyś dachówką, później gętami, teraz cynkiem kryty — wykazując poprzednio na str. 27, że Stanisław Koniecpolski w r. 1646, polecił testamentem synowi swemu Aleksandrowi, wybudowanie świątyni, zatem sam kościół nie wznosił.

Par. gr. kat., do której należą wsie Folwarki wielkie i małe z liczbą 2411 wiernych, posiada dwie murowane cerkwie. Cerkiew pierwsza paraf. pod wezw. Narodzenia N. p. M. murowana niewiadomo kiedy. Najdawniejszy dokument erekcyi jest z dnia 13 grudnia 1758 r., według którego ówczesny dziedzic Brodów, Stanisław Potocki nadał niektóre grunta cerkwi, która *ab antiquo* istniała. Cerkiew druga, filialna pod wezw. św. Jerzego niewiadomo również kiedy i przez kogo murowana. Najdawniejszy dokument prezentacyjny nosi datę 30 kwietnia 1767 r.

W XV wieku leżała w miejscu dziś handlowego miasta, mała, lasem sosnowym otoczona wioska, zwana dla wielkich okrażających ją moczarów, które w bród przechodzić trzeba było, Brodami. Wioska ta należała do rozległych dóbr oleskich, nadanych w r. 1441 Janowi z Sienna.¹⁾ Po podziale rozległego majątku w r. 1511 dostały się Brody wraz z innymi wsiami Kamienieckim, których synowie Jan i Wojciech, otrzymawszy w r. 1578 część rodzicielskiego majątku, sprzedali takową Stanisławowi Żółkiewskiemu, wojewodzie bełskiemu w r. 1580. Tenże zwrócił szczególniejszą swą uwagę na wioskę Brody, uważając, że tamtędy prowadzi główny trakt nie tylko z Rusi na Podole i Wołyń, lecz i z jednych do drugich miast na Rusi, że osada ta leży na szlaku tatarskim, a należycie obwarowana, służyłaby wielu mieszkańcom za schronienie, a nieprzyjaciołom za zawadę w dalszych zapędach, postanowił w miejscu Ostrów zwaném, zbudować zamek, i założyć miasto. Nie zwlekając, rozpoczął budowę zamku i kościoła pod wezw.

¹⁾ Patrz Olesko.

św. Stanisława, nazwał powstające miasto od swego herbowego klejnotu „Lubicz,” i wyjednał dlań u króla Stefana Batorego w r. 1584 przywilej, którym dla rychlejszego wzrostu miasta Lubicza, nadano mieszkańcom tegoż prawo magdeburskie i inne korzystne przywileje. Nazwa „Lubicz” nie przyjęła się jednak. Już w r. 1629, gdy wnuk Stanisława Żółkiewskiego, Łukasz, sprzedał majątek rodzicielski Stanisławowi Koniecpolskiemu hetmanowi poln., nazwano założone miasto „Brodami.” Nowy nabywca ufortyfikował zamek, obwarował miasto, czyniąc zeń silną fortecę; nadał mieszkańcom korzystne przywileje, zajął się tak gorliwie podniesieniem miasta, iż Brody wzniosłszy się w tych czasach do rzędu najbogatszych miast w Polsce, rozpoczęły świetną epokę, która pod względem handlowym, do dni naszych się utrzymuje. Za jego staraniem zaprowadzono warstaty materyi jedwabnych, których w całej Polsce jeszcze nie było, on zaprowadził saletrzarnie; a są ślady że na gruncie brodzkim pielęgnowana była winna macica.¹⁾ W r. 1637 otworzył własnym kosztem szkoły, do których powołał nauczycieli z Akademii krakowskiej, a umierając w dniu 11 marca w r. 1645 r. przekazał synowi swemu Andrzejowi testamentem, „aby kościół w Brodziech zmurował.” Zwłoki tego prawdziwego dobrodzieja Brodów, złożono w kościele brodzkim. W r. 1638 obległ zamek brodzki

¹⁾ X. Barącz przytacza w dziele swém o Brodach na str. 17 następujący wiersz Zbigniewa Morsztyna, napisany do Stanisława Oświęcimsa, wówczas rotmistrza kr. Władysława IV: „Powiedz mi „bracie, boś ty zwiedzał smaki — Trunków i napój piłeś nie jednaki. — I własnej niechcąc zawstydzić ojczyzny — Piłeś te wina, które „daje żyzny — Grunt brodzki; kędy zawiesił proporce — Hetman „i wszczęły dobrą myśl Podhorce.”

Bogdan Chmielnicki, a nie mogąc go zdobyć, miasto spalił. W roku 1651, w czasie potrzeby beresteckiej, oddział Kozaków i Tatarów złożony z 700 ludzi, napadł niespodzianie 2 chorągwie polskie, rozłożone obozem pod Brodami, zadając tymże dotkliwą klęskę. Do miasta jednak silnie obwarowanego nie śmiał wtargnąć nieprzyjaciół. W dniu 19 lipca tegoż roku, król Jan Kazimirz, wracając z wyprawy pod Beresteczkiem, wypoczywał przez dzień jeden w zamku brodzkim. W lutym 1665 roku stanął w Brodach, ranny pod Stawiszczami Stefan Czarniecki, hetman poln. kor. (patrz Sokołówka). W r. 1678 Stanisław Koniecpolski (wnuk hetmana) ofiarował Dominikanom miejsce na wzniesienie kościoła pod wezw. św. Stanisława i kamienicę na klasztor. (Kościół ten wzniesiony kosztem Dominikanów, spłonął w r. 1715, wraz z częścią miasta, leżącą między klasztorem a zamkiem; odbudowany pogorzał powtórnie w r. 1742 nie tylko zewnątrz ale też wewnątrz z ołtarzami i dzwonami. W r. 1784 po zniesieniu klasztoru, wcielono majątek tegoż do fund. relig. a w budynku dominikańskim umieszczono szkołę).

Tenże Stanisław Koniecpolski, umierając bezdzietnie w r. 1682, zapisał Brody i Podhorce królewiczowi Jakóbowi, najstarszemu synowi Jana III, bacząc na to, że „niegdyś cała włość brodzka z najjaśniejszego domu J. kr. Mości, Jana Sobieskiego, w dom Koniecpolskich się przeniosła.“ W r. 1690, bawił tu król Jan III, potwierdzając Ormianom dawniejsze swobody i wolności, a litując się nad nieszczęśliwem położeniem biskupów bakowskich, wygnanych z Mołdawii, przeznaczył na ich utrzymanie probostwo brodzkie. W r. 1696, gdy o śmierci króla dowiedzieli się Turcy i Tatarzy, wpadli na Wołyni, a siejąc śmierć i pożogę, złupili Brody, uprowadza-

jac stąd plon znaczny. Jakób Sobieski, straciwszy nadzieję otrzymania korony po ojcu wyjechał na stałe mieszkanie do Olawy na Szląsku i sprzedał w r. 1704 Brody z okolicznymi wsiami Józefowi Potockiemu, wojewodzie kijowskiemu. Gdy tenże, jako krewny przez żonę, trzymał stronę Leszczyńskiego i Szwedów, przeto po przegranej pod Puławą, ucierpiał Brody od najazdów i kontrybucyi moskiewskich i saskich, a w końcu nawet w r. 1734 dowódca wojsk rosyjskich książę Hessen-Homburg w zamku brodzkim załogę moskiewską osadził. R. 1748 przyjmował tu Józef Potocki wówczas już hetm. w. kor. posła tureckiego z wielką wspaniałością. W r. 1772 wojska austriackie zajęły Brody, a w r. 1773 odwiedził miasto cesarz Józef II, który za staraniem Potockich nadał miastu w r. 1779 przywilej, na wolne miasto handlowe, a w r. 1782 uczynił je rezydencyą cyrkułu brodzkiego.¹⁾ W r. 1812 zamek brodzki, w którym lud okoliczny, podczas najazdów tatarskich znajdował bezpieczne dla siebie schronienie, do którego chronili się niejednokrotnie mieszkańcy kamieńca podolsk., Buczacza, Jazłowca i Dominikanie podkamienieccy ze swymi kosztownościami, został demolowany, a fortyfikacye miasta zniesione. „Widziałem — pisze Korzeniowski w liście przez WX. Baracza przytoczonym—te mury i tę wieżę wylatującą w powietrze.“ Od Potockich przeszły dobra brodzkie w dom Młodeckich. Brody poniosły znaczne straty przez pożary w latach 1801, 1850, 1859 i 1867.²⁾

¹⁾ W r. 1796 urząd obwodowy brodzki przeniesiony został do Złoczowa.

²⁾ Wyczerpującą historją miasta Brodów, z której daty powyższe czerpałem, napisał ks. Sadok Barącz: „Wolne miasto handlowe Brody,“ Lwów 1865.

Statystyczne: L. ludn. 20.071; a to: rk. 3600, grk. 1760, izr. 14.673, in. wyzn. 38. Łąki, ogrody i pastw. zajmują przestrzeń 251 morgów. Dochód = 404 złr., podatek gr. 62 złr. Mieszkańcy opłacają 15.948 złr.; podatku dom. czynsz., 10.626 złr., podatku zarobk. i 3367 złr. podatku dochodowego.

Buczyna, (Brody 13.) mała wioska, położona we wschodnio południowej stronie Brodów, przy samej granicy rosyjskiej. Okolicę spiętrzają Woroniaki, które kończą się w stronie północnej górą *Makutra* (355 m.), łącząc się z górami awratyńskimi. Zabudowania tej wioski leżą rozrzucone na stokach wzgórz. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 300 złr.

Par. gr. kat. w Gajach starobrodzkich; w miejscu jest cerkiew drewn. Gmina utrzymuje szkołkę prywatną, do której uczęszcza do 30 dzieci.

Statystyczne: L. ludn. 414, z tych obrz. grk. 403, reszta izraelici. Gm. posiada 634 mrg. ziemi. Dochód = 850 złr.; podatek = 195 złr. Dwór posiada 295 mrg. ziemi. Dochód = 224 złr. podatek = 43 złr. Z ziemi urodz. przypada: 533 mrg. na gr. orne, 50 mrg. na łąki i ogr., 66 mrg. na pastw.; 258 mrg. na lasy.

Chmielno, (Łopatyn 3.) wieś, położona na północnym zachodzie Łopatyna, wśród płaskiej, piaszczystej, leśnej i nieco podmokłej okolicy. Gleba, czarnoziem i piaski, z pokładem kredy, a miejscami gliny, rodzi żyto, jęczmień i owies. Bydło i konie rasy krajowej. Pszczelnictwo i sadownictwo poczyną się upowszechniać i rozwijać. Mieszkańcy zajmują się wyłącznie gosp. rolną i zarobkiem dziennym. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 100 złr.

Par. łać. i sąd pow. w Łopatynie; gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa, założona w r. 1862, do której na 153 uzd. uczęszcza 126 dzieci, posiada na ogr. szk. o pow. 18 arów, szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 917 a to: rk. 87, grk. 804, izr. 26. Gm. posiada 1648 mrg. ziemi. Dochód = 2298 złr.; podatek = 363 złr. Dwór posiada 2049 mrg. ziemi. Dochód = 1161 złr.; podatek = 422 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1417 mrg. na gr. orne, 861 mrg. na łąki i ogr., 36 mrg. na pastw., 1323 mrg. na lasy.

Czechy, (Zabłotce 3.) wieś, położona w południowo zachodniej stronie Brodów. Okolica płaska, otwarta ku pñ., grunta orne czarnoziemne, ciężkie, nader żyzne; północna część obszaru niska i błotnista, południowa spiętrzona lekkimi garbami, na których leżą grunta najżyźniejsze. We wsi nastaje jedna z odnóg Styru (p. str. 33.), której wody poruszają zimą koła 2 młynków; w lecie wody za mało, lub wcale nie ma. Chów bydła od 2 lat podnosi się; gmina utrzymuje subwencyonowanego buhaja rasy szwyckiej. Pszczelnictwo i sadownictwo rozwija się również dość pomyślnie. Uprawą chmielu zajmuje się obszar dw. i nauczyciel. Mieszkańcy zajmują się przeważnie gosp. rolną, a zimą tkactwem i są zamożni. Gmina posiada kasę pożyczk. z kap. 400 złr. We wsi jest browar i kram z wiktuałami.

Par. łac. w Olesku, gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa, założona w r. 1857, do której na 170 uzd. uczęszcza 94 dzieci, posiada szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 1451 a to: rk. 113, grk. 1300, izr. 38. Gmina posiada 2767 mrg. ziemi. Dochód = 6632 złr., podatek = 1105 złr. Dwór posiada 2150 mrg. ziemi. Dochód = 3980 złr.; podatek = 896 złr. Z ziemi urodz. przypada 1844 mrg. na gr. orne, 1321 mrg. na łąki i ogr., 321 na pastw., 1328 mrg. na lasy.

Czepiele, (Pieniaki 2.) wieś, położona na południu Pieniak w kotlinie, otoczonej cieklinami Woroniaków, na prawym brzegu głównego ramienia Seretu (zwanego tu Graberka, p. str. 26. 1.). W stronie zachodniej leżą rozległe lasy pieniackie, stykające się z lasami podhoreckimi i kołtowskiimi. W miejscu są dwa kramy izraelskie; mieszkańcy wyrabiają łopaty i ryskaliska, zresztą stosunki takie, jak w Pieniakach.

Par. łąc. w Pieniakach; gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Brodach. Szkoły nie ma.

Statystyczne: L. ludn. 650, a to: rk. 4, grk. 638, izr. 8. Gm. posiada: 1020 mrg. ziemi. Dochód = 1727 złr.; podatek = 392 złr. Dwór posiada: 1409 mrg. ziemi. Dochód = 910 złr.; podatek = 187 złr. Z ziemi urodz. przypada: 770 mrg. na gr. orne (gminne), 326 mrg. na łąki i pastw., 80 mrg. na pastw., 1206 mrg. na lasy (dworskie).

Czernica, (Podkamień 5.) wieś, położona wśród Woroniaków w dorzeczu Ikwy (przypływ Styru). Okolica górzysta, leśna, bogata w malownicze krajobrazy (galijski Wołyń). Zabudowania wiejskie leżą w dolinie małego przytoku *Ikwy*, nastającego w stronie płn. zachodniej w jarze między lasami *Buczyna*, (402 m.) a lasem *Tudorol* (380 m.), który przepływając środkiem zabudowań z zachodu ku wschodowi, wpada na t. z. „Hrebelce“ do *Ikwy* nadpływającej z Pańkowic. Przypływ ten zwą w Czernicy *Ikwicą* (por. str. 35. 3.). Gleba gliniasta i romuszowata, zboża jare udają się lepiej niż ozime. Na wzmiankę zasługuje piękny piętrowy pałac dworski, i obszerny ogród (rodzaj parku), ozdobiony licznymi statuami kamiennymi.¹⁾ We wsi jest kowal, tar-

¹⁾ Statuy, przeważnie olbrzymie postacie gladiatorów rzymskich, przewiezione zostały z ogrodu zamku oleskiego.

tak wodny i młyn o 2 kamieniach. W pobliżu znajdują się wielkie kamieniołomy ze śladami morskich skamieniałości.

Par. łąc. w Podkamieniu; gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1861. Na 196 uzd. uczęszcza 67 dzieci. Na ogr. o pow. 28·7 ara założono szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 1745 a to: rk. 542, grk. 805, reszta izr. i in. wyzn. Gm. posiada: 3003 mrg. ziemi. Dochód = 3828 złr.; podatek = 869 złr. Dwór posiada: 2901 mrg. ziemi. Dochód = 2820 złr.; podatek = 640 złr. Z ziemi urodzajuęj przypada: 1025 mrg. na gr. orn., 749 mrg. na łąki i ogr., 224 mrg. na pastw. 1991 mrg. na lasy (dworskie).

Czystopady, (Załosce 1. 5.) wieś, położona na wyżynie podolskiej na prawym brzegu *Seretu*, który zalewa tu mały podłużny stawek, oddzielony tylko groblą od stawu w Załoscach. Położenie wysokie, równe; zachodnia część obszaru pokryta lasem. Grunta czarnoziemne i gliniaste; gosp. rolne pięciopolowe; z płodów poln. udają się najlepiej oziminy. Sadownictwo i pszczelnictwo dość rozpowszechnione, w sadach przeważnie grusze i jabłonie; pni pszczelnych, posiadają łącznie do 300. Mieszkańcy zajmują się porą zimową tkactwem.

Par. łąc. i sąd pow. w Załoscach; par. grk. w Ratuszczu.

Szkoła filialna istnieje od r. 1861. Na 94 uzd. uczęszcza 58 dzieci. Na ogr. o pow. 28·7 ara, założono szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 797, a to rk. 37, grk. 737, izr. 23. Gm. posiada: 1319 mrg. ziemi. Dochód = 2341 złr.; podatek = 534 złr. Dwór posiada: 442 mrg. ziemi. Dochód = 386 złr.; poda-

tek = 79 złr. Z ziemi urodz. przypada: 914 mrg. na gr. orne (gminne), 467 mrg. na łąki i ogr.; 151 mrg. na pastw., 168 mrg. na lasy (dworskie).

Czyszki, p. str. 68.

Dubie, (Brody 14.) wieś, położona na północnym stoku przewijających się na Jasionów, Woroniaków, po prawej stronie gościńca, prowadzącego ze Złoczowa ku Brodom. Okolica od południa, zachodu i wschodu mierzonymi garbami spiętrzona (273—281 m.), w stronie północnej moczarowata i zabagniona. W południowej stronie, pokrytej lasem bukowym i grabowym, a przypierającej o główny dział wód, nastaje potok *Huk*, który rozlewa się na podługowaty staw; a płynąc ku północy do Hołoskowic, łączy się w Ponikowicy z potokiem płynącym od Ponikwy (porówn. str. 33.) Grunta czarnoziemne, nader urodzajne, bowiem pszenica i wszystkie gatunki zboża i roślin okopowych wybornie się udają. Gosp. rolna w gminie trzypolowa, we dworze (2 obszary dworskie) sześciopolowa. Mieszkańcy zajmują się niemal wyłącznie gosp. rolną; niektórzy posiadają małe pasieki ogółem 300 pni. We wsi jest kowal i młynek wodny.

Par. łąc. w Ponikwie; gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1854, do której na 133 uzd. uczęszcza 70 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 1253 a to: rk. 198, grk. 1038, izr. 17. Gm. posiada 1435 mrg. ziemi. Dochód = 3560 złr.; podatek = 795 złr. Dwór posiada 1887 mrg. ziemi. Dochód = 3039 złr. podatek = 602 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1510 mrg. na gr. orne, 502 mrg. na łąki ogr., 236 mrg. na pastw., 1021 mrg. na lasy (dworskie).

Dudyn, (Podkamień 6.) wioska, położona na samej granicy rosyjskiej, w stronie wschodniej od Podka-

nienia, nad rzeką *Ikwa*, która tworząc na małej przestrzeni naturalną granicę Galicyi, wpływa stąd w Wołyni rosyjski. Zabudowania wioski, leżące na prawym brzegu rzeki, otaczają od południa góry awratyńskie, które łączą się tu z Woroniakami, ciągnącymi się stroną północną. Stąd też okolica tu górzysta i lesista, wznosi się miejscami do 400 m. n. p. m., i nastrocza iście malownicze krajobrazy. W tych stronach występują już góry pierwotne z granitu lub z gładów przejściowych złożone. Na glebie czarnoziemnej i gliniastej udają się dobrze wszystkie ziemiopłody. Bydło i konie rasy krajowej dobrze utrzymane. Pszczelnictwo dość rozpowszechnione. Sadownictwem zajmują się gorliwiej, dopiero w latach ostatnich. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 70 złr. We wsi mają się znajdować źródła wody mineralnej.

Par. łącz. w Podkamieniu; gr. kat. w Popowcach; sąd pow. w Załóżcach.

Szkoła nieorganizowana; na 50 uzd. ucześnie 30 dzieci.

W miejscu tém, jak niesie podanie ludu, istniało niegdyś miasto „Butyn,” które Tatarzy do szczytu zniszczyli. Później dopiero powstała na zgłiszczach miasta dzisiejsza wioska nazwana Dudyn. Podanie powyższe stwierdzają wykopaliska, znajduwane w tej miejscowości. I tak wyorano tam niedawno krzyż kamienny, którego budowa świadczy, że pochodzi z bardzo odległych czasów; jak niemniej kamień, podobny do pomnika grobowego i płyty kamienne, służące niegdyś jako stopnie przy jakimś kościele lub cerkwi, które to kamienie złożono w ogrodzie jednego z gospodarzy. (Ob. Podkamień.)

Statystyczne: L. ludn. 253; a to: rk. 43, grk. 180, izr. 30. Dudyn tworzy z Popowcami jedną gm. katastralną.

Dytkowce, (Brody 4.) wieś sąsiadująca z Folwarkami wielkimi (w str. zachodniej Brodów). Środkiem obszaru przechodzi linia kolei żelaznej, łącząca Brody z Radziwiłłowem. Okolicę spiętrzają lekkie garby, pokryte lasami, a ciągnące się stąd w kierunku wschodnim za granicę. Grunta orne piaszczyste i romuszowate, rodzą wszystkie gatunki zboża. We wsi wznosi się schludny pałac z pięknym parkiem. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 217 złr., i utrzymuje szkołkę prywatną, do której uczęszcza 30 dzieci. Dawniej była w tej wsi komora celna, dziś ma tu siedzibę oddział straży skarbowej. W tej miejscowości wypalają wapno.

Par. łąc. i sąd pow. w Brodach; gr. kat. w miejscu.

Statystyczne: L. ludn. 657, a to: rk. 153, grk. 491, izr. 13. Gmina Dytkowce wraz z Gajami dytkowieckimi posiada: 2113 mrg. ziemi. Dochód = 2748 złr.; podatek = 624 złr. Dwór obu miejscowości posiada; 1839 mrg. ziemi. Dochód = 2447 złr.; podatek 555 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 2436 mrg. na gr. orne, 126 mrg. na łąki i ogr. 208 mrg. na pastw., 1082 mrg. na lasy (dworskie).

Folwarki małe, (Brody 1.) wieś w północno zachodniej stronie Brodów położona, jest właściwie przedmieściem Brodów. We wsi jest gminna kasa pożyczkowa z kap. 100 złr.; kram z tow. mieszanymi, murarz 2 szewcy i wapniarka.

Par. obu obrz., sąd pow. i szkoła w Brodach.

Statystyczne: L. ludn. 712 a to: rk. 319, grk. 251, izr. 142. Gm. posiada: 766 mrg. ziemi. Dochód = 769 złr.; podatek = 174 złr. Dwór posiada: 267 mrg. ziemi. Dochód = 166 złr.; podatek 38 złr.

Folwarki wielkie, (Brody 1.) wieś we wschodniej stronie, również z Brodami połączona, zamieszkuje przeważnie ludność rolnicza i rzemieślnicza. Z opodatk.

rzemieśln. liczono 5 blacharzy, 7 murarzy, 3 piekarzy, 2 rzeźników, stolarz, powroźnik i złotnik. We wsi istnieje gm. kasa pożyczkowa z kap. 600 złr., i 2 sklepiki z tow. mieszanymi. W stronie północno wschodniej wznoszą się pokryte lasem pagórki do 266 m. wysokości, na krańcu tych lasów przy rogatce Radziwiłłowskiej znajduje się główny urząd cłowy.

Par. obu obrz., sąd pow. i szkoły w Brodach. Cerkiew św. Trójcy, o trzech wieżach, z dzwonnica, w której znajduje się 5 dzwonów. zbudowano kosztem ówczesnego dziedzica Brodów (Józef Potocki w. h. kor.) i parafian w r. 1744. Dawniej były Folwarki osobną parafią.

Statystyczne: L. ludn. 779 a to: rk. 290, grk. 468, izr. 21. Gm. posiada: 1540 mrg. ziemi. Dochód = 1865 złr.; podatek = 421 złr. Dwór posiada: 2336 mrg. ziemi. Dochód = 1830 złr.; podatek = 417 złr.

Gaje dytkowieckie, (Brody 8.) wieś, położona na południowym wschodzie od Brodów, pod granicą rosyjską, uważana za przysiółek do Dytkowic.

Par. łąc. w Brodach, gr. kat. w Dytkowcach.

Statystyczne: L. ludn. 794, a to: rk. 86, grk. 601, izr. 107.

Gaje smoleńskie, (Brody 6.) wieś, położona na południu Brodów po zachodniej stronie gościńca złoczowsko-brodzkiego, stanowi osobną gminę administracyjną, a jedną gm. katastralną ze Smólnem. (Trzy obsz. dworskie: w Gajach smoleńsk., Hołoskowicy i Starych Brodach.)

Par. łąc. w Brodach; gr. kat. w Smólnie.

Statystyczne: L. ludn. 971, a to: rk. 464, grk. 324, izr. 183.

Gaje starobrodzkie, (Brody 6.) wieś, położona na garbach, będących północnymi cieklinami Woronia-ków, a wzniesionych tu do 268 m. (Zaterleczyzna). Środkiem obszaru płynie wąskim jarem Suchowółka (p. str. 34. 1.), na której prawym brzegu leży przeważna część zabudowań, gdy mniejsza część leży rozrzucona z lew. brzegu na t. z. „Sopulem.“ Grunta orne czarnoziemne, miejscami piaski i glina, rodzą najlepiej żyto, owies i kartofle, a przy staranniej uprawie i pszenicę. Bydło i konie w porównaniu z innymi wsiami, dobre i dobrze utrzymane. Pszczelnictwo z powodu okolicy nie obfitującej w miododajne rośliny nie może rozwinać się pomyslnie. Dawniej istniały tu liczne i wielkie sady drzew owoc., które mrozy wyniszczyły; dziś pielęgnują najwięcej moreli i jabłoni. Zarobkowanie dzienne, furmanki, drobny przemysł, jak krawiectwo i szewstwo są dziś obok rolnictwa głównem zatrudnieniem mieszkańców. Kobiety donoszą do Brodów mleko, śmietankę i śmietanę, masła jednak nie wyrabiają. Posiadając dobre konie i pakowne bryki, trudnią się miejscowi gosp. furmankami, z czego wieś ta przed pobudowaniem kolei żelaznych słynęła, wysyłając swe bryki z towarami lub po towary w głąb Niemiec i Rosyi. W ogóle mieszkańcy tej osady są zamożni, dbali o własne i swych dzieci dobro, wyróżniający się wybitnie inteligencją od ludności wiejskiej innych osad. Być może, że otarcie się w świecie w czasie częstych podróży, przyczyniło się do tego wyjątkowego postępu, ale największą ponoś zasługę położył miejscowy pleban ks. Sirko, za którego staraniem wzniesli mieszkańcy nie tylko piękną, murowaną, cynkiem krytą cerkiew, lecz i wspaniałą murowaną, również cynkiem kryty budynek szkolny, o 2 salach naukowych, jeden z najlepszych budynków szkolnych w całym okrę-

gu. We wsi jest gorzelnia, wapniarka a od lat kilku istnieje czytelnia.

Par. łąc. i sąd pow. w Brodach, gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa, założona w r. 1872, do której na 164 uzd. uczęszcza 90 dzieci, posiada na ogr. o pow. 21·5 ara szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski

Statystyczne; L. ludn. 984 przeważnie obrz. grk. Gm posiada; 1399 mrg. ziemi. Dochód = 4263 złr.; podatek 604 złr. Dwór posiada; 832 mrg. ziemi. Dochód = 2468 złr.; podatek = 366 złr.

Gontowa, (Załoście 14.) mała wioska, siedziba oddziału straży skarbowej, położona pod samą granicą rosyjską, na południowo wschodnim krańcu powiatu, w okolicy górzystej do 425 m. n. p. m. wzniesionej. W tém miejscu graniczy pow. brodzki na przestrzeni 2 Km. z pow. zbaraskim. Zabudowania tej wioski leżą na rozgraniczu pow. brodzkiego, zbaraskiego i ces. rosyjskiego. W stronie południowo zachodniej zabudowań wzdłuż granicy pow. tarnopolskiego ciągnie się na znacznej przestrzeni las dębowy t. z. „Kamieniecka dębina“ o nader pięknym drzewostanie.

Par. łąc. i sąd pow. w Załoścach, gr. kat. w Milnie.

Statystyczne: L. ludn. 320, a to: rk. 281, grk. 35, izr. 4. Gm. posiada: 356 mrg. ziemi. Dochód = 526 złr.; podatek = 119 złr. Dwór posiada; 4 mrg. ziemi. Dochód = 5 złr. podatek = 1 złr.

Grzymatówka, (Szczurowice 1.) wieś, położona na prawym brzegu Styru, w okolicy leśnej, bagnistej i piaszczystej. Gleba przeważnie piaszczysta rodzi najlepiej owies żyto i kartofle. Obszar dworski posiada rozległą chmielarnię, która przynosi znaczne korzyści. Bydło rasy krajowej; konie starannie utrzymane, zaliczają

do najlepszych w okolicy. Gosp. rolna i zarobkowanie są jedynymi zajęciami mieszkańców. We wsi jest gorzelnia i komora celna (Zollamt).

Par. ubu obrz. w Szczurowicach, sąd pow. w Brodach.

Szkoła filialna istnieje od r. 1875. Na 106 uzd. uczęszcza 77 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 668, a to: rk. 234, grk. 420, izr. 14. Gm. posiada: 831 mrg. gr. orn. Dochód = 1287 złr.; podatek 292 złr. Dwór posiada: 974 mrg. gr. orn. Dochód = 1084 złr.; podatek 246 złr. Z ziemi urodz. przypada: 773 mrg. na gr. orne, 314 mrg. na łąki i ogr., 23 mrg. na pastw., 645 mrg. na lasy.

Hnidawa, (Załoście¹⁾ 9.) wieś, położona w południowej części powiatu na zachód od Załoziec, na prawym brzegu trzeciego ramienia Seretu, które wlewa się opodal do ramienia drugiego zalewając wspólnie obok leżący staw międzygórski (porównaj str. 27 pod 2 i 3.). Okolica leśna, piaszczysta, w stronie północnej moczaro-wata, położenie wysokie (do 377 m. n. p. m.) Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 100 złr.

Par. łąc. i sąd pow. w Załoscach, par. gr. kat. w Batkowie.

Szkoła filialna, założona w r. 1873, do której na 90 uzd. uczęszcza 55 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 28 arów. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 507, a to: rk. 139, grk. 338, izr. 30. Gm. posiada: 827 mrg. ziemi. Dochód = 1218 złr.; podatek = 252 złr. Dwór posiada: 400 mrg. ziemi. Dochód = 598 złr.; podatek 119 złr. Z ziemi urodz. przypada: 713 mrg. na gr. orne, 252 mrg. na łąki i ogr., 93 mrg. na pastw., 130 mrg. na lasy.

¹⁾ Obszar dw. odbiera listy w Olejowie.

Hołoskowice, (Brody 10.) wieś w południowo zachodniej stronie Brodów, otoczona od północy i południa moczarami i bagnami. Środkiem zabudowań płynie z pld. (od Dubia) ku płn. potok *Huk* zwany, który w Ponikwicy łączy się z trzecim potokiem prawego ramienia Styru (porówn. str. 33.). Na czarnoziemiu i romuszu udają się wszystkie gatunki zboża; gosp. rolne płodozmienne. Pszczelnictwo nie rozwija się w tej miejscowości, jeden tylko gospodarz w przysiółku *Gajach* prowadzi gosp. pszczelną postępowo. Sadownictwem zajmuje się ledwie 10 gosp.; dwór posiada rozległy wzorowo i starannie utrzymywany sad. Mieszkańcy zajmują się przy swych zajęciach rolniczych przeważnie tkactwem. We wsi jest kramik, kowal, młyn wodny i gm. kasa pożyczkowa z kap. 50 złr.

W stronie wschodniej w odległości 3 Km. leży przysiółek *Gaje hołoskowieckie*.

Par. łąc. w Ponikwie, gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa, założona w r. 1858, do której na 78 uzd. uczęszcza 40 dzieci, posiada 28 arów pola i szkółkę drzewek.

Na polach między Hołoskowicami a Suchodołami, są ślady mogił, które lud „Kurhanami“ nazywa; w innej stronie leżą miejsca „Zamczyisko“, „Zegarowa brama“ i uroczysko *Ihratyn*, które to nazwy do dziś się przechowały.

Statystyczne: L. ludn. 943; a to rk. 198, grk. 733, izr. 12. Gm. posiada: 1868 mrg. ziemi. Dochód = 4423 złr.; podatek = 971 złr. Dwór posiada: 569 mrg. ziemi. Dochód = 1489 złr. podatek = 338 złr. Z ziemi urodzajnej przypada 1332 morg. na gr. orne, 780 mrg. na łąki i ogr., 276 mrg. na pastw.

Hołubica z Żarkowem, (Pieniaki 3.) wieś, położona na południowych stokach Woroniaków, w dolinie głównego ramienia Seretu (p. str. 26. 1.), zwanego od źródeł w Majdanie po Żarków *Wolica*, poniżej Żarkowa *Łuh*. Okolica górzysta, poprzerywana debrami i przepaściami, a okryta lasami liściastymi o pięknym drzewostanie (grab, dęby, brzozy, lipy, olchy), obfituje w piękne widoki. Pokład ziemi tworzy kreda, i piaskowiec z małymi żyłami węgla brunatnego, a wierzchnią jej warstwę glina. W stronie północnej doliny potoku, wznoszą się najwyższe w tej stronie wzgórza: *Wysoki kamień* (444 m.); i *Kamienna góra* (442 m.), którymi przewija się linia działu wodnego między dorz. Seretu a dorz. Styru; na południu leży na wzgórzach las *Majdański* wzniesiony do 406 m. n. p. m. Zabudowania wsi Hołubicy leżą powyżej stawu pieniackiego, na lewym brzegu wzdłuż potoku. Przysiółek Żarków leży w odległości 3 Km. w stronie zach. od Hołubicy na prawym brzegu potoku. Mieszkańcy trudnią się zarobkiem dziennym i gosp. rolną. We wsi jest kram i kowal.

Par. łać. w Pieniakach; grk. w miejscu; (przys. Żarków należy do par. w Jasionowie); sąd pow. w Załocicach.

Szkoła filialna istnieje od r. 1865. Na 82 uzd. uczęszcza 56 dzieci. Pow. ogr. szk. 1·4 ara. Jęz. wykł. ruski.

W r. 1687 należała wieś ta do dóbr króla Jana III., który aktem fundacyi, wydanym w Złoczowie 15. października 1687 r., cerkiew tutejszą i folwark nadał Bazylianom podhoreckim. Darowiznę powyższą potwierdził i powiększył Jakób L. Sobieski dokumentem wydanym w Olawie 5 sierpnia 1724. W pobliżu Żarkowa, leży wśród lasów leśniczówka, na „*Babotyse*,” którą

to nazwę nadają dolinie potoku od Majdanu po Żarków przywiązując do téj nazwy różnorodne baśnie i legendy, z których jedna ma pewien związek z legendą o skale podkamienieckiej. (Patrz Podkamień).

Statystyczne: L. ludn. w Hołubicy 915, w Żarkowie 240. Gm. posiada: 1496 mrg. ziemi. Dochód = 2293 złr.; podatek = 520 złr. Dwór posiada 569 mrg. ziemi. Dochód = 1489 złr. podatek = 338 złr.

Hrycowola i Podmanastyrek,¹⁾ Łopatyn 8.) wieś, położona w okolicy leśnej, piaszczystej i bagnistej, we wschodniej stronie Łopatyna. W stronie południowej zabudowań Hrycowoli, w odległości 3 Km., leży po lewym brzegu nad Styrem, przysiółek Podmanastyrek. Koryto Styru rozlewa się na kilka ramion i zabagnia znaczną przestrzeń. We wsi jest kowal, a wśród lasów tartak parowy, przy którym mieszkańcy znajdują stały zarobek.

Par. łac. w Szczurowicach, grk. w Laszkowie, sąd pow. w Łopatynie.

Szkoła filialna istnieje od r. 1873. Na 60 uzd. uczęszcza 40 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. w Hrycowoli 565, w Podmanastyрку 388. Gm. posiada: 1574 mrg. ziemi. Dochód = 1262 złr.; podatek = 286 złr. Dwór posiada: 2923 mrg. ziemi. Dochód = 1167 złr.; podatek = 265 złr. Z ziemi urodz. przypada: 607 mrg. na gr. orne, 756 mrg. na łąki i ogr., 57 mrg. na pastw.; 2968 mrg. na lasy.

Hucisko brodzkie, (Brody 16.) wioska, położona na dziale wodnym między dorzeczem Styru a Seretu w okolicy leśnej, górzystej do 412 m. n. p. m.

¹⁾ Podmanastyrek, poczta Stanisławczyk.

wzniesionej. Okolicę spiętrzają na południu szczyt *Wysocki kamień* (444 m.), na wschodzie *Holica* (415), ku północy od wzgórza *Makitra* (369) pochyla się wzniesienie terenu do doliny nastającego w pobliżu potoku (str. 33.) W stronie południowo zachodniej zabudowań wśród lasów, istniał dawniej obronny zameczek; dziś na tém miejscu wznosi się kościółek.

Par. łać. w Ponikwie (ludność wyłącznie obrz. łać.) sąd pow. w Brodach.

Szkoła paraf. do której na 60 uzd. uczęszcza 40 dzieci. Jęz. wykł. polski.

Statystyczne. L. ludn. 493, niemal wyłącznie rz. kat. religii Gm. posiada; 680 mrg. ziemi. Dochód = 686 złr.; podatek = 145 złr. Dwór posiada: 446 mrg. ziemi. Dochód = 288 złr.; podatek = 64 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 462 mrg. na gr. orne, 108 mrg. na łąki i ogr., 25 mrg. na pastw., 505 mrg. na lasy.

Hucisko pieniackie, osada leśna, położona w odległości 2 Km. na zachód Pieniak. Wody nastającego tu źródła spływają do stawu w Pieniakach, łącząc się przedtem ze strugą płynącą od Huty pieniackiej.

Huta pieniacka, (Pieniaki 3.) wieś, położona wśród lasów w stronie zachodniej Pieniak, jest osadą polską. Mieszkańcy Huty, (których liczba wedle spisu z r. 1880 wynosi 757 dusz) trudnią się przeważnie wyrębem drzewa w lasach okolicznych. Są oni pochodzenia litewskiego, i zachowują tradycyą, że ich przodków osiedlił tu król Jan III. Znajdują się w tej miejscowości ślady okopów tatarskich.

Par. łać. i gr. kat. w Pieniakach; sąd pow. Załóśce. Szkoła filialna, założona w r. 1872, do której na 96 uzd. uczęszcza 50 dzieci, posiada ogr. o pow. 28 arów. Jęz. wykł. polski.

Huta szklanna, także *Poroń*, zwana, w odległości 2 Km. od H. pieniackiej, wśród lasów w stronie północnej położona należy do dóbr pieniackich. Osada składa się z leśniczówki i kilku chat, w których mieszkają ludzie pracujący przy fabryce szkła. Wyrabiają tu szyby i zwykłe naczynia szklane. (Ob. Pieniaki).

Jasionów, (Podhorce 5.) wieś, położona na stokach wzgórz, przy gościńcu prowadzącym do Brodów, na granicy pow. złoczowskiego. Grzbietami wzgórz sięgających 393 m. wysokości n. p. m., przewija się linia działu wodnego między dorzeczem Dniepru a Dniestru; północna bowiem część obszaru należy do dorzecza Styru (za pośrednictwem potoku *Jasionówka*, który łączy się w Kadłubiskach z płynącym od Podhorzec potokiem *Łahodów* (porówn. str. 33.); część południowa, wśród której z dwóch źródeł, *morskimi oknami* zwanych, spływa woda do potoku Wolicy, należy do dorzecza Seretu (porówn. str. 26. 1.). Wnętrze wzgórz stanowią pokłady kredowe i piaskowca z gniazdami węgla brunatnego,¹⁾ wierzchnią warstwę pokrywa ziemia glinkowata, miejscami czarna lub romuszowata. Mieszkańcy trudnią się gospodarstwem rolném, wywozem drzewa do Brodów, furmanką i tkactwem. Gosp. rolne czteropolowe; chów bydła, dla braku pastw., nie rozwija się pomyślnie; pszczelnictwem zajmują się dość chętnie, (około 200 pni); sady owocowe, przeważnie śliwowe, nie pielęgnowane starannie. Na obszarze dworskim założono chmielarnię. Z rzemiosł wymienić należy tkactwo, kowalstwo (4 opodatko-

¹⁾ W Jasionowie wydobywano przed kilku laty węgiel brunatny (liguit), zaniechano jednak dalszego wyzyskiwania znajdujących się tu pokładów, skutkiem poniesionych strat.

wanych), kołodziejstwo i szewstwo. We wsi jest gorzelnia młyn i sklepik korzenny.

Par. łac. w Podhorcach; grk. w miejscu; sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa, założona w r. 1855, do której na 164 uzd. uczęszcza 102 dzieci, nie posiada ogrodu.

W stronie wschodniej zabudowań, na wyniosłym wzgórzu leży uroczysko dawnego monasteru, na którym wedle podań miejscowych, stały niegdyś dwie cerkwie. Miejsce to zwie lud: *Monasterysko*. Wieś Jasionow na- był w r. 1494, Piotr de Olesko (syn Jana z Sienna) od Wańka Łahodowskiego dziedzica na Stanimirzu.¹⁾

Statystyczne: L. ludn.: 1483; a to: rk. 205, grk. 1032. Gmina posiada: 2795 mrg. ziemi. Dochód = 6137 złr.; podatek = 1387 złr. Dwór posiada: 1651 mrg. ziemi. Dochód = 2183 złr.; podatek = 495 złr. Z ziemi urodz. przypada: 2103 mrg. na gr. orne, 935 mrg. na łąki i ogr., 80 mrg. na pastw. 1233 mrg. na lasy (dworskie).

Jaśniszcze, (Podkamień 10.) wieś, położona na północnych krańcach wyżyny podolskiej, o 32 Km. na połudn. wsch. Brodów. Zabudowania wioski i dworu leżą na północnej krawędzi stawu, na który rozlewa się tu potok od wschodu płynący, *Seretem* zwany (porówn. str. 29. 1.). Wzdłuż wschodniej granicy wsi płynie z płn. od Palikrów potok *Berehivka* (al. *Siorła* porówn. 29. a). Grunta przeważnie czarnoziemne, gdzieniegdzie glina i piasek; gosp. roln. w gminie trzy, we dworze ośmiopolowa. Chów bydła i koni mierny, we dworze było rasy holenderskiej, pszczelnictwem zajmuje się dwór, który po-

¹⁾ Dokument sprzedaży przytacza X. Barącz w dziele; „Towarzysz duchowieństwa katolickiego“ Tarnopol 1864 na str. 503.

siada około 100 pni ramowych i niektórzy włościanie; sadów nie ma. We wsi jest młyn o 3 kamieniach i gm. kasa pożyczkowa z kap. 50 złr.

Par. łać. w Podkamieniu; gr. kat. w Kutyszczu; sąd pow. w Załóżcach.

Szkoła fil., założona w r. 1873, do której na 69 uzd. uczęszcza 46 dzieci, nie posiada ogrodu. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 455. Gm. posiada 457 mrg. ziemi. Dochód = 702 złr.; podatek = 159 złr. Dwór posiada 387 mrg. ziemi. Dochód = 413 złr.; podatek = 94 złr. Z ziemi urodz. przypada: 590 mrg. na gr. orne, 197 mrg. na łąki i ogr., 30 mrg. na pastw.

Jazłowczyk,¹⁾ (Brody 4.) wieś na północ od Brodów, położona w okolicy od północy niskiej i moczarowatej, od południa i wschodu lekkimi garbami do 247 m. wzniesionej, o glebie piaszczystej i romuszowatej. Z płodów poln. udaje się żyto jęczmień, owies, hreczka, proso i kartofle, niemniej jarzyna w ogrodach. Pszczelnictwem trudni się tylko 2 włościan, którzy posiadają około 160 pni pszcz. Mieszkańcy obok gosp. rolnego trudnią się wyplataniem koszyków z wiciny i słomy.

Par. łać. i sąd pow. w Brodach, gr. kat. w Smólnie.

Szkoła fil., założona w r. 1860, do której na 66 uzd. uczęszcza 53 dzieci, pielegnuje szkółkę drzew owoc. na ogr. o pow. 18 arów. Jęz wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 540 z tych rk. 71, grk. 424. Gm. posiada: 831 mrg. ziemi. Dochód = 822 złr.; podatek = 186 złr. Rzym. kat. probostwo w Brodach (jako dwór): 115 mrg. ziemi. Dochód = 122 złr.; podatek = 28 złr.

¹⁾ Na podstawie aktu donacyi przez Mikołaja Żółkiewskiego, podkomorzego lwowskiego w Lublinie w r. 1594 zeznanego, należy włość ta do kościoła w Brodach (porówn. Brody).

Kadłubiska, (Zabłotce 7.) wieś, położona na północnych stokach Woroniaków, o 15 Km. na pld. zach. Brodów. Środkiem zabudowań płynie potok *Łahodów*, do którego wpływa tu struga z Jasionowa; skąd mieszkańcy główny potok *Jasionówką* nazywają (porówn. str. 33). Południowa część obszaru będąca stokiem ciągnących się od Podhorzec na Jasionów, *Woroniaków*, dochodzi 272 m., i pochyła się ku północy tworząc, na przestrzeni między Kadłubiskami a Wysockiem, podmokłe łąki i pastwiska na wzniesieniu 245 m. Grunta czarnoziemne nadzwyczaj żyzne, wydają obfite plony, z których uprawiają najwięcej hreczki. Mieszkańcy oddając się przeważnie rolnictwu, pielęgnują starannie bydło i konie, zajmują się w porze wolnej od zajęć gospodarskich tkactwem, *która to gałąź przem. dom. jest nader upowszechnioną*. Pszczelnictwem zajmują się nieliczni gospodarze; sadownie ma. Podnieść należy, iż w tej miejscowości znajduje się wiele domów z cegły zbudowanych. We wsi jest młyn wodny, kramik, kowal, rzeźnik i gminna kasa pożyczkowa z kap. 1978 złr. a. w.

Par. łąc. w Olesku (12. Km.); gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1863. Na 128 uzd. uczęszcza 85 dzieci. Pow. ogr. szk. 18 arów. Jęz. wykł. ruski.

Wedle podania — przytoczonego również w Słowniku geograficznym — leżała niegdyś, na całym obszarze, gdzie dziś leżą wsie Kadłubiska, Czechy i Zabłotce, jedna wielka wieś „Stohyn,” oddalona o $\frac{1}{2}$ mili na pln. zach. dzisiejszych Kadłubisk. Gdy jednak wieś tę nawiedziła dżuma, której ofiarą padła połowa mieszkańców, reszta się przesiedliła. Część poszła na pld. wschód i osiedliła się pod *Kadłubem* — druga część na

póln. zachód *Za błotami* i nazwała wieś tę Zabłotce, trzecia część osiedliła się na póln. zach. i nazwała swą osadę Czechami, od jednego z mieszkańców, nazwiskiem „Czech.“ W miejscu dawniej osady istnieje do dziś folwark i karczma pod dawną nazwą Stohyn.¹⁾

Statystyczne: L. ludn. 1136 a to: rk. 36, grk. 1090, izr. 10. Gmina posiada 1850 mrg. ziemi. Dochód = 6002 złr., podatek = 1139 złr. Dwór posiada 570 mrg. ziemi. Dochód = 2127 złr.; podatek = 483 złr. Z ziemi urodz. przypada 1727 mrg. na gr. orne, 436 mrg. na łąki i ogr., 201 na pastw.

Klekotów, (Brody 9.) wieś, położona na póln. wsch. od sądu pow. w Brodach, na granicy rosyjskiej. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie potoku, który spływa ku północy do Sestratyna (Słonówki), dopływ Styru. Wzniesienie południowej części do 239 m. wzniesionej, opada ku północy coraz niżej przechodząc w moczarzyście pastwiska. W stronie zachodniej leży las *Wolanik*. We wsi jest kowal i cegielnia.

Par. łąc. w Brodach, gr. kat. w Sznyrowie. Wieś należy do związku szkoły w Sznyrowie.

Roku 1419 Władysław Jagiełło nadał tej wsi prawo niemieckie, dokumentem wydanym d. 30/9 we Lwowie.²⁾

Statystyczne: L. ludn. 572, a to: rk. 20, grk. 547, izr. 5. Gm. posiada: 1759 mrg. ziemi. Dochód = 1356 złr.; podatek = 308 złr. Dwór. posiada: 690 mrg. ziemi. Dochód = 748 złr.; podatek = 170 złr.

¹⁾ Podanie powyższe jest prawdopodobnie mylne. Bowiem w akcie podziału dóbr oleskich w r. 1511 dokonanym (przytoczonym przez X. Barączę: w „Kronice Oleska“ na str. 474.), wymienione są jako równocześnie istniejące wsie: „Kadłubiszcz, Zabłocz, Stohin i Czechy“ (str. 408), z czego wnosić należy, że ludność Stohina nie zakładała nowych osad, lecz przesiedliła się do sąsiednich już istniejących wsi.

²⁾ Słownik geogr.

Komorówka, (Leszniów 7.) mała kolonia niemiecka; (przys. Korsowa) położona na północno wschodnim krańcu powiatu (i Galicyi), od południa i zachodu lasem otoczona, tworzy jedną gminę katastralną z Korsowem.

Par. łąc. w Leszniowie, sąd pow. w Brodach. L. ludn. 247. W miejscu jest pryw. szkoła wyznaniowa.

Koniuszków, (Brody 8.) wieś, położona w stronie północnej od sądu pow. w Brodach. Zachodnia i północna część obszaru moczarzysta i bagnista (219 m.) wschodnia wznosi się nieco wyżej (226). Wody z moczarów spływają do *Suchowółki*, zwanój tu *Berlinką* (dopływ Styru). Grunta piaszczyste i gliniaste, w zachodniej części torfiaste; gosp. rolne pięciopolowe. Dwór utrzymuje bydło rasy holenderskiej i szwyckiej i zajmuje się uprawą chmielu. Niektórzy mieszkańcy posiadają małe pasieki (około 100 pni), trudnią się tkactwem i krawiectwem. Opodatkowanych rzemieśln. 3 kowali, 2 rzeźników. We wsi jest gorzelnia i młyn wodny.

Par. łąc. w Brodach; gr. kat. w Koniuszkowie.

Szkoła etatowa, założona w r. 1873, do której na 156 uzd. uczęszcza 75 dzieci, posiada założoną na ogr. o pow. 32 arów szkółkę drzew owocowych. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 1197, a to: rk. 191, grk. 1038. Gm. posiada: 2588 mrg. ziemi. Dochód = 3438 złr.; podatek = 908 złr. Dwór posiada: 1783 mrg. ziemi. Dochód = 2632 złr.; podatek 477 złr. Z ziemi urodz. przypada: 2189 mrg. na gr. orne, 868 mrg. na łąki i ogr., 524 mrg. na pastw., 66 mrg. na lasy.

Konty, patrz str. 99.

Korsów, (Leszniów 4.) wieś, położona na północ Brodów, w odległości 24 Km., na lewym brzegu

Słonówki, do której wpływa potok nastający w Rosyi, zwany tu *Srebrzówką*. Południowa i wschodnia część obszaru bagnista (206 m. n. p. m.); północną nieco wyżej (217 m.) wzniesioną część pokrywają przeważnie piaski, z małą przestrzenią urodzajniejszej ziemi. Gosp. rolną prowadzą sześciopolową; z płodów poln. udaje się żyto ozime, pszenica i kartofle. Obsz. dw. uprawia chmiel na przestrzeni 5 morgów. Bydło i konie rasy krajowej, we dworze bydło rasy holenderskiej. Pszczelnictwem zajmuje się tylko dwór (160 pni) i 2 gosp., którzy posiadają około 60 pni pszczół. Sadownictwo nie pielęgnowane. Mieszkańcy zajmują się przy gosp. roln. przeważnie tkactwem; wyrabiają tu wełniane kilimki, sukna na sieraki i płótna. We wsi jest kram, kowal i 2 krawcy. Dwór posiada gorzelnię, młyn wodny z tartakiem i zakład kąpielowy, przez obecnego właściciela znacznie rozszerzony, a założony przy obfitém źródle wody żelazistej. W sezonie letnim przybywa tu corocznie około 100 osób, dla poratowania zdrowia.

Par. łać. w Leszniowie; gr. kat. kapel. w miejscu sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1862. Na 230 uzd. ucześnie 86 dzieci. Jęz. wykładowy ruski.

Statystyczne: L. ludn. (z przys. Mytnicą i Kizią) 1297 z tych rk. 63, grk. 1228, Gm. posiada: 2447 morg. ziemi. Dochód = 3219 złr; podatek = 731 złr. Dwór posiada: 4522 morg. ziemi. Dochód = 3232 złr.; podatek = 733 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 2308 mrg. na gr. orne, 1024 mrg. na łąki i ogr., 874 mrg. na pastw., 2584 mrg. na lasy. (dworskie.)

Kustyn, (Łopatyn 6.) wieś, położona w płn. zach. stronie Brodów, w okolicy leśnej, równej i bagnistej (208—217 m. n. p. m.) Północną częścią obszaru pły-

nie potok Rzeczką, do którego wpływa tu mała struga, nastająca z licznych źródeł, zabagniających południową część obszaru (p. str. 35. 2.). Gleba piaszczysta, a w nizinie torfiasta, rodzi żyto, owies, proso, jęczmień, hreczkę i ziemiaki. Chów bydła dla braku pastwisk liche; pszczelnictwem zajmuje się ledwie kilku gospodarzy; sadownictwo poczyną się rozwijać; mieszk. zakładają obok chat nowe sady, w miejsce dawnych sadków śliwowych. Z przem. dom. podnieść należy tkactwo, którym zajmuje się bardzo wielu mieszkańców; wyrabiają tu płótna, kilimki, krajki wełniane, czepce i t. p. Z rzemieślników opodatk.: kowal, stolarz i tkacz. We wsi jest kram i młyn wodny. Opodal wsi mają się znajdować mogiły.

Par. łać. i sąd pow. w Łopatynie; par. gr. kat. w miejscu.

Szkoła fil., założona w r. 1860, do której na 89 uzd. uczęszcza 48 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 45·3 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 604 a to: rk. 76, grk. 447 Gm. (z Rudenkiem ruskim tworzy jedną gm. katastralną) posiada: 1674 mrg. ziemi. Dochód = 1394 złr.; podatek = 316 złr. Dwór posiada: 918 mrg. ziemi. Dochód = 781 złr.; podatek = 177 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1063 mrg. na gr. orne, 482 mrg. na łąki i ogr., 70 mrg. na pastw., 930 mrg. na lasy.

Kutyszcze, (Podkamień 8.) wieś, położona na północnym rąbku wyżyny podolskiej w stronie póln. Założenie. Okolica bezleśna, pagórkowata, do 385 m. n. p. m. wzniesiona. Środkiem obszaru płynie z póln. ku póln. do pływ Seretu, *Siorła* (p. str. 29. a.) Gleba gliniasta, rodzi żyto, jęczmień i hreczkę. Bydło i konie rasy krajowej. Pszczelnictwem zajmuje się tylko 2 gosp., którzy posiadają około 50 pni. Sad znajduje się tylko przy

dworze. Mieszkańcy zajmują się przeważnie gosp. rolną, tylko w porze zimowej wyrabiają niektórzy grube płótna dla własnego użytku. We wsi jest młyn i gm. kasa pożyczkowa z kap. 139 złr.

Par. łać. w Podkamieniu gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Załóscach.

Szkoła filialna istnieje od r. 1873. Na 64 uzd. uczęszcza 28 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Wśród pól dworskich, na prawym brzegu potoku leżących, wznosi się duży kamienny pomnik w kształcie krzyża. Pomnik ten, wydobyto przed kilkudziesięciu laty z ziemi i w tém miejscu ustawiono. Jest on mocno uszkodzony, a znajdujący się na nim napis w języku ruskim tak zatarty, iż tylko niektóre pojedyncze głoski odczytać się dadzą jak: Б....Х....т.....и.. i t. p. z których nietylko całkowitego zdania, ale nawet całego wyrazu domyslić się trudno. W pobliżu tego pomnika wyorują rokrocznie znaczną ilość kości ludzkich, z czego wnosićby należało, iż pomnik ten wznosił się niegdyś na jakimś pobojuwisku. Istnieje podanie, że w tém miejscu, w którym ów pomnik znaleziono, istniała dawniej wieś *Trojanówka*, którą Tatarzy do szczeru zniszczyli. Mieszkańcy schronili się w lasach; a wróciwszy po pogromie na miejsce swjej siedziby, nie budowali się na zgłiszczach, lecz osiedli w kącie lasu, dając początek „Kutyszczu.“ Stara drewniana cerkiew, która widać ocalała, wznosi do dziś w pobliżu tego miejsca, na którym *Trojanówka* istnieć miała. W okół dzisiejszego dworu są widoczne ślady dawniejszych obwarowań, a podanie o zabiciu chana tatarskiego, kulą z dział zamkowych, wskazywałoby, iż był tu niegdyś obronny zameczek. Na podwórzu dworu stała do r. 1856 t. z. prochownia, którą dopiero obecny właściciel znieść kazał.

Statystyczne: Ł. ludn. 408, a to: rk. 60, grk. 340, izr. 8. Gm. posiada: 619 mrg. ziemi. Dochód = 1025 złr.; podatek = 234 złr. Dwór posiada: 437 mrg. ziemi. Dochód = 772 złr.; podatek = 165 złr. Z ziemi urodz. przypada: 803 mrg. na role, 112 mrg. na łąki i ogr., 46 mrg. na pastw., 58 mrg. na las.

Laszków, (Łopatyn 7.) wieś w północno-zachodniej stronie Brodów, otoczona lasami, a położona w okolicy płaskiej, ledwie 211 m. n. p. m. wzniesionej. Półn. częścią obszaru (przez Nowostawce, przysiółek Laszkowa) płynie z zachodu (od Kustynia) ku wschodowi potok Rzeczka, który wlewa się przed Szczurowicami do Styru (p. str. 35. 2.). Do tego potoku wlewa się tu mała struga, nastająca w zachodniej stronie obok folw. *Ocząć*, a przepływająca środkiem zabudowań Laszkowa. Gleba przeważnie gliniasta miejscami tylko piaszczysta, lub marglistą, rodzi żyto, pszenicę, groch, owies i koniczynę. Z chowu zwierząt dom. przeważa chów trzody chlewniej. Pszczelnictwo i sadownictwo nie rozwija się pomyślnie. Obszar dworski i niektórzy gosp. zajmują się uprawą chmielu. Przemysł dom. ogranicza się na zaspokojeniu miejscowych potrzeb. We wsi jest gorzelnia, kram i kowal. W przysiółku Nowostawcach, położonym w stronie półn. Laszkowa, wyrabiają maź i terpentynę.

Par. łąć. w Szczurowicach; gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Brodach.

Szkoła istnieje od r. 1873. Na 119 uzd. uczęszcza 68 dzieci. Pow. ogr. szk. 1438 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: Ł. ludn. 1360, a to: rk. 160, grk. 872, izr. i in. wyzn. 328. Gm. posiada 2136 mrg. ziemi. Dochód = 4737 złr.; podatek = 924 złr. Dwór posiada 5422 mrg. ziemi. Dochód = 4245 złr.; podatek = 936 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 1734 mrg. na gr. orne, 972 mrg. na łąki i ogr., 165 mrg. na pastw., 4515 mrg. na lasy (dworskie).

Leszniów (Leśniów) z przysiółkiem *Korolówką*, miasteczko, z siedzibą urzędu pocztowego, położone o 19 Km. na północ Brodów, nad *Słonówką*, która płynąc ze wschodu od Korsowa, rozlewa się w południowej stronie zabudowań na obszerny staw (p. str. 35. 2.) Północną część obszaru (wśród której najwyższe wzniesienie *Wielka góra* 244 m.), zajmują grunta orne, czarnoziemne, gliniaste i romuszowate; część południową bagnistą i moczarowatą, pokrywają tuż pod miasteczkiem, w dolinie potoku, podmokłe torfowiska, dalej piaski i rozległy las „Gajdzisko.“ Gosp. rolna trzypolowa, z płodów udaje się żyto, owies i kartofle. Chów bydła i koni mierzny; we dworze bydło rasy holenderskiej. Przemysł mało rozwinięty. Rzemieślnicy nie zaspakajają nawet miejscowych potrzeb, bowiem z opodatk., jest tu tylko 5 rzemieślników, kowal, stolarz i szewc. Handel, z którego niegdyś miejscowość ta słynęła podupadł zupełnie; dziś jest tu tylko 16 lichych kramów z tow. mieszanymi. W miejscu są 2 młyny wodne, z których jeden urządzony jest w sposób amerykański. Przysiółek Korolówka (al. Karolówka) leży o 4 Km. w stronie półn. Leszniowa, blisko granicy rosyjskiej, a liczy 198 mieszkańców. Niektórzy mieszkańcy Leszniowa i Korolówki zajmują się przy gosp. roln. szewstwem, krawiectwem i wyrobem pasów i krajek z wełny owczej.

Par. łać. uposażył w r. 1637 Mateusz Leszniowski, kaszt. bełski i nadał ją Bernardynom, dla których klasztor wybudował. Kościół, który w r. 1881 zgorzał, został wzniesiony i poświęcony w r. 1697. Do parafii tej, którą zawiadują XX. Bernardyni, należy 8 okolicznych włości z liczbą 970 wiernych. Par. gr. kat. w miejscu. Sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1865. Na 188 ozd. uczęszcza 109 dzieci. Jęz. wykład. ruski i polski.

Leszniów był niegdyś nietylko miastem bardzo handlowném, lecz także miejscem silnie obwarowaném. Do dziś pozostały wyraźne ślady obronnych wałów, po za którymi ciągnęły się dawniej rowy napełnione wodą, a dziś wznoszą się po za tymi wałami budynki gospodarcze t. z. folwarki, mieszkańców Leszniowa. W r. 1641 kupił tę miejscowość od córki Mateusza Leszniowskiego, Katarzyny Charleśkiej, Stanisław Koniecpolski, który wówczas posiadał rozległe dobra brodzkie.

Statystyczne: L. ludn. 2030, a to: rk. 290, grk. 1012, reszta izraelici. Leszniów z Korolówką i Piaskami tworzą jedną gm. katastr. Gm. posiada: 4911 mrg. ziemi. Dochód = 5345 złr.; podatek = 1213 złr. Dwór posiada: 3485 mrg. ziemi. Dochód = 2494 złr.; podatek = 566 złr. Z ziemi urodz. przypada: 2943 mrg. na ogr. orne, 2136 mrg. na łąki i ogr., 297 mrg. na pastw., 2746 mrg. na lasy (dworskie.)

Litowiska z Huciskiem litowiskiem, (Pieśniaki 5.) wieś, położona na pasmie wzgórz ciągnących się pod nazwą Woroniaków od Podhorzec ku Podkamieniowi, które wznosząc się tu (w stronie półn. zabudowań) do wysokości 415 m. n. p. m. stanowią linię działu wodnego między dorzeczem Seretu i Styru. Na południowym łagodnym stoku tych wzgórz nastają liczne potoki wpływające do Seretu, podczas gdy wody stoku północnego spływają do Ikwy, a przez nią do Styru. W Litowiskach, niemal w pośród zabudowań wiejskich, nastaje mały potok, *Litowiskim rowem* zwany, który płynąc ku południowi wlewa się do główn. ramienia Seretu (p. str. 26. 1.), a w Hucisku litowiskiem, położoném na półn. stoku w odległości 1 Km. od Litowisk nastaje Ikwa dopływ Styru (p. str. 35. 3.). Wnętrze tych wzgórz stanowią pokłady kredowe i glina zmieszana z piaskiem, a miejscami możne warstwy wapienia piaskowego; powierzchnia zaś pokryta jest ziemią glinkowatą, miej-

scami czarną lub opoczystą, dość urodzajną. Północną część obszaru zajmuje las, wśród którego leży wysunięta ku półn. część wsi Hucisko litowiskie. Mieszkańcy zajmują się tylko uprawą roli i zarobkiem dziennym, pielęgnują sady drzew owocowych, hodują bydło i konie rasy krajowej. Pszczelnictwem zajmuje się tylko jeden gosp., który posiada około 40 pni.

Par. łąc. w Pieniakach, gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Załóżcach.

Szkoła fil. założona w r. 1862, do której na 128 uzd. uczęszcza 57 dzieci, posiada ogr. o pow. 28·7 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 776, a to: rk. 323, grk. 346, reszta izr. Gm. posiada: 1181 mrg. ziemi. Dochód = 1894 złr.; podatek = 430 złr. Dwór posiada: 1174 mrg. ziemi. Dochód = 583 złr.; podatek = 120 złr. Z ziemi urodz. przypada: 871 mrg. na gr. orne, 419 mrg. na łąki i ogr., 72 mrg. na pastw., 951 mrg. na lasy (dworskie).

Łabacz, p. str. 111.

Łahodów, (Brody 5.) mała wioska, z siedzibą oddziału straży skarbowej, położona na półn. zach. Brodów w dolinie potoku *Suchowółki*. Okolica bagnista; w stronie zachodniej ciągnie się las sosnowy, *Świdowiec*.

Par. łąc. i sąd pow. w Brodach; grk. w Smólnie.

Statystyczne: L. ludn. 347, a to: rk. 51, grk. 290 izr. 6. Łahodów stanowi jedną gminę katastralną ze Smólnem.

Łopatyn, miasteczko (urząd pocztowy, sąd powiatowy, apteka i post. żandarmeryi), położone o 30 Km. na półn. zach. od Brodów w okolicy lesistej, piaszczystej o położeniu nizinnym. Południową częścią obszaru przepływa obok przysiółka *Ksawerówki* potok *Ostrówka*, le-

wy dopływ Styru (p. str. 35. 2.) tworząc podmokłą dolinę. W części północnej leżą na nieznaczných garbach gruntu orne, piaszczyste i romuszowate. Najwyższe wzniesienie dochodzi tu 249 m. Sławne bory łopatyńskie, pokrywające wsch. i pld. wsch obszar mka. które do niedawna dostarczały sosen na maszty okrętowe, są dziś znacznie przetrzebione i zniszczone. Mieszkańcy nie prowadzą gospodarki racjonalnej, każdy sieje dowolnie co może i gdzie może, posiadają bydło i konie rasy krajowej i zaniedbane sady drzew owocowych, zajmując się zarobkiem dziennym, robieniem sań, drabin i bron, a w części wyrobem płótna grubego. Obsz. dw. prowadzi gosp. rolną trzypolową; posiada bydło i konie rasy krajowej i zajmuje się uprawą chmielu (na przestrz. 10 morgów). Pałac i ogród w zupełnym zaniedbaniu. Z przemysłu miejscowego wymienić należy: browar, gorzelnię, (przy której jest mały stawek), wapielnię, 2 cegielnie, 2 liche młyny wodne, 13 sklepików i traktyrnię. Z rzemieśln. opodatk. jest tu: 7 szewców, 6 rzeźników, 5 kowali, 3 stolarzy, 2 krawców, kotlarz, piekarz, kominarz.

Do tutejszego sądu powiatowego należy 24 miejscowości z ogólną liczbą 27.075 mieszkańców, a mianowicie: Baryłów, Batyjów, Bordulaki, Chmielno, Hrycowola, z Podmanastyrkiem, Kustyń, Laszków, Łopatyn, Monastyrzek, Mikołajów ze Sterkowcami, Romanówka, Ruda, Rudenko lackie, Rudenko ruskie, Smarzów, Stanisławczyk, Stołpin, Strzemilcze, Szczurowice, Toporów, Trójca, Turze, Uwin, Zawidcze.

Par. łac. uposażył w r. 1414 Ziemowit, książę mazowiecki. Kościół murowany, poświęcony w r. 1828 pod wezw. N. P. M. Do parafii tej należy 15 okolicznych włości. Liczba parafian 2169. Par. gr. kat. w miejscu.

Szkoła et. obecnie dwuklasowa, założona w r. 1869 do której na 260 uzd. uczęszcza 105 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 86 arów i pasiekę szkolną. Jęz. wykł. rusk i polski.

Łopatyn (w dawnych dokumentach Łopaczino i Łopaćin zwany) niegdyś warowny gród tej okolicy istniał już prawdopodobnie w XII wieku, będąc narażonym na częste napady Litwinów, którzy za panowania Gedymina około r. 1320 zdobywszy cały Wołyń, opanować musieli i Łopatyn. Pierwszą atoli pewniejszą wzmianką o Łopatynie mamy dopiero w ugodach książąt litewskich z Kazimirzem W. z czasów walk o Wołyń między Polską a Litwą. I tak w r. 1366, po zwycięskiej wyprawie Kazimirza W. na dzierzawy litewsko-ruskie, na mocy traktatu z w. ks. lit. Olgierdem zawartego, został Łopatyn wraz z innymi ziemiami i grodami do Polski przyłączony. Po śmierci Kazimirza, nadał Ludwik węg. r. 1372, wywalczone przez Kazimirza państwo ruskie (a zatem i Łopatyn), siostrzeńcowi swemu Władysławowi opolskiemu na wieczność w zarząd i posiadanie. Tenże będąc ciągle niepokoiony przez Litwinów, którzy ziemie te odebrać chcieli, zrzekł się w r. 1378 wielkorządztwa swego w ręce króla Ludwika, który Łopatyn i inne grody załogami węgierskimi osadził.¹⁾ Po śmierci Ludwika w r. 1382, rządcy owych grodów, a zarazem dowódcy załóg węgierskich, czy to z chciwości, czy też dlatego, że w obec nieprzyjaznych Litwinów utrzymać się nie mogli, odsprzedali Łopatyn i inne zamki księciu litewskiemu Lubartowi z Łucka.²⁾ Władysław Jagiełło

¹⁾ Szujski: Dzieje Polski T. I. str. 251, 262 i 270.

²⁾ Bielski: Kronika polska str. 452: „Gdy się osławiła śmierć króla Ludwika w Rusi, Węgrzy w Rusi, którzy tam byli przełożeni na urzędy od Ludwika, poprzedali zamki: Krzemieniec, Olesko, Ho-

odebrał Łopatyn jako włość koronną, i nadał takową wraz z powiatem Ziemowitowi ks. mazowieckiemu¹⁾ prawem dziedzictwa w r. 1396. W następnych latach opalowali Litwini ponownie Łopatyn, który dopiero w r. 1432 Polacy odebrali, jednak był on, wraz z innymi grodami na Rusi, kością niezgody między Polską a Litwą, która niejednokrotnie domagała się „aby im te „zamki: Olesko, Wietle, Łopacin i Grodło były wrócone i Podole wszystko, które jako oni mienili, Koryatowicy, Tatarzy z niego wygnawszy do Księstwa wielkiego przyłączyli i zamki niektóre pobudowali.²⁾“ Ostatecznie przyłączono Łopatyn wraz z Bełzem, dopiero za panowania Kazimirza Jagiellończyka, do Korony. Po bezpotomnej śmierci Ziemowita, byli Oleśnicy zapewne z daru króla panami Łopatyna. Dziś nie ma nawet śladów, któreby dawne dzieje starożytnego grodu przypominały. Ze zamku obronnego (musiał to być zamek drewniany) prócz niwy „Zameczysko“ zwanój, a przypominającej tylko miejsce, w którym zamek był zbudowany, nie pozostały żadne ślady. Wykopane tu jednak różnymi czasy rozmaite zabytki krzemienne i bronzowe zachowane w muzeach krajowych, również świadectwo dawnych kronik przekonują nas, że ta licha dziś miejscina, do wioski raczój niż miasta podobna, była niegdyś sławnym grodem, o którego obronne wały opierały się niejednokrotnie krwawe walki Litwy z Tatarami, a

rodło, Łopacin, Śniatyn, Litwie, zwłaszcza Lubartowi Łuckiemu książęciu i wzięli za to niemłą sumę pieniędzy od niego, wszakże ci zdrajcy byli karani od królowej Elżbiety na czci i majątności i na gardłach, drudzy więzieniem.“

1) Ożeniony z siostrą Jagiełły, Aleksandrą.

2) Bielski: Kronika polska str. 703.

Polski z Litwą i Tatarami. W muzeum imienia Dzieńszczyckich jest piękny młot kamienny który tu znaleziono. W muzeum Ossolińskich jest posążek zasługujący na uwagę archeologów, a znaleziony w Łopatynie r. 1831. Posążek zrobiony z amalgitu. Oczy ukośne, nos wklęsły znamionują typ mongolski.¹⁾ Na cmentarzu tutajszym spoczywają zwłoki generała Józefa Dwernickiego, który zmarł tu ²⁶/₁₁ 1857 r. Grób jego zdobi posąg kamienny wyobrażający lwa.

Statystyczne: L. ludn. 2472, a to: rk. 904, grk. 1254, izr. 314. Gm. posiada: 4084 mrg. ziemi. Dochód = 5097 złr.; podatek 1157 złr. Dwór posiada: 3252 mrg. ziemi. Dochód = 2999 złr.; podatek 681 złr. Z ziemi urodz. przypada: 2488 mrg. na gr. orne, 1721 mrg. na łąki i ogr., 564 mrg. na pastw., 2372 mrg. na lasy.

Łukawiec, (Pieniaki 6.) mała wioska, położona w południowo zachodniej stronie pow., na lewym brzegu *Wiatyny*, (jedno z ramion Seretu p. str. 27. 2.). Okolica pagórkowata; ku północy ciągną się lasy, na zachodzie, za doliną potoku leżą grunta orne romuszwate i folwark.

Par. łąc. w Pieniakach; gr. kat. w Batkowie; w miejscu jest cerkiew drewniana; sąd pow. w Załoszczach.

Szkoła nieorganizowana, do której na 59 uzd. uczęszcza 26 dzieci posiada ogr. o pow. 5·5 ara i pole o pow. 43 arów. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 480, a to: rk. 30, grk. 345, izr. 5. Gm. posiada: 1274 mrg. ziemi. Dochód = 1042 złr.; podatek = 232 złr. Dwór posiada: 1548 mrg. ziemi. Dochód = 1771 złr.; podatek 402 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1176 mrg. na gr. orne, 402 mrg. na łąki i ogr., 120 mrg. na pastw., 1059 mrg. na las (dworski).

¹⁾ Słown. geogr.

Majdan pieniacki,¹⁾ (Pieniaki 12.) wieś, położona na źródłowskich Seretu, o 21 Km. na płd. zach. od Brodów, w okolicy leśnej, do 407 m. n. p. m. wzniesionej. W stronie południowo zachodniej zabudowań, wytryska na północnym stoku wzgórza *Zelenyj horb* (w pow. złoczowskim) mała struga, która płynąc jarem w kier. północno wschodnim zalewa w Zatrudach (karczma i kilka chat należących do Podhorzec) mały stawek, przy którym znajduje się młyn wodny o 1 kamieniu. Ze stawku płynie woda głębokim krętym jarem (debrą) w kierunku północnym, obok zabudowań majdańskich, zwraca się następnie ku płn. wschodowi wpływając, na granicy Majdanu i gminy Jasionowa, w dolinę *Babutychy* (Babiatychy), którą płynie w kierunku wschodnim po Żarków, a stąd w kier. połudn. wsch. przez Hołubicę do Pieniak. Potok ten, jak już na str. 26 nadmieniłem, uważanym bywa za główne źródło Seretu, a oprócz wymienionych na str. 27. nazw lokalnych, zwą go w Zatrudach: „Chowańcem,” przed nie wielu bowiem laty, płynąc ze stawku w Zatrudach w kierunku północno-wschodnim wpadał pod ziemię i ginął w pokładzie kredowym, a po krótkim pod ziemią przepływie wychodził z dość silnego źródła znowu na powierzchnię.²⁾ Dziś po przekopaniu chowańca (t. j. miejsca w którym woda pod ziemię się kryła), płynie opisany potok na całej przestrzeni po powierzchni ziemi. Drugie natomiast źródło, w południowym obszarze Majdanu wypływające, o którym na str. 26 również nadmieniłem, jest pod tym względem bardzo charakterystyczne, albowiem gubi się ono

¹⁾ Porówn. dopisek na str. 115.

²⁾ Porówn. Schneider: Encyklopedia do krajoznawstwa Galicji T. II. str. 51.

rzeczywiście w jednym z t. z. *chowańców*, i prawdopodobnie wynurza się dopiero w *Siném oku*. Źródło powyższe wytryska wśród lasów na południowym obszarze Majdanu, przy granicy téj gminy z Hutą werchobuską, a płynąc debrą ku północy popod drugi most murowany, (na drodze z Majdanu do Pieniak wiodącej) wpada tuż za mostem w lejkowate zagłębienie (chowaniec) i ginie w pokładzie kredowym. W odległości 1000 kroków ku północy, od miejsca tego znajduje się wśród lasów *Sine oko*. Jest to nie wielkie, lecz bardzo głębokie jezioro górskie, do którego woda z powierzchni nie nadpływa, gdyż od zachodu, południa i wschodu otaczają je strome ściany wyższych wzgórz, a w samym jarze, znajdują się tylko łożyska suche potoków, tworzących się w porze wilgotnej. Z jeziora tego odpływa woda wąską doliną ku północy, tworząc opodal drugie mniejsze *Sine oko* (w obrębie gm. Jasionowa), skąd przepłynawszy przestrzeń 1 Km. łączy się na wzniesieniu 350 m. n. p. m. z potokiem wpraw opisanym (p. str. 26.). Domysłają się tedy, że to w pobliżu mostu zgubione źródło, wynurza się w „*Siném oku*.¹⁾“ (ob. Pieniaki).

Par. łąc. w Podhorcach, grk. w Pieniakach; sąd pow. w Załóscach o 32 Km. na pld. wsch.

Statystyczne: L. ludn. 273 a to; rk. 259, reszta grk. obrz. i izr. Majdan stanowi jedną gm. katastralną z Pieniakami.

Maleniska, (Pieniaki 6.) mała, z kilkunastu chat złożona osada niemiecka, położona w połowie drogi z Pie-

¹⁾ Niektóre bliższe objaśnienia, a przedewszystkiém zwrócenie méj uwagi na szczegóły powyższe, zawdzięczam łaskawej życzliwości ku pracy mojej W. p. Radcy Bolesława Baranowskiego, któremu niniejszem składam serdeczną podziękę.

niak do Podkamienia wiodącój, w okolicy leśnej i górzystej. W stronie południowo wschodniej, w odległości 1 Km. od zabudowań, stoi na wzgórzu karczma *Baba*. Strona południowa i wschodnia całego wzgórza, jest o wiele łagodniejszą i spada ku dolinie Seretu, który nie daleko stąd ma swoje źródłowiska (p. str. 29. c.). Wody północno-zachodniego stoku spływają do koryta rzeki Ikwy. Wnętrze wzgórza stanowią pokłady kredowe i glina zmieszana z piaskiem, a miejscami możne warstwy wapienia piaskowego; powierzchnia zaś pokryta jest ziemią glinkowatą, miejscami czarną lub opoczystą, dość urodzajną. Nazwa *Baby*, którą nadają nietylko karczmie, lecz całemu wzgórzu, pochodzi od istniejącego do najnowszych czasów w tém miejscu bałwana kamiennego, zwanego babą.¹⁾ Na południowym stoku wzgórza wytryska źródło, tworząc studzienkę z czystą i zdrową wodą. Do miejsca tego przywiązane jest historyczne podanie o koczowisku Stefana Czarnieckiego w r. 1657, (ob. Pieniaki i Załósce).

Par. łąc. w Podkamieniu, gr. kat. w Litowiskach; sąd pow. w Załóscech.

Statystyczne: L. ludn. 286. Wieś stanowi jedną gminę katastralną z Litowiskiem.

Manastyrzek brodzki, (Stanisławczyk 2.) wieś, położona o 22 Km. na pñ. zach. od Brodów, w okolicy płaskiej, leśnej i piaszczystej nad wschodniem ramieniem Styru (p. str. 33.). Mieszkańcy trudnią się gosp. rolną, zarobkiem dziennym w okolicznych lasach i rybołówstwem w Styrze.

¹⁾ Bliższe szczegóły i podania o Babie, znajdują się w dziele A. Schneidera: „Encyklopedia do krajoznawstwa Galicyi T. II., str. 18 i 19.“

Parafie obu obrządków i szkoła w Stanisławczuku; sąd pow. w Łopatynie. W miejscu jest cerkiew pod wezw. św. Mikołaja.

Statystyczne: L. ludn. 552, a to: rk. 20, grk. 512, izr. 20. Gmina posiada: 1058 mrg. ziemi. Dochód = 943 złr.; podatek = 214 złr. Dwór posiada; 2393 mrg. ziemi. Dochód = 1325 złr. podatek 301 złr. Z ziemi nrodzajnej przypada: 328 mrg. na gr. orne, 599 mrg. na łąki i ogr. 59 mrg. na pastw., 2294 mrg. na lasy (dworskie).

Markopol, (Załoście 10.) miasteczko (raczej wieś), położona na lewym brzegu głównego ramienia Seretu, który podewsią rozlewa się, na wzniesieniu 324 m. n. p. m., na staw (p. str. 26. 1.). W stronie półn. zach. zabudowań leży w dolinie, płynącego od Szyszkowiec potoku (Litowski rów), Folwark markopolski, w pobliżu którego, wznosi się najwyższe w téj stronie wzgórze do 384 m. wysokości n. p. m. W stronie południowej zabudowań, za doliną potoku, wznoszą się wzgórza do 378 m. wysokości, wśród których leży grupa chat, Międzygórze zwana, odległa od Markopola o 2 Km. W tém miejscu zalewają, połączone ramiona Seretu (drugie i trzecie, p. str. 27, 2 i 3.) rozległy staw, międzygórskim zwany, z którego odpływa woda w kierunku półn. wschodnim, przez wyłom międzygórski, do stawu pod Ratyszczem. Na gruntach glinkowatych, a miejscami czarnoziemnych udają się wszystkie gatunki zboża. Pszczelnictwo i sadownictwo mało rozwinięte. Z przem. dom. wymienić należy tkactwo, bednarstwo i kołodziejstwo. W miejscu są 4 kramy i młyn wodny. Mieszkańcy zajmują się przy gosp. rolnéj wyrobem płótna zwykłego, ręczników i t. p. w części stolarstwem, wyrobem wozów i sani, przeważnie jednak tylko w porze zimowej.

Par. łac. w Pieniakach (8 Km.), grk. w miejscu; sąd pow. w Załóscach.

Szkoła etatowa, założona w r. 1865, do której na 96 uzd. uczęszcza 46 dzieci, posiada ogród o pow. 28·77 ara i szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

Markopol stracił obecnie zupełnie cechę miasteczkową i niczem się od innych wsi nie wyróżnia. W dawnych czasach, jak niesie podanie, często przez Tatarów najeżdżany, posiadał obronny zameczek, z którego dziś pozostały tylko czworoboczne wały, z wyższymi kopcami po rogach.

Statystyczne. L. ludn. 1088, a to: rk. 81, grk. 967, izr. 40. Gm. posiada; 1618 mrg. ziemi. Dochód = 1298 złr.; podatek = 654 złr. Dwór posiada: 1255 mrg. ziemi. Dochód = 1849 złr.; podatek = 379 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 1615 mrg. na gr. orne, 289 mrg. na łąki i ogr., 466 mrg. na pastw., 435 mrg. na lasy. (dworskie).

Mikołajów z przysiółkiem *Sterkowce* i *Adamówką*, (Szezurowice 10.) wieś, położona na północnym krańcu powiatu nad rz. Sydołówką (p. str. 36. 4.). Zabudowania Mikołajowa leżą rozrzucone po obu brzegach potoku, (który się w tém miejscu na dwa ramiona dzieli). Zabudowania Sterkowiec leżą w odległości 2 Km., w stronie wschodniej od Mikołajowa na lewym brzegu Sydołówki. W stronie północnej o 4 Km. od Mikołajowa leży przys. Adamówka (najdalej na półn. wysunięta miejscowość). Położenie Mikołajowa i Sterkowiec równe, płaskie w okolicy bezleśnej do 199 m. n. p. m. wzniesionej, cały zaś północny kraniec, wśród którego leży Adamówka, spiętrzają wchodzące tu z Rosyi wzgórza, (Mikołajowska góra 270 m.) i część ta pokryta jest lasem. We wsi jest młyn wodny, zresztą stosunki takie, jak w Strzemilczu (Ob.)

Par. łać w Szczurowicach, grk. w miejscu; sąd pow. w Łopatynie.

Szkoła etatowa, założona w r. 1865, do której na 150 uzd. uczęszcza 80 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 7-19 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. w Mikołajowie 1309, w Sterkowcach 321; z tych rk. 234, grk. 1452. Gm. posiada: 3450 morg. ziemi. Dochód = 8593 złr.; podatek = 1119 złr. Dwór posiada: 2310 mrg. ziemi. Dochód = 5309 złr.; podatek = 802 złr. Z ziemi urodz. przypada 2939 mrg. na gr. orn., 919 mrg. na łąki i ogr., 243 mrg. na pastw., 1414 mrg. na lasy (dworskie).

Milno z częściami *Bukowina* i *Podliski*, (Załoście 8.) wieś, położona na wyżynie podolskiej na wschód od Załoziec w pobliżu granicy rosyjskiej. Okolica pagórkowata, w stronie połudn. i zachodniej pokryta dąbrowami, wznosi się od 342 do 385 m. n. p. m. Zbudowania leżą w dolinie nastającego tu dopływu Se-retu, *Huk* zwanego. Potok nastaje z trzech źródeł, z których jedno leży na ogrodach Bukowiny, drugie na sianożęciach *Huk* zwanych (w str. wschodniej), a trzecie w str. półn. na sianożęciach, *Krasowiczyna* zwanych, poniżej folwarku Halawy. Grunta częścią czarnoziemne romuszowate, częścią z pokładem gliny nieprzepuszczalnej, wreszcie piaski z gliną i piaski czyste. Gosp. rolna we dworze trzypolowa, w gminie częścią trzypolowa, przeważnie jednak wielopolowa, bez pozostawiania ugorów. Ścierniska, tak w gminie, jak i we dworze, leżą odłogiem nie obsiane żadnymi trawami pastewnymi. Z płodów udaje się najlepiej jęczmień i kartofle, a na ziemi torfiastej, w dolinie potoku kapusta. Dwóch gosp. zajmuje się uprawą chmielu. Bydło i konie w gminie bardzo liche, we dworze znajduje się bydło rasy „Cseky“ i tyrolskie. Chów owiec, wskutek zaprowadzenia gosp.

wielopolowej, podupadł znacznie. Pszczelnictwem zajmuje się tylko dwór, miejscowy ks. pleban i kilku gosp., łącznie około 360 pni. Sady pielęgnują przeważnie śliwowe i jabłoniowe, zakładając wśród pól t. z. futory z pasiekami lub bez, które obsadzają drzewami owocowymi. We wsi oprócz kilkunastu małych sadów, znajduje się u miejscowego ks. plebana rozległy 15 morgowy sad. Mieszkańcy w przeważnej liczbie z zachodniej Galicyi tu przybyli, zajmują się bądź tkactwem, wyrabiając na warstatach własnej roboty, płótna, pasy, kilimki, letniki wełniane i zapaski, bądź szewstwem, krawiectwem i kowalstwem. We wsi jest kilku bednarzy, kuśnierzy, szklarz, introligator, 2 młynki wodne (dworskie) i 3 wiatraki.

Par. łąc. i sąd pow. w Załóscach; gr. kat. w miejscu.

W tej gminie są dwie szkoły: etatowa, założona w r. 1872, do której na 268 uzd. uczeszcza 92 dzieci, i filialna, do której na 100 uzd. uczeszcza 46 dzieci. Pow. ogr. szk. 43-19 ara. Język wykł. polski i ruski.

Statystyczne: L. ludn.: 2299; a to: rk. 1065, grk. 1056, izr. 178 Gmina posiada: 3716 mrg. ziemi. Dochód = 6733 złr.; podatek = 1528 złr. Dwór posiada: 2161 mrg. ziemi. Dochód = 2171 złr.; podatek = 433 złr. Z ziemi urodz. przypada: 3598 mrg. na gr. orne, 381 mrg. na łąki i ogr., 169 mrg. na pastw. 1532 mrg. na lasy (dworskie).

Nakwasza, (Podkamień 3.) wieś, położona o 15 Km. na pld. wsch. od Brodów, nad rz. *Ilwą* (p. str. 35. 3.) Okolica górzysta, obfitująca w malownicze krajobrazy. Grunta orne romuszowate i gliniaste, rodzą wszelkie gatunki zboża; gosp. rolna w gminie trzy, we dworze dziewięciopolowa. Chów bydła i koni rasy krajowej pozostaje dla braku pastwisk na bardzo niskim stopniu Pszczelnictwem zajmuje się miejscowy ks. pleban i kil-

kunastu włościan, ogółem około 200 pni. Sadów w samej wsi nie ma, natomiast po futorach (t. j. zagrodach pod lasem lub w lesie) znajdują się dość liczne i piękne sady. Z przem. domowego podnieść należy, że wyrabiają tu piękne koce z przędzy i wełny owczęj farbowanej na czerwono, niebiesko lub żółto, tudzież, że niektórzy mieszkańcy zajmują się porą zimową częścią tkactwem i szewstwem zaspakajając potrzeby miejscowe. Na Ikwie są 3 młyny wodne o 6 kamieniach, 2 foluszach do bicia sukna i 2 stępach do prosa. W tej miejscowości znajdują się pokłady żółtej glinki farbiarskiej, używaną do malowania ścian domów po miastach. Gm. posiada kasę pożyczkową z kap. 116 złr.

Par. łąc. w Podkamieniu, gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa, założona w r. 1859, do której na 236 uzd. uczęszcza 108 dzieci, posiada na ogr. o pow. 14·38 ara szkółkę drzew owocowych (30 szczepek i do 1000 płonek). Każdego roku rozdzielaną bywa pewna ilość szczepek między starszą młodzież. Jęz. wykł. rusk. Do związku tej szkoły należy sąsiednia wioska Tetylkowce.

Na wzmiankę zasługuje starożytna cerkiew drewniana, dziś podmurowana i podniesiona, wzmocniona 4 murowanymi koplicami, która wedle podań miejscowych i daty literami cerkiewnymi na oddrzwiach wyrzeźbionych, wzniesioną została jeszcze w r. 1000. W obrębie tej gminy leżą trzy okazałe piramidalne góry, na których Tatarzy podczas napadów na Podkamień, rozkładali swe obozy. We wsi zaś, w stronie zachodniej od cerkwi wznosi się mogiła, w której, jak mówią, pogrzebano tatarskiego chana.

Statystyczne: L. ludn. 1299 a to: rk. 460, grk. 820, izr. 19 Gm. posiada: 3097 mrg. ziemi. Dochód = 3109 złr.; podatek = 706 złr. Dwór posiada: 1665 mrg. ziemi. Dochód = 1653 złr.; podatek = 373 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 3120 mrg. na gr. orn., 412 mrg. na łąki i ogr., 506 mrg. na pastw. 612 mrg. na lasy (dworskie).

Niemiacz, (Podkamień 4.) wieś, położona na południowym stoku kończących się tu Woroniaków, w stronie wschodniej Podkamienia. Okolica górzysta, od północy, wschodu i południowego wschodu pokryta *Czarnym lasem*, w której to stronie wznoszą się wzgórza do 404 m. wysokości. Południowy obszar wsi należy już do wyżyny podolskiej, i sięga 386 m. n. p. m. (porówn. Dudyn str. 244.) Na gruntach gliniastych rodzi się najlepiej żyto. Bydło i konie rasy krajowej. Pszczelnictwem zajmują się dość chętnie, a od 2 lat rozpowszechniają się ule ramowe i gosp. bardziej postępową, ogółem około 350 pni. Sadownictwo pielęgnowane. Sady, w których rosną jabłonie, grusze, i śliwy, zajmują przeszło 30 morgów obszaru. Z przemysłu domowego rozwija się tkactwo i kołodziejstwo. Mieszkańcy trudnią się wyrobem płócien, sani, wozów, a przedewszystkiem słynie ta miejscowość z wyrobu wełnianych kolorowych pasów kobiecych t. z. krajek które mają zbyt na bliższych i dalszych jarmarkach i odpustach.

Par. łąc. w Podkamieniu, gr. kat. w sąsiedniej, na północ położonej wsi, Popowcach; sąd pow. w Załuszcach 15 Km. na pld.

Szkoła etatowa, założona w r. 1865, do której na 130 uzd. uczęszcza 63 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 40 arów. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 731, a to rk. 160, grk. 525, izr. 46. Gm. posiada: 1270 mrg. ziemi. Dochód = 2973 złr.; podatek =

447 złr. Dwór posiada: 31 mrg. ziemi. Dochód = 63 złr.; podatek = 14 złr. Z ziemi urodz. przypada: 955 mrg. na gr. orne 116 mrg. na łąki i ogr.; 133 mrg. na pastw., 39 mrg. na lasy (dworskie).

Orzechowczyk, (Podkamień 12.), wieś, położona na płn. zach. Załoziec w odległości 10 Km. w dolinie potoku, który nastaje na południowym stoku wzgórza *Baba* (Ob. Maleniska) pod nazwą *Seret*. Potok ten płynąc z płn. ku płd. wschodnią stroną zabudowań, łączy się we wsi z nadpływającym od Jaśniszcza drugim potokiem, który wlewa się na południu wsi do stawu w Ratuszczu (porówn. str. 29. 1. c). Stosunki takie, jak w Markopolu. Mieszkańcy zajmują się gosp. rolną, wyrabiają płótna, grube sukna i kilimki do zaścielania łóżek, przeważnie dla własnego użytku. Jest tu młyn wodny o 4 kamieniach i źródło wody żelazistej.

Par. łąc. w Podkamieniu, gr. kat. w sąsiednim Wierzbowczyku (1 Km.); sąd pow. w Załoscach.

Szkoła filialna, założona w r. 1866. Na 54 uzd. uczęszcza 34 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 365; a to rk. 26, grk. 270, Gm. posiada: 803 mrg. ziemi. Dochód = 1256 złr.; podatek = 285 złr. Dwór posiada: 163 mrg. ziemi. Dochód = 131 złr.; podatek = 30 złr.

Palikrowy, (Podkamień 4.) wieś, położona na południowym stoku, ciągnących się na Podkamień Woroniaków, a północnym krańcu wyżyny podolskiej, w okolicy pagórkowatej. Na północnym obszarze wsi nastaje z dwóch źródeł potok Siorła. Jedno źródło wytryska na stoku góry piwowarowej, drugie za browarem (p. str. 29. a.). Gleba przeważnie czarna, miejscami glinka; z płodów polnych udają się wszelkie gatunki zboża. Pszczelnictwem zajmuje się tylko 2 włościan i dwór, łącznie około

250 pni. Gdzieniegdzie znajdują się małe sady, składające się z grusz i jabłoni nieuszlachetnionych.

Par. łać. i gr. kat. w Podkamieniu; sąd pow. w Załóscach o 15 Km. na południu.

Szkoła filialna istnieje od r. 1873. Na 107 uzd. uczęszcza 54 dzieci. W ogr. szk. o pow. 46·7 ara znajduje się szkółka drzew owoc. Jęz. wykł. polski.

Statystyczne: L. ludn. 782 a to: rk. 465, grk 297, izr. 20. Gm posiada: 1423 mrg. ziemi. Dochód = 2118 złr.; podatek = 481 złr. Dwór posiada: 894 mrg. ziemi. Dochód = 1161 złr.; podatek = 264 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 1561 mrg. na gr. orn., 437 mrg. na łąki i ogr., 80 mrg. na pastw., 184 mrg. na lasy

Panasówka, (Załosce 12.) wieś, położona na wyżynie podolskiej, w pobliżu granicy rosyjskiej. Zabudowania leżą w kotlinie nastającego tu potoku (jedna z odnóg Seretu p. str. 29. 1.). Gleba gliniasta, sapowata z przymieszką pruchnicy. Chów bydła podnosi się statecznie od r. 1882, t. j. od czasu jak gmina utrzymuje subwencyonowanego buhaja rasy holenderskiej. Pszczelnictwo pielęgnowane, liczą w gminie około 150 pni w ulach ramowych a do 250 pni w kraglakach, niemniej chętnie zajmują się również sadownictwem, zakładając sady po gajach i około ponieszań. Niektórzy mieszkańcy zajmują się tkactwem.

Par. łać. i sąd pow. w Załóscach; grk. w miejscu.

Szkoła filialna istnieje od r. 1861. Na 96 uzd. uczęszcza 54 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 820, a to: rk. 42, grk. 766, izr. 12. Gm, posiada: 1288 mrg. ziemi. Dochód = 2184 złr.; podatek = 496 złr. Dwór posiada: 1329 mrg. ziemi. Dochód = 712 złr. podatek = 162 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1057 mrg. na gr. orne, 215 mrg. na łąki i ogr., 20 mrg. na pastw., 1272 mrg. na lasy (dworskie).

Pańkowce, (Podkamień 4.) wioska, położona wśród Woroniaków na zachód od Podkamienia, na prawym brzegu *Ilwy*, która przepływając wieś od płd. zach. ku półn. wschodowi, odlewa na Hrebelce mały stawek i przyjmuje nadpływającą z Czernicy strugę *Ilwice*. Okolice leśna, część południowa spiętrzona wzgórzami sięgającymi 410 m. n. p. m. wysokości, pokryta jest lasem dębowym, gdzie też znajduje się rozmaity inny drzewostan liściowy, szczególnie lipy, klony, brzozy, grabina i buczyna.

Par. łąc. w Podkamieniu; gr. kat. w Czernicy; sąd pow. w Załoścach, o 24 Km. na płd. wsch. We wsi jest prywatna szkołka, do której uczęszcza 30 dzieci.

Statystyczne: L. lud. 390, a to: rk. 258 grk. 70. Gm. posiada: 539 mrg. ziemi. Dochód = 577 złr.; podatek = 161 złr. Dwór posiada = 784 mrg. ziemi. Dochód = 532 złr.; podatek = 120 złr. Z ziemi urodz. przypada: 344 mrg. na role, 206 mrg. na łąki i ogr., 50 mrg. na pastw., 701 mrg. na lasy (dworskie).

Piaski, (Leszniów 1·5) wioska, położona nad Słonówką, dopływem Styru tworzy z Leszniowem jedną gm. katastralną. Na gruntach piaszczystych uprawiają żyto i kartofle. Niektórzy mieszkańcy trudnią się tkactwem, wyrabiając sukna, płótna i kilimki, lecz przemysł ten ogranicza się tylko na własną i miejscową potrzebę.

Par. obu obrz. w Leszniowie; sąd pow. w Brodach.

W miejscu jest szkoła filialna, założona w r. 1874. Na 98 uzd. uczęszcza 46 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 797, a to: rk. 117, grk. 537.

Pieniaki, (urząd poczt., siedziba doktora medyc. i post. żandarmeryi) wieś, położona na wierzchowinie leśnej (370 m. n. p. m.) nad głównym ramieniem Seretu,

który odlewa tu na wzniesieniu 335 m. n. p. m., rozległy staw (p. str. 26. 1. i str. 271.). Zabudowania właściwej wsi leżą na półn. wsch. pochyłości wzgórza, po prawej (zachodniej) stronie stawu; w tej części wznosi się kościół murowany i mieszkanie miejscowego kapłana. Po lewej, (połudn. wschodniej stronie stawu i na lew. brzegu potoku), leży również na wyniosłym wzgórzu druga część wsi, „dworską“ zwana, wśród której wznosi się wspaniały pałac z obszernym parkiem i murowana cerkiew, wzniesiona na podwórzu pałacowym. Pałac wraz z cieplarnią, oranżeryą i parkiem, jest rezydencyą iście pańską, a urok jej podnosi wielce, zdołana w malownicze krajobrazy okolica. Jednak nie tylko piękne położenie pałacu, lecz i jego wewnętrzne urządzenie zasługuje na szczególniejszą uwagę. Pokoje bowiem wszystkie, tak na dole, jak i na piętrze zdobią meble i sprzęty, w miejscu wyrabiane, pokryte wyrobami przemysłu domowego, najczęściej z włóści, należących do klucza pieniackiego, a wszystko do najdrobniejszych nawet rzeczy, na czém tylko oko spocznie, wszystko to swoje, przypominające tę lub ową stronę rodzinnej ziemi. Szczególniej pokoje mieszkalne właściciela, (J. E. hr. Włodzimierza Dzieduszyckiego) na dole, i sala jadalna są z tego względu charakterystyczne.¹⁾ Przybudowana i z pałacem połączona, obszerna cieplarnia, mieści w sobie rzadkie okazy storczyków, palm i innych cieplarnianych roślin, a oranżerya różnorodne najpiękniejsze kwiaty. W okół pałacu leżą rozrzucone liczne bu-

¹⁾ Zakres méj pracy, nie pozwala, na szczegółowy opis tej pańskiej siedziby, któraby mejednym służyć mogła za przykład, jak miłość swego kraju pojmować należy; wyznam przytem z zupełną szczerością, że ustron ta głębokie na mnie wywarła wrażenie.

dynki jak: szkoła, mieszkanie lekarza, gr. kat. parocha, poczta, żandarmerya, mieszkania urzędników dworskich, domki osiadłych tu rodzin byłej służby dworskiej, młyn i karczma; dalej ku pld. wschodowi leżą już w dolinie potoku budynki gosp. i gorzelnia. Okolica górzysta, od północy, zachodu i południowego zachodu, okryta pięknymi lasami liściastymi, o drzewostanie nader urozmaiconym (przeważnie jednak bukowym), upiękaszonym kulturą świerka, który się w wielu miejscach szczególnie na krańcach lasu, wzdłuż dróg, rozkosznie rozrasta. Powierzchnię wzgórz pokrywa ziemia glinkowata, miejscami czarna lub opoczysta ze spodnią warstwą iłów, a wewnątrz ich stanowią pokłady kredowe, glina zmieszana z piaskiem, a miejscami możne warstwy piaskowca oraz gniazda węgla brunatnego. Typowem zjawiskiem tej okolicy, są przerażające lejkowate zagłębienia (chowańce) i liczne przepaście rozrzucone wśród lasów, przypominające formacją Krasu¹⁾ (p. str. 271). Z miejsc okolicznych, w których piękne zjawiska przyrody wybitniej występują, wymienić należy t. z. *Sine oka* (z których jedno na str 271 opisałem), *Trójnóg*, położony wśród lasów na górze, *Wysoki kamień* zwaney i niedaleko stąd bijące źródło, w którym znajdowano rozmaite skamieniałości, *Straszny kąt*²⁾ koło Żarkowa i wzgórze *Baba*, we wschodniej stronie koło Malinisk.

¹⁾ Może chowańce, położone wśród lasów w zachodniej stronie Pieniak, zasilają wodą swą, krynicę źródłoną Bugu w Werchobużu? (porówn. dopisek na str. 19.).

²⁾ Do tego miejsca jest przywiązane tradycyjne podanie następującej treści: Na Straszny kąt odbywali niegdyś i dotąd jeszcze w podaniach ludowych, diabli swoje narady, w czem uczestniczyła im także baba (dyanna), która w pobliżu miała swoją siedzibę. Razu pewnego podczas narady nad środkiem zniszczenia, po-

Mieszkańcy téj włości, którój do przeistoczenia się w miasteczko tylko brak dobrych dróg komunikacyjnych stoi na przeszkodzie, oddają się przeważnie rolnictwu i zarobkowi dziennemu w lasach, nie pielęgnują ani sadów, ani nie trudnią się pszczelnictwem. Przemysł rękodzielniczy jest w każdój gałęzi reprezentowany, a rzemieślnicy tutejsi są fachowo dobrze uzdolnieni. Dwór prowadzi gosp. rolną dziewięciopolową i posiada 3 leśne a 2 polne pasieki, w których się mieści przeszło 1000 pni pszczół; gosp. pszczelna postępową. Obok stawu jest murowany młyn wodny o 3 kamieniach. Z przem. dom. wymienić należy tkactwo i garncarstwo.

Kap. łąc. uposażyła w r. 1814. Aniela hr. Miączyńska. Kościół murowany pod wezw. św. Alfonsa. Dawniej mieli tu siedzibę XX. Jezuici. Do parafii téj należy 1 miasteczko i 8 okolicznych włości z liczbą 1610 wiernych. Par. gr. kat. w miejscu. Cerkiew murowana. W pałacu znajduje się domowa kaplica. Sąd pow. w Załóscach.

Szkoła etatowa, założona w r. 1865, do którój na 160 ozd. uczęszcza 72 dzieci, posiada na ogr. o pow.

wstałego podówczas klasztoru OO. Dominikanów, na pobliskiej górze podkamienieckiej, korzystając z nieobecności baby, uchwalili, by porwać ogromny kamień; na którym baba zwykle przemieszkiwała i zawalić nim klasztor. Porwawszy tedy z miejsca ów kamień, nie odważyli się nieść go przed front kościelny, zwrócony ku południowi bojąc się ustawionych na dachu krzyżów, lecz kołując naokoło klasztoru zamierzali z tyłu od północy rzucić nań kamieniem. W téj jednak chwili, gdy się zbliżali do klasztoru, kur zapiał, a pianie to, mające wedle podań ludu silną moc przeciw czartu i wszemu złemu zniewoliło i tą razą diabłów do rzucenia kamienia na ziemię, który w tém miejscu do dziś za klasztorem podkamienieckim leży. (Porówn. Schneider : Encyklopedia T. II., str. 52.

14·38 ara szkółkę drzewek. Jęz. wykł. ruski polski. W téj miejscowości znajduje się również szkoła wyrobu koronek.

Ze wzgórzami pieniackimi, szczególnież ze wzgórzem *Baba* także *Wygodówką* zwaném, w północno wschodniej stronie Pieniak koło Malinisk położoném, łączy się następujące historyczne podanie: W r. 1657. Jerzy Rakoczy, książę siedmiogrodzki, pobity przez Stefana Czarnieckiego pod Magierowiem, Żółkwią i Krasnem, gdzie pozostawił wszystkie swoje pakunki, działa i zdobycze, znikł bez śladu, umykając co tchu do sprzymierzonych z nim Kozaków na Ukrainę. Lecz Czarniecki, zastępując mu drogę od Złoczowa, zmusił nieprzyjaciela do przechodu manowcami ku Załóscem, przez wzgórze pieniackie; nieprzyjaciel jednak uciekał z takim pośpiechem, że Czarniecki goniąc za nim kilkoma oddziałami nie mógł go nigdzie wysledzić. Zmęczony nieustannym pochodem, widząc oraz, że spotkanie się z nieprzyjacielem w tych górzystych stronach byłoby bezskuteczném, postanowił Czarniecki, spocząć na południowym stoku wzgórza *Baba* przy źródle, skąd téż wydał w nocy 13. lipca napisany przy blasku pochodni drzewnej rozkaz do wojska, ażeby się pojedyńczymi oddziałami nie wdawano w żadną z nieprzyjacielem rozprawę, lecz skierowano raczej pochód ku Tarnopolowi, dla skoncentrowania się tamże wojska. Pomimo tego zakazu, zaraz na drugi dzień rano, dopędziło kilka oddziałów wojska Czarnieckiego, ostatki wojska nieprzyjacielskiego na grobli w Załóscach, gdzie im znaczną zadano klęskę.¹⁾

Statystyczne: L. ludn. 1206, a to: rk. 352, grk. 783, izr. 69. Gm. posiada: 1665 mrg ziemi. Dochód = 2166 złr.; po-

¹⁾ Wypisane z A. Schneidera Encyklopedyi T. II. str. 19.

datek = 490 złr. Dwór posiada: 7248 mrg. ziemi. Dochód = 4976 złr.; podatek = 993 złr. Z ziemi urodz. przypada: 2008 mrg. na gr. orne, 792 mrg. na łąki i ogr., 359 mrg. na pastw., 5629 mrg. na lasy (dworskie).

Podbereżce, (Załoście 8.) wieś położona nad lewym dopływem Seretu (p. str. 29. 1.) w stronie północnej Załoziec, należy do związku szkoły w Seretcu. Stosunki miejscowe takie same jak w Jaśniszczu. Miejsce w którym leżą zabudowania dworskie nazywają „Okopy:“

Par. łąc. i sąd pow. w Załoscach, grk. w Seretcu.

Statystyczne: L. ludn. 444, a to: rk. 129, grk. 295, izr. 20. Gm. posiada 571 mrg. ziemi. Dochód = 1010 złr.; podatek = 229 złr. Dwór posiada 626 mrg. ziemi. Dochód = 1022 złr.; podatek = 232 złr.

Podkamień, miasteczko o 15 Km. na pld. od Brodów, (urząd pocztowy, apteka i post. żandarmeryi) położone u stóp wysokiej góry (446 m. n. p. m. najwyższe wzniesienie w pow. brodzkim), na której wznosi się klasztor OO. Dominikanów ze wspaniałym kościołem. Okolica górzysta; od wschodu (Czarny las) i zachodu (Kotysz i Jaśniski las) ciągną się lasy, a na półn. i południu leżą grunta orne gliniaste, zimne, na których udają się najlepiej owsy i jęczmiona. Na północnym stoku góry leżą źródła, z których nastaje mała struga, „Ikwa“ zwana, płynąca w kierunku póln. wschodnim do Tetylkowiec gdzie wpływa do właściwej Ikwy. Na południowym stoku nastają przytoki Seretu *Siorła* i *Samec*, opisane na str. 29 pod *a* i *b*. W półn. zach. stronie zabudowań miasteczka, pod lasem *Kotysz*, wznosi się piękny pałac z obszernym parkiem, siedziba właściciela (hr. Cetnera). Gosp. rolną prowadzą w gminie pięciopolową, we dworze trzypolową postępują. Konie i bydło gminne rasy

krajowej, dobrze utrzymane, we dworze konie rasy arabskiej, a bydło tyrolskiej i szwajcarskiej. Pszczelnictwem zajmują się chętnie; sadownictwo pielęgnowane. Sady podkamienieckie dostarczają najwięcej orzechów włoskich i śliwek na targi w Brodach i Tarnopolu. Obsz. dw. zajmuje się na małej przestrzeni uprawą chmielu. Oprócz gosp. trudnią się mieszkańcy handlem i przemysłem rękodzielniczym. W miejscu jest 44 sklepów i kramów z towarami mieszanymi, bednarz, cieśla, garbarz, 5 kowali, 2 krawców. kotlarz, 6 murarzy, 10 rzeźników, 11 szewców, piekarz, szklarz, snycerz, tkacz, złotnik, warsztat wyrobu srebrnych haftów na tałesy. Z przem. dom. wymienić należy przedewszystkiem szewstwo, któremu oddaje się znaczna liczba mieszkańców, wyrabiając proste wiejskie obuwie, które rozwożą po okolicznych jarmarkach lub sprzedają w miejscu w czasie odpustów, wreszcie tkactwo, murarstwo, kuśnierstwo i garbarstwo, którym to zajęciom oddaje się połowa mieszkańców. W pobliskich górach znajdują się obfite kamieniołomy.

Par. łąc., do której należy 14 okolicznych włości z liczbą 3300, wiernych, zawiadują OO. Dominikanie: par. gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Załóscach.

Szkoła etatowa, dwuklasowa, założona w r. 1860, do której na 423 uzd. uczęszcza 140 dzieci posiada 14 hektarów i 38 arów pola. Jęz. wykł. polski.

Par. łąc. i klasztor OO. Dominikanów uposażył w r. 1464, Piotr Cebrowski, dziedzic na Żabokrukach i Podkamieniu.¹⁾ Klasztor wraz z kościołem, wzniesiony na tem miejscu, na którym, wedle podania, niegdyś bożyszcze pogańskich Połowców stać miało, był pierwotnie

¹⁾ Odnosny dokument przytacza WX. Barącz w dziele: Tow. Duch. kat. str. 499.

drewniany. Dopiero w r. 1640 przez rodzinę Cetnerów z kamienia zbudowany i silnymi murami obwiedziony, stał się miejscem schronienia w czasie licznych napadów tatarskich. W pięknym i bogatym kościele, znajduje się we wielkim ołtarzu obraz N. P. M., słynący od wieków cudami. To też corocznie w czasie odpustów (2 lipca, 15 sierpnia, 8 września i w święto Matki Boskiej Różańcowej) ściągają się tu z odległych stron liczne tłumy pobożnych pątników. Górę na której kościół i klasztor się wznosi nazywają *Górą Różańcową*. Widok z tej góry, a szczególnie z Galeryi kościoła jest zachwycający, odsłaniają się bowiem stąd nie tylko urocze pobliskie okolice rosyjskiego Wołynia, (po Poczajów i Kamieniec-podolski) lecz widnieją także wyraźnie wzgórza, ciągnące się w kierunku zachodnim aż do Lwowa. W pobliżu klasztoru sterczy ogromna bryła całkowitego kamienia, kilka metrów wysoka, a drugie tyle w ziemię zagłębiona, do której przywiązana jest, utrzymująca się do dziś następująca legenda: Kiedy klasztor już był wybudowany i księża Dominikanie sprowadzeni, diabeł, który zawsze ich nie cierpiał, dowiedziawszy się, że mają do kościoła sprowadzić cudowny obraz Matki Boskiej, postanowił w przeddzień przywiezienia cudownego obrazu, kościół zburzyć. W tym celu porwał on olbrzymią skałę, aby nią uderzyć w kościół i obrócić go w gruzy. Ale i szatan, kiedy go namiętność uniesie głupstwo czasem robi, to też i ten wziął skałę za ciężką i musiał w drodze odpoczywać. Ostatni raz odpoczął na tej górze bliskiej już klasztoru, gdzie ciężar swój na szczycie złożył. Odpocząwszy gdy miał porwać skałę i na kościół z rozmachem rzucić, kur zapiał i diabeł musiał zmykać do piekła. Na drugi dzień przybył rzeczywiście cudowny obraz, który uroczyście w wielkim ołtarzu złożono, zabezpie-

czając na wieki kościół i klasztor od zawziętości diabelskiej. Skala owa, została zatém w tém miejscu, w którym ją djabeł zostawił, a na samym jój szczycie jest ślad ręki diabła, który ją niósł i donieść nie mógł w porę.¹⁾ (porówn. dopisek na str. 284.)

Powstanie Podkamienia, jako osady, nie da się ściśle oznaczyć, prawdopodobnie jednak jest on współczesny Olesku i Łopatynowi, narażony również na częste napady dzikich hord, przed które w latach 1240, 1319 i 1617 miał być zniszczony. Gdy Turcy Kamieniec podolski w r. 1672 posiadli, wysyłając do r. 1699 rok w rok pustoszące zagony, wyludniły się wszystkie osady od Podkamienia po Kamieniec, a miejsca tychże porastały borami. Tym napadom oparł się tylko klasztor i kościół, podczas gdy zamek i miasteczko każdą razą w perzynę obrócone zostało. W latach 1676 i 1688 nie czuli się tu jednak księża Dominikanie bezpiecznymi, i na wieść o zbliżających się Tatarach, zabrawszy cudowny obraz Najśw. Maryi Panny i kosztowniejsze sprzęty kościelne szukali bezpiecznego schronienia w zamku brodzkim.²⁾

¹⁾ Wszystkie podobne podania i legendy ludowe, w których zwykle czart, jako orędownik bałwochwalstwa ważną odgrywa rolę, sięgają odległej przeszłości, a celem ich było staranie się o zatarcie bałwochwalstwa w czasie rozkrzewiania religii chrześcijańskiej. W tych stronach był **Czarny Gaj** (ciągnący się od Podhorzec wzdłuż źródłowisk Ikwy, do Podkamienia) świątynią Dyanny słowiańskiej, dla której lud okoliczny zachowywał cześć bałwochwalczą, nawet jeszcze w XVII w., o czem świadczy ta okoliczność, że Jakób Sobieski kaszt. krak. polecił był zarządcom dóbr złoczowskich i jezierniańskich aby poddanym wzbraniali stanowczo odbywania pielgrzymek na **Babę** (wzgórze między Podkamieniem, Pańkowcami i Maliniskami, na którym istniał do niedawna bałwan kamienny babą zwany.)

²⁾ X. Barącz: Wolne miasto handlowe Brody str. 52 i 69.

Statystyczne: L. ludn.: 3312; a to: rk. 1154, grk. 732, izr. 1426. Gmina posiada: 2481 mrg. ziemi. Dochód = 3594 złr.; podatek = 1200 złr. Dwór posiada: 2261 mrg. ziemi. Dochód = 1777 złr.; podatek = 408 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1836 mrg. na gr. orne, 993 mrg. na łąki i ogr., 203 mrg. na pastw. 1592 mrg. na lasy.

Ponikowica mała, (Brody 8.) najludniejsza wieś w powiecie, położona w połudn. zach. stronie Brodów, w okolicy równej, piaszczystej do 235 m. n. p. m. wzniesionej. Półn. zach. częścią obszaru przechodzi linia kolei żelaznej między stacją Zabłotce-Brody. Przez wieś przepływa trzeci potok prawego ramienia Styru, nastający wśród wzgórz między Ponikwą w., Czernicą a Huciskiem brodzkiem, który odlewając tu dwa błotniste stawy przyjmuje potok *Huk*, płynący z Dubia przez Hołoskowice. Ze stawu odpływa woda okolicą lesistą w kier. półn. zach. do Rudy, gdzie łączy się z pierwszym i drugim potokiem prawego ramienia Styru (porówn. str. 33.) Grunta orne przeważnie piaszczyste, miejscami gliniaste i romuszowate wydają żyto, owies i ziemniaki. Obsz. dw. prowadzi gosp. rolną trzypolową, gmina dowolną. Chów bydła dla braku pastwisk na niskim stopniu; we dworze bydło rasy szwajcarskiej. Pszczelnictwo i sadownictwo prawie nie rozwinięte. Z przem. dom. wymienić należy: tkactwo (wyrabiają tu fartuchy, kilimki w pasy i krajki), szewstwo (zwykłe obuwie wiejskie) i krawiectwo (szycie sieraków). Z handlu i przem. opodatkowanego są: 2 kramy, 2 młyny wodne, handel koralami, bydłem, rybołówstwo, cegielnia, cieśla, garbarz, rzeźnik i 2 kowale. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 731 złr.

Par. łąc. i sąd pow. w Brodach, gr. kat. w miejscu.

Szkoła etat. dwuklasowa, istnieje od r. 1860. Na 260 uzd. uczęszcza 132 dzieci. Jęz. wykł. ruski i polski.

Koło dworu jest małe wzniesienie, zwane przez lud „mohyły,” a na środku stawu wysepka „zameczkiem” zwana.

Statystyczne: L. ludn. 2589, a to: rk. 694, grk. 1861 izr. 34. Gm. posiada: 4827 mrg. ziemi. Dochód = 6625 złr.; podatek = 1499 złr. Dwór posiada: 3102 mrg. ziemi. Dochód = 3607 złr. podatek = 823 złr. Z ziemi urodz. przypada: 3536 mrg. na gr. orne, 1976 mrg. na łąki i ogr., 147 mrg. na pastw., 2043 mrg. na lasy.

Ponikwa wielka, (Brody 12.) wieś, na półn. zach. stoku Woroniaków, po prawej stronie gościńca, wiodącego ze Złoczowa ku Brodom, położona w dolinie potoku *Ponikwa* zwanego (trzeci potok prawego ramienia Styru, p. str. 33.), który rozlewa się podewsią, na wzniesieniu 264 m. na staw. Okolica piękna, spiętrzona od południa i wschodu wysokimi, leśnymi wzgórzami, (góra *Patłata* 434 m.), a od półn. i zachodu ku nizinie nadstyrzańskiej otwarta, podnosi urok tego ustronia. W zachodniej stronie w pobliżu stawu, wznosi się piękny pałac, z rozległym nadobnym parkiem, który liczne zbiorniki wody pięknie przyozdabiają. Grunta czarnoziemne, nader urodzajne rodzą wszystkie gatunki zboża i roślin okopowych. Gospodarka rolna we dworze wzorowo prowadzona. Mieszkańcy zajmują się niemal wyłącznie gosp. rolną. We wsi jest gorzelnia, browar, 2 młyny wodne w dobrym stanie, kowal, mosiężnik i 3 rzeźników. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 100 złr. W górach znajdują się obfite kamieniołomy.

Expozytura łacińska, uposażona w r. 1865 przez Seweryna i Olgę hr. Borkowskich. Nabożeństwo odprawiane bywa w kaplicy pałacowej. Do parafii tej należy 7 okolicznych wsi z liczbą 1432 wiernych. Par. gr. kat. z cerkwią pod wezw. św. Parascewii w miejscu.

Szkoła etatowa, założona w r. 1847, do której na 168 uzd. uczęszcza 80 dzieci, posiada malutki ogr. szk. o pow. 4·3 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 1368 a to: rk. 405, grk. 924, izr. 39. Gm. posiada: 1897 mrg. ziemi. Dochód = 4188 złr.; podatek = 721 złr. Dwór posiada: 2008 mrg. ziemi. Dochód = 4615 złr.; podatek = 1024 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 2183 mrg. na gr. orn., 665 mrg. na łąki i ogr., 140 mrg. na pastw., 411 mrg. na lasy.

Popowce, (Podkamień 5.) wieś, położona w stronie wschodniej od Podkamienia, nad rzeką *Ikwa*. Zabudowania wsi, leżące przeważnie na lewym, a częścią na prawym brzegu w dolinie rzeki, otaczają od północy i południa wysokie wzgórza (Woroniaki i góry awrałyńskie). W tych stronach występują już góry pierwotne z granitu lub z głazów przejściowych złożone. Gosp. rolne na czarnoziemie i glince prowadzi gmina czteropolowe, obsz. dw. ośmiopolowe, uprawiając wszystkie gatunki zboża. Bydło dobrze utrzymane; pszczelnictwo i sadownictwo poczyną się pomysłnie rozwijać. Wyrabiają tu płótna, sukna, cwilichy i krajki. Ikwa tworzy tu niewielki staw, przy którym są dwa młynki z foluszem. Jest tu także źródło wody żelazistój.

Par. łąc. w Podkamieniu, gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Załóscach (o 20 Km. na pld.).

Szkoła fil. istnieje od r. 1873. Na 126 uzd. uczęszcza 85 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

W okolicy téj wsi znachodzą w ziemi cegły i kamienie dawnych jakichś budowli. Znaleziono tu również drzwi żelazne (porówn. Dudyn na str. 244).

Statystyczne: L. ludn. 946, a to: rk. 153, grk. 786, izr. 7. Gm. posiada: 2247 mrg. ziemi. Dochód = 2592 złr.; podatek = 587 złr. Dwór posiada: 1192 mrg. ziemi. Dochód = 1157 złr.; po-

datek = 265 złr. Popowce z Dudyniem tworzą jedną gm. katastr. Z ziemi urodz. przypada: 2098 mrg. na gr. orn., 205 mrg. na łąki i ogr., 275 mrg. na pastw., 552 mrg. na lasy. (dworskie).

Przewłoczna z Bajmakami, p. str. 165.

Ratyszcze, (Załośce 7.) wieś, położona w półn. zach. stronie Załoziec w dolinie Seretu, który w stronie półn. zabudowań zalewa na wzniesieniu 320 m. n. p. m., obszerny staw, *ratyskim* zwany. Do stawu tego wlewają się wszystkie ramiona i dopływy górnego Seretu (porówn. str. 26, 27, 28 i 29.). Zabudowania wioski leżą u stóp wysokiego wzgórza, które wznosi się między stawem międzygórskim a ratyskim. Smukłe, wysokie drzewa, jakimi wzgórze to porasta, dostarczały niegdyś *ratyszcz* do kopii cesarskich, od czego — wedle podania — i nazwa wsi „Ratyszcze“ pochodzi. We wsi jest młyn wodny o kilku kamieniach, zresztą stosunki miejscowe takie jak w Czystopadach.

Par. łąc. i sąd pow. w Załoścach, grk. w miejscu.
Szkoła nieorganizowana.

Statystyczne: L. ludn. 670, a to: rk. 324, grk. 320, izr. 26. Gm. posiada: 1113 mrg. ziemi. Dochód = 1549 złr.; podatek 338 złr. Dwór posiada: 796 mrg. ziemi. Dochód = 743 złr.; podatek 153 złr. Z ziemi urodz. przypada: 643 mrg. na gr. orne, 699 mrg. na łąki i ogr., 44 mrg. na pastw., 447 mrg. na lasy.

Raźniów, (Zabłotce 5.) wieś, położona w okolicy płaskiej, leśnej, piaszczystej i bagnistej, na zachód od Brodów, nad jedną z odnóg prawego ramienia Styru, którą tu *Styrzec* nazywają (porówn. str. 33. potok drugi). Potok ten, płynąc od pld. wsch. ku pñ. zach. odlewa przedewsią podłużny staw, a za wsią 2 małe stawy. Grunta gliniaste i piaszczyste, miejscami czarnoziem z rudawiną

i piaskiem zmieszany, rodzą wszystkie gatunki zboża, kartofle i chmiel. Mieszkańcy trudnią się przeważnie gosp. roln. i zarobkiem dziennym. W miejscu jest gorzelnia i 2 młyny wodne. W stronie północnej, leży grupa chat Babin.¹⁾

Par. łąc. w Olesku (12 Km.), grk. w miejscu; sąd pow. Brodach (15 Km.).

Szkoła filialna, istnieje od r. 1865. Na 94 uzd. uczęszcza 62 dzieci. Pow. ogr. szk. 14:38 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 669 a to: rk. 72, grk. 527 izr. 70. Rażniów tworzy z Łabaczem jedną gm. katastralną) Gm. posiada: 1336 mrg. ziemi. Dochód = 1471 złr.; podatek = 330 złr. Dwór posiada: 796 mrg. ziemi. Dochód = 743 złr.; podatek = 153 złr. Z ziemi urodz. przypada: 496 mrg. na gr. orne, 1420 mrg. na łąki i ogr., 93 mrg. na pastw., 317 mrg. na lasy.

Reniów z przysiołkiem *Nowosiółką*, (Załośce 3.) wieś, położona w stronie połudn. Załoziec, na rozgraniczu pow. brodzkiego, złoczowskiego i tarnopolskiego, na prawym brzegu Seretu, który zalewa tu obszerny staw *wertelecki*, na przestrzeni między Reniowem a Wertelką. Glinka rodzi najlepiej jęczmiona i ziemiaki. Mieszkańcy zajmują się pszczelnictwem, pielęgnują sady drzew owocowych, a porą zimową wyrabiają płótna konopne. W tej miejscowości znajduje się na obsz. dw. tartak parowy,

¹⁾ Przysiołek Babin, jest śladem zniszczonej przez Tatarów w połowie XVII w. wsi Babina, która w tém miejscu niegdyś wraz z Rudą babińską (dziś Ruda brodzka) istniała. Jeszcze w r. 1629, w którym Stan. Koniecpolski nabył dobra brodzkie od Łukasza Żółkiewskiego, znajdujemy wymienioną nazwę wsi Babin (p. Barącz. Wolne miasto handl. Brody str. 11. i A. Schneidera Encykl. do krajoznawstwa Galicyi T. II., str. 116).

przenośny, przy którym mieszkańcy mają stały zarobek, i gorzelnia. Przys. Nowosiółka leży na półn. zach. krańcu Werteleckiego lasu, z lew. brzegu Seretu.

Par. łąc. i sąd pow. w Załoścach par. gr. kat. w Załoścach starych.

Szkoła filialna, założona w r. 1851, do której na 95 uzd. uczęszcza 52 dzieci, pielęgnuje na ogr. szk. o pow. 57·5 ara szkółkę drzew owocowych. Jęz. wykł. polski.

Statystyczne: L. ludn. 889, a to: rk. 491, grk. 390 izr. 8. Gm. posiada: 1177 mrg. ziemi. Dochód = 1920 złr.; podatek = 435 złr. Dwór posiada: 1696 mrg. ziemi. Dochód = 1952 złr.; podatek 401 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1152 mrg. na gr. orne, 313 mrg. na łąki i ogr., 444 mrg. na pastw., 900 mrg. na lasy (dworskie).

Romanówka, (Szczurowice 1) mała wioska, położona na północ od Szczurowic, na lewym brzegu Styru, należy do związku szkoły w Szczurowicach. Położenie i stosunki miejscowe takie jak w Grzymałowce. Dwór zajmuje się uprawą chmielu i posiada sad starannie utrzymywany.

Par. obu obrz. w Szczurowicach; sąd pow. w Łopatynie (19 Km. na płd. zach.)

Statystyczne: L. ludn. 302 przeważnie obrz. rzym. kat. Gm. posiada: 236 mrg. ziemi. Dochód 382 złr.; podatek = 72 złr. Dwór posiada: 634 mrg. ziemi. Dochód = 909 złr.; podatek = 111 złr. Z ziemi urodz. przypada: 283 mrg. na gr. orne, 77 mrg. na łąki i ogr., 11 mrg. na pastw., 468 mrg. na lasy (dworskie).

Ruda brodzka, (Zabłotce 7.) wieś na zachód od Brodów, otoczona wielkimi lasami, położona u zlewu trzech odnóg, tworzących prawe ramię Styru. Gleba piaszczysta i torfiasta rodzi żyto, jęczmień, hreczkę i len. Gospodarstwo dwupolowe. Pszczelnictwem i sadownictwem mało kto się trudni. Uprawą chmielu zajmują się człon-

kowie gminy od r. 1883. W téj miejscowości wyrabiają pudła drewniane (sosnowe) i przetaki. Na obsz. dw. znajduje się tartak parowy (nieczynny) i 3 młyny wodne.

Par. łąc. w Stanisławczyku, gr. kat. w Rażniowie, sąd pow. w Łopatynie.

Szkoła etatowa założona w r. 1858, do której na 133 uzd. uczęszcza 80 dzieci, posiada na ogr. o pow. 21·5 ara szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. polski.

Statystyczne: L. ludn. 828, a to: rk. 537, grk. 250, izr. 41. Gm. posiada: 1073 mrg. ziemi. Dochód = 1309 złr.; podatek = 299 złr. Dwór posiada: 4101 mrg. ziemi. Dochód = 2825 złr.; podatek 639 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1205 mrg. na gr. orne, 760 mrg. na łąki i ogr., 68 mrg. na pastw., 3734 mrg. na lasy (dworskie).

Rudenko lackie i *Rudenko ruskie*, (Łopatyn 8.) osobne wsie administracyjne, położone na granicy pow. kamioneckiego w stronie półn. zach. od Brodów. R. lackie tworzy osobną gm. katastralną, zaś R. ruskie połączone jest z Kustyniem. Grunta piaszczyste, częścią torfiaste i czarnoziemne z pokładem gliny, rodzą najlepiej żyto, jęczmień i owies. Pszczelnictwem zajmują się nieliczni gospodarze, natomiast sadownictwu oddają się niemal wszyscy. Oprócz małych sadów obok chat, zakładają tu piękne sady owocowe, koło których chodzą starannie. Przem. dom. nie rozwinięty. Obszary dworskie (3) zajmują się uprawą chmielu. W téj miejscowości jest młyn wiatrowy.

Par. łąc. i sąd pow. w Łopatynie, gr. kat. w Kustyniu.

Szkoła filialna istnieje od r. 1865. Na 71 uzd. uczęszcza 49 dzieci. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. w R. lackiem 264, w R. ruskiem 209. Gm. R. lackiego posiada: 411 mrg. ziemi. Dochód =

731 złr.; podatek = 166 złr. Dwór posiada: 380 mrg. ziemi. Dochód = 756 złr.; podatek = 172 złr.

Seretec, (Załosce 8.) wieś, położona na północnych krańcach wyżyny podolskiej, w okolicy bezleśnej o 33 Km. na pld. wsch. Brodów. Zabudowania wioski i dworu leżą na południowym brzegu stawu, (na który rozlewa się tu potok od Zagórza płynący *Seretem* zwany (porówn. str. 29. 1.), a do którego wpływa w stronie zachodniej opodal stawu potok *Siorła* (p. str. 29. a.), u stóp wzgórza *Jeziora* wznoszącego się do 388 m. wysokości n. p. m. Grunta orne czarnoziemne i gliniaste rodzą najlepiej żyto. Bydło i konie we wsi rasy krajowej, we dworze bydło rasy holenderskiej i szwajcarskiej. Pszczelnictwem i sadownictwem zajmują się nieliczni gospodarze. Z przem. dom. wymienić należy tkactwo. Mieszkańcy wyrabiają oprócz płótna zwykłego, obrusy i serwety także wełniane pasy (krajki) i sukna na opończe. W miejscu jest młyn wodny o 2 kamieniach z foluszem do bicia sukna.

Par. łać i sąd pow. w Załoscach, grk. w miejscu.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1873. Na 128 uzd. uczęszcza 78 dzieci (wliczywszy dzieci uczęszczające z Podbereziec). W szkółce drzewek 15 szczep i 32 pło-nek. Jęz. wykł. ruski i polski.

Statystyczne: L. ludn. 639, a to: rk. 235 grk. 400, izr. 4. Gmina posiada: 996 mrg. ziemi. Dochód = 1865 złr.; podatek = 422 złr. Dwór posiada; 505 mrg. ziemi. Dochód = 856 złr. podatek 195 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 1131 mrg. na gr. orne, 198 mrg. na łąki i ogr. 29 mrg. na pastw., 80 mrg. na lasy.

Smarzów, (Szczurowice 4.) wieś, położona na północ od Szczurowiec w okolicy równej i piaszczystej, nad potokiem *Łoszówką* (Smarzowski rów), który południową

stroną wsi z zachodu (od Zawidcza) ku wschodowi do Styru płynie (p. str. 36. 3.). Rola piaszczysta, gliniasta i romuszowata rodzi najładniej żyto i kartofle, gorzej pszenicę i jęczmień. Obsz. dw. zajmują się uprawą chmielu. Bydło i konie rasy krajowej dobrze utrzymane, we dworze poprawne rasą holenderską. Sadownictwo dość rozpowszechnione, pszczelnictwem zaś zajmuje się tylko miejscowy ks. pleban i kilku gosp. Mieszkańcy trudnią się przeważnie rolnictwem i zarobkiem dziennym; niektórzy wyrabiają w porze zimowej zwykle płótna. Z opodatk. rzemieśln. jest we wsi bednarz i kowal. Na obsz. dw. znajduje się gorzelnia i młyn parowy, zbudowany w r. 1883 przez W. P. Tomanka.

Obok przysiółka Barszczów znajduje się mogiła „Tatarską“ zwana, obsadzona pięknymi dębami.

Par. łac. w Szczurowicach, gr. kat. w miejscu; cerkiew nowa drewniana; sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1865. Na 140 uzd. ucześnie 96 dzieci. W szkółce drzewek 7 drzew, 10 szczep i 160 płonek. Pow. ogr. szk. 57·5 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 1219, a to: rk. 207, grk. 981, izr. 31. Gm. posiada: 2059 mrg. ziemi. Dochód = 4658 złr.; podatek = 940 złr. Dwór posiada: 1260 mrg. ziemi. Dochód = 2092 złr.; podatek = 362 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 1779 mrg. na gr. orne, 641 mrg. na łąki i ogr., 205 mrg. na pastw., 613 mrg. na lasy.

Smólno, (Brody 2.) wioska, położona w połudn. zachodniej stronie Brodów, jest prawie tychże przedmieściem. Południową częścią obszaru opodal zabudowań przechodzi linia kolei żelaznej, której stacya „Brody“ leży na wschodnim obszarze tej wsi. Część północna i wschodnia moczarowata a zachodnia i południowa piaszczysta i gliniasta (pokłady gliny garncarskiej) częścią okryta lasami. Mieszkańcy trudnią się garncarstwem,

we wsi jest bednarz, garncarz, kowal, 3 rzeźników i cegielnia, a na dworcu kolejowym restauracya. Smólno jest osadą dawną, współczesną Brodom, z którymi już w XV. wieku jest wymieniona. Z dawnych czasów przetrwała tylko cerkiew drewniana, wzniesiona w XVI. wieku za Żółkiewskich.

Par. łąc. i sąd pow. w Brodach, gr. kat. w miejscu. Szkoły nie ma.

Statystyczne: L. ludn. 715 a to: rk. 329, grk. 360, izr. 26. Smólno tworzy z Gajami i Łahodowem jedną gm. katastralną. Gmina posiada 2823 mrg. ziemi. Dochód = 3972 złr., podatek = 905 złr. Dwór posiada 5063 mrg. ziemi. Dochód = 4998 złr.; podatek = 1122 złr. Z ziemi urodz. przypada 1988 mrg. na gr. orne, 1067 mrg. na łąki i ogr., 359 na pastw., 3935 mrg. na lasy.

Sokołówka, p. str. 181.

Stanisławczyk, (urząd pocztowy), miasteczko, położone na półn. zach o 36. Km. od Brodów, u zlewu prawego i lewego ramienia Styru (który płynie tu na małej przestrzeni granicą między pow. brodzkim a kamioneckim), w okolicy płaskiej, piaszczystej i moczarowatej, okrytej rozległymi lasami. Lasy szpilkowe pokrywają ogromną przestrzeń (między prawem ramieniem Styru na zachodzie, a doliną Suchowólki na wschodzie), wśród której nie ma żadnej osady. Zabudowania miasteczka leżą na prawym brzegu Styru w pobliżu granicy pow. kamioneckiego, a na południu tych zabudowań leży gr. domów *Świerki*. Mieszkańcy trudnią się wyrobem gontów i oprawą drzewa w okolicznych lasach, a oraz przy zwykłej gospodarce rolniej, zajmują się od lat 3 uprawą chmielu. Z rzemieśln. i przemysłowców opodatkowanych jest tu: bednarz, kowal, krawiec, 4 szewców, stolarz, 3 tkaczy, piekarz, 6 rzeźników i 11 kra-

marzy. W miejscu jest gorzelnia, browar i wyrób octu. Gmina posiada kasę pożyczkową z kap. 310 złr.

Par. łac. uposażył w r. 1626 Jan Daniłowicz, wojewoda ruski. Kościół drewniany pod wezw. św. Trójcy. Do parafii téj należą 3 sąsiednie wioski, a ogólna liczba parafian 989. Par. gr. kat. w miejscu; Cerkiew drewniana, pod wezw. św. Michała. Sąd pow. w Łopatynie.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1860. Na 156 uzd. ucześnie 74 dzieci. Pow. ogr. szk. 7·19 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 1558, a to: rk. 314, grk. 762, izr. 482. Gmina, która z Bordulakami tworzy jedną gm. katastralną posiada: 3058 mrg. ziemi. Dochód = 2845 złr.; podatek = 575 złr. Dwór posiada: 3042 mrg. ziemi. Dochód = 1201 złr.; podatek = 273 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 556 mrg. na gr. orne, 1382 mrg. na łąki i ogr., 150 mrg. na pastw., 3368 mrg. na lasy (dworsk.).

Starebrody z przysiółkiem *Nowiczyzna*, (Brody dworzec), wieś terytoryalnie z Brodami połączona, położona nad Suchowółką (p. str. 34. 1.), przypiera o południową część miasta. Środkiem zabudowań z zachodu ku wschodowi przechodzi linia kolei żelaznej (Brody-Radziwiłłów), a z południa ku północy gościniec zło-czowsko-brodzki. Gleba przeważnie piaszczysta, miejscami gliniasta, romuszowata lub czarnoziemna. Przy dobrej uprawie udają się wszystkie gatunki zboża. Gmina prowadzi gosp. rolną dowolnie, we dworze ośmiopolowa. Bydło i konie dobre i dobrze utrzymane. Na obsz. dw. znajduje się wzorowo prowadzona stajnia bydła rasy holenderskiej. Pszczelnictwo i sadownictwo zaniedbane, natomiast rozwija się w téj miejscowości, będącej niejako przedmieściem Brodów, drobny przemysł rękodzielniczy, fabryczny i handel. Z rzemiosł opodatkowanych jest tu 10 rzeźników, 2 piekarzy, 2 mosiężników, 2 szewców,

stolarz, tkacz. Z fabryk: parowy (walcowy) młyn amerykański, 2 fabryki rumu i rozolisów (z których jedna nie funkcjonuje obecnie), destylarnia spirytusu, fabryka świec naftowych, rafinerya nafty, mydlarnia i łojownia, wyrób pudrety, octu, terpentyny, browar, piec wapienny i cegielnia, tudzież kościopalnia (spodyum). Założono tu także parową przędzalnię, która jednak utrzymać się nie mogła. Kramarzy i handlarzy zboża lub drzewa jest ogółem 24 opodatkowanych. Kobiety zajmują się licznie wyrobem krup i krupiek hreczanych. Gm. posiada kasę pożyczkową z kap. 29 złr.

Par. łac. i sąd pow. w Brodach; grk. w miejscu.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1879. Na 203 ozd. uczęszcza 89 dzieci. W szkółce drzew owocowych znajduje się 50 szczep i do 2000 płonek.

Tu (w miejscu gdzie stał dawniej folwark ekonomii brodzkiej) urodził się w dniu 19. marca 1797 r. Józef Korzeniowski, były radca stanu i wizytator szkół w Warszawie, jeden z najznakomitszych pisarzy polskich. Towarzystwo pedagogiczne uczciło w dniu 21. lipca 1879 r. jego pamięć wzniesieniem skromnej tablicy z napisem, przypominającym, że na tém miejscu w dworku, którego dziś już nie ma, powitał on światłoienne.¹⁾

Statystyczne: L. ludn. 1703 a to: rk. 784, grk. 550, izr. 369 Gm. posiada: 1450 mrg. ziemi. Dochód = 2321 złr.; podatek = 482 złr. Dwór posiada: 1253 mrg. ziemi. Dochód = 1995

¹⁾ Wielkie zasługi Korzeniowskiego podniósł i jego treściwą biografię podał w prześlicznym przemówieniu przy odsłonięciu tablicy pamiątkowej WP. Tatomir. Przemówienie to i list ś. p. Korzeniowskiego, przesłany WX. Barączowi przedrukowało czasopismo „Szkoła“ w roczniku XII z r. 1879.

złr.; podatek = 453 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 1825 mrg. na gr. orn., 107 mrg. na łąki i ogr., 227 mrg. na pastw. 344 mrg. na lasy (dworskie).

Stołpin, (Toporów 5.) wieś, położona na granicy pow. kamioneckiego, w okolicy płaskiej, leśnej i bagnistej. Grunta orne romuszowate, czarnoziemne i piaszczyste. Lud ubogi, trudni się uprawą roli i zarobkiem w lasach. Bydło i konie mierne. Dwór zajmuje się uprawą chmielu. W stronie półn. wschodniej leży nad lewem ramieniem Styru przysiółek Kasztelan.

Par. łąc. w Toporowie, gr. kat. w Bołożynowie; sąd pow. w Łopatynie. Szkoły nie ma.

Statystyczne: L. lud. 965, a to: rk. 385, grk. 402, izr. 88. Gm. posiada: 1200 mrg. ziemi. Dochód = 1606 złr.; podatek = 365 złr. Dwór posiada = 1740 mrg. ziemi. Dochód = 2208 złr.; podatek = 430 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1415 mrg. na gr. orne, 727 mrg. na łąki i ogr., 99 mrg. na pastw., 575 mrg. na lasy.

Strzemilcze, (Szczerowice 8.) miasteczko, położone na północno wschodnim krańcu powiatu pod samą granicą rosyjską przy zlewie *Sydołówki* (płyynie północną granicą z zachodu od Sterkowiec, tworząc naturalną granicę między Strzemilczem a leżącą po stronie rosyjskiej wioską Burkaczi) ze *Styrem*, który płynie z południa ku północy wschodnią granicą obszaru, odgraniczając takowy na przestrzeni 5 Km. od Rosyi. Zabudowania wioski przypierają tedy w stronie północnej o koryto Sydołówki a we wschodniej o koryto Styru i są tylko tymi rzekami od zabudowań wsi Merżwy (po rosyjskiej stronie) oddzielone. Gleba piaszczysta, gliniasta i romuszowata, rodzi dobrze żyto, pszenicę i koniecz, upowszechnia się tu również uprawa chmielu. Chów bydła rogatego podnosi się statecznie. Pszczelnictwem zajmuje się 15 gospodarzy, sadownictwem zaś

prawie każdy gosp. pielęgnując małe sady obok swych zagród. Z przemysłu dom. wymienić należy tkactwo (w zakres którego wchodzi wyrabianie płótna, sukna i obrusów,) którem mieszkańcy przy zwykłych rolniczych zajęciach najliczniej się zajmują, tudzież, wprawdzie nie tak rozpowszechnione, szewstwo i ciesielstwo. Z opodatkowanych rzemieślników jest wę wsi krawiec, rzeźnik i szewc, opodatkowane również jest rybołówstwo w Styrze; są tu 2 kramy, 2 młyny wodne z foluszem i stępą do prosa, urząd cłowy i gminna kasa pożyczkowa z kap. 200 złr.

Par. łać w Szczurowicach; gr. kat. w miejscu cerkiew p. wezw. św. Mikołaja; sąd pow. w Łopatynie.

Szkoła etatowa, założona w r. 1866, do której na 180 uzd. uczęszcza 85 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 36 arów i szkółkę drzewek owocowych.

Strzemilcze nie wyróżnia się niczem od innych wsi. Osadę tę założyli w r. 1503, Łaszczowie.¹⁾ Istniał tu dawniej obronny zameczek, o czym świadczy pozostała do dziś nazwa: „Zameczek,” którą nadają miejscu położonemu w pld. zach. stronie mka. W odległości 5 Km. na wschód od Strzemilcza, leży pamiętne w dziejach Beresteczko. W r. 1651 w dniach 28, 29 i 30 czerwca, były te nadstyrzańskie okolice widownią krwawej walki między stutysięczną armią polską pod osobistym dowództwem króla Jana Kazimirza, a armią Chmielnickiego, liczącą 350.000 Kozaków i Tatarów.²⁾ W czasie tej nieszczęśliwej, a w skutkach swych bezowocnej walki, ucierpiały również nie mało okoliczne osady.

¹⁾ Szajnocha: Szkice T. II. str. 333.

²⁾ Obszerniejsza wzmianka o wyprawie beresteckiej znajduje się w dziele Szujski: Dzieje Polski T. III. str. 335 i następne.

Statystyczne: L. ludn. 1046, a to rk. 93, grk. 814, izr. 139. Gm. posiada: 1779 mrg. ziemi. Dochód = 3672 złr.; podatek = 577 złr. Dwór posiada: 539 mrg. ziemi. Dochód = 1476 złr.; podatek = 335 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1486 mrg. na gr. orne, 363 mrg. na łąki i ogr., 153 mrg. na pastw., 155 mrg. na lasy.

Styberówka, (Podkamień 5.) wieś, położona na południowym stoku, ciągnących się na Podkamień, Woroniaków, a północnym krańcu wyżyny podolskiej w okolicy pagórkowatej. Na północnym obszarze wsi nastaje u stóp wzgórz na t. z. „Koubani“ potok *Samec* (p. str. 29. b.). Gleba przeważnie czarna, miejscami torf i glinaka; z płodów polnych udaje się żyto, jęczmień i owies. Chów bydła, pszczelnictwo i sadownictwo zaniedbane, nie rozwija się w tej miejscowości. Nieliczni mieszkańcy zajmują się zimową porą tkactwem.

Par. łąc. w Podkamieniu, grk. w Wierzbowczyku, sąd pow. w Załosecach.

Szkoła fil. założona w r. 1865, do której na 78 uzd. uczęszcza 38 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 21·5 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 493, a to: rk. 83, grk. 362, izr. 48. Gm. posiada: 909 mrg. ziemi. Dochód = 1200 złr.; podatek = 272 złr. Dwór posiada: 286 mrg. ziemi. Dochód = 308 złr.; podatek = 69 złr. Z ziemi urodz. przypada: 784 mrg. na gr. orne, 223 mrg. na łąki i ogr., 38 mrg. na pastw., 124 mrg. na lasy.

Suchodoty, (Brody 10.) wieś, położona przy gościńcu złoczowsko-brodzkim na równinie, pochylającej się lekko ku północy, wzniesionej do 254 m. n. p. m. Środkiem zabudowań płynie od południa (z Ponikwy) ku półn. zachodowi (do Ponikowicy) jedna z odnóg prawego ramienia Styru (p. str. 33.). Na gruntach czarnoziemnych udaje się żyto, pszenica i hreczka. Pszczelni-

ctwo, sadownictwo i przemysł domowy nie rozwinięte. Z rzemieśln. opodatk. kowal i rzeźnik; są tu 3 młyny i 2 kramy. Gm. posiada: kasę pożyczkową z kap. 450 złr.. Dwór gorzelnię. W odległości 2 Km. na płn. wsch. leży przysiółek Gaje suchodolskie.

Par. łąc. w Ponikwie, grk. w miejscu; sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa, założona w r. 1873, do której na 114 uzd. uczęszcza 86 dzieci, pielęgnuje na ogr. o pow. 21 arów szkółkę drzew owocowych. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 896, a to: rk. 210, grk. 667, izr. 19. Gm. posiada: 939 mrg. ziemi. Dochód = 2246 złr.; podatek = 506 złr. Dwór posiada: 634 mrg. ziemi. Dochód = 1394 złr.; podatek = 315 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1368 mrg. na gr. orne 80 mrg. na łąki i ogr., 75 mrg. na pastw.

Suchowola, (Brody 12.) wieś, w połudn. wsch. stronie Brodów, położona na północnym stoku Woronia-ków. Na południowym obszarze u stóp wzgórz nastaje dopływ Styru, *Suchowółka*, którą zasilają liczne wody zaskórne, w jakie miejscowość ta obfituje. Okoliczność, że owe wody zaskórne, występują w niektórych latach nader obficie i czynią w ogrodach wielkie spustoszenia, a powtóre i to, że Suchowółka w niektórych latach wcale nie płynie, naprowadza na domysł, że siła tego potoku zależy od większej lub mniejszej ilości tych wód zaskórnych, w braku których górny bieg potoku od Suchowoli po Brody zupełnie znika (p. str. 34. 1.). Mieszkańcy twierdzą z doświadczenia, że lata, w których źródła tych wód zaskórnych znikają, są zwykle nieurodzajne, a wróżą tém pomysłniejszy urodzaj im się większa ilość takich źródeł otworzy. Gleba na północnym obszarze wsi czarnoziemna, na południowym zaś glinka;

gosp. rolne trzypolowe; z płodów udaje się najlepiej jęczmień, owies i kartofle. Pszczelnictwo i sadownictwo rozwija się dość pomyślnie, szczególnie w południowej części wsi na t. z. Zalesiu są liczne i rozległe sady, w których pielęgnują orzechy włoskie, śliwy, grusze i jabłonie. Mieszkańcy hodują wiele owiec, zajmują się licznie wyrobem sukna i pasów wełnianych z wełny owczej tudzież wyrobem płótna z lnu i konopi.

Par. łąc. i sąd pow. w Brodach; gr. kat. w miejscu.

Szkoła fil. istnieje od r. 1865. Na 186 uzd. uczęszcza do szkoły 75 dzieci. Pow. ogr. szk. 7·19 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 1350 a to: rk. 396, grk. 944, izr. 10. Gm. posiada: 2217 mrg. ziemi. Dochód = 4901 złr.; podatek = 1003 złr. Dwór posiada: 929 mrg. ziemi. Dochód = 1751 złr.; podatek = 399 złr. Z ziemi urodzajn. przypada; 2413 mrg. na gr. orne, 191 mrg. na łąki i ogr., 274 mrg. na pastw., 202 mrg. na lasy.

Szczurowice, (urz. poczt. w miejscu) miasteczko, położone na lewym brzegu Styru, w okolicy leśnej, bagnistej i piaszczystej. W południowej stronie zabudowań na Stawiskach, 202 m. n. p. m. wpływa do *Styru* z praw. brzegu, potok *Słonówka* a z lewego *Rzeczka*. Grunta orne i lasy mają glebę piaszczystą, łąki torfiastą. Z płodów poln. udaje się owies, jęczmień i kartofle, na obsz. dw. uprawia się chmiel. Pszczelnictwem zajmuje się ledwie kilku mieszkańców; sadów nie ma. Mieszkańcy zajmują się przeważnie gosp. rolną i zarobkiem, z innych zajęć najbardziej upowszechnioném jest tkactwo i ciesielka. Z opodatk. rzemieślników i handlarzy jest tu 2 kowali, 2 szewców, krawiec, piekarz, stelmach, rzeźnik, szklarz i 12 kramarzy. Również opodatkowane jest rybołówstwo w Styrze.

Par. łac. uposażył w r. 1661 król Jan Kazimierz. Kościół murowany pod wezw. Trójcy Przenajświętszej. Do téj parafii należy 12 okolicznych włości. Ogólna liczba wiernych 1587. Par. gr. kat. w miejscu; cerkiew pod wezw. podwyższenia św. Krzyża. Sąd powiatowy w Łopatynie.

Szkoła etatowa założona w r. 1864. Na 234 ozd. ucześnie 82 dzieci. Na ogr. o pow. 36 arów znajduje się szkółka drzew owoc. Jęz. wykł. polski i ruski.

W r. 1884 zniszczył pożar całe miasteczko przy czém kościół, cerkiew i szkoła zgorzały.

Statystyczne: L. ludn. 1726, a to: rk. 417, grk. 815 izr. 494. Gm. posiada: 1647 mrg. ziemi. Dochód = 1691 złr.; podatek = 379 złr. Dwór posiada: 2675 mrg. ziemi. Dochód = 1389 złr. podatek = 319 złr. Z ziemi urodz. przypada: 606 mrg. na gr. orne, 914 mrg. na łąki i ogr., 342 mrg. na pastw., 2235 mrg. na lasy. (dworskie).

Szmyrow, (Brody 12.) wieś, położona w stronie półn. Brodów w pobliżu granicy rosyjskiej. Północny i wschodni obszar wsi zajmują rozległe błotniste łąki (207 m. n. p. m.), którymi płynie potok Słonówka (Se-stratyn), dopływ Styru (p. str. 35. 2.); w południowej zaś i zachodniej części, wzniesionej do 223 m. n. p. m. leżą grunta orne piaszczyste, częścią z gliną zmieszane, a dalej ku zachodowi ciągną się rozległe lasy. Gm. posiada kasę pożyczk. z kap. 338 złr.

Par. łac. i sąd pow. w Brodach, par. gr. kat. w miejscu.

Szkoła fil. istnieje od r. 1872. Na 94 ozd. (z Klekotowem) ucześnie 62 dzieci. Ogr. szk. 7-19 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 651, a to: rk. 4, grk. 647. Gm. posiada: 1824 mrg. ziemi. Dochód = 1545 złr.; podatek = 350

złr. Dwór posiada: 1980 mrg. ziemi. Dochód = 1036 złr.; podatek = 235 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1101 mrg. na gr. orne, 1009 mrg. na łąki i ogr., 65 mrg. na pastw., 1565 mrg. na lasy (dworskie).

Szyszkowce, (Pieniaki 6.) wieś położona w stronie wschodniej Pieniak. Środkiem obszaru płynie wąskim jarem z północy od Litowisk mała struga *Litowskim rowem* zwana (p. str. 26. 1). Stosunki miejscowe i położenie takie same jak Styberówki.

Par. łąc. w Pieniakach, gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Załoscach. Szkoły nie ma.

Statystyczne: L. ludn. 478, a to: rk. 78, grk. 376, izr. 24. Gm. posiada: 928 morg. ziemi. Dochód = 1608 złr.; podatek = 263 złr. Dw. posiada: 614 morg. ziem. Dochód = 658 złr. podatek = 135 złr. Z ziemi urod. przyp. 972 mrg. na gr. orne, 196 mrg. na łąki i ogr., 51 mrg. past. 294 mrg. na lasy. (dworskie).

Tetylkowce, (Podkamień 4.) mała wioska, położona nad rz. Ikwą. Położenie i stosunki miejscowe są takie same, jak sąsiedniej wsi Nakwaszy (p. str. 277).

Par. łąc. w Podkamieniu, gr. kat. w Nakwaszy, sąd pow. w Brodach. Wieś ta należy do związku szkoły w Nakwaszy.

Statystyczne: L. ludn. 323, a to: rk. 18, grk. 300, izr. 5. Stanowi jedną gm. katastralną z Nakwaszą.

Toporów, (urząd pocztowy, post. żandarmeryi, lekarz) miasteczko, położone o 32 Km. na pñ. zach. od Brodów przy granicy pow. Kamioneckiego nad lewém ramieniem Styru, który tu niegdyś tworzył rozległy staw, dziś osuszony. To ramie Styru nazywają tu *Radośćawką* ¹⁾ (porówn. str. 33.) Położenie równe do

¹⁾ Nazwy téj nie znalazłem już na mapie c. k. wojsk. instytutu geograficznego (z r. 1878) natomiast na karcie Kummersberga i w Encyklopedyi Schneidera jest ona wymieniona. Nie jest to jednak nazwa ludowa, bowiem lud inaczej nie nazywa jak „rika.“

220 m. n. p. m. wzniesione, okolica łąsna, piaszczysta i moczarowata. Zabudowania właściwego miasteczka leżą na prawym brzegu Styru, nieco dalej ku północy leży część Toporowa, zwana za błotem, a na lew. brzegu Styru w str. zachodniej mka część Zastawie. Prócz tych główniejszych części Toporowa, leżą na południowym i wschodnim obszarze liczne mniejsze grupy domów rozsiane w znaczném od miasteczka oddaleniu jak: *Żubry, Mandrik, Gliniska, Hryże, Horbacze, Kowalówki, Olejniki*. Na gruntach przeważnie piaszczystych rodzi się żyto, kartofle i chmiel, którego uprawa — dzięki staraniom p. Kukurewicza — tak się rozpowszechniła, że nie tylko każdy, choćby najuboższy gospodarz, ale nawet i izraelici posiadają małe chmielniki, bodaj i na grządkach ogrodowych. Chów bydła mierny, pszczelnictwem i sadownictwem nikt się nie zajmuje. Handel i przemysł opodatkowany: 30 kramów, 6 handlarzy bydła i koni, handel drzewem i zbożem, 8 krawców, 5 rzeźników, 4 szewców, 4 piekarzy, 3 stolarzy, 2 kowali, 2 drukarzy płócien, cieśla, garbarz, murarz, farbiarz, rymarz, kuśnierz, ślusarz; młyn wiatrowy, wyrób oleju, smoły i słoju.

Par. łąc. uposażył w r. 1628 Jan z Tęczyna Ossoliński, wojewoda krakowski. Kościół pierwotny pod wezw. św. Stanisława zgorzał w r. 1868, wzniesiony tymczasowo kościółek drewniany, zgorzał w r. 1884. Do parafii téj należy 15 okolicznych wsi i mko Sokołówka. Liczba wiernych 2491. Par. gr. kat. w miejscu, cerkiew pod wezw. św. Grzegorza. Sąd pow. w Łopatynie

Szkoła etatowa dwuklasowa istnieje od r. 1860. Na 478 uzd. uczęszcza 136 dzieci. Miejscowy nauczyciel zajmuje się również uprawą chmielu, i z małej stosunkowo chmielarni (9 kóp tyk) miał w zeszłym roku

250 złr. dochodu. Pow. ogr. szk. 28·77 ara. Jęz. wykł. polski.

Toporów założyli Tęczyńscy w r. 1605 ¹⁾. Późniejszymi dziedzicami Toporowszczyzny byli Koniecpolscy, od których przeszły te dobra w dom Potockich. Działem majątku po Stanisławie Kossakowskim, przyszedł klucz toporowski na schedę Agathy z Komarów Jordanowej a po jej śmierci w r. 1840 oddziedziczyły go jej córki. Albina z Jordanów Krajewska, Henryka, Kornelia i Celestyna Jordanówny. W r. 1856. odsprzedały one cały klucz toporowski księciu Eugenjuszowi de Ligne, którego spadkobiercy dobra te dotychczas posiadają. ²⁾.

Z dwóch stron miasteczka pozostały do dziś ślady wałów, usypanych w czasie pobytu Jana Kazimierza. Król ten, ciągnąc w r. 1649 z Warszawy, przeciw Chmielnickiemu, który wojska polskie w Zbarażu oblegał, stał tu w pierwszych dniach sierpnia czas jakiś obozem, i stąd podążył na Białymkamień i Złoczów ku Zbarażowi. Chmielnicki atoli, dowiedziawszy się o nadciągającej odsieczy, obawiając się połączenia się wojsk polskich wyruszył czempredzój na przeciw królowi, któremu zabiegł drogę pod Zborowem. Po krwawej dwudniowej walce (15. i 16. sierpnia) wojska królewskie odniosły nad Chmielnickim zwycięstwo, owocem którego była znana u g o d a z b o r o w s k a .

Statystyczne: L. ludn. 3493, a to: rk. 773, grk. 1584, izr. 1336. Gm. posiada 3997 mrg. ziemi. Dochód = 3693 złr.; podatek = 836 złr. Dwór posiada 1947 mrg. ziemi. Dochód = 1117 złr. podatek = 219 złr. Z ziem. urod. przypada: 1357 mrg. na gr. orne gminne, 1461 morg. na łąk. i ogr. 1253 morg. na pastw. 1522 morg. na lasy (dworskie).

¹⁾ Szajnocha. Szkice T. II. str. 332.

²⁾ Schneider, Encyklopedia T. II. str. 259.

Trościaniec wielki, (Olejów 5.) wieś położona na południowo zachodnim krańcu powiatu, na wyżynie podolskiej do 355 m. n. p. m. wzniesionej, graniczy z pow. złoczowskim. W zachodniej stronie zabudowań nastaje mały dopływ Seretu, *Smolanka* (p. str. 28-3.). W dolinie tego potoku, wzdłuż prawego i lewego brzegu potoku leżą zabudowania wiejskie. Na glince udaje się dobrze pszenica, jęczmień i hreczka. Gm. prowadzi gosp. czteropolowe, dwór siedmiopolowe. Chów bydła i koni staranny; gmina ma dobre rosłe konie, dwór było rasy holenderskiej. Pszczelnictwo i sadownictwo rozwija się dość pomyślnie, kilku włościan zajmuje się tkactwem. W miejscu jest kowal, rzeźnik, kram, 2 wiatraki i gm. kasa pożyczk. z kap. 1043 złr.

Par. łąc. i sąd pow. w Załoscach o 7 Km.; gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa istnieje od r. 1872. Na 244 ozd. uczęszcza 85 dzieci. Ogr. szk. 3·6 ara. Jęz. wykł. polski.

W pobliżu znajduje się mogiła z czasów napadów tatarskich, na której znajdują się dwie płyty kamienne. Na płytach pozostały ślady napisu, dziś nieczytelnego. Różnymi czasy znajdowano tu przy oraniu broń wojenną, jak szable, pistolety i t. p.

Statystyczne: L. ludn. 1504 a to: rk. 1197, grk. 300 izr. 7. Gm. posiada: 2258 morg. ziemi. Dochód = 4389; podatek = 996 złr. Dw. posiada: 1446 morg. ziemi. Dochód = 2487 złr. podatek = 564. Z ziemi urodz. przypada: 2647 mrg. na gr. orne, 206 mrg. na ł. i ogr. 17 mrg. na pastw. 690 mrg. na lasy (dw.).

Trójca, z przysiółkiem *Letków*, (Toporów 6.), wieś, położona po prawym brzegu Styru, na granicy pow. kamienieckiego. Położenie równe, niskie, (210 m. n. p. m.) okolica leśna, piaszczysta i moczarowata. W stro-

nie wschodniej w odległości 8 Km. leżą *Katy trójeckie*, należące do Trojcy.

Par. łąc. i gr. kat. w Toporowie, sąd pow. w Łopatynie. Szkoły nie ma.

Statystyczne: L. ludn. 683, a to: rk. 47, grk. 626, izr. 10. Gm. posiada: 1274 morg. ziemi. Dochód = 1081 złr.; podatek = 245 złr. Dw. posiada 1995 morg. ziemi. Dochód = 9734 złr.; podatek = 190 złr. Z ziemi urod. przypada: 362 mrg. na gr. orne, 562 mrg. na łąki i ogr. 124 mrg. na pastw. 2040 mg. na lasy.

Turze ¹⁾ z *Huciskiem turzańskim*, *Baczka* i *Kasztelanem*, (Toporów 8.) rozległa i najludniejsza wieś w powiecie, położona o 24 Km. na zachód Brodów, między lewem a prawem ramieniem Styru. Wieś *Turze* leży na północ mka Sokołówki w pobliżu prawego brzegu lewego ramienia Styru; na lewym brzegu, tegoż potoku w odległości 3 Km. na zachód *Turza*, leży przysiółek *Kasztelan*, a na płd. zachodzie o 2 Km. przys. *Baczka*. W stronie północno wschodniej od *Turza*, leży wśród lasów, nad prawym ramieniu Styru, przysiółek *Hucisko turzańskie*, który dzieli się na H. niższe i H. wyższe. Okolicę pokrywają rozległe bory sosnowe, a koło *Baczki* dębowe i lipowe. Grunta czarnoziemne, a miejscami piaszczyste, rodzą żyto, pszenicę, jęczmień, hreczkę, proso, rośliny okopowe, len i konopie. Niektórzy mieszkańcy zajmują

¹⁾ W tej okolicy leżał niegdyś *Gaj Boski*, uważany jeszcze w XV. wieku za święte miejsce, a przechowane tradycje ludowe przemawiają za tém, iż miejsce to poświęcone było ku czci Tura, skąd i nazwa *Turze* zapewne powstała. Ów zaś gaj święty, wycięto tu dopiero w r. 1420, z rozkazu ówczesnego proboszcza łopatynskiego (Jana z Łopacina), za rządów Ziemowita księcia mazowieckiego. (Porówn. Schneider Encyklopedya T. II. str. 259).

się uprawą chmielu. Bydło i konie rasy krajowej. Mieszkańcy zajmują się przeważnie gosp. rolną, niektórzy posiadają małe pasieki i sady drzew. owocowych. W Hucisku wyrabiają płótna konopne i sukna z wełny owczej. We wsi są 2 kowale i rzeźnik.

Par. łąc. w Toporowie, gr. kat. w miejscu, cerkiew drewn. pod wezw. św. Koźmy i Damiana; sąd pow. w Łopatynie (22 Km.)

Szkoła etatowa w Turzu, istnieje od r. 1863. Na 120 uzd. uczęszcza 64 dzieci. Na ogr. szk. o pow. 10·8 ara założono szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

Szkoła filialna w Hucisku turzańskim, istnieje od r. 1866. Na 85 uzd. uczęszcza do szkoły 46 dzieci. Na ogr. o pow. 10·8 ara. założono szkółkę drzew. owoc. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 2532, a to: rk. 337, grk. 2107 izr. 32. Gm. posiada: 4603 mrg. ziemi. Dochód = 6058 złr.; podatek = 1375 złr. Dw. posiada: 5315 mrg. ziemi. Dochód = 4067 złr, podatek = 791 złr. Z ziemi urodz. przypada: 2368 morg. na gr. orne, 2543 morg. na łąki i ogr. 883 morg. na pastw. 3932 morg. na lasy (dworskie).

Uwin, (Szczurowice 14.) wieś, położona na półn. zachodniej granicy powiatu nad rz. *Sydołówką* (p. str. 36.) w okolicy płaskiej, 202—212 m. n. p. m. wzniesionej w dolinie potoku nieco podmokłej. Zabudowania wioski leżą na prawym brz. potoku, z lewego zaś brzegu leży już na ziemi rosyjskiej, wieś Skrytogłowy. Na gruntach ornych czarnoziemnych udaje się najlepiej pszenica i żyto. Obszar dworski uprawia chmiel. Chów bydła i koni średni, dwór, miejscowy ks. pleban i niektórzy mieszkańcy mają bydło rasy szwyckiej i ho-

lenderskiej. Pszczelnictwo nie rozwinięte, ledwie kilku włościan posiada razem około 75 pni. Mieszkańcy zajmują się wyłącznie gosp. rolną, pielęgnują również małe sady. Jest tu młyn wodny, kowal, 2 kramy i gm. kasa pożyczk. z kap. 172 złr.

Par. łac. w Szczurowicach, gr. kat. w miejscu, sąd pow. w Łopatynie.

Szkoła filialna, założona w r. 1860, do której na 84 uzd. częszcza 70 dzieci, posiada na ogr. o pow. 21·5 ara szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 721, a to: rk. 97 grk. 620 izr. 4. Gm. posiada: 1110 mrg. ziemi. Dochód = 3021 złr.; podatek = 555 złr. Dw. posiada: 1778 morg. ziemi. Dochód = 2651 złr. podatek = 490 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1154 morg. na gr. orne, 388 morg. na łąki i ogr. 67 morg. na pastw. 1205 morg. na lasy (dworskie).

Wertetka, (Załoście 8.) wieś, położona na południowym krańcu powiatu, na granicy pow. tarnopolskiego nad Seretem, który zaléwa tu na wzniesieniu 314 m. n. p. m. rozległy staw, wertetckim zwany. W stronie północnej zabudowań ciągną się na tak zwaną *Jakóbową górę* (384 m.) piękne lasy dębowe. Mieszkańcy zajmują się przeważnie garncarstwem, który to rodzaj przem. domowego rozwija się tu nader pomysłnie. Wyroby tutejsze, reprezentowane na wystawie tarnopolskiej w r. 1884. podobały się ogólnie. W miejscu jest młyn wodny o 6 kamieniach.

Par. łac. i sąd powiatowy w Załoscach, gr. kat. w miejscu.

Statystyczne: L. ludn. 592, a to: rk. 76, gr. kat. 516 Gm. posiada: 769 mrg. ziemi. Dochód 884 złr.; podatek = 200 złr. Dwór posiada: 714 mrg. ziemi. Dochód = 756 złr.; podatek = 155 złr.

Z ziemi urodz. przypada: 510 mrg. na gr. orne, 154 mrg. na łąki i ogr., 395 mrg. na pastw., 385 mrg. na lasy (dworskie).

Wierzbowczyk, (Podkamień 11.) wieś, położona o 10 Km. na półn. zach. Załoziec na prawym brzegu potoku *Samec* (p. str. 29. b.) Potok ten płynąc wschodnią stroną zabudowań, łączy się na południowym obszarze wsi z nadpływającym od Jaśniszcza drugim potokiem, i płynie z nim przez Orzechowczyk do stawu ratyckiego (p. str. 29. 1.). Gleba gliniasta rodzi najlepiej żyto i owies. Dwór hoduje bydło rasy berneńskiej i holenderskiej. Pszczelnictwem i sadownictwem nikt się nie zajmuje. Wyrabiają tu czepece nicianne i płótna konopne. We wsi jest gorzelnia i młyn.

Par. łąc w Podkamieniu, grk. w miejscu; cerkiew drewn. pod wezw. Zmartwychwst. P.; sąd pow. w Załoscach.

Szkoła filialna, założona w r. 1872, do której na 65 uzd. uczęszcza 45 dzieci, posiada ogr. szk. o pow. 28·7 ara. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 521, a to: rk. 251, grk. 270
Gmina posiada: 1909 mrg. ziemi. Dochód = 1820 złr.; podatek = 764 złr. Dwór posiada: 562 mrg. ziemi. Dochód = 325 złr.; podatek = 173 złr.

Wołochy, (Brody 13.) wieś, położona na północnych stokach Woroniaków, na południu stawu w Ponikwie. Dalej ku południowi leżą wśród gór pokrytych lasami, przysiółki: Podliski i Huta nowa. Stosunki miejscowe takie same jak w sąsiedniej Ponikwie. Gm. posiada: kasę pożyczkową z kap. 1500 złr.

Statystyczne: L. ludn. 862, a to: rk. 293, grk. 550, izr. 19. Gm. posiada: 880 mrg. ziemi. Dochód = 1470 złr.; poda-

tek = 336 zlr. Dwór posiada: 707 mrg. ziemi. Dochód = 509 zlr.
podatek = 112 zlr.

Wysocko, (Zabłotce 4.) wieś, położona o 12 Km. na południowy zachód od Brodów nad jedną z odnóg prawego ramienia Styru (potok Łahodów, zwany tu Styrem; p. str. 33.). Zabudowania wioski leżą w dolinie, po obu brzegach potoku; w pld. wschodniej części, na pr. brz. potoku leżą zabudowania dworskie, z pięknym we włoskim stylu zbudowanym pałacem i rozległym, nowo założonym ogrodem. Zachodnią i wschodnią część obszaru spiętrza pagórkowate wzniesienie, *Płacznik* zwane, które leżąc na przestrzeni między Wysockiem a Zabłotcami, wznosi się w str. wschodniej i zachodniej Wysocka do 255 m. n. p. m. a w pobliżu Zabłotiec 287 m. wysokości. Wzgórze to, które ma kształt eliptyczny, otaczają ze wszystkich stron podmokłe łąki i bagna, skąd też cała północna i południowa część obszaru Wysocka jest błotnista i moczarowata. Błota te noszą charakterystyczną nazwę: *Czarny gaj*. Grunta orne, czarnoziemne i romuszowate, na których udają się wszelkie plody polne, wydają obfite plony. Gosp. roln. w gminie rozmaicie prowadzona; we dworze ośmiopolowa. Bydło w gminie rasy krajowej, we dworze holenderskiej. Pszczelnictwo słabo rozwinięte, jakkolwiek dworska pasieka jest postępowo prowadzona, to jednak w gminie pnie pszczelne tylko w krągłakach. Mieszkańcy posiadają małe sady śliwowe, we dworze jest obszerny sad o różnych gatunkach drzew owoc. Obsz. dw. zajmuje się również uprawą chmielu. Z przem. dom. wymienić należy tkactwo. Są tu dwa młyny o 4 kamieniach ze stępą do prosa i cegielnia.

Par. łąć, w Ponikwie gr. kat. w miejscu, sąd pow. w Brodach. Szkoła etatowa, założona w r. 1873, do któ-

rój na 120 uzd. uczęszcza 75 dzieci, pielegnuje na ogr. o pow. 14·38 ara szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

W pobliżu dworu leży na wyniosłym, okrągłym pagórku t. z. „Horodysko.“ Wedle podań miejscowych miał stać w tém miejscu w czasach bardzo dawnych zamek jakiegoś kniazia, który w XIII. w. został zniszczony. W pobliżu dzisiejszego dworu, znajdują się widoczne ślady byłych okopów czworobocznych i narożnych baszt, byłego zamku, który istniał po koniec XVIII. wieku. W zamku tym bawił w r. 1682 król Jan III, objawszy dziedzictwo Brodów po ostatnim z Koniecpolskich, i stąd wysłał list do Jana Kruszyńskiego, gubernatora fortecy brodzkiej, pisany w Wysocku d. 26. sierpnia 1682 r.¹⁾ Na południu wsi, wznosi się na wyniosłym pagórku mogiła, w której — wedle podań miejscowych — pochowane być mają zwłoki żołnierzy po jakiejś bitwie z Tatarami.

Statystyczne: L. ludn. 924 a to: rk. 140, grk. 763, izr. 21. Gm. posiada: 1553 mrg. ziemi. Dochód = 2307 złr.; podatek = 523 złr. Dwór posiada: 1285 mrg. ziemi. Dochód = 1539 złr.; podatek = 349 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 1079 mrg. na gr. orn., 869 mrg. na łąki i ogr., 147 mrg. na pastw., 573 mrg. na lasy.

Zabłotce z przysiółkiem *Wołkowatycze*, (stacya kolei żel. i urząd poczt.) wieś o 15 Km. na pld. zach. od Brodów, położona na zachodnim stoku wzniesienia Ptacznik, (287 m. n. p. m.) nad strumykiem *Styrec*, który pod Wołkowatyczami wlewa się do drugiego potoku prawego ramienia Styru (p. str. 33.). Strumyk Styrec (na mapie Kummersberga jako Styr B. oznaczony) wypływa na błotach między Zabłotcami a Cze-

¹⁾ Barącz: Wolne miasto handlowe Brody str. 64.

chami w miejscu *Na szmetowie* zwaném, płynie błotami w południowej i zachodniej części wsi, przyjmuje obok dworca kolejowego małą strugę *Bołotce* zwaną, (która nastaje ze źródła pośród wsi położonego), płynąc stąd lasami, wzdłuż toru kolejowego, wpada do stawu w Wołkowatyczach, gdzie łączy się z opisanym na str. 33 drugim potokiem prawego ramienia Styru. Od południa zachodu i północy rozciągają się rozległe moczary. Grunta czarnoziemne z pokładem glinki i romuszowate z pokładem opoki rodzą najlepiej pszenicę, żyto, kartofle i jęczmień. Chów bydła na niskim stopniu, we dworze i wyjątkowo u niektórych zasobniejszych gospodarzy, znajduje się bydło lepiej utrzymane. Pszczelnictwem zajmuje się miejscowy ks. pleban i ledwie kilku gospodarzy. Gmina pielęgnuje sady drzew owocowych, we dworze zaś jest rozległy sad doborowych drzew owocowych. Uprawą chmielu zajmuje się dwór i miejscowy ks. pleban. Przemysł domowy ogranicza się na zaspokojeniu własnych i miejscowych potrzeb. Mieszkańcy zajmują się przeważnie gosp. rolną i zarobkiem dziennym, niektórzy tylko trudnią się przytętkactwem, szewstwem, ciesielką, krawiectwem i kowalstwem. W przysiółku Wołkowatycze, położonym wśród lasów o 3 Km. na północ Zabłocie, jest młyn wodny, o 2 kamieniach z foluszem i stęgą do prosa.

Par. łąc. w Olesku, gr. kat. w miejscu, sąd pow. w Brodach.

Szkoła etatowa, założona w r. 1866, do której na 174 uzd. uczęszcza 90 dzieci, przyczynia się do podniesienia sadownictwa w tej miejscowości. W szkółce drzewek znajduje się 30 szczepek i do 300 płonek; a między dziatwę rozdzielono przeszło 500 szczepek i płonek. Pow. ogr. szk. 9·8 ara, pola 43 arów. Jęz. wykł. ruski.

Wzgórze, wznoszące się w zachodniej stronie zabudowań do 287 m. n. p. m., jest w całej téj okolicy najwyższém wzniesieniem, toż, jak niesie podanie, stał na niej niegdyś słup ze smolną świecą, którą zapalano na znak trwogi, w czasach napadów tatarskich. Pod Sze-metowem wznosi się mogiłka, mieszcząca — wedle podań — poległych w bitwie z Tatarami. Znajdywano tu przy oraniu kule żelazne, małe miecze, lecz mogiły nie rozkopywano.

Statystyczne: L. ludn. 1165, a to: rk. 70, grk. 1090, izr. 5. Gm. posiada: 1824 mrg. ziemi. Dochód = 3440 złr.; podatek = 680 złr. Dwór posiada: 1412 mrg. ziemi. Dochód = 1641 złr.; podatek 374 złr. Z ziemi urodz. przypada: 1094 mrg. na gr. orne, 937 mrg. na łąki i ogr., 169 mrg. na pastw., 988 mrg. na lasy.

Zagórze z przysiółkiem *Niżkowce*, (Załoście 10.) wieś, położona na północnym krańcu wyżyny podolskiej w str. półn. wsch. Załoziec. Okolica pagórkowata do 378 m. n. p. m. wzniesiona. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie, na prawym brzegu potoku, *Seret* zwanego, który płynie jeszcze z półn. ku połd. zasilany wodą, odpływającą z licznych źródeł wytryskujących w Niżkowcach i Zagórzcu, zwraca się na południu zabudowań ku zachodowi, rozlewając się tu na wzniesieniu 336 m. na staw. We wschodniej części obszaru, na małych przestrzeniach pokrytej lasami, leżą folwarki *Baronówka*, *Pietrówka*, i las *Wereszczak*. Na gruntach gliniastym udaje się żyto i owies, słabiej rodzi jęczmień i hreczka, a kartofle często podlegają zepsuciu. Bydło i konie krajowo miernie utrzymane; we dworze bydło poprawne rasą szwycą i holenderską. Pszczelnictwem zajmuje się dwór, nauczyciel i kilkunastu włościan, ogółem przeszło 400 pni niestety w kraglakach. Sadownictwem nie zajmują się gorliwie, jakkolwiek posiadają małe sady, w któ-

rych rosną wiśnie i jabłonie. Mieszkańcy wyrabiają czarne i siwe sukna na sieraki, płótna konopne i lniane, a kobiety zajmują się wyrobem czepków. W miejscu są 3 młyny wodne, kram i źródło wody mineralnej.

Par. łąc. i sąd pow. w Załóscach; gr. kat. w miejscu.

Szkoła etatowa, założona w r. 1873, do której na 209 ucz. uczęszcza 82 dzieci, przyczynia się wielce do podniesienia sadownictwa i zachęca włościan do pielęgnowania sadów. W szkółce drzew owocowych znajduje się 300 szczepek i do 2000 płonek. Znaczną ilość szczeplonych drzewek rozdaje p. nauczyciel mieszkańcom i starszej dziatwie. Jęz. wykł. ruski.

Jadąc z Zagórza do Panasówki widać po obu stronach drogi dwa kamienne słupy na $1\frac{1}{2}$ metra wysokie, bez napisów. Znaczenie ich nie wiadome. W okolicy znajdują się liczne mogiły, z których mogiła *Sowyj horb* najznaczniejsza.

Statystyczne: L. ludn. 1411, a to: rk. 202, grk. 1120, izr. 89. Gmina posiada: 2799 mrg. ziemi. Dochód = 5471 złr.; podatek = 1342 złr. Dwór posiada: 2192 mrg. ziemi. Dochód = 3393 złr.; podatek = 656 złr. Z ziemi urodz. przypada: 3300 mrg. na gr. orne, 693 mrg. na łąki i ogr. 88 mrg. na pastw., 800 mrg. na lasy.

Załośce, (urząd pocztowy, sąd powiatowy, apteka, post. żandarmeryi, siedziba notaryusza i lekarza) najludniejsze po Brodach miasteczko, położone w południowej części powiatu, na wyżynie podolskiej, w dolinie Seretu który zalewa w północnej stronie zabudowań rozległy staw założeniecki na wzniesieniu 315 m. Zabudowania miasteczka leżące na południu stawu i wzdłuż praw. brzegu Seretu, wraz ze zamkiem na lewym brzegu wśród moczarów położonym, tworzą t. z. *Załośce*

stare, za groblą zaś, na wschodnio-południowym krańcu stawu położona część miasteczka, wśród której wznosi się klasztor Sióstr Miłosierdzia, nosi nazwę: Załósce nowe. W odległości 2—3 Km. ku płn. wsch. od Załoziec nowych, leżą na wyniosłych pagórkach (359—379 m. n. p. m.) przedmieścia, raczej części Załoziec: Gaje załozieckie (roztockie) i Gaje za rudą, w których to miejscowościach osiadła ludność rolnicza. Zachodni obszar Załoziec wznosi się do 374 m. n. p. m. (Wojtowa góra) pochylając się ku wschodowi do bagnistej doliny Seretu (314 m.) za którą ciągną się dalej ku wschodowi, wyższe pagórki, pokryte nader pięknym drzewostanem dębowym (Ostra góra). Przemysł ręko-dzielniczy i handel rozwija się dość pomyślnie. Oprócz wyrobów tekstylnych i koszykarstwa, co zaliczyć należy do miejscowego, domowego przemysłu, jest z opodatkowanych rzemieślników: 5 bednarzy, 3 kowali, 4 krawców, 10 rzeźników, 5 szewców, 3 stolarzy, 2 kuśnierzy, 2 golarzy, 2 kominiarzy, blacharz, piekarz, stelmach, kotlarz, zegarmistrz, kilku cieśli i murarzy. Handel spoczywa w ręku miejscowych izraelitów, 47 sklepów i kramów z różnymi towarami, 13 handlarzy zboża, kilkunastu prowadzi handel drzewem i bydłem. W miejscu jest gorzelnia, dobry młyn wodny, cegielnia i towarzystwo kredytowe.

Do tutejszego sądu pow. należy 37 miejscowości z liczbą 34.757 mieszkańców, a mianowicie: Batków, Blich, Ciepiele, Czystopady, Dudyń, Gontowa, Hnidawa, Hołubica z Żarkowem, Huta pieniacka, Jaśniszcze, Kutyszcze, Litowisko, Łukawiec, Majdan pieniacki, Maleńska, Markopol, Milno, Niemiacz, Orzechowczyk, Palkrowy, Panasówka, Pańkowce, Pieniaki, Podbereźce, Podkamień, Popowce, Ratyszcze, Reniow, Seretce, Stybe-

rówka, Szyszkowce, Trościaniec wielki, Wertelka, Wierbowczyk, Zagórze, Załośce, Zwyżyn.

Par. łac., do której należy obecnie 23 okolicznych włości z liczbą 7205 wiernych, uposażył w r. 1547, Jan Kamieniecki, dziedzic na Olesku i Załoścach. Kościół murowany, pod wezw. N. P. M. został poświęcony w r. 1738. W Załoścach nowych jest klasztor Sióstr miłosierdzia uposażony pierwotnie przez Helenę Potocką w r. 1760¹⁾ w Brodach; dopiero w r. 1801, w którym brodzki klasztor Sióstr miłosierdzia, w czasie pożaru do szczytu spłonął, a Siostry nie mając nadziei podźwignienia spalonego budynku zakonnego, przeniosły się do Załoziec.²⁾ W klasztorze pielęgnują chorych i utrzymują szkołkę dla dziewcząt. Par. gr. kat. osobna w starych, a osobna w nowych Załoścach.

Załośce posiadają obecnie dwie szkoły etatowe, dwuklasowe: jedną w Załoścach nowych, drugą w Załoścach starych. Szkoła w Zał. nowych istnieje od r. 1791 na 700 uzd. ucześnieza 186 dzieci. Szkołę w Zał. star. utworzono w r. 1871. Na 360 uzd. ucześnieza 103 dzieci. W obu szkołach język wykł. polski.³⁾

Załośce wraz z okolicznymi wsiami należały w XV. wieku do rozległych dóbr oleskich, które po śmierci Jana z Sienna, przypadły z podziału w r. 1477 dokonanego, synowi Piotrowi. Tenże pozostawił dwie córki: Annę (wydaną za Fryderyka Herburta, kasztelana bieckiego) i Jadwigę (wydaną za Marcina Kamienieckiego,

1) Wdowa po Stanisławie Potockim, wojewodzie poznańskim, dziedzicu dóbr brodzkich, który był synem Józefa Potockiego hetm. w. kor. i kasztelana krakowskiego.

2) Barącz. Wolne miasto handl. Brody str. 139.

3) Mniemamy, że przeistoczenie tych szkół na jedną szkołę czteroklasową byłoby o wiele korzystniejsze.

wojewodę podolskiego), które po śmierci ojca zrobiły podział majątku rodzicielskiego we Lwowie w r. 1511 w przytomności Mikołaja Kamienieckiego wojewody i starosty krakowskiego hetm. p. k., i Stanisława de Chodecz marszałka koronnego i starosty lwowskiego. W dokumencie wówczas spisany, przytoczonym przez WX. Barącz w dziele: *Kronika Oleska* str. 470, a powołanym już w pracy niniejszej na str. 137, wymienione są Załośce i przyległe wsi.¹⁾ Wnosić z tego należy, że już w r. 1511 były Załośce miasteczkiem i miejscem silnie obwarowanym,²⁾ a to tem pewniej, że w XVI. stuleciu było to miasto miejscem pobierania cła od towarów z zagranicy przywożonych, które najznacniejsze dochody województwa podolskiego stanowiły. W czasie wspomnianego podziału majątku były dobra założenie najprawdopodobniej w zastawie, i zapewne dopiero w kilka lat później, wykupił takowe Marcin Kamieniecki wojewoda podolski. Synowie tegoż Jan, Wojciech i Stanisław uczy-

¹⁾ Item bona Załoszcze cum aliis vilis ad ea spectantibus videlicet. Częstopady, Remizow, Piotrasowce, Baniny, Besek alias Grodzisko, Białogłowy, Trzcianiec, cum omnibus et singulis earum utilitatibus, jure, proprietate et dominio ipsae sorores inter se dividere et eas perpetue possidere debebunt. Villas etiam quolibet earum in sorte divisionis suae in obligatione existentes propriis pecuniis redimere debent, et similiter alia bona et villas ad districtum Olesensem spectantia juxta quod canit litera perpetualis, quibus tunc praefatae Dnae non sunt divisae, sicut Podkamień et alia bona ad Podkamień spectantia, quaecumque praefatarum Dnorum, vel Dna Anna vel Dna Hedwigis eximere voluerit, potenserit. (Wyjątek z dokumentu działu majątkowego w r. 1511 dokonanego przytoczonego w dziele: Barącz: *Tow. Duch. katol.* r. 1864 str. 466.)

²⁾ Szajnocha, *Szkice* t. II. str. 332. kładzie czas założenia na r. 1516. może być że data powyższa odnosi się tylko do wzniesienia zamku, z którego do dziś szczątki pozostały.

nili w r. 1578 nowy dział majątku na mocy którego miasteczko Załośce z zamkiem i wsiami do niego należącymi, przypadło Stanisławowi Kamienieckiemu.

Zamek załoziecki, z którego dziś ruiny pozostały, a tylko część jedna przebudowana jest zamieszkałą (skrzydło południowe), został wzniesiony najprawdopodobniej w r. 1516 przez Marcina Kamienieckiego. O jego mury opierały się niejednokrotnie zbójckie napady hord tatarskich, które najczęściej ziemię ruską drapieżyły. Jakoż w r. 1675, w czasie owéj cudownéj kompanii Jana III, pod Lwowem,¹⁾ w której ów przyszedł obrońca Wiednia zniósł na czele 8.000 rycerstwa, 20 kroć liczniejszą armię turecką, były Załośce również widownią krwawych utarczek. Król bowiem, obierając Lwów za centralne stanowisko obrony, opasał go zdaleka szerokiem półkolem twierdz, w których poosadzał załogi pod dowództwem najdoświadczeńszych mężów. W Załoścach zamknął się wówczas z trzema tysiącami żołnierzy hetman polny koronny, książę Dymitr Wiśniowiecki. Ibrahim, najwyższy dowódca wojsk ottomańskich (seraskier) dążąc ku Lwowowi, chciał pozdobywać twierdze, które Lwów zakrywały. W tym celu wysłał kilku baszów z liczném wojskiem dla zdobycia Załoziec. Baszowie oblęgający Załośce, przystępując do zdobycia zamku chcieli zasięgnąć wróżby w tej mierze. W tym celu wypuszczono z obozu tureckiego czarną kokosz na twierdżę. Czarodziejska kwoka wróciła z gdakiem w szeregi muzułmańskie i taką trwogą napełniła zabobonnych muzułmanów, że ci, przestraszeni złą przepowiednią, uszli

¹⁾ Dokładny opis téj kampanii podał Szajnocha w szkicu: „Zwycięstwo r. 1675 pode Lwowem“ p. Szkice T. II. str. 107.

w popłochu z pod Załoziec.¹⁾ W dniu 19/6 1751 zmarł w zamku załozieckim Józef Potocki hetman wielki koronny i kasztelan krakowski. Zwłoki jego przewieziono z wielką okazałością z Załoziec, pochowane zostały w Stanisławowie.²⁾ Obacz również wzmiankę o bitwie na grobli załozieckiej w r. 1657, podaną na str. 286.

Statystyczne: L. ludn. 6400 a to: rk. 1588, grk. 2655, izr. 2157. Gmina posiada 5472 mrg. ziemi. Dochód = 11.157 złr., podatek = 2488 złr. Dwór posiada 2658 mrg. ziemi. Dochód = 3523 złr.; podatek = 774 złr. Z ziemi urodz. przypada 4542 mrg. na gr. orne, 2202 mrg. na łąki i ogr., 336 na pastw., 764 mrg. na lasy.

Zawidcz, (Łopatyn 9.) wieś, położona w północnej części powiatu, oddalona o 7 Km. na płn. zach. Szczurowiec. Okolica lesista, bagnista i piaszczysta, położenie niskie (209 m. n. p. m.). Najwyższe wzniesienie *Żydowszczyzna* (264 n. p. m.) na zachodnim obszarze, w pobliżu folwarku *Bryndasówki*. Północną stroną zabudowań przepływa z zach. na wsch. potok *Łoszówka* (p. str. 36. 3.). Potok ten nastaje na zachodzie Zawidcza, z dwóch źródeł: jedno wytryska na folwarku *Dembowica* (należy do Kustynia) płynie przez folwark *Bryndasówkę* (na obsz. Zawidcza) łącząc się opodal z drugą strugą, nastającą obok folwarku *Józefówka* na sianożęciach, *Potoki* zwanych (na obsz. Uwinia). Gleba piaszczysta i gliniasta rodzi dobrze żyto, jęczmień i kartofle; obsz. dw. zajmuje się uprawą chmielu. Chów bydła mierny. Pszczelnictwo i sadownictwo nie rozwija się pomysłnie.

Par. łąc. w Szczurowicach, gr. kat. w miejscu; cerkiew drewn. pod wezw. św. Michała, sąd pow. w Łopatynie.

¹⁾ Salvandy Hist. de Pologne avant et sous Jean Sobieski, w tłumaczeniu Sierakowskiego T. II. str. 148.

²⁾ Barącz. Wolne m. handl. Brody, str. 99.

Szkoła filialna, założona w r. 1859, do której na 102 uzd. uczęszcza 66 dzieci, pielęgnuje na ogr. o pow. 43 arów szkółkę drzew owoc. Jęz. wykł. ruski.

Statystyczne: L. ludn. 835, a to: rk. 180, grk. 650, Gmina posiada: 951 mrg. ziemi. Dochód = 1548 złr.; podatek = 346 złr. Dwór posiada: 1261 mrg. ziemi. Dochód = 1517 złr.; podatek = 318 złr. Z ziemi urodzajnej przypada: 1208 mrg. na gr. orne, 208 mrg. na łąki i ogr., 16 mrg. na pastw., 734 mrg. na lasy.

Zwyzyn, (Pieniaki 6.) wieś, położona w południowo wschodniej stronie Pieniak na prawym brzegu głównego ramienia Seretu (p. str. 26. 1.). Zabudowania wioski leżą na stoku wzgórza, które pochyła się ku wschodowi do doliny potoku. Mieszkańcy obok zwykłych zajęć gospodarczych zajmują się kołodziejstwem i tkactwem. Wyrabiają tu zwykle wiejskie wozy i sanie.

Par. łąc. w Pieniakach, gr. kat. w miejscu; sąd pow. w Załoścach.

Statystyczne: L. ludn. 684, a to: rk. 47, grk. 608, izr. 29. Gm. posiada: 1253 mrg. ziemi. Dochód = 1943 złr.; podatek = 441 złr. Dwór posiada = 717 mrg. ziemi. Dochód = 451 złr.; podatek = 92 złr. Z ziemi urodz. przypada: 951 mrg. na gr. orne, 377 mrg. na łąki i ogr., 88 mrg. na pastw., 512 mrg. na lasy.

K O N I E C.

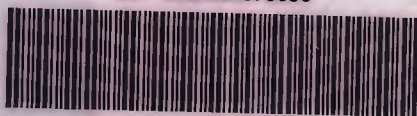
SPROSTOWANIA.

Str. 19.	wiersz	7. z góry	zamiast: Filaro	—, winno stać: Filaso.
Str. 27.	"	16. "	" "	łączką, " " łączką.
Str. 29.	"	10. "	" "	Wierzbowczyka , winno stać: Orzechowczyka.
Str. 31.	"	11. z dołu	"	koła, winno stać: koło.
Str. 32.	"	13. "	"	(przysiołek Toporowa) winno stać: (przysiołek Trójcy)
Str. 36.	"	5. z góry	"	(należących do Zawideza i Smarzowa) winno stać: (należących do Uwinia i Zawideza).
Str. 36.	wiersz	12. z góry	zamiast: przestzeni,	winno stać: przestzeni
Str. 83.	"	6. z dołu	"	wnosi, winno stać: wznosi.
Str. 96.	"	9. z góry	"	Końców , wieś na pld. wsch. Złoczowa , winno stać; Końców , wieś na pld. wsch. Złoczowa.
Str. 106.	W Kudynowcach posiada dwór liczną pasiekę.			
Str. 129.	wiersz	13. z góry	zamiast; około 300,	winno stać: około 800.
Str. 135.	"	6. z dołu	"	małe " " małą.
Str. 157.	"	1. z góry	"	Daniłowicze " " Daniłowicze
Str. 183.	"	3. z dołu	"	mlasteczka " " miasteczka
Str. 242.	przy Czystopadach	"	(Załoście 1.5.),	" (Załoście 1.5.)
Str. 250.	wiersz	5. z góry	zamiast: Ponikwicy,	winno stać: Ponikwicy.
Str. 258.	"	5. z dołu	"	równocześnie " " równocześnie
Str. 261.	"	13. "	"	ruskim " " ruskiem
Str. 267.	"	11. "	"	liczą " " liczbą
Str. 284.	"	7. "	"	źródłoną " " źródlaną
Str. 290.	"	9. "	"	przed " " przez
Str. 294.	"	14. z góry	"	cesarskich " " usarskich

Wszelkie możliwe uwagi, sprostowania i objaśnienia, dotyczące tekstu niniejszej książki, o które autor najuprzejmiej uprasza, przyjęte będą z serdeczną wdzięcznością.

Biblioteka Śląska w Katowicach
Id: 0030000975856

II 757352

NARODOWY
ZASÓB
BIBLIOTECZNY